Nauki przyrodn. nr 1254.

XII. 6. 24.

13858

12215

OEKONOMIKA ZIEMIANSKA GENERALNA

Punktámi Pártikulárnemi, Interrogatorymi Gospodárskiemi, Práktyką, Miesięczną, Modelluszámi ábo Tabulami Arithmetycznemi

OBIASNIONA

Pánom Dźiedźicznym, Arendarzom, Oekonomom Attendentom, Vrzędnikom, Pisárzom Prowentowym, y wszytkim wpospolitośći Dóbr Ziemskich Dozorcom.

POZYTECZNA Y POTRZEBNA

W KTOREY

Znáyduią się dostáteczne w Gospodárstwie Informácye, Przestrogi, Nozándá rożne, Remedia wszelkiemu bydłu, osobliwie ná Końskie defekta y choroby pomocne, tákże folwárcznemu drobiu: przytym, Sekreta doświadczone ná wygubienie skodliwey gádźiny, powietrzney, źiemney y wodney.

PRZEZ

Vrodzonego IAKVBA KAŹIMIERZA HAVRA, Pisárza y Intendentá wszelkich intrat Iáśnie W.I.M.P. KASZTELANA WOYNICKIEGO, Wielkorządzcy Krákowskiego hobyckiego, Złotoryskiego y Bárwáldskiego, &c. Oekonomiey Sámborskiey, Wielickiey, y Bochenskiey Kárbáryey Administratorá.

SPORZĄDZONA

Dawnym Gospodarzom zá Memoryał, Nowym, zá Instr

W KRAKOWIE a. 1675.

.kárni Dźiedź: KRZYSZTOFA SCHEDLA, I.K.M. Typo

Nakłádem GERZEGO SCHEDLA

AROZYTNE
YNOTY
WIELMOZNYCH DOBRODZIEIOW SWOICH.

DRzewá te, rowne Cedrom Libáńſkim, ſpoione
Złotym Łáńcuchem, zdobią Sármácką Koronę:
Tym więcey, gdy owoce roſkoſzne wydały:
Znáć że ſię Naywyżſzemu Stwórcy ſpodobały,
Ztąd łatwo obiecowáć, że ich [illegible] dźielne,
Wsławią własną Oyczyznę, iáko nieśmiertelne.
Dla tego w [illegible] pierśćieniu zoſtáią zamknięte,
Będąc oraz v BOGA, y v ludźi wźięte.

ANDRE[illegible]

JASNIE WIELMOZNEMV JEGOMOSCI

IEGOMOSCI
P. STANISŁAWOWI
Ná Rzeczniowie
SKARSZOWSKIEMV
KASZTELLANOWI WOYNICKIEMV,
Wielkorządzcy Krákowſkiemu, Drohobyckiemu, Złotoryſkiemu, y Bárwałdſkiemu &c. Stárośćie, Oekonomiey Sámborſkiey, Wielickiey, y Bochenſkiey Kárbáryey
ADMINISTRATOROWI.

PANV y Dobrodźieiowi ſwoiemu Mośćiwemu.

NA widok świátu moią podaiąc lukubracyą, áby tym świetniey w oczach ludzkich záiáśniáłá, y ważney nabyłá ceny, Iáśnie Wiel: WM. M. Wielce M. Páná, Páná y Dobrodźieiá mego ſzczodrobliwego Páńſkiey poruczám Protekcyey. Więkſzego bowiem nie potrzebuie, áni mieć może ſplendoru, tylko ten, ktory ieſt v káżdego właſnym zálecenia dokumentem laudari à Laudato Viro. *Málował niegdy dowćipny Symboliſtá zágáſzoną odłogiem leżącą pochodnią; z tym nápiſem:* Virtus Promotore carens non ſurgit in altum: *dáiąc przez to znáć, że dopiero w ten czás wźięte, vdátne, y przyzwoitey doſtępuią pochwały pracowite Induſtrye, kiedy od iákiego Możnego Pátroná bywáią promowowáne. Præſentuię ia y przynoſzę do luſtratiey, vżytecznie ſtráwione ná vſłudze Iáśnie Wielm: WM. Mego Wielce Mśćiwego Dobrodźieiá moie Pięćioletne luſtrum; iákiiybym bez ten czás, w powierzonym ſobie wſzelkich Oekonomiey dozorze, Goſpodárſtwá Ziemiáńſkiego nabył Práktyki y Experiencyey, káżdemu wiernie [illegible]ommunikuie: á dla więk[illegible]ośći y luſtru, Iáśnie Wielm: WM M. Wielce M. Dobrodźieiá, [illegible] Krolewſkich Oekonomiey z dáwnych czáſow Chwalebnego Adminiſtrátorá, znákomitą ná dowod záſzczycam ſię y z twierdzam powagą.*

powagą. Animuie wraz, nieiáko sekunduiąc Impreze moie Ziemiáńskiego vżytku Depozyt, prześwietny w Koronie Polskiey Brog á Rodowity Kleynot Iáśnie Wielmożnego Domu WM. Mego Wielce Mośćiwego Dobrodźieiá, ktory stárożytnośćią y wysokiemi Honorámi wsławionych Przodkow będąc vbogácony, trwa y trwáć nie przestánie z błogosłáwieństwá Naywyższego, wszelkich obfitośći nieprzebraną skárbnicą. Gdyby mi ná Mágnificencye y hoynę dobroczynnośći száfunek skárbu tego regestrowáć przyszło, Arithmetyczna záledwie stárczyłáby Numerácyá; poniewasz, niepoliczone ku chwale Boskiey, ozdobie Kośćiołá S. y Dobru pospolitemu, vstáwicznym tráktem sypią się dostátki. Gruntuie się z czasem y buyno krzewi w Domu Iáśnie Wielmożnym WM. M. Wielce M. Dobrodźieiá tá Cnotá, ábowiem z opátrznośći Boskiey w większe co raz á w większe zábierá się incrementa! Pomnaża Pan Wszechmogący piástuiąc Winnice swoią, kiedy Przezacnym á bez przyrownania vdárowáwszy Iáśnie Wielmożnego WM. M. W. M. Dobrodźieiá dożywotnim Przyiáćielem Iáśnie Wielmożną Mnie Wielce Mośćiwą Pánią y Dobrodźieyką Ieymośćią Pánią Kátárzyną Piotrowską niegdy Sieradzką Woiewodźiną, vkoronował oraz ozdobnemi látoroslami, miłym y kochánym Potomstwem, ná zászczyt seræ Posteritatis, necnon Pietatis conseruationem. Dáley szerzyć się y rozwodźić z piorem poniecham, abym ták w milczeniu, dostáteczniey wysłowić zdołał Domu Twego Iáśnie Wielmożny M. Dobrodźieiu niewysłowionego godnośći, o ktorych generałem namieniwszy, szerokie ad Elogia Enkomiastom zostáwuie pole. Pospieszam zá[illegible] ná wykonánie Intencyey moiey, do zámierzonego zgádzáiąc term[illegible] á tám, dokąd własna powołuie powinność, z nieodwłoczną zagániam się gotowośćią. Doprowádzam (iáko sámá nákazuie Sługi do Páná relácyá) ná wczesny spoczynek w Páńskie pokoie Iáśnie Wielmożnego WM. M. Wielce M. Dobrodźieiá tę Xięgę pracowitośći moiey, ktorą przy wszelakiey præsentuiąc vniżonośći, zá Należytą Iáśnie Wielmożnemu WM. Memu Wielce Mośćiwemu Pánu, Pánu y Dobrodźieiowi swoiemu oddáię Dáninę.

IAŚNIE WIELMOŻNEGO WM. PANA y
Dobrodźieiá Mego Wielce Mośćiwego,

Zyczliwy y Nayniższy

Sługa

IAKVB KAZIMIERZ HAVR

APPROBACYA.

SPosob z okolicznośćiàmi do spráwowánia porządnie y pożytecznie Gospodárstwà w Koronie Polskiey Ziemiáńskiego, Vrzędnikom, Pisarzom prowentowym, Ráchunkow z Intrat słuchaiącym barzo potrzebny: piorem Vrodzonego PANA IAKVBA KAŹIMIERZA HAVRA, pilniey ániżeli przez innych pomienionego Sposobu wynaleszcow zebràńy; áby o oczy wielu gospodarzow tym prędzey otrzeć się mogł, drukowáć pozwalam. Roku 1675. Dniá 10. Kwietniá.

X. IĘDRZEY KVCHARSKI P. S. D.
Kośćioła Káthedrálnego Kánonik, Xiąg w Diœcezyey Krakowskiey Censor.
m. p.

APPLAVZY PRZYIACIELSKIE.

Copia Listu Wielmożnego I. M. Pánà MICHAŁA z Witowic CZERNEGO, Stàrosty Párnawskiego, Sędźiego Kàpturowego, y nà Trybunał Koronny Deputátá Woiewodztwá Krakowskiego, Podrzęczego Wielkorządow Krákowskich I. K. M.

DO AVTORA

Mośći PANIE HAVR,
Moy Wielce Mośći Pánie y Przyiáćielu.

NIc nie wątpię że *Censorali Iudicio* Przewielebny I. M. X. Kucharski M. Mśći Pan, iuż Praca W. M. Pàna *debite* recommendował *Typis*. Aby iednàk Tá, nie tylko *Curiosa à singulari Cura* W. M. M. Páná *Experientiaq; diuturna* y z wiadomośćią moią elaborowana, ále y potrzebna Páńskim tákże służebnym Kondycyom, w teschliwym nie zostáwàłá speránśie Informacyá, ktora iuż powinna w kożdego wiadomośći *clarescere; Communi affectu* od W. M. M. Páná *Expecto, requiroq;*. Y lubo *modestia* W. M. M. Páná chce bydź záwsze *nescia Elogiorum*; nie zàmilczą vważni, *Posteritasq;*: à nádto. *Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces* Moie przytym zwykłe W. M. M. Pànu pilnie w łáskę zalecam ch[illegible] Dat. w Zamku Kràkowskim Roku P. 1675. Die 20. April. OBI-

)1(

CLARISSIMI, EXCELLENTISSIMI, & Adm. R. DOMINI

D. MARTINI WINKLER

Scholastici S. ANNÆ, Collegæ Maioris, TYLICIANI in Alma Vniuersitate Cracou: Professoris, &c.

AD

NOBILEM ET EXIMIVM VIRVM

GENEROSVM IACOBVM CASIMIRVM HAVR,

Oeconomici Operis Authorem

IAMBI GRATVLATORII.

ARtes beatas innocentis sæculi,
Cunis ab ipsis, fascijsq; temporum,
Ipsâq; ductas Orbis ex infantiâ,
Tuis ad vnguem mille partas vsibus,
Quando revelas; candor ille Lechicus,
Sinceritatis illa nix vernacula,
Redit Polonis. Nempe quod collegerat
Varro, Catoque, mente prudens, serius,
Curas edaces inter, ac vsus graues,
Bono reclusum publico diues penu,
Totis medullis, postibus totis hians
Euisceraſti. Prisca sic in Te fides,
Mentisque aperta Diua regnat puritas,
Quâ prisca Mundi vixit innocentia;
Cum lucra necdum, lampadasque pectorum,
Facesque auaras, Tantali fædam sitim,
Periculorum mille, mille fraudium
Merces magistras sciret; agri sedula,
Dum cura gazis præstat vna maximis,
Nutrix & Altrix Orbis. Ergo Pan Tibi,
Ceres, Palesque, & omne Numinum genus;
Quod arua, syluas, prata, saltus, pascua,
Amnes & hortos, vitreosque fontium

Colit penates, tota Naiadum cohors,
Hirtique Fauni, cum Napæis roscidis,
Dextram hanc Hyblais innocentem floribus
Latè coronent; Sarmatarum Nobile
Priscumque, ruri quod colit vitæ genus,
Quiâ Tu beasti; Argus ipse peruigil,
Docensque cautè, quàm fideles expedit
Æquare curas copiosis fructibus.
Tellure cultâ, si fodinas aureas
Procul metallis, & cauernis montium,
Palam recludis, iure quod Tua sapit,
Vis ipsa mentis, aureique Nominis,
Tuis Polonis esto Scriptor AVREVS.

IEGOMOSCI PANA

WOYCIECHA KAZIMIERZA REZLERA,

Medicyny Doktorá, W sławney Akádemiey Krákowskiey Nauk wyzwolonych Mistrzá, y Filozofiey Professorá.

ZAlecàć nie potrzebá Ziemiànom nàuki
Gospodàrskiey, bo wiedzą dobrze wszytkie sztuki
Ktore CERERZE służą: záczym doświádczone
Przezacnego Authora dowćipem złożone
Punktà, Praxis, Modelusz iák gospodàrowáć,
Zalecenia nie prágnie. Zechceszli probowáć,
Dozorny Gospodarzu, w rzeczách doświadczenia
Prawdźiwego; tà Xięgá dosyć zalecenia
Będźie miałá: y ty się szczęśliwym poczytasz
Kiedy raz y powtorę te PVNKTA przeczytasz:
Ieśliś iest w gospodàrstwie biegłym? gdy zàpomnisz
Czegokolwiek w pracách twych, z nich sobie przypomnisz.

NOBILIS AC ERVDITVS VIR

D. IOANNES GAWINSKI

Salis cocti Carbariar: Vielicen: & Bochnen: Superintendens.

QVi ſuus in Villis labor extet; qualia, cultus
Sydere ſub proprio ſemina, poſcat ager.
Quæ Dominos fas ſcire ſuos: quæ Villica diſcat,
Iuraque conueniant quæ Melibæe Gregi,
Quid poſcat Domus omnis, & Horrea quidq́, requirant,
Os Anni magnum paſcere rite queant,
Rebus & omnigenis, quêis Villa ſuperbit: Iiſdem
Artificem calamum das Caſimire Tuum.
Scilicet Auroræ, natiuo hæc condis ab Aſtro:
Aurora, ingenium dum polit iſta, Tuum.

Aliud

Effectus, res cuncta ſuos dum ſumit ab Aſtris,
Sic Aſtrum, Raſtrum perficit ergo, Tuum.

Aliud

Seminat, occat, arat, dat idonea iura Colonis
Atque ſuo numerat, Villa quod addit Hero;
Quæ ſchola, quæ Pallas docuit te hæc ſchemmata? Magnus
Lechiadum Campis Auctor ACERVVS erat.

TYPOGRAF

D O

ZIEMIANINA.

DOkładne pioro Oekonoma Cnego,
Te w Druk podaiąc Ziemiáńſkie zábàwy;
Cokolwiek piſze, piſze dla Twoiego
Pożytku, zyſku, Ziemiáníńie pràwy.
Záczym, poniewaſz Pracowitość Iego
Ku Twemu Dobru, nie dla prożney ſławy:
Czytay, rozwáżay, przyznaſz zemną cále,
Że w każdy ſpoſob, piſze doſkonále.

ZALE-

ZALECENIE OEKONOMIKI, CZYTELNIKOWI.

ZWielu poważnych rácyey Agricultura *alias* Ziemiáńſkie Goſpodàrſtwo wyſokie ma ſwoie zàlecenie, à Náprzod *z Dáwnośći*; álbowiem záraz ná początku ludzkiego Rodzàiu, od Samego wſzech rzeczy Stworcy poſtànowiona y nákázàna będac, między wſzytkiemi Náukámi ieſt naydàwnieyſza. Co ſię tycze *Godnośći*: Naypierwſzy Rodźic nàſz ADAM tákże Synowie Iego byli Rolnikàmi, po nich, NOE ſzczepił Winnicę, ABRAAM, ISAAK, IAKOB Patryárchowie trzody paſzli, SAVL od Oſłow, DAVID od Owczárnie, ná Kroleſtwo wezwáni: Sam CHRYSTVS Zbàwićiel náſz, ſwego Przedwiecznego OYCA, Rolnikiem nazywa w Ewángeliey: w te słowá, *Ego ſum Vitis, & Pater meus Agricola eſt.* *Pożytki* záś z Ziemiáńſkiey náuki y zabáwy iákieby były, te nayoſobliwſze: *Pierwſzy*, że w pożyćiu Ziemiáńſkim wielkà znayduie ſię niewinność, bo ieśli z oſob Ziemiàny vpátrowàć, y ſądźić zechceſz, ſą proſtoty przy cnoćie Miłośnikàmi, ieżeli zyſk ich do vwàgi weźmieſz, ten, áni podległy vtráćie, àni nieprzyſtoyny, ni też záwiſł ná oſzukániu. *Powtore*, że tą Zàbàwá ieſt iákoby żyćiem zàchowuiacym żyćie náſze, á dla tego może ſię názwáć Morzem wſzelákich poćiech y roſkoſzy. Coż álbowiem pięknieyſzego wymyślić álbo odmálowáć może Málárſkà Inwencyá, nád rozlicznych kolorow potrzęśnione kwiećiem záźieleniałe pola? nád leśnych drzew w rożnośći vdatne vłożenie, nád winnic y roſkwitłych ſadow wdźięczny pozor? Co milſzego, przyiemnieyſzego, y vżyteczniey-ſzego być może, iáko zapatrowàć ſię nà gromadne bydłà, y owiec trzody pàſzacę ſię w przeſtronnych pàſtwiſkách? pracowitych pſzczołek pláſtry miodem nápełnione zbieráć? wełny z owiec zdeymowáć? frukty, groná winne w leśieni zrywáć? w Rzekách, Ieziorách, Stáwàch wſzelakiego rodzáiu ryby złáwiáć. Tákowe y im podobne żyćia Ziemiáńſkiego wygody, vpodobawſzy ſobie Swięći oni Pátryárchowie, ktorzy pràwie naypierwſzemi będac Rolniſtwà Profeſſorami, zá naywiękſze błogoſławieńſtwo Boſkie onęż być po-

czytàli.

czytáli. I epiey nie rozumiał Izáák błogosławić Synowi swemu Iákubowi, tylko przez te słowa, ktore mu Testámentem zapisał: *Det tibi DEVS de rore Cœli, & de pinguedine Terræ*: Istotny tedy dowod zpobłogosławienia ták Wielkiego Pátryárchy że Dobra Ziemiáńskie czynią człowieka vbłogosławionym; nád ktore, nic przyzwoitszego, y vżytecznieyszego być w powszechnym pożyćiu może. Potwierdza to godny ieden *Rei Rusticæ scriptor* gdy mowi: *Nihil eorum è quibus aliquid acquiritur, libero homine dignius, Deoque magis probatus labor Agriculturâ.* Stárzy Rzymiánie (o czym Cato poważny Autor świádczy) kiedy człowieká cnotliwego pochwalić mieli, tákim go honorowáli nazwiskiem *Bonus Agricola, Bonus Colonus*, iákoby większego iuż nie mogł mieć y nie potrzebował vszánowania y zàlecenia rozumieli, & *è conuerso* gánili: Dostátnich záś y Máiętnych ludźi názywáli być *Locupletes, loci, hoc est, agri plenos.* Pod tymiż Tytułámi naystàrożytnieysze y nazacnieysze kwitnęły, słynęły v Rzymian, Fámilie: Fàbiuszowie, Lentuluszowie, Ciceronowie, Pisonowie, Hortēsiuszowie, Táurowie, Equicyuszowie, Vituliszowie, Bubulcyuszowie, Capriliuszowie, Porciowie, Owiniuszowie, y tym podobni, ktore to Imioná od rodzáiow Ziemiáńskich swoie powźięły Denominacyą. Szczyćili się Wielcy Monarchowie y Potentàći tą Zábáwą. Attálus Krol Asiey, ktory własną ręką ogrody vpràwiał: Dyocletianus Cesarz złożywszy Páństwo do Dálmácyey Oyczyzny swoiey powroćił, y tàm w pewnym Ziemstwie nie daleko Solony Miasta, dźieśięćletny czas ná samym ogrodnicztwie stráwił. Mamy ták wielu wieku dawnieyszego zacnych Ziemiánopiszow, ktorzy opisuiąc rzeczy Ziemiáńskie, one oraz tráktowáć záiednę mieli Delicye, à z tych, ći nayosobliwszy, M. Cato, Scropha Tremellius, M. Terrentius Varro, Virgilius, Columella, Hesiodus, Aratus, Aristoteles, Theophrastus: Swiższego zàś wieku, Pálládius, Heresbáchius, Coler9 &c. ktorzy wszyscy wiadomych sobie Kràin opisali Gospodàrstwá Ziemiáńskiego Náukę y zwyczàie. Tych Ia zàchęcony ćiekàwośćią, á nie mniey własna Kráiu Polskiego potrzebą, kędy *spatiosus viget agriculturæ campus*, Sposob ten Rządu y Powinnośći Gospodarstwá Ziemiáńskiego, według samey doświadczenia Mistrzyni Experiencyey, tudźiesz y Zwyczàiow, opisałem. A, że *Ordine nihil pulchrius, nihilque fructuosius*, dla tego w Opisaniu Punktow Pàrtykularnych tey Moiey Opery, tákże w Modellách Arythmetycznych wszelaki Porządek stáràiąc się zachowáć, v Łáskawego Czytelniká dopomagam się, áby tákiegoż Porządku w czytániu przypilnował.

PORZĄ-

PORZĄDEK PVNKTOW PARTYKVLARNYCH OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY.

	Punkt.		Fol.
I.		O INWENTARZV.	2.
II.		O BVDYNKACH.	3.
III.		O POLACH y ROLACH.	támże.
IV.		O SIEWIE OZIMYM.	5.
V.		O IARYM SIEWIE.	6.
VI.		O ZBOZACH.	7.
VII.		O STODOŁACH.	8.
VIII.		O OGRODACH.	támże.
IX.		O ŁAKACH.	10.
X.		O ZNIWIE.	támże.
XI.		O CRESCENCYEY.	11.
XII.		O SZPIKLERZV y STROZV.	12.
XIII.		O PRZĘDZIWIE.	13.
XIV.		O SADACH.	16.
XV.		O WINNICY.	17.
XVI.		O CHMIELNIKACH y PŁOTACH.	18.
XVII.		O BROWARZE, *Gorzałce, y Wieprzách w Karmniku.*	19.
XVIII.		O FOLWARKV GOSPODARSKIM.	22.
XIX.		O OBORZE.	26.
XX.		O OWCZARNI y OWCACH.	30.
XXI.		O NABIAŁACH.	32.
XXII.		O CHLEWNYM BYDLE.	34.
XXIII.		O DROBIV FOLWARCZNYM.	35.

)1(XXIV.

XXIV. O SPRZETACH GOSPODARSKICH. 37.
O PASIECE y PSZCZELNIKV. 38.
XXV. O MLYNIE y MLYNARZV. 41.
XXVI. O STAWACH NARYBIONYCH y PUSTYCH. 42.
XXVII. O KONSKIM STADZIE y *Końskich Lekárstwách.* 44.
XXVIII. O PVSZCZACH, BORACH, LASACH, GAIACH. 59.
XXIX. O GRANICACH. 60.
SPVST ábo FLIS do GDANSKA. 62.
XXX. O RZEMIESLNIKACH. 64.
XXXI. O PODDANYCH. 65.

PVNCTA INFORMATIONIS.

I. Punkt. *Do Vrzędnikow.* Fol: 67.
II. *Ordynàriey Diaria Vrzędnikom y sługom.* 69.
III. *Do Oekonomow y Attendentow.* 70.
IV. *Co do Percept. Intratnych.* támże.
V. *Co do Ráchunkow Oekonomicznych* 71.
VI. *Intratá y Summáriuß iáko się ma rozumieć?* 72.
VII. *Do Pánow.* 73.
VIII. *Zálecenie Arythmetyki.* 74.
IX. *Podskárbiego Prowentowego y Száfárzá powinności.* 75.
X. *Pisárzá Pokoiowego ábo Sekretarzá powinności.* 78.
XI. *Co się tycze Przyiaćielá y Sług Páńskich.* támże.
XII. *Vznánie Pochlebcow y Condemnátá.* 79.
XIII. *Do Arendarzow.* 80.
XIV. *Do Dziedzicow.* 81.
XV. *Ná pożyczánie pieniędzy.* támże.
XVI. *Do Lichwiarzow.* 82.
XVII. *Ná tych co Máiętnośći kupuią sposobámi.* támże.
XVIII. *Do Myśliwych* támże.
XIX. *O Zwierzyńcu.* 83.

CON-

CONCLVSIA, *Punktow Oekonomiey.* 84.
INTERROGATORIA GOSPODARSKIE. 85.
GOSPODARSTWO BIAŁOGŁOWSKIE. 91.
PRAKTYKA MIESIĘCZNA, *Gospodárstwá Ziemiańskiego.* 95.

MODELLVSZE ARYTHMETYCZNE, ABO TABVŁY OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY.

I. MODELLVSZ. *Co do Crescentiey dowodu. Oekonomom, Attendentom, Pisárzom Prowentowym, dla formowánia Summariußu Relationis, iáko y pokazánia Pánom, z Crescencyey Intraty, potrzebny.*

Explikácya MODELLVSZV I. *Iáko się ma Rozmiar y Distinkcya pierwßey Tablice Arythmetyczney rozumieć?*

II. MODELLVSZ. *W ktorym nowa y inßa mániera rozporządzony iest wymiar Arythmetyczny, ná Dowod zysku z Crescencyey rożnego Zboża, stosuiący się we wßystkim do Pierwßego Modellußá Tabuły:* to iest. *Przez iáki sposob Pánowie Dziedziczni, Arendarze lub ich Oekonomowie y Vrzędnicy, máią dochodzić (po wydániu ordynáryney Distrybuty) z Remánentu Ziárnána miárę Krákowską, w łasnych Dochodow y Intraty?*

Explikácya MODELLVSZV II. *tákże* III.

III. MODELLVSZ. *Iako dochodzić przez zebránie Summáryußá Calculationis, według wáloru ná pieniądze computowáney Crescentiey rożnego zboża, Cwiertnią Krák: pomierzonego;* to iest: *Perceptorum, Distributorum & Remanentium?*

Specifikácya *Plonu z Proby rożnego Zboża dla verifikáciey, y snádnieyßego zrozumienia powyżßych* MODELLOW *Trzech Ráchunkowych.*

IV. MODELLVSZ. *Iákim trybem Vrzędnik ábo Pisarz Prowentowy, ma trzymáć Ráchunki Roczne, Mięśięczne, Tygodniowe y Codzienne, to iest.* omnium Perceptorum, Distributorum & Remanentium?

V. MODELLVSZ. *Iáka bydź ma Specifikácya Percepty y Dystrybuty*

Fol-

Folwárcznego Dobytku, naprzod, *Bydłá Obornego, iáko to Krow, Iáłowic, Cielcow, Ciołkow, Cielat, Przychowkow, Wołow, Koni, Wieprzow, ták Sámcow iáko też Sámic &c. Skor bydlęcych: tákże wßelkiego Drobiu, iáko to: Kur, Gęśi, Kápłonow, Indykow &c. A to wßyſtko dla ſnádnieyßego porozumienia, y dowodu Roczney ztąd Intraty.*

VI. MODELLVSZ. *Przez iáki ſpoſob dochodźić z Browáru, tákże z Gorzalnie* præuiâ Calculatione Perceptorum, Diſtributorum, & Lucrorum *Rocznego Prowentu y Intraty.*

VII. MODELLVSZ. *Wßelkich Intrat, Percept, Diſtribut, y Remánentow Oekonomiki. Iákim ſpoſobem Oekonomowie, po vczynieniu z Vrzędnikámi álbo Piſárzámi Prowentowymi doſtáteczney Calkulátiey, máią Pánom ſwoim podáć Summáriuß Relationis.*

VIII. MODELLVSZ. *W ktorym Summáriuß Generálny, Roczney Intraty, według* IV. MODELLVSZV *Kálkulátiey Vrzędnikowey, ábo Prowentowego Piſárzá: przez iákie Diſtinkcye y ſpecifikácye, ma reálnie* deductis expenſis *pokazáć Intratę Roczną?*

CZyńſzow Chłopſkich y dánin, w opiſániu y notowániu Mánierá podáie ſię.

REMANENTY, to ieſt: *Iákim Stylem ich bydź ma Specifikácya?*

MODELLVSZ INWENTARZA. *Iáko bydź ma káżda rzecz* compendioſè, cum Diſtinctione & Specificatione *(ktora ſię tylko przy Máiętnośći ná gruncie znaydźie,* minima quæq; *kłádąc) opiſána y konnotowána.*

TABVLA MVLTIPLICATIONIS. *Abo, Obiecádło Arythmetyczne.*

SPECIFIKACYA, *Numerácyey y Summowánia.*

EXPLIKACYA *Fráctiey Arythmetycznych, tákże rożnych Miar, ná Cwiertnią, Korzec, Gárniec, Kwartę, Łokieć, &c.*

Item. *Wagi, Ná Cetnar, Kámień, Grzywnę, Funt, &c.*

Item. *Liczby. Ná Bálle, Poſtaw, Sztukę, Pułſetek, Kopę, Łaßt, Sorok, Grzywnę pieniężną, Mądel, Bunt, Tużin, Wiárdunek, Tácher, Iárßyn, Dźieśiątek, Gromádę, Skrzynię, Taki, &c. Rok, Mieśiąc, Dźień, Godźinę, Kwádrans.*

SVMMARYVSZ ALFABETYCZNY. *Celnieyßych rzeczy,* w PVNKTACH OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY. *opiſánych.*

KONIEC.

OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY

PVNKTA PARTICVLARNE.

Podług ktorych Goſpodarz káżdy y Vrzędnik, máią ſię ſpráwowáć.

I.

GOSPODARZ káżdy ábo NAMIESTNIK powinien być naprzod bogoboynym, á potym czułym y dozornym w Goſpodárſtwie; być nie zimnym, nie zbyt też gorącym; áby Czeladkà y Poddáni nie tylko *ex timore*, ále też y *ex amore*, doſyć ſwoiey czynili ku dobremu Páńſkiemu powinnośći. Czeladkę záś mieć ſkromną y wierną, ktorym *deſeruitam mercedem*, co im należy (bo w tym ieſt oſobliwa pomſtà Boża, y Błogoſławieńſtwo, iák y dla inney pewney conſiderácyey) oddáć y zápłáćić potrzebá.

Jáko ſię z Czeladką obchodźić.

Deſeruitam mercedē czeládźi zápłáćić.

II.

KALENDARZ álbo MINVCYE mieć przy kàżdey Máiętnośći, tàk dla obſerwowánia Swiąt, iáko też y dla doſkonáłego w Goſpodárſtwie vpátrowánia czáſu, y dla ràchunkow; tàk, aby porzonnie od czàſu y według czàſu były czynione.

Jáko ieſt potrzebny Kálēdarz.

Ephemeridem Paterfamilias habeat, quid, quoq; tempore faciendum. Florentin.

III.

SWIĘTĄ NIEDZIELĘ, y inne Vroczyſte Swiętá, według Boſkiego y Kośćielnego obrzędu, y przykazánia, áby czćić y obſerwowáć, ták, żeby y bydło ſwoy miáło od-

Poddánych nie ćiemie-

poczy-

Żyć, bydłá ochrániáć. poczynek. Znáyduią ſię niektorzy, co vmyślnie czekáią áby poddánych od powſzedniego dniá nie odrywáli, á wſame Swiętá ná podroz poſyłáli, iákoż w naywiękſze Swiętá, podrozy, furmanki, ziázdy, Iármárki, Kupiectwá y frymárki, ſię dźieią: á to bywa zwielką nie tylko bliźniego, ále y Boſką krzywdą; zá to też Pan Bog z Swey świętey ſpráwiedliwośći, grádámi, nieurodzáiem, ogniem, povvodźiámi, ſuſzą, ſzárańcą, myſzami, rożnemi chorobámi przepuſzcza karánie. Przeto Swięto káżde, dla Páná Bogá święćić, á dźień powſzechny dla goſpodárſtwá záchowáć.

Iáko Bog karze.

Luce ſacra requieſcat humus, requieſcat arator:
Et graue ſuſpenso vomere, ceſſet opus. Tibul. 2. 12.

IV.

Przeſtrzegáć tego: dla Boſkiego błogoſłáwieństwá.

DZIESIĘĆINĘ iákoć ſię właśnie vrodźi, oddáć ſpráwiedliwie Kośćiołowi, áby ćię Pán Bog w polu y ná wſzelkim błogoſłáwił Goſpodárſtwie, ſtoſuiąc ſię do Evángeliey S.

Quod eſt Cæſaris Cæſari, quod eſt DEI DEO.

Kopá gdy ſtánie ták Dworſka, iáko y Chłopſka w polu, przy dobrey liczbie y vkłádániu; Xiędzu dáć wcześnie znáć dla wytyczy, y prętkiego do Gumná zwozu.

Snop áby był iednákowy y zwyczáynego więzu.

PVNCTA.

DO INWENTARZA NALEZĄCE.

I.

Iákie ma mieć w ſobie diſtinkcyę y ſpecifikacyę Inwentarz.

INWENTARZ wſzelkich *in genere* rzeczy, Budynkow, Pólá, Osády, Bydłá rożnego, Koni, y wſzelkich ogolnie Remánentow, doſtátecznie ſpisány, y podpiſány, áby záwſze był ná grunćie Káżdey Máiętnośći *ad verificationem* zoſtáwiony, y co Rok zrewiſiey áby był pilnie renowowány, áby co przybyło, przypiſáć; á co vbyło, oſobno connotovváć, y inquiſicyą tego vczynić: *Według Modeluſzá Inwentarzá niżey ſpecifikowánego:* gdyż przez ten ſpoſob zábiezeć może Máiętnośći ſpuſtoſzeniu.

GOSPODARSKIE trzy rzeczy ná ktorych to závviſło. Naprzod áby Rolą według czáſu y potrzeby pilnie ſpráwić. Potym áby tákże według czáſu Oźiminą y Iárym ſvvieżym wcześnie pozáśievváć zbożem. Trzećia áby ſucho z polá do Gumná zvvieziono.

Tych trzech rzeczy Goſpodarz pilnie przeſtrzegáć powinien.

II.

ô BVDYNKACH.

BVDYNKOW wſzelkich ták Páńſkich iáko y Goſpodárſkich dogládáć y wcześnie popráwiac, áby nie záćiekáło, oſobliwie dáchy opátrywáć, áby dla máłey rzeczy wſzyſtek ſię nie ruinował Budynek.

Dozory, y Opatrzność budynkow.

Oſobliwa to káżdego Goſpodarzá czułość, y ozdobá, kiedy kto przy ſwym ſkromnym według condycyey życiu, pięknie, dobrze, y wcześnie mieſzka.

Ozdobá gdy kto porządnie mieſzka.

Kominy wyćieráć, od ogniá ochrániáć, miánowićie kiedy konopie ſuſzą.

Ogniá przeſtrzegáć.

Drzewo ná budynek y popráwy *in Nouembri, Decembri, & Ianuario,* wyćináć; á kiedy drogá dobra, ile podczás sánney zwożić, tákże gliny, kámienia, y inne do budynkow przyſpoſabiáć wcześnie *neceſsaria.*

Czas na drzewo do budynku.

Budynkow żadnych, áni popraw znácznych, okrom Dáchow, Vrzędnik, áni żaden ſługa, nie powinien bez wiádomośći Páńſkiey y roſkazánia budowáć.

Sługa áby ſię budowáć nie domyſlał.

LAMVS *alias* SKLEP z porządnym mieć záwárćiem ták dla ogniá (ſtrzez Boże) iako też y dla poſtronnego y domowego złodźieiá.

III.

ô POLACH Y ROLACH.

POLA ábo ROLE ktore ſą troiákie, iedne ná Oźiminę, drugie ná Iárzynę, trzećie ná Vgor, według kádencyey iáko ná ktory Rok przypádną; powinien przeſtrzegáć Goſpodarz káżdy, áby ná Siew wcześnie ſpráwiono, ták ná Zimę, iáko y ná Iáre zbożá.

Diſtinkcyá Rol.

Rol tákowa rożność, ktore ſą Piaſkovváte, Przygłinkowáte, Rę-

Rolopiſánie, y iáko ie ſpráwowáć, áby nie przełożyć nawozem.

te, Rędźinne, Pruſnice, Iełowáte, Sapowáte, z tych ktore ná Oźiminę ſpráwuią, wczeſnego potrzebuią Orania, à gdźie ſą Pſzenne role, napierwey nawozu potrzebà, według iednák proporcyey roli, nie názbyt niem zwożic, bo zbytnie przełożywſzy, máły vczyni pożytek, miaſto zbożá chwaſt ſię vrodźi.

Vgorow czás ſpráwowania.

V gory áby dobrze przed S. Ianem Chrzćićielē były nietylko położone, ále też y ſpràwione, pilnego záżyć ſtaránia.

Nawoz Kōſki, y iak go záżyć.

Końſkiego ſzkodá ná rolą zwożić nawozu, bo tęn prędzey zepſuie ániżeli nápráwi. Ná Iárzynne záś Ogrody lepſzy ieſt.

Przyczynek do nawozu.

Snopki ſtáre z poſzyćia ktoremi ſię iuż nie godzi popráwiáć, ná Oborę rozwiązáne dla nawozu miotáć, także wyplewione chwaſty.

Aby pazdźierze konopne z nawozem nie mieſzáno

☞ PRÆCVSTODICYA wſzelkiemu Goſpodarzowi, àby pázdźierza gdy Konopie miądlą w Oborę nie miotáli, àni z nawozem nie mieſzáli: bo ſię z tego źielſko ktore wilkiem zowią rodźi, y záchvvaśći pole; nie tylko Roli, ále y Ogrodom tàkowy nawoz ieſt ſzkodliwy.

Iáko polá owcámi burtowáć, y iáki ztego pożytek.

Owce gdźie ſą ſtádámi, Polá niemi burtowáć, toieſt, co trzeći dźień z mieyſcá nà mieyſce pomykániem ſię, po ktorych bárzo ſię dobrze ſpràwuią role, y znáczny bywa vrodzay.

Iáko ſię gnà rowáć z rolámi.

Po Oràniu rádlą, y włocza, á gdy záś przeraſtáią role, te znowu powtore odbiiáć ábo odwracáć potrzebá, y vwlec dobrze z perza y z chwaſtu bo ná ſpráwieniu wiele należy, ſkibę ná ſkibę áby dobrze ſkładáli.

Role záś Rędźinne, y Pruſnice, te nie rádlą, bo ſię w nich perz nie ták krzewi, według iednák potrzeby vpàtrowáć.

Przyczyná áby podczas deſciow Oracze zchodźili zbydlē.

Podczàs deſzczow niech z polá z iezdźáią oracze; áby ſzyie bydłu Iárzmá nie tárły, boby ich potym ná dálſzą nie mogł vzyc robotę.

Ścierń z rol aby nie przedawano.

Ścierńa z Rol nikomu nie przedawàć, bo przez to płonnieią role, kilká złotych vczyni pozytku, á nà kilká dźieśiąt ſzkody.

Powinnoſći Rolne.

Zagony o ſześćiu ſkibách oràć powinno,
Aby wcześnie według czàſu záśiewano,
Pánu znáć dawàć, áby kogo do śiewu poſłano,

Aby bruzdzono dla wymoknienia, zboża.

W niżinách y zaklękłych polách áby bruzdzono, y wodomce podłuż y poprzek według ſpadku wody dla wymoknienia zbożá czyniono.

Prze-

Przekopy czynić.

Przekopy tákże koło Polá, Rol, Łąk, Ogrodow; (áby go ścincow nie czyniono áni ścieſzek, dla ſzkody zábieżenia) wcześnie poczynić.

z Rol kámieniſtych iáko wyplenić kámienie.

Kámieniſte gdźie ſą Polá, cokolwiek nád ordynaryą paſtuchom pozwolić, áby z Rol ná kupy zbieràli kámienie, y co raz w torbách, idąc zá bydłem, przed Dwor znośili, àlbo ich w głębokich zákopywáli dołách, tym ſpoſobem znącznie z kámieni wyprzątnąć może Role.

Iákim oſtrząć ſpoſobē ſapowáte y zbyt wilgotne Role dla pożytku.

Gdźie ſię ſapowáte y zbyt wilgotne znáyduią Role, ktore do záśiewu áni do żadnego nie mogą bydź ſpoſobne pożytku; vmyſlne w kuźni káżáć zrobić żelázo, nàkſztałt Lemieſzá tylko áby było ſpore, do kilku y więcey par Wołow zàprzężenia, y według ſpadku mieyſce do cſuſzenia vpatrzywſzy, porzannie rowem przeorać, tyle ràzy, ile sámà tego wyćiągáć będźie potrzebá.

Pokłád role ná zimę.

Pokładu ná Zimę ná pokrackách ná Iáre zbożá przypilnowàć.

Chwaſtu áby ná oborę niemiotáno.

Chwaſtu ktory zwykły ná rożnych mieyſcách Dźiewki do doienia z żynáć, áby oſtátkow niedoiádłych, nà oborę nie miotáno przeſtrzegàć: bo z tego nawozu polà záſzpecáią ſię chwaſtámi.

Robóćiznę ſzczupłą. Dwor ma ſuplementowáć.

Gdy ſię w ktorey ſzczupła znáyduie Máiętnośći robóćizná, y gdy Dwor ná puſtych záśiewa łąkách, nie ćiemiężąc oránie poddánych, Dworſkiemi ſupplementowáć pługámi.

☞ Przy brzegu Wislnym, tákże przy innych biezących Rzekách, gdźie znáyduią ſię Máiętnośći przy wyſokich y przykrych brzegách, zwykli támy bić; tylko żeby nie nàzbyt przykro wydawać ná wodę, ále ie pochodźiſto po wodźie ſtánowić, áby zá gwałtowną powodźią, y lodow wypárćie koſzt nie vpłynął. Ná tęn czás zwykła tákże Gromádá ſtrzedz Wáłow, áby záśiane nie zálały polá.

IV.

ô SIEWIE OZIMYM.

Od ktorego czáſu záśiewy, y kiedy ich kończyć.

ZAśIEW OźIMINY Zytem y Pſzenica wczàs záczą̨ć potrzebá, od Swietego Bártłomieiá á naylepiey od Wigiliey Naświętſzey PANNY NARODZENIA, à kończyc ſię ma ku S.

Frán-

Fráncíſzkowi, z ktorym pilnie poſpieſzyć, áby ſię zá ćiepłá zboże ná Zimę zákorzeniło.

Pſzenice ná iákich ſiać rolách.

Ná Grochowiſku ná Rzepniſku, ná Ięczmięniſku śiewáią Oźimia Pſzenice, dobrze iednák ſpráwiwſzy pole.

Ná ktorych rolách poźniey ſieváć.

Ná Rolách ſapowátych, y Iełowátych, nie ták ráno śiewáią dla wyśilenia máćice, naylepſze bywa, ná tych rolách zboże co tylko źiárno ná Zimę puknie.

Ná Iełách, Sapách, Glinách, te powierzchu śieią zwyczáynie; dla tego: bo ſą źiemie ćięſzkie

Iáko ná ktorych śieią rolách.

Ná Piaſkách, Rędźinách, Pruſnicách; ná tych káżde zboże przyoruią, bo tákie źiemie ſą ſuche: iednák ná Iełách, y Piaſkách w przod ánieli inne role pośiać; dla gruntownego zákorzenienia żeby wiátr nie pſował, y nie wykorzeniał zboża.

☞ *Iáko ſiać trzeba, y żeby nie krádziono.*

PRÆCVSTODITIA. śiew káżdy potrzebuie po tych co śieią, áby dobrze, ile podczás wiátru rozśiewáli; y to mieć ná pilnym oku, żeby ći co śieią, Záiącom w doły ábo w kierz nie nośili obroku.

Zboże iákie ma bydź do śiewu.

Zbożem dobrym nie ſtęchłym, ále iák nayświeżſzym śiać potrzebá polá, y ták-roczniego może vżyć do śiewu zboża, gdy ma ſwoię eſſencyą y dobry zapach, dla poſpiechu; ile gdźie ſię ſczupła w ktorey znáyduie robocizná Máiętnośći.

Iáko ſiać trzeba oźiminę y Iarzynę.

Ten też trzebá tryb wiedźieć Goſpodárſki, żeby Oźiminę gęśćiey, Iárzynę zás rzedzey śiewáno,

Pożytek iáki, co ná ſkibę śieią.

Co ná ſkibę śiewáią, ći to czynią, co byleby zbyli, á dla appárencyey śiew odpráwili; Ze ták wiele Vrzędnik wyśiał, á z tego w kopách będźie máły pożytek; záczym na to trzebá mieć baczenie, áby záwſze ná vpráwney śiewáno roli.

V.
ô IARYM SIEWIE.

Z Iárem zbożem w polu iako ſię obchodźić potrzebá, y ná iákich Rolách co ſiać trzebá.

IARZYNNY śiew. Ná Pſzenice, Ięczmień, Ryż, y Orkiſz, rolą ná źimę położyć, z Wioſney zrádlić, vwlec, znowu ná śiew poorać, y według czáſu y zwyczáiu wcześnie záśiać: gdźie był nawoz, ná Przenicyſku, Rzepiſku, y ná potrzęſu Ięczmień zwykł ſię dobrze dárzyć.

Ná Pruſnicách y Rędźinách, kędy rola miękka, nie trzebá ná Ięczmięń ſpráwiáć.

Owies

Owies ten tákże według czáſu, zwyczáiu, y według wzwyſz pomięnionego w oźiminie záśiać ſpoſobu.

Groch ná zwoźney y vpráwney roli pięknym záśiać naśięniem.

Ná Tátárkę y ná Proſo dobrze trzebá vpráwić rolą, okrom gdy ſię tráfi ná nowiźnie, raz zorawſzy. Proſo może záśiáć, ná rzepiſku bywa naylepſze

Iarzynny śiew, wſzelkiego zboża, im naywcześniey záśieie, tym też naylepſzy bywa.

Ná Iáre Zyto trzebá rolą vpráwić. Ná Pſzenicę tákże Iárą, wprzod nawoz zwieść, á potym vpráwić rolą, śiać ią też może ná Rzepiſku.

Anyżek iáko ſiać y ná iákim Polu.

Anyżek tákże ná zwozney, y dobrze vpráwney roli śiewáią, śieią też y ná Oźiminę: naśięnie iednák niech będźie ná Iarz y ná Oźiminę oſobne.

Rzepę polną iáko y kiedy ſiać.

Ná Rzepę polną Owczy zwieść nawoz; czás ſiewu w Wigilią Swiętey Máłgorzęty S. Iákubá y S. Kiliáná.

O vgorách iuz ſię wyzey rzetelnie opiſáło.

Nawozu wywoz ná Rolą ná ktorym wiele nalezy.

Nawoś co go tylko może bydź iáko nawięcey wywieść ná pole: bo kto ſmáruie ten iedźie, iáko ſobie zbuduieſz ták też mieſzkáć będźieſz, przeto koło Goſpodárſtwá ſtáránia, pracey, y pilnośći záżyć potrzebá.

Wſzelkie Role áby według czáſu y zwyczáiu ſpráwowáć.

Przeſtrzegáć áby według czáſu y zwyczáiu, wſzelkie były ſpráwowáne polá.

Proſo, Tátárkę, w Máiu w krzyzowe dni śiewáią; Tátárkę poźniey śiać może kiedy chce.

Zinnemi naśiewami Iáremi iáko ſię obchodźić trzebá.

Konopie, Lny, koło S. Márká, y S. Vrbáná śiać trzebá.

Ná Len nawozem drobnym zwieść potrzebá, y iáko naylepiey ſpráwić według potrzeby y zwyczáiu, zwykł ſię też y ná nowiźnie dárzyć.

O Szotowicey.

Ná Szocowicę roli vpráwiáć nie trzebá, tylko ią ná dobrym śiać polu niechybnie vrodźi ſię.

VI.
ô ZBOZACH.

ZBOŻA pooplewiáć w polu, oſobliwie Pſzenice, Ięczmień, Ryż, Anyzek, Proſo, y Len, według potrzeby.

Zodwo

Sprzatánie z polá. Zodwozem gdy zbożá ſuche pilnie zá pogod do Gumná poſpieſzyć.

Odkładánie zbożá ná naśienie. Ná náśienie co pięknieyſze zbożá w ſnopiu oſobno w Gumnie odkładáć.

Ięczmień áby z ośći kłoſowano. Ięczmień, dla wykruſzenia ośći po zmłoceniu áby gołe kłoſowano ziárno.

Ná garśćiách w polu nie trzymáć zbożá. Tego tákże przeſtrzegáć áby ná garśćiách długo w polu nie trzymano zboża.

Przedazy zboża ogłoſzenie. Kto ma ná z ſypániu ziárno á pieniędzy potrzebień, ludźiom podczás tárgow w Miaſteczku obwołáć.

VII.

ô STODOŁACH.

Opatrzenie y ochronienie Stodoł. STODOŁY ponápráwiáć, ſtrychow doyrzeć, ieśli gdźie nie przećieka, boiowiſká po zwieżieniu zbożá porownáć, brogi, ſzopy, opátrzyć, brozyny áby nie gniły niech ná źiemi nie leżą, gdy ſą prozne.

Wyprzatnienie Stodoł. W Zimie Stodoły dla drugiego zboża wyprzatáć, wymłoćić, świeżą ponáśćiłáć ſłomą, ile kto nie ma ná dwuletnią Creſcentią, Stodoł álbo Káwy.

Ogrodzenie Gumná. Gumno mieć w ſłuſzney grodzy, áby żadne wleść nie mogło bydlę, pilnie tego przeſtrzegáć.

Sow z Stodoł nie wyſtraſzáć. Sow nie wyſtráſzáć áni iem gniazdá pſowáć; bo te myſzy z Stodoł y z polá ſprzatáią.

Boćianow ochrániáć. Boćianá ná káżdym ochrániáć mieyſcu, ktory zwykł Ziemię y Wodę z ſzkodliwey gádźiny czyśćić.

VIII.

ô OGRODACH.

Rozrządzenie ogrodow y naśienia. OGRODY wcześnie y ſłuſznie ſpráwić, y záśiać, á czáſu ſwego naśienia oddawáć, y z nich, wſzelkiego naśienia, pożytek czynić.

Iárzyn Ogrodnych popiſáć zagony. Iárzyn rożnych vczynić zagonow wiele czego connotácyą.

Nálożenie Kápuſty. Kápuſty, w kłody co może być náłożyć, ſtroza mieć poufałego, áby ná ſtronę nie ſzły Iárzyny.

Roſzády zaśiew y iák Rozſádę w Wigilią S Grzegorzá; y w Wielki tydźień śiać á dla

á dla przymrozkow, ſłomą ná noc przykrywáć, koło Swiętey Troyce ią przeſadzáć po deſzczu ieśli ſię tráfi; á gdy ſię iuż kápuśćić będźie, to ią okopywáć. *ſie nia obchodzić.*

☞ PRÆCVSTODITIA, Ná to mięć pilne baczenie, áby Iárzyny co máią być do chowánia; w doły, dobrze obeſchłe w piaſczyſty grunt w kopano; áby ſię nieták prętko zepſowáć mogły, część onych wędźić, y ſuſzyć może ná ſpizárnią. *Iárzyny gdy máią w doły chowáć iako ſię z tym obchodźić.*

Ná Kápuſtę, Pietruſzkę, Kuczmerkę, Cebulę, Márchew, Rzepę ogrodną, Cwikłę, Páſternak, Ogorki, Rzotkiew, Czoſnek, Bánie, trzebá zwozu, y vpráwiáć iáko naylepiey; ná kápuśćiſku śiewáią Márchew, ktora záwſze zwykłá ſię dárzyć. *Z Iarzyny Ogrodnymi iako ſię obchodźić.*

Te Iárzyny poczynáć śiać, iáko ieno zeydźie żimowa ſkorupá, ktory śiew trwáć może ku Zielonym Swiątkom.

O Rzepie polney iuż ſię w Iárym záśiewie námięniło.

Ná Cebulę Chlewny bárzo dobry nawoz, y plewy konopne, po ktorych bywa buyna Cebulá

Ogorki záś, Malony, Bánie, Kárczochy, Kaulofiory, Włoſká y Polſká Kápuſtę, Kaulorápę, Selery, Sáłáty, iák roſsádę zá doſkonáłego ćiepłá śiać; kiedy ſię iuż cále żadnego nie ſpodźiewáć przymrozku. Sieią te rzeczy w oſobnych naczyniách w letney Izbie, y ná tęn czás wzwyſz pomienionego ćiepłá, ná zagonách przeſadzáią. *O Włoſkich naśieniach rożnych.*

Pod czás ſuſza z wykli Liſzki robacy Ziemni młodoćiáną ná zagonách podgryzywáć z korzenia rozsádę, y táki Krzaczek káżdy będźie iákby nádłamány, nátym go ſzukáć mieyſcu; bo przy káżdym tákiego znaydźie krzaczku robaká, ználazſzy káżdego zábić, ábo vdeptáć trzeba. *Liſzki ziemne gubić.*

Ná zwierzchne liſzki, áby kápuśćiánego niepſowáły liśćia, ſtárego gniazdá wźiąć z lásá mrowiſko, y między zagony kápuſty rozſypáć te mrowki, ktore do ſzczętu ie wygubią. *O tychże znowu wyżey w Punkćie 18.* *Liſki zwierzchne gubić.*

W tym też mieć trzebá pilny dozor, gdy ná ogrodách Plewiarki plewią áby niedrzymáły, á to dla tego, áby rozeſpáne, miáſto chwaſtu dobrey niewyrywáły Iárzyny. *Plewiarki áby nie drzymáły kiedy plewią.*

Náći y chwaſtu rożnych Iárzyn nie pſowáć, ále ie poſuſzyć, dla chlewnego bydłá ná Zimę, ktorych tym poſilić y wychowáć może. *Chwaſt iáko ieſt potrzebny.*

Ná zá-chwaſzczone Ogrody ſpo-ſob.

Gdy ſię bárzo záchwaſzcza ogrody że y plewieniem vſtá-wnym dàć rády nie może, przez co y lárzyny nietàk iàko trze-bá fructifikuią, tedy Tàtàrka ábo Konopiámi záśiać, tym ge-ſty chwaſt wyplenić moze ſpoſobem.

IX.

ô ŁAKACH.

Łaki śiec, y zbieràć zà pogod wcześnie, naiemnikiem po-ſpieſzyć, dla nàſtępuiącego zniwà, y ſzkody w nich prze-ſtrzegàc, à ſucho zwieść do Gumnà, wiele fur z Stert, Brogow, connotowàć.

Siàná áby nie mieſza-no.

Pogodnego Siànà z niepogodnym nie mieſzáć, ále ie miec w oſobności. Pilnie tego przeſtrzegàc, àby wiedźiec ktore dla ktorego bydłà ma ſię vdźielàc, *o ktorym vdzielá-niu przy bydłu Folwárcznym niżey opiſáno ieſt.*

Diſpoſicya Siáná.

Nà pokośie długo àby nie gniło przeſtrzegáć.

Mannę y kminek áby trząſli.

Mánnę trząść y kminek, gdźie ſię w ktorey zrodźi łące, mieć ná pàmięći, y zbieráć według czáſu y zwyczáiu.

Łaki pod orywáć.

Łaki ſtáre pod-orywáć, áby z nich lepſze y nowe były trawniki.

Zrodłá dla łąk otwieráć.

Zrodliſká zàtkàne zàmulone àbo rzeczki przekopámi dla ſpadku wody dobywáć dla buynieyſzych łąk, y dla wymo-knienia onych.

Strzedz łąk y wcieśnie ie zátyczyć.

Wàrtę miec gdy ſię ná łąkách trawniki puſzczáią, znáki zátyczyć.

Przechody w łąkách zágubić. Dla paſzy v dźielić łąki ſtukę.

Gośćińce ieśliby iákie były zàgubic, paſze bronić, chybá gdźie ſą przeſtronne paſtwiſká, vdźieliwſzy ná vſtroniu, zà ſłu-ſznym datkiem wolney pozwolić paſze, bo bez opowiedźi nie-godźi ſię cudzego záżywáć dobrà, tàk podrożnemu iáko też y ſąmśiádowi.

X.

ô ZNIWIE.

Zgromádze nie ná zniwo ludźi.

Zniwo, gdy według czáſu y potrzeby nàſtáie, áby wſzyſcy z pilnośćią według powinnośći y osády wychodzili, mia-nowićie Kmiećie, Zagrodnicy, Chàłupnicy, Rzemielſnicy, Komornicy, Káczmarze, Powabnicy, y Młynàrze.

Naię-

Naiemnych ná pieniądze ludźi áby dwáy mieli kárby, wie-le ná tydźień ná nich wynidźie pieniędzy. ſimiliter gdy ná ſtráwie będą, leguminá wydatkow terminowáć máią.

Nà zencà-riá nàiemne-go ſpoſob.

XI.

ô CRESCENTIEY.

Diſpoſicya zboż.

W Polv zpilnośćią Kopy liczyc, àby wnich zdràdy nie było, y one zá dobrey chwili; ſucho do ſtodoł, do brogow zwozić.

Kop vkłádá nie.

Pod iedną liczbą po iedney w polu vkłàdáć Kopie.

Snop iáki ma bydź.

Snopy przy dawnym zwyczáynym więzu niech záwſze będą.

Probá plonu iákim ma bydź ſpoſo-bem czynie-na.

Gdy Kopá ſtánie, z kázdey kopy wźiąwſzy z polá po dwoie ſnopia, zá pilnym dozorem plonu probę vczynić iedney Ko-py, á drugą Kopę ná vſtronie zchowáć, áz ſię ſnop odlezy, kto-ry potym dla verifikacyey po zaśiewie omłóćić; z Sąmśieká także po zaśiewie gdy zboże oſchnie wyſádźić, y plon po trze-ći raz z pierwſza verifikowáć miárą, y mieć tego terminatę.

Stroś polny.

Szkody W kopách wednie y w nocy przeſtrzegáć.

Młocki pil-nowánie.

W Młocbie tákże, áby ſzkody nie było, z ſłomy áby wy-młacano, wytrząſano, y ná Szpichlerz chędogo wywiano.

Ná Młóc-kow ſpoſob áby nie krá-dli.

Młockow do Domow nie puſzczàć ná południe, ále im niech Goſpodynie poſyłáią do gumná obiády, dla mitręgi ile pod czás dniá krotkiego. Do tego pilny mieć dozor, áby Młocko-wie wzánádrzu, y wbutách zboża nie wynośili z Gumna.

Groch zà ſuſza omłócić, ile ná náśienie, bo kiedy zmię-knieie, z pięknego byłby ſzpetny.

O pośłádách iáko ie vdźie-łáć.

Pośłady oſobno chowáć, y pod miárą ná drob ſolwàrczny vdawáć, według potrzeby y czáſu dla wyſtárczenia do nowego.

Miáry pil-nowáć.

Przy mierze z boiowiſkà bywáć; ábo ſwego mieć wierne-go dozorce.

Przymiàrki áby były rá-chowáne.

Przymiàrki ktore ſię znáyduią wſzpichlerzu; wiernie rá-chowáć, y do regeſtru kłáść, y oddawáć powinno.

Te zboją z Polá zàraz wymłócić trzebá.

Z Polá záraz zebràne te zbożá trzebá wymłóćić. Proſo áby ſię nie zàgrzało, Sięmię Lniànie y Konopne áby nie ni-ſzczáło, tákże y dla poſpiechu robot koło przędźiwá.

XII.
ô SZPICHLERZV.

Szpichlerz iáko budowáć mániera, y dla nocnych nietoperzow.

SZPICHLERZ taką budowáć mániera, áby ſpodem y ze czterech ſtron okienkámi mogły mieć zboża ſwoie od Wiàtrow ventilácye, tylko wárownie, áby nocni Nietoperze ſwidruiąc ſpodem lepiey nieprzeſzuflowáli ziárná.

Pod dwiemá być ma kluczámi.

Aby był pod dwiemá v dozorcow kluczàmi, áby ieden bez drugiego Percepta, iáko y Diſtributa nie diſponował.

Czás zboża przewiewá nia.

Zbożá wſzelkie ná z ſypániu częſto ſzuflowáć, ile w lećie kiedy żyto ná polu kwitnie.

Miáry doyrzeć.

Miàry doyrzeć, y pilnie ſię oto pytáć trzebá ieśli większą ná boiowiſku nie mierzono zbożá miàrą, oſobliwie młynſka, bo tám zwyczáyna, ze iedną záwſze więcey nàdmierza ſię miárką: w Szpichlerzu záś mnieyſzym àlbo zwyczáynym dworskim wymierzáia korcem.

O myſzy wygubieniu y ſczurkow.

Myſzy áby ták w domu iáko y w polu nie ſzkodźiły, fus oliwny ábo Oleiowy, gęſty wlać ná miſę ábo ná iákie naczynie y w domu w nocy (tám gdźie ſię myſzy znàyduią) położyć, ktorego gdy ſkoſztuią záraz na tymże pozdychaią mieyſcu.

Drugi ſpoſob. Poſypáć Cięmierzycą czarną ſerá miękkiego, ábo chlebá, ábo káſze, ábo sádłá, ábo iákiey polewki, tego gdy tylko ſkoſztuią myſzy, pozdycháią. *O tychże więcey w Punkćie* 18.

Robaki woł ki w zbozu gubić.

Ná robáctwo w zbozu ktore ſię wołkámi zowie, áby źiárná nie pſowáły, śćiáńy czoſnkiem y ſzufle do częſtego ſzuflowánia ſmárowáć, bo od tego ginąć muſzą.

ô STROZV.

STROŻA, zá záleceniem cáłey gromády do Dworá poſtánowić, lepiey mieć iednego zá tą rękoymią pewnego, niżeliby gromádá miáła koleyna ſzkody wártowáć, dla czego codziennąby czynić trzebá, (ieſli wſzyſtko w cále) reuiſią. Iednák Stroża tego mieć záwſze ná oku, względem ogniá, kradziezy, z Gumná, z Szpichlerzá, Drew z natoniá, z Obory bydłá y z ſtáyni koni, gdy ſię záś gość do Dworá tráfi, ná tęn czás gromádá ma ſtroża odpráwić.

Strozá iáko mieć ná oku.

☞ Do Kárczmy ná bieśiádę ieſli w nocy nie chodźi przeſtrzegáć: względę czego, kàżdemu Goſpodarzowi, ò pułnocy, nádedniem, rożnie wſtawàć trzebá, y wſzyſtkie wkoło záwſze obeyść mieyſcá, dla oſtrożności ſwoiey, y sámego ſtroża, nie we wſzyſtkiem ſię vbeſpieczáiąc ná niego. Dawna przeſtrogá vczy, *vide, cui fide.*

Pſi przy wſzelkim budynku iáko ſą potrzebni.

Pſow chowàc dobrych y pewnych, przy wſzelkich budynkách dla oſtrożnośći, bo ći ſą záwſze wednie y w nocy potrzebni: do tego, czuynych y oſtrożnych, gdyż Goſpodarzá y Stroża oczucą; złodźieià záś od złego odſtráſza zamyſłu; dla czego *Canes interdiu clauſos eſſe oportet, vt noctu vigilantiores & acriores ſint.* Cato 2. Cap. 124.

XIII.
ô PRZĘDZIWIE.

IAKO rzecz kázdą w goſpodàrſtwie trzebá mieć záwſze ná baczeniu, tàk y koło Przędźiwá, áby według czàſu y zwyczáiu mieli Goſpodarze y Goſpodynie ſtáránie, y pilny dozor.

Czás ſiewu ná Len y Konopie.

Lny śiać w przod záraz po Wielkinocy iáko tylko z polá źimowa zeydźie ſkorupá, y powietrze ſie rozgrzeie, á konopie w Wigilią S. Filipà y Iákubá Apoſtołow.

Iáko ſię obchodźić z przedźiwem.

Po zaśiewie grábić, plewić, według potrzeby wybieráć, ſuſzyć, młoćić, moczyć, znowu ſuſzyć, miądlić, poćierać, grubemi potym ćięnkiemi czeſáć ſzczotkámi.

Lnu, iáki więc ma bydź ſnopkow.

Pomięnione Przędźiwá w máłe niech wiązą Snopki, oſobliwie len co go tylko w garść obiąć może, dla prędſzego wyſuſzenia, àby ſię w długiey nie pſowáło wilgotnośći.

Ogniá wárowáć pod czás ſuſzenia. lepiey Słońcę ſuſzyć.

Dla Ogniá gdy ie ſuſzą w domách pilnośći wielkiey y oſtrożnośći potrzebá, áby (ſtrzez Boże) nie ſzwánkowáły Domy ſuſzeniem, iednák lepiey y beſpiecznieygdy przy Słońcu ániżeli tákowe rzeczy przy domowym ſuſzyć ogniu.

Wárowny dla ogniá ſpoſob.

Tęn tez ieſzcze pewnieyſzy, y wàrownieyſzy ſpoſob, áby oſobny ná to zbudowáć nákſztałt Ozdownie Budynek, ná vſtroniu innych Budynkow, dla wyſuſzenia pomienionych Przędźiw; á gdy też y ſámá czàſem wàkuie Słodownia, to y ná ten czás tám poſpieſzyć ná przędźiwo z ſuſzeniem.

Prządki áby ſlina nie przędły.

Prządki niech tego przeſtrzegàią, àby z wodą piekną w czyſtym onę màiąc naczyniu, á nie z ślinámi przędły, ták dla ſámego

mego ochędoſtwá, iáko też y dla tego, aby prędzey Płotná y nici ná Blechu ſię dobieláły, y bielſze były.

Ná Wrzećionách áby długo niebyda przędzá.

Nà Wrzećionách áby długo nie mieć Przędze, żeby w wilgotnośći nie gniłá, ále ią wcześnie dla wyſchnienia zwiiáć ná Motowidłá.

Koło przędziwá praca y czego ſię wpſtrzegáć trzeba.

Przędze wſzelką Motáć, Wárzyć, Práć, Suſzyć, Wić, y ná oſobnym one mieć mieyſcu, áby ſię ńie powikłáłá y nie pomieſzáłá; do tego, áby myſzy álbo iákie nie pogryzło y nie popſowáło robàctwo.

Czás wybieránia płoſkowek y probá.

Płoſkony według czáſu wybieráć tákże y głowatki, à ile w ten czás, kiedy ſię z nich przy doyrzeniu zá potrzęśnienié wierzchołek kurzyc będźie, pewna probá.

Głowatek wybieranie Sposob koło nich.

Głowatki po ſuchych dniách Swiętego Mátheuſzá nieomieſzkànie wybrawſzy one w kopy złozyć áby trochę przyprzáły, dla ſnádnieyſzego omłocenia, á z nimi ſię ták obchodźić, iáko ſię wyżey koło Lnu rzetelnie opisáło.

Przedziwo dla ogniá áby było w oſobnym mie ſcu.

Wygotowáne Przedźiwo mieć w oſobliwym ſchowániu, do ktorego áby z ogniem nie chodzono, do wyprzędźienia poſpieſzyć y nieomieſzkiwáć, między poddáne pod wagą wcześnie porozdawáć, y pod wagą odbierác, á co zbędźie według wyſtárczenia czáſu zá dźień doprządác, àlbo náiąć, od pilnieyſzey nie odrywáiąc roboty Komornic.

Ná Wage od dawáć y odbieráć.

☞ Wagá w Domu ma bydz oprzędźiona, potym ná nici y páſmá ważyc, tylko áby nie ſkapo odważono, álbowiem nà to trzebá miec pámięć y reſpekt, że z Przędźiwá śiłá mierzwy á oſobliwie z grubego przy przędźieniu odchodźi.

Wage w Domu niech oprzędzia. Wagá iáka ma bydz.

Naczynia do Przędźiwá w zwyz pomienionego tákowe máią miec Robotnicy, y Goſpodarze, to ieſt Miadlice, Cierlice, Sczotkę grubą y cieńką, Kądźiel, Krezel, Przedźiono, Wrzeciono, Przęślice, Motowidło, Wiiádło, Kocioł, Potok, y kiiankę.

Naczynia do przedźiwa należące

Motowidłá proporcya.

Proporcia miáry do zwiiánia Przędze tákowa ma bydź gdy ná wielkie Motowidło, to po 24. nici ráchowac, á gdy záś ná łokciowe zwyczáyne to po 30. nićí ma wchodźic.

Dozor Tkaczá.

Ná Płotno przędzę Tkaczom oddác przez źimę ná wyrobienie, ktore áby dobrze y gęſto tkáli dozierác trzebá.

Ná

Czás Blechowi Miárá Pulſetkow.

Nà Blech w Máiu áby były gotowe rożnego Płotná Pułſetki, z ktorych ſię łokci 50. máglowngo, ábo nie máglowne go wymierzác powinno, ták Lniánego, Konopnego, Zgrzebnego, iáko y Páczeſnego płotná.

Blech ktory naylepſzy y iákiem ſpoſobem bielić.

Blech naylepſzy w tęn czás bywa kiedy rożne ná Sádách kwitną Owoce, czáſu pogodnego gdy ſłońce świeci áby częſto y gęſto Płotná przewracáiąc ſkrapiác, à przed Roſą dobrze nieomięſzkiwác rozwiiac Pułſetkow.

Dispoſicya Płotná.

Czeládźi Płotnà, co im według powinności, y Ordynàryey należy pooddawàc, ná potrzebę záś domową pomiàrkowawſzy zoſtàwic, à oſtàtek ſpiniężyć.

Płotná y Chuſty áby ſię nie pſowáły.

☞ Płotnà wſzelkie tàk w Pułſetkach, iàko y innych Chuſtàch do zàżywània zrobionych w zaduchu nie chowàc, częſto ie przeſuſzac, w brudàch długo nie trzymàc, áby nie pogniły, y nie zbutwiáły, ſpieràc, y w ſuchym ie zawſze między trochą ziela trzymác mieyſcu.

Informácya dla Tkaczow.

Płotná Lniáne.

Ná Płotno Lniàne cienkie w Pułſetek wchodźi Sztuk 8. Sztuká nieśie łokći 12. ná łokciowe Motowidło, w łokciu ma bydź paſm 20. w páśmie záś ma bydź nici 24.

Lniáne Płotno grubſze.

Ná Płotno tákże Lniàne grubſze nà tęż Miárę wzwyſż pomienioną wyidźie ſztuk 7. w ſztukę tákże w chodźi łokci 12. w łokciu paſm 20 w páśmie nici 24.

Lniáne ieſzcze grubſze.

Nà tákieſz Płotno ieſzcze grubſze, wyidźie ſztuk 6. pomiàrkowawſzy ſię według pirwſzy liczby, według ſztuk, łokciow, y paſm, iàko ſię ô pirwſzych Lniànych opisàło Pułſetkàch.

Konopne Płotno Cieńkie.

Ná konopne Płotno ćienkie w Pułſetek wchodźi ſztuk 5. w ſztuce łokci 12. w łokciu pasm 15. w páśmie záś nici 24.

Páczeſne.

Ná Pácześne Płotno w Pułſetek w chodźi ſztuk 4 w ſztuce łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 12. á w páśmie ma bydź nici 24.

Zgrzebne.

Nà Zgrzebne Płotno w Pułſetek tákże ná łokciowe wzwyſz pomienione Motowidło, wchodźi ſztuk 3. w ſztuce łokci 12. w łokciu paſm 10. w páśmie nici 24.

Ná Ra-

Rabek. Ná Rabek w Pułſetek wchodźi ſztuk 6. iák naycieńſzey przędze, w ſztukę wchodźi łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 20. w páśmie nici 24.

Obruſy. Ná Obruſy tàkże w Pułſetek Inianey Przędze wchodźi ſztuk 12. y puł ſztuki, ſztuká czyni łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 20. w páśmie nici 24

Reczniki. Nà Ręczniki Lniane wchodźi ſztuk 4. ſztuká czyni łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 20. á w pàśmie nici 24.

Konopne Ręczniki. Ná Konopne Ręczniki wchodźi ſztuk 3. ſztuká czyni łokći 12. w łokćiu paſm 15. w páśmie nićí 24.

Páczeſne Ręczniki. Nà Pácześne Ręczniki, wchodźi ſztuk 2. y puł ſztuki, w ſztuce łokći 12. w łokćiu paſm 12. w páśmie nićí 24.

Ná Domowa potrzebe áby przedźiwá te zeſtáwiono. Dla Sieći náprawy, powrozow, poſtronkow, y ſznurkow tákże gwoli innem potrzebom y wygodźie Domowey, nieczesánych konopi pámiętáć zoſtàwić.

XIV.
ô SADACH.

Gáśienić z drzewá obieranie. SAdy. w Márcu z kàdego Drzewá, Szcepia, latorośli, obieráć gáśienice, ktore z pod drzewá ná kupę wygrabić; áby ſię to nie mnożyło robáctvvo, ſpalić do ſczętu.

Przeſtrzegáć pilnie tego. ☞ Cielat w Sády áni w Ogrody nie puſzczáć, áni żadnego żywego bydłá dla látorośli, y ſczepia, nàwet od moczu tego bydłá y ſame ſtáre ſchną drzewá.

Opátrzenie y ogrodzenie Dźiury opátrzyć, wkoło pozágrádzáć, trawę dla Krow zrzynàć y przy doieniu dáwáć.

Naięcie Sádow. Ná Owoce ò naiemniká ſię poſtáráć, y według vrodzáiu drzevvá y ſłuſznośći náiąć: lubo ná domową, przy pevvnym

Spizárni ſupplement. ſtrożu obroćić potrzebę, náſzuſzyć, powidł náſmàżyć, dla ſupplementu ſpizárnie:

Sczepienie Sádow. Sczepić co Rok, y oſadzáć, żeby Sády nie rzedniáły, *in Martio & Nouembri*, ſzczepia młodego ochrániáć áby ſzkody nie było

Sliw przechowanie. Sliwy do Roku tym może przechowáć ſpoſobem, w Bàrele dobrze opátrzoney áby nie przećiekáłá warſtą vłożyć między dębowe liśćie, potym iáko naylepiey zàſzpuntowáć, y w ſtudni álbo w rzece zánurzyć, do drugiego rodzaiu (iákby ią z drzewá vrwał) wytrwàią.

Gáłę-

Gáłęźie okrzeſywáć, ze rdźy y gruby drzewowey ſkorupy ku Wiośnie oſkrobywáć, trzebá. *Chedożenie drzewa.*

Wierzbę obćináć, dla lepſzego krzewienia. *Wierzbę obćináć.*

Delikàtne cudzoźiemſkiego Owocu drzewá pookopywáć młodoćiáne; á na Zimę gnoiem ponàkrywáć korzenia. *Zſzczepię młodym cudzoziemſkie gnowocu iáko ſię obeyść*

Zioł pewnych przyſpoſabiác; do plewienia y chędożenia kwáter, drog, náymowáć; áby nie ſzczuplic do innego gogoſpodàrſtwà roboćizney. *Ziołá áby ozdobiły Sády.*

☞ Rozmáryn, y inne cudzoźiemſkie drzewá y krzaki, ná wiátr Màrcowy ktory ieſt bardzo ſzkodliwy niewyſtáwiáć aż *in Aprili* kiedy ſię rozgrzeie powietrze.

Kreći, áby Sádow, Ogrodow nie ryli; od źioły Iárzyn nie pſowáli korzenia, *ſpoſob.* Orzèch włoſki iáko naywiękſzy przewierćieć, y tą dźiurką wyprożnić do ſzczętu iądro, álbo wydrozáłe iábłko wewnątrz, byle tylko twàrdą miáło ſkorę; wnie plew, żywice, (ieśli można Cedrowey) y śiárki od ogniá zàiętey włozyć: ták vczyniwſzy, wſzyſtkie dziury kędy kret porył záſypáć, iednę zoſtàwiwſzy w ktorą ten orzech àbo tákowe iàbłko włożyć, od tey do innych dziur dym poydźie, y tàk Kretow pomorzy y poduśi. *Ná wygubienie Kretow.*

Drugi ſpoſob, Fuſem oleiowym àlbo oliwnym kołki drewniàne náśiekanę poſmárowàć, y miáłko w kàżdą kretowiznę włożyć, ktorego gdy ſię kret dotknie, iedni zdychàć, drudzy precz z tego mieyſcá vſtępowáć muſzą; nietylko kretom- *Otymże.* ale y wſzelkiey iádowitey gádźinie ten wynálazek ſzkodzi: ò czym *Varro y Cato* piſzą. *o Gádźinie wſzelkiey*

XV.
ô WINNICY.

WINNICA ná południe ma bydź zàſadzona, mieyſce to wprzod porywſzy y nágnoiwſzy, ná źimę máćice po okopywàć źiemią, potym y z gáłęźiámi nawozę ponákrywáć.

Ná Wiośnę záś zà ſłuſznym *in Aprili* ćiepłem, iàko tylko źimowa zeydźie ſkorupá z źiemie, z nawozu poodkrywáć, ſłuſznie pookopywawſzy, maćice pookrzeſywáć, à przy oſobnym poobwiązywàć płoćie; á gdy iuż z śiebie gęſte wypu- *Iáko ſię gnárowáć z Winnicą.*

ſzczać

ſzczàć będzie gáłęźie, ieſli ſucho, podlewàć woda, áby tym buyniey z śiebie wydawáłá látorośli.

Ozás zbieránia grono Winá.

Jn Octobri Groná winne z bieráć doyrzàłe, ile nà ten czás kiedy ſkorká ná nich zmiękniele, y dwá álbo trzy rázy ná nie pàdnie ſrzon, ábo przymrozek, ná ten czás ſłodka y doyrzáłá iágodá, ile kiedy ſię trochę námarſzczy

Vpátrowánie czásu vrodzáiu Winá.

Czás, dobrego ná Winá vrodzàiu vpátruią, kiedy S. Vrban pogodny, y kiedy Mieśiac *Auguſtus* ćiepły y tákże bogodny, ná tęn czás dobrego ſię ſpodziewáć Roku nà Winá.

Dla słodycy grono Winá ſpoſob.

Winnego groná áby ſłodkie były iágody przed oberwánie groná ná dni trzydźieści, z gáłęźi oſkubáć liśćie, żeby ſłońce przed źima, zwilgotnośći wytrawiło latorośli; przytym obłożyć ie dobrze nà źimę według z wyczàiu y potrzeby, á ták ná bez Rok ſłodkie wino, do ſmáku y vkontentowania twego vrodźi ſię.

Dla doyrzenia iágod ſpoſob.

Podczás źimnego látá, ábo kiedy ſię Wino nieryehło doſtawa, to go po troſze ná àgreſt zrywáć, áby ſię tym prędzey drugie doſtawáły groná.

XVI.

ô CHMIELNIKACH.

Diſpoſicya chmielu.

CMIELNIKI mieć ná pámięći, àby ie wcześnie zátyczyć, y według czàſu koło Panny MARYEY Narodzenia zbieráć, y w przykryćiu chowàć, àby Chmiel nie wietrzał.

Abi ſię lepiey Chmiel Krzewił.

Z Wiośney ná ktorych ſię Chmiel znáyduie mieyſcách, z chwaſtu wygrábić, y w źiemi go poruſzyć, dla prętſzego krzewięnia.

ô PŁOTACH.

Koło płotow czego przeſtrzegáć.

PŁOTY, oſtrożenie, dylowánie, ogrodzenia wſzelkie, máią bydź rowne y porzanne, gdźie potrzebá záwczáſu ponàpráwiáć: á żeby ich nie rozbierano, áni palono przeſtrzegáć; Dworſkiey czeládźi, Poddánym, y ichże Czeládźi przykazáć, dla ochrony làſu, y dla zmudy (co raz grodząc) w robośiznie.

Przechodow bronić.

Ścieſzek, y przechodow przez te zágrodzenia bronić trzebá, bo tym przechodem ruinuią płoty y rozbieráią.

XVII.

ô BROWARZE.

Dozor Browáru.

WIELE nàtym Prowenćie w kázdey należy Máiętnośći, kto go ſłuſznie y porzannie dla prędkiego groſzà y pewney Intratey przypilnuie.

O słodach piwnych.

Jeſt wiele mieyſc, co sàme tylko ná ſłody Pſzenice zálewáią, z ktorey ćięſzki zwykł bywáć nàpoi, z Ieczmieniá zás dodawſzy do niego w puł álbo trzećią część Pſzenice, lepſze, zdrowſze, łagodnieyſze, y pożytecznieyſze dárzą ſię piwá.

Słodom iáka ma bydź pogodá.

Ná zalániu, nà wymoczeniu, ná roſczeniu, y ná ozdżeniu ſłodow, wiele należy, do ktorych inny Zimie, inny w Lećie dozor; pilnie w tym, ſamę vpátrowáć potrzebę, y wygodę ſłodō.

O ozdżeniu.

Ozdzenie tàkże pilnośći, y oſtrożnośći potrzebuie, áby nie gwałtownie, ále zwolná, ſuchemi go ſuſzyć drewkámi, áby go nie przypalić, kiedy ſię ſłod przyrumięni, to też piwo cerwonego będźie koloru, à kiedy zwolná, y oſtrożnie oſuſzy, to piwo źielono ſię fárbuie; do tego, Soſnowych y Dembowych, dla przydymienia ſtrzedz ſię drew, Olſzowe záś, Grábowe, Brozowe, byle były ſuche naylepſze.

O budowániu Ozdownie.

Ożdownia, áby o podal innych budynkow byłá zbudowána dla ogniá (ſtrzez BOŻE) przypadku.

O zwárzeniu.

Ná zwárzeniu też piwá wiele należy, bo, nie zwárzywſzy ſłuſznie, to ludźiom żywot odmie; áni przebieráć dla prędkiego ná kárczmy odbyćia, á według ſzynku, y potrzeby wyſtárczáć, ták dla ludzkiey wygody iáko też y dla ſamey przypilnowáć Intraty, áby było záwſze dobre; bo to conſiderowàć potrzebà, ze, choć z mnieyſzym zyſkiem, kiedy częſtym, to ſię nágrodźi.

Pożytki dobrego Piwá, do oiákie pieniadze, y sławá.

Gdźie ſą dobre, zyżne, y łágodne piwà, iáko dáleko tákie Miáſtà, Miaſteczká, y Wśi ſłyną? Oſobliwa to kázdey Dźiedźiny ſławá, y fortuná, y káżdego Goſpodarzà pochwałá, kto ſię z tym dobrze vmie obeyść; á to, ná pilnym należy dozorze: wprawdźieć to y wodą idźie, ále też y do wody, wſzelkiey wygody, pilnośći, vmieiętnośći, ochędoſtwá, y doſtátku potrzebá, Ieſt Włoſkie prouerbium.

Iákiego doſtátku potrzebuie Browar.

Chi ſpende piu, ſpende manco.

Kto, według potrzeby pieniadzmi dzwoni,
Ten ſię tez większego koſztu ochroni.

Gdźie potrzebá koſztu według ſámey potrzeby nie żáłowáć, bo to pewna y poſpolita *Chi non riſica non roſica.*

Kto żáłuie, á nie wazy,
Ten niewiele nà zysk ſmázy

Kárbámi dwáy záwiadowáć máią.

Kárby Achtelow mieć wyſzynkowánych, y podpiſánych dwá, ieden przy Vrzędniku dla kwoty, drugi przy Káczmarzu dla verifikaciey wydánego y wyſzynkowáne° piwà.

Słodow przy ſpoſobienie.

Słodow iák naywięcey przyſpaſabiáć, oſobliwie w Márcu, bo Piwo tákowe ná Láto trwàlſze, y nie ták kwáśnieie; do tego, im dawnieyſzy ſłod, tym z niego lepſze y bráńſze bywa piwo; à mieć ie w przykryćiu, áby znich ſłodowa nie wietrzáłá eſsencya.

☞ Podczàs goracego látá, y kiedy náſtáią iágody, nád zamiar dodáć Chmielu áby nie ták prędko kwáśniáło piwo.

Octu áby nie mieć przy piwie.

Octu w piwnicy przy Piwie nie chowáć, bo od tego dobre záraza ſię piwo, że áż kwáśnieć muśi.

Skupowánie potrzeb.

Zbożá znowego ábo podczás tániośći kupowáć, tákże Chmiele, y inne browárne neceſſaria, nie czekáiac drogośći: tym ſpoſobem znáczny ná Browárách może być pozytek.

Kárczmę áby dla cudze° bránia piwá, y ſwego, áby nie dolewano woda rewidowáć.

Kárczmę częſto rewidowáć, y koſztowáć piwá, áby go Káczmarká woda dla ſwego większego nie dolewáłá pozytku, àlbo też cudzego nie bráłá ná wyſzynk, oco káráć y częſto nápominác trzebá.

Miary áby były cechowáne.

Miary wſzelkie, Gàrce, Pułgárcowki, Kwarty, áby były iednákowe, ſpráwiedliwe, y Páńſką náznáczone cechą.

ô GORZAŁCE.

Dozor gorzałki.

TEn likwor według trybu w zalániu, roſzczeniu, ozdzeniu, w mełćiu, záćierániu, y w wyrobieniu roboty, wſzelkiey potrzebuie wygody; podobnym iáko y koło piwá ſpoſobem.

Gorzałek nie przebieráć.

Proſtey y przepalaney Gorzałki dla Intraty y odbyćia nie przebieráć, á dla wygody Kárczmy wyſtárczáć.

Zielem dogádzáć.

Zielem według sámey potrzeby dogadzáć, ktore áby nie wietrzáły w przykryćiu chowáć.

Drozdzy.

Drozdze mieć zàwſze świeże, ktore áby Káczmarká po wyſzynku piwà oddawáłá: Tázbiery poſledniego piwá, ſtoczki, áby dla záłiwánia ſłodow, do tyeyże oddawano roboty.

Świeży zázywáć.

Poſlednie piwá zlewáć do roboty.

Ná Surowicę też do zmieſzánia ſłodow pewne zbożá oſobliwie żyto meláią, ktore ná raz tylko bez pytel przepuśćiwſzy, Mákę z niey prześianą odebrawſzy, wpuł ábo trzećią część do ſłodu przymięſzáć dla ſporſzego ná gorzałkę ſpuſzczania.

Náſurowice ſupplementowáć słody.

Máki proporcya z ſurowice y gorzałki.

O Mierże tey Máki tu ſię nie ſpecifikuie, gdyſz tá według dobroći zbożá ſwoie ma mieć pomiárkowánie, poniewaſz ná te ſłody nie zàwſze zwykli dawáć przedniego zbożá, àle czáſem rożnie y z poſłádámi mięſzáią ziárno, na to tedy trzebá mieć oko, y probę. Toż ſię ma rozumieć nie tylko ô mące, ále też y o ſamey Gorzałce, áby według tey proporciey nie przebieráiac, tyle też Kwart z Cwiertnie álbo Korcá brano.

Robotá wżimie áby w ćieple byłá.

Pod czás Zimy áby w ćieple byłá robotá dla doſtátecznego wykiſzenia ſłodow.

Iáre zyto ná gorzałkę.

Z Iárego Zytá lepſza y bráńſza bywa Gorzałká, trzećią álbo czwartą część do tego ná zaliwkę dodawſzy owſa.

Dozor przy ſpuszczániu.

Przy ſpuſzczániu dla párowánia zàwſze trzebá vſtáwicznego ſtrożá, pod kluczem tákże mieć kiedy dobrą ſpuſzczáią Gorzałkę.

Ochedoſtwo naczynia.

Naczynie wſzelkie czyśćie chedożyć potrzebá, oſobliwie Gárce y rury. Czeladz do tego wierna y ſpoſobną chowáć, ná tych ſię iednàk nie ſpuſzczàiąc, sámym doyrzeć trzebá Goſpodarzom.

Z Rornice częſto, ile kiedy ſię zágrzeie wodá odmieniáć, á inney według potrzeby przylewáć.

ô WIEPRZACH w KARMNIKV.

NIepośledni to w Goſpodárſtwie dla Dworſkiey y Folwárczney Czeládźi ná okráſę ſupplement, kto ſię ztym obeyść vmie, y ſtáránia przyłoży, ile przy Browárze y Gorzałni, karmić wieprze, y tyle ich mieć w Karmniku ile ich ſłuſznie według odbyćia Browáru ná ſłodách y wywàrzynách vkarmić moze.

Karmienie wieprzow według proporcyey.

Przy dotuczaniu Wieprzow zbożem mełtym, y zołędźia kiedy ſię w Gàiách zrodźi, kraśić trzebá.

Dotuczáć wieprze.

Chlewy áby były porzannie budowáne, áby pod czás

Iákie máią

Bydź chlewy. deszczow nà wieprze nie zàćiekáło, v korytà áby było pod zamknięćiem wieko, áby im inne Bydło nie wyiadáło obroku.

☞ Ná to też mieć oko, áby iáki nà vstroniu nie zámięszał się Chuiec ktoryby znàcnie Páńskim vymował obroku wieprzom

Przestrogá.

Aby słody nie szły ná stronę. Słodow y wywàrzyn, áby ze Dworà ná wieś nie wydawano, álbo vkradką nie przedawano, przestrzegáć, y zakàzàć trzebá, w mrozy ćiepło im dawáć, á gdźie máią legáwisko, co raz świeższą ponáśćiełáć słomą, chrustę poóćiszawszy chlewy.

Pod czás mrozow opátrzność.

Ochędostwo koło wieprzow. Często z pod nich chędozyć, bo to bydło zda się bydź nie czyste ále przećię wielkie° potrzebuie ochędostwá. Przeto áby w tym bàrłogu, y nieczystośći nie szwędło, y nie niszczáło, pilnie niech tego przestrzegáią Dozorcy.

Aby czásem wieprzow wypuszczáć. Podczás suchà y pogody, tákże z ráná po Rośie, kiedy nie kiedy trzebá ich wypuszczáć, áby się przechodźiły, y przebiegáły z Chlewow, bo y przez to lepiey się spráwowáć będą wieprze.

Wieprzow z kopáć. W Lećie zás podczás ćiepłá przez Staw álbo rzekę miáłką dla brudu y robáctwá, często ich przegániáć.

XVIII.
ô FOLWARKV GOSPODARSKIM.

FOLWARK ma bydź Domem wygody Gospodàrstwá, Domem pokoiu, àlbo przytuleniem y odpoczynkiem rozney po pracách Gospodàrskiey Czeládźi, Korabiem wszelkiego Domowego drobiu, przeto ten Budynek niedáleko Obory ma bydź postánowiony, á práwie przyśiankiem względem dozoru przyległy, ktory nietylko dla ludźi, ále też y dla rożnego bydłá y drobiu Folwárcznego, ma bydź z przestronnym podworzem wygodny.

Opisanie Folwárku iáki ma być.

Piekárnia áby w kwádrat byłá z Złobámi, y Drábinàmi, po dwuch stronách przestrona, àby się Bydło przy doięniu pod czás Zimy słusznie zàgrzało, wniey áby zá iednym paleniem były ná Cielętà przegrodki, y dla innego wychowánia Drobiazgu, wtey że Piekárni, áby był Piec Piekárski, y Kominek ná świátło.

Budynek Piekárnie.

Komory dla schowània rożnego Gospodárskiego naczynia, áby záwsze było w zawàrćiu, mieć porzanne.

Komory ná naczynie.

Loch

Loch tákże słuszny, dla Nabiałow tàk nà Zimę, iáko y ná Láto, tylko áby był w ćieniu, á nie ná cáłym zbudowány słońcu, tak dla lepszego chłodu, iako też áby od zbytniego gorącà niepsowáły się Nabiáły.

Loch ná Nábiáły.

Sernik nà vstroniu, álbo nà srzod podworzá, ná słupách ma bydź postánowiony, tàk dla spokoynego mieyscà, áby tàm nikt, krom Dworniczki nie dochodźił, iako też y dla tego, áby ze Czterech stron swoie miał Sernik wentylacye, ktory ma bydź gęsto ná wszystkie strony oplećiony, y dobrze ogrodzony y opàtrzony, przy słusnym zawàrćiu, áby Kot, Sczur, Łaská, Ptak nie doszedł, y iáki dobry człowiek, áby miásto wiátru, y słońcá, lepiey nie wysuszył serow.

Sernik ná równie trzymáć.

Kurnik z porzanną tákże dla Thorza mieć zapora, owo zgoła áby káżda rzecz Gospodárska według porzannego Trybu Gospodárskiego y dozoru swoię miáła záwsze wygodę y pewność.

Kurniká opátrzność.

Chlewow kilkà zbudowàć proporcyonálnych, przy iakich śćiánách, àlbo płotách nà vstroniu, tak dla samic, àlbo máćiorek chlewnego bydłá: gdy się prośić będą, áby káżda z nich nà ten czás w olobnośći byłá. Iáko też y dla prośiat podchowáłych, y dla innych ogulnych, bo gdy sa ná kupie, to wniwecz zmárnieia, y niszczeia, y słusznie się wychowáć nie moga: do tego, częste tych chlewow czynić trzebá chędożenie, bo iákom wyżey námięnił, że to Bydło wielkiego potrzebuie ochędostwá: nà Zimę tych chlewow czynić oćiszenie: *iáko o tym wyzey, y nizey przy Chlewnym bydle iest opisano.*

Chlewow porzadek w budowániu.

Dàch pomięnionych Budynkow wczesnie opátrywàć, y pobić, àby dla máłey rzeczy, w ruine nie poszły przez złe dáchy, y o większa nie przywiodły szkodę, Budynki.

Opátrzność Dáchow.

O wygubieniu szkodliwego y vprzykrzonego robáctwá.

☞ PCHŁY niepotrzebni w budynkách komornicy, ktorzy czásem pracowitemu zásnąć niedádzą Gospodarzowi, tàk gubić; nárwáć źiela rdestu, y w ługu dobrym zwàrzyc, y kilką rázy kropidłem gęsto, à drobno, co dźień Izbę kropić, tym w mieszkániach wyginąć muszą sposobem.

Ná wygubienie Pcch.

Drugi sposob. Kmin z piołunem wárzyć tákże w ługu, przewárzy-

Ná też drugi sposob.

wárzywſzy, gdy ochłodnie; z rybią rozmieſzáć żołićą, y częſto tym kropić Izbę.

Ná tóż trzeći. *Jtem* Czárnuchę od godźiny, do godźiny moczyć, y tą woda częſto gmáchy kropić.

Ná tóż czwarty ſpoſob. *Jtem.* Wapno niegáſzone, iáko piaſek rozetrzeć, y tym pauimentá poſypáć; pchły od tego zdychác muſzą.

Pluſkwy wygubić. Ná Płuſkwy Zołć bydlęcą, z oſtrem octem, y piołunem, dobrze zwarzáć, łoſzká śćiány, y mieyſcá te, gdźie ſię znáyduią, tym częſto ſmárowáć, do ſzczętu wyginać muſzą.

Ná teſż drugi ſpoſob. *Drugi ſpoſob.* Wźiac iák nayſtárſzey Oliwy, Siárki, według potrzeby, zetrzeć to w iákim dobrze naczyniu, y te wſzyſtkie mieyſcá gdźie ſię tylko tęn znáyduie nieſtátek poſmárowác, niepochybnie że przez tęn wygina ſpoſob.

Ná teſż trzeći ſpoſob. Wźiać zywego ſrebrá, y zmorzyć go ná czczo ślina ná dłoni, aż zbronatnieie, do tego ſádła wieprzowego, y ſałwiey, według potrzeby, ſpołem to vtłuc, y zmieſać trzebá, y mieyſca tym námázáć, ná długi czás tákowa ich wygubi maśćią.

Czwarty ſpoſob ná pluſkwy. *Czwarty ſpoſob.* Te mieſzkánia gdźie ſię Pluſkwy znáyduią, Burſtinem tak nakurzyć żeby dym mogł bydź w kázdym kącie, od ktorego do ſzczętu tęn nieſtátek wyzdychác muśi.

Komory gubić. Komory áby myslącemu, y odpoczywáiącemu w nocy, y wednie koło vſzow Goſpodarzowi niebrzakáły, kwitniącą mieć gáłąz świeżą konopną, po oknách, álbo niedáleko łoſzká, ktorey wonność precz od mieſzkánia odpędźi.

Ná teſż *Drugi ſpoſob.* Wołowe, álbo Krowie łáyno podkurzyć ogniem, komory od dymu zdychác, álbo vſtępowáć muſzą.

Ná teſż komory. *Jtem.* Gębkę Octem nápuśćic, y gdźie niedáleko loſzká ná vſtroniu záwieśić, ktora kupa komorow, ile ich będźie do śiebie poćiągnie, y od tego, do ſzczętu wyginać muſzą.

Mrowki trućić. *Ná Mrowki.* Ziela lebiotki ſuchey, y śiárki wźiać według potrzeby, to weſpoł zetrzeć ná proch, y tym prochem gęſto záſypáć, to robáctwo wtym mieyſcu gdźie ſą wyginać muśi.

Ná teſż *Drugi ſpoſob.* Wźiać z Apteki Czártowe łáyno, y ſuſem gęſtym oleynym roſpuśćić, y wlać to w mrowiſko, od tego mieyſcá, precz vſtąpić muſzą, ktore ieśli záraz nie pozdychaią.

Ná Myſzy y Szczurki, Doſtáć prochu, z piłowánia żelá-

znego

znego, od Slusárzá, y z kwáśnym od Piekárzá ćiáſtem zmieſzáć ſpołem, y w dźiury Myſze, tego nákłáść po troſze, káżda ktora tego ſkoſztuie zdychác muśi *Ná tęż wyżey w Punkćie 12.* Myſzy iák wygubić y Szczurki.

Gaśienice álbo Liſki gubić. *Ná Gaśięnice álbo Liſki.* Wziąc Moczu bydlęcego, przydáć do tego wody, ktora ſię pod Oliwą vſtawa ſpołem pod iedną miárą oboygo zmieſzawſzy, á przy ogniu dobrze zwárzywſzy, zá oſtudzeniem, drzewá álbo ná zagonách łárzyny, gdźie ſie to znáyduie robáctwo, kropić gęſto kropidłem, nie omylnie wygina. *Ná tęż wyżey w Punkćie 8.*

Mole tráćić. Mole áby ſzat y futer nie pſowáły, doſtáć Oliwnego ſoku, to ieſt wody, co ſię pod Oliwą vſtawa, y wywárzyć to do połowice, tymże ſokiem, iáko oſtygnie ſłuſznie wewnątrz dno, wieko, kráie w koło, y wſzyſtkię zgołá mieyſcá dobrze poſmárowáć, iáko wyſchnie, rzeczy ſwoie do ſkrzynie włoſz beſpiecznie, bo tám iuż mole nie poſtoią.

Ná vkąśienie pſá wśiekłego. Pieś wśiekły, ábo zdrowy, ábo też iáka iádowita gádźiná, gdy czáſem człowieká vkąśi, zá tákowym rázem, co prędzey Figowych świeżych doſtáć gáłązek, z ktorych wyćiſnąć może kilká kropel mlekà, y ná to mieyſce vkąſzęnia ná huſtecce przyłożyć miękkiey.

Ná tóż *Drugi ſpoſob.* Poniewaſz nie w káżdey Máiętnośći Figowe znáyduią ſię drzewá, tedy co prędzey (puki ſię tęn iad w ránie nie rozſzerzy) Gorczyce z dobrym Octem vwierćieć, y prędko ná to mieyſce, tákze ná chuſtecce przyłożyć, y częſto, iáko ieno oſchnie powtarzáć.

Gdy domowy nie wśiekły vkąśi pies. Pies gdy vkąśi nie wśiekły, wźiać śierći iego, álbo choć inſzego psá, vtłuc ią w mozdźierzu co nadrobniey, zmieſzáć z białkiem iáiowym, y vczynić zwitek z páćieſzy, á maczáiąc go w tym białku przyłożyć ná ránę, á to będźie zá pierwſze opátrzenie, potym máść goiącą przykłádáć, prędkie rány zgoięnie vczyni.

LEKARSTWA NIEKTORE.

Ná ludzkie áffekcye y chorob przypadki.

Temi trzema rzeczámi żyć człowiek. TRzy rzeczy ſą, ktoremi káżdy człowiek powinien żyć y czerſtwić ſię ná świećie Naprzod żyć honorem, y dobrą v ludźi reputácyą, żyć zdrowiem, żyć według możności ſwoiey ſubſtáncyą, przeto dla honoru rozumem ſię moderowáć,

dla ſub-

dla ſubſtáncyey y dobrego mienia, przy dobrym nábyćiu, pracy y ſtáránia nie litowáć, dla zdrowia záś wżyćiu być *moderatus*; á tego co ſzkodźić może ſwoię wiedzac náturę wſzelkiego wyſtrzegáć ſię złego nałogu, á potym czuiąc iáką do śiebie dolegliwość, záwczáſu nim ćię o łoſzko rzuci chorobá, lekárſtwy zábiezeć, ktore nie tylko mieć dla ſwoiey włáſney wygody, ále też dla Dworſkiey y Folwárczney Czeládźi, y ná wśi ludźiom według Páná Bogá, y według bliźniego porátowánia zdrowia w potrzebie nie żáłowáć, y kto tylko w twoiey záchoruie Dźiedźinie, káżdego tákiego powinieneś rátowáć zdrowia, ile tám, gdźie Miáſto y Doktor do nábywánia tych rzeczy niżey ſpecyfikowánych ſą dálekie, á te ſnádnie w domu, dość máłym koſztem mogą bydź záwſze do przechowánia przyſpoſobione. Tych tedy Remedya według doświáczenia y ſámego zwyczáiu tym záżyć dla zdrowia ſpoſobem.

Zábiezenie złemu zdrowiu.

Bliźniego lekárſtwem rátowáć.

Dryakiew mieć pewna y dobrą, ná wſzelkie dolegliwośći, ktorey wźiąć ná koniec nozá iáko láſkowy orzech, w nowy garczek gliniány wlać kwáterkę piwá, w tymże tę Dryakiew z ćiepłym rozetrzeć piwie, á gdy ſię iuż maſz kłáść do ſpánia, iák naylepiey rozmieſzawſzy, áby nic nie zoſtáło wypić, potym ſię dobrze dla zágrzania nákryc, máło co álbo nic wieczerzy ná ten czás niezażywſzy, potym lekárſtwie według diſpoſitiey Nátury ſpodźiewáć ſię álbo womitow, álbo potow, álbo innych beneficia.

Iáko Dryakwie záżyć.

Effekty Dryakwie.

Mieć tákże przytym pro zápas kámień czerwony od vrázu, Zupną, Rákową, y Wrocławſką máść, Wolbrot, y káżdemu choremu nie záłowáć, ile temu, ktory nie ma ná to ſpoſobu, á pogotowiu y zá pieniądze nie wſzędźie tego doſtánie kupić.

Iákie máią bydź w domu Ingredyencye.

Wolno mieć y inne rożne Præſerwátywy kogo ſtánie ná to, choćby cáłą Aptykę y Alchimią, te iednák ſpecificowáne, iáko potrzebnieyſze, od przygody w twoiey záwſze niech będą Aptycę.

Supplementá Ingredyencyey.

XIX.

ô OBORZE.

Obory poſtánowienie.

OBORA ma bydź bliſko Folwárku álbo Piekárnie poſtánowiona, dla wygody bydłá y dla ſłuſznego dozoru, á kiedy ná-

dy naprawy potrzebuie, áby w cześnie dla większey zábieżenia ſzkodźie zápráwiano, ogradzáno, y poſzywano.

Strychy w koło pázdźierzámi z omiędlenia porzánnie obwárowáć, y oćiſzyć.

Oćiſzenie ſtrychow.

Trzćiná gdzie ná Stáwách rośnie w Ieśięni zrzynáć, bo tá ieſt ſpoſobna, trwáłá, y ſpora do poſzywánia ſtrzech y okołow, ktore áby záwſze były zupełná koło obor poſzyte przykazáć, ná źimę záś wſzelkiemu bydłu wkoło chroſtem, álbo choiną, porzánnie oćiſzyć trzebá oborę.

Zrzynánie Trzćiny.

BYDŁA ROGATE.

Proporcya bydłá przy Folwárku.

BYDŁA przy Folwárku Rogátego tyle chowáć, ile dla dwoiákiego może pozytku karmia y Paſza wyſtárczyc, ták dla nabiałow iáko y dla nawozow przyſpoſobienia ná Role.

Bydłá koło Adwentu nie záchudźáć.

Bydłá nie záchudźáć oſobliwie koło Adwentu, bo ná ten czás záchudźiwſzy, máły ná láto vczyni pożytek.

Pomiárkowánie ſiáná domowego.

Siáná y karmi vdźieláć oſtrożnie áby tego do Paſzy przez źimę ſtawáło, Siáno iednák z Słomámi rożnemi, y grochowinámi, rożnemu przymieſzywáć bydłu, śieczki iáko naywięcey rzezáć.

Iáko ſupplementowáć Siáná.

Ięczmienną Słomę ná oſobnym chowáć mieyſcu, bo tá zá dobry ſtánie obrok, ktorą znácznie pośilić może bydło.

Krow poſtánowienie.

Od krow gdy ná pieniądze, od ogulnych według poſtánowienia y vmowy z Vrzędnikiem, od káżdey ſztuki, tyle powinien według czáſu do Prowentu Páńſkiego zápłáćić; á gdy záś ná oddawkę poſtánowią Oborę, od Fáſkowey iedney to ieſt od cáłkowey Krowy fáſká máſſá, kopá ſyrá. Iáłowe Pierwiaſtki, Porzuczki dwie ná iednę ráchuią Krowę *ad verificationē* iednák cáłkowych polownych Krow z dźiwkámi y páſtuchámi co koło tego chodzą, iáko ſię ktore od God ćieliły vczynić inquiſitią, y po ſamych tego dochodźić Cielentách, á z regeſtrem Vrzędniká oćielenia iáko ie notowáł verifikowáć.

Iáko ſię ma całkowita rozumieć Krowá.

To też wiedźieć potrzebá, ktora ſię Krowá, od S Marćiná, aż do Wigiliey S. Ianá Krzćićielá ćieli, táka káżda ma ſię zá cáłkowa y ſáſkowa ráchowáć Krowę.

Kárby bydłá.

Páſtuchowie máią mieć kárby bydłá, y onych codźienne niech czynią z Goſpodarzem przeliczenie, á czegoby niedoſtawáło záraz znáć dawác do Dworá.

Pod ktory czás trwálſzy Przychowek.

Ktore ſię Krowy koło Adwentu ćiela, z tych wiedźieć trzebá, ze ſą trwálſze y ſpoſobnieyſze ná przychowek ćielętá.

Bydłá ná páśienie pod czás chłodu.

Podczás goracego latá, niech Goſpodarz dobrze nádednim, Páſtuchow do bydłá, dźiewek do doienia, pobudźi: áby wczás wygnáć bydło w pole, áby ſię dobrze zá chłodu nápáſło; bo w ſame goracá, iuż ſię ták bydło nie może karmić.

Iáko ná ſtádniku należy do przychowku.

Stádnikà mieć ſporego, y dobrego ná Oborze, áby też był po nim ſpory, y trwálſzy do przechowánia przychowek.

LEKARSTWA ROGATEMV BYDŁV.

Lekárſtwo iáko dla bydłá gotowáć.

Kiedy ſię bydło dla iákiego defektu nádyma, ná to mydłá naſkrobáć, Czoſnku nákráiáć, Maki pſzenney w to wſypáć, według potrzeby, Octem dobrym to zalawſzy, wſzytko ſpołem zámieſzawſzy, bydlęćiu w gárło wlać, potym nim gonić, ták długo, áż ſię bydlę dobrze zágrzeie; znáczne vznaſz poràtowánie.

Krew iáko bydłu puśćić.

Gdy zaś bydło ſłabe, to mu krew puścic z pod ięzyká, tey iednák nie czekàiac potrzeby, co trzeci Rok zdrowemu to záwſze czynic trzebá bydłu, bo y od powietrza, ábo iákiey zarazy, pomoc ieſt wielka.

Czás zádawániá Dryakwie.

Dryakwie bydłu zádawác, w Máiu, w Ieśieni, według zwyczáyney miáry, y kiedy chore.

Remedyum dla záráży powietrza.

Dla zaráży (ſtrzez Boże) powietrza, śledźiá w ſztuki pokràiac, z dźiekciem, y z chlebem zádawác.

Ná powietrze bydłá doświádczone Remedium.

Drugi ſpoſob. Od powietrza, y ná wſzelka tego bydłá niemoc, dla dźieśięciorgà ſztuk, tym vczynic ſpoſobem Ingredientia. Wźiąc naprzod żábę wielką chropáwa, ktora bywa pod wálinà, y między drzewem, potym po gárści kàżdey rzeczy ſpecifikowàney, to ieſt: Màrony, Ruty, Gorczyce białey, Pieprzu, ſoli oczkowàtey: ſtłuc to w ſtępie Káżde zoſobná, y z mięſzác tákże z ſłuczoną żabą, do tego wlac dobrego octu, ná káżde bydlę po puł kwáterki, ráchuiac; Gorzałki *itidem*, przygrzawſzy trochę ſpołem, z ráná kázdemu bydlęciu, po kwaterce dobrey wlac w gárło, żeby połknęło, nic im potym, áni ieśc, áni pic, niedáiac: ná drugie dźieśięcioro, y ná trzecie, ile będźie ná Oborze bydłá, tákowym mże zgotowáć y zádáć ſpoſobem, *probatiſſimum Remedium*.

Gorczy-

Lekárſtwo choremu bydłu.

Gorczyce białey, Czoſnku, dryakwie bydlęcey, to wźiać ſtko ſpołem vtłukſzy, z octem dobrym vmięſzác, y choremu zádawác bydłu.

Drugie lekárſtwo.

Jtem. Roſoł z Mięſa Wieprzowego, to ieſt: od Połciow záſolenia chowáć trzebá, zlawſzy oſobno w iákie naczynie, y podczás iákiey choroby, zádawáć bydłu.

Bydło wſzelkie áby myiano.

Wſzelkie bydło, ktore ſię záſzpeći, áby ie ługiem, álbo wywárzynámi, ile chore myto, á w piekárni poki nie oſchnie zoſtawiáć, znáczną vznaſz pomoc, y do pierwſzey tákie bydło przywiedźieſz czerſtwośći.

O Przychowku y Stárym Bydle,

Przychowek terminowáć, y onych diſpoſitia.

PRzychowek zá káżdym Oćieleniem dla terminowánia, ma Goſpodyni opowiedźieć Vrzędnikowi. Cielat nie odſadzáć aż po śiodmym Tygodniu, według czáſu, y zwyczáiu, à gdy ná przychowánie, nà wołki ſpoſobnemu dać oprawiáć, na byczki zoſtáwiàc niektore, nà iáłowki co zdolnieyſze záchowàc.

Bydło ná Oborze gátunkowáć.

Bydło ſtáre pozámieniać, álbo poprzedàć, à z młodſzemi nie czekàiac, áże ktore ná Oborze odeydźie bydlę, oſadźàć dla pożytku.

Opátrzenie bydłá podczás mrozu.

Podczàs źimy dla bydłá, iáko naylepiey oćiſzyć Oborę, chroſtem, à ná Mrozy ich pilnowáć, Słomy im na tęn czás, śieczki, zgonin, plew, áby ſię tym bydło pośiłáło, y zágrzewáło dodawáć.

Cielat diſpoſitia.

Cielat połowę ná przychowánie co lepſzych zoſtáwiáć, drugą połowę z pieniężyć, ábo tez nà kuchnią Páńſką, dawſzy znáć, zà kwitem poſyłáć, á ieśli ktore odeydźie, áby to było z kilká oſob wiádomośćią, á dla verifikácyey, ſkorę oddáć y nią probowáć.

Rzecz dobrá, mieć ſwego wychowánia bydło.

To też wiedźieć potrzebà, iż kto ma ſwego włáſnego wychowània nà Oborze bydło ſzczęśliwa rzecz, bo ſwoie záwſze pewnieyſze, zdrowſze, y pożytecznieyſze, iuż to oſtátnia Goſpodarzowi, tych z cudzey nàbywác dźiedźiny.

Woły karmić

Woły mieć záwſze ná karmieniu, miawſzy koło tego dozor; bo ſię záwſze ná tym nagrodźić może, praca Goſpodarzowi pożytkiem, á pocechowáć ie dla odmienienia, śierć y odmiány opiſawſzy.

Remedium ktora Krowa Byká nie chce przyiąć.

Iáłowká, álbo Krowá, ktora byká przyiąć niechce, osobliwie Pierwiastká, zásolonego zàdáć iey śliża, áby go połknęła; skuteczne w tym vznáć możesz doświádczenie.

XX.
ô OWCZARNI y OWCACH.

Budynek Owczárni.

BVdynek Owczárni, ma być nákształt podługowàtey Stáynie nisko budowàney, podczás Zimy w koło àby była ocisżona Owczárnia, dáchy opátrzone, w niey máią bydź przegrody, áby były osobno doyki, osobno iáłowe, Iagniętá, y Bárány.

Pozytki z Owiec pięciorákie.

Komu się ná tym Bydełku poszczęśći, znàczny w gospodárstwie przez nich może mieć pozytek y wygodę ponieważ stádo Owiec pięćiorákie z śiebie wydàie pozytki, to iest: z Nabiáłu, z Wełny, z Mięsá, z Skory y nawozu. Wiele około tych ná pilnym należy dozorze, tego osobliwie przestrzegác, czego zwyczay y sama wyćiąga potrzeba á według tey skuteczney Informacyey, z nimi się obchodźić: należy też ná dobrych y sposobnych Owczarzách.

Burtowánie Rol Owcámi.

Burtowáć Owcámi Role, iàkom otym *w Punkćie* III. námięnił. *Folio* 4to. *Versu* 18.

Wiele doiek ná Krowę.

Owce ná przygurkách pasáć, nizin, mokrzádli się strzedz ná Owśisku nie páść, wzłe chwile ich nie gnáć.

Doiek śiedm nà iedne ráchuia całkową Krowę.

Czás strzyżenia.

Strzyc ie według czàsu, w Máiu koło S. Krzyżá, drugi raz w Wrześniu, tákże nà toż Swięto, w przod one dobrze w stáwie, przy cieple, y pogodźie, wymywszy, àby wełnà byłá chędoga, przy strzyżeniu miec dozorcę.

Wełny wazenie, y oney dispositia.

Wełnę przy strzyzeniu zàraz z wazyc, y według targu; álbo spinięzyc, ábo tez ná domową Folwárczną obrocic potrzebe.

Dokument Owiec odestych.

Owcá ktora odeydźie skorkę zniey oddác powinno, y nią probowác.

Dozor áby Szkotak w polu nie doit

Ná Wiosnę odłaczác, po S. Michàle, záś ie zgàniác, według zwyczáiu y trybu Gospodárskiego.

Dozierác áby szkotak w polu nie doił owiec:

Szkopy kiedy obrzynáć.

Skopy koło S. Woyciechà obrzynác, y osobno ie od owiec odłaczac, koło S. Marciná całkiem przedawàć, álbo ie ná domową bić potrzebę.

Mięśi-

Mięśiwà wszelkie, koło S. Marciná nà domową potrzebę zásaláć, tàkże y ryby, czás ná to dobry, y sposobny. *Czás ná mięśiwá zásalánie.*

Szkotaká dla dozoru, y ochrony mieć vmieiętnego, y sposobnego, przy ktoryim psow miec dla wilká dobrych y pewnych. *Szkotaká chowáć sposobnego.*

Owczarze, gdy pędza Owce, áby mieli v końcá kiie złobkowàto wydrozáłe, áby w nie źiemie wźiąwszy Owce pászac y pędzac strászyli, á kiiem ná nich nie ćiszkàli, dla skáliczenia, á potym nie vdawáli że zdechłá w polu. *Dla nießskáłyczenia iáko Owce strásyć.*

Siàná pięknego pogodnego im dawác, tákże grochowin, tátárczonki, y olszowego liśćia, ktore w leśieni dla nich kazác zbierác. *Karmia dla Owiec.*

Owśiáney strzedz się im dawáć słomy, bo z tego się Owce zárazáią Motelicàmi, y wielką ćierpią nudnośc. *Owśiána Słoma, Owcom szkodliwa.*

Gdy źimie iest gołe pole, niech ich Pásterz wygánia ná pasza dla pośiłku, do tego zdrowsze Owce gdy się przechodzą. *Podczás gołego pola ma pásterz wygániać Owce.*

LEKARSTWA dla OWIEC,
Ná rozne choroby y ná Motelice.

Zioła rożne podczás Wiosny y Làtá zbieràć, Konopi Płoskonek młodych wybráć, zagonow 3. àlbo 4. Olszowe° liśćia młodocianego lipkiego, część Rdestu, część Tàtarskiego źiela część Grzebieniowego liśćia, kopytniku, tylko niewiele bo purguie, Dźięgielu, Wrotyczy, Paproci wielkiey co w leśie rośnie korzonek, ieden álbo ze trzy, to wszystko w piecu vsuszyc piekàrskim, w stępie vtłucz, potym zádawàc im z solą, w korytá potrosze násypawszy, pierwszy raz nà noc im zàdàwáć, drugi raz názáiutrz ráno nim w pole wynidą, trzeći raz tákże ráno, á od wody ich strzedz y nie wyganiáć áż dobrze ná polu oschnie rosá. Nie czekáiac tey choroby co mieśiac nà w Schodźie im zádawàc ták pewne lekárstwo *Zioł iákich przysposabiáć na lekarstwá Owcom.* *Iáko im zádawáć.*

Błotnik mieć trzebá przy Owczárniey, áby się nim krzepiły y pośiłáły, ták dla motelic iáko że się dobrze przytym spráwuią Owce. *Błotnik áby był przy Owczárni.*

Item. Ná Motelice, Grzebioniowego dostáć korzenia co ná Stáwàch rośnie ná ktorym białe kwiáty, ná kształt liliy wyrastáią, te *Lekárstwo iák gotowáć Owcom.*

ią te vſuſzywſy, ná proch vtłuc z ſádzámi z kominá, z ſolą, z gorzałką dobrze ſkłociwſzy, gdy káśla, y ſłabe ſą, to im zádawáć.

Drugie lekárſtwo. *Drugi ſpoſob.* Plewámi konopnemi ich nákurzyć, zegnawſzy ie do piekárnie, okná, drzwi, z nimi pozámykawſzy, od tego dymu ſłuſznie ſię wyparſkáią Owce.

Item. Chmieliny od wàrzenia Piwá z ſolą według czáſu y potrzeby zádawáć: to lekárſtwo dla Owiec ma ſwoie oſobliwe zálecenie.

XXI.

ô NABIAŁACH.

Doiwo pomienionego bydłá. NAbiáły ták od Krow, iáko y od Owiec, trzy ràzy ná dźień ſpuſzczáią, z ràná, ná południe, y z wiecorá, przy ſpuſzczániu dźiwki, zrzynáią po Ogrodách y po rożnych innych mieyſcáh trawę, chwaſty, y pokrzywy, podczás doiwá.

Dozor doienia. Przy Kázdym doiwie trzebá pilnego oká, áby ſkopki z mlekiem ná ſtronę nie ſzły, sámego zàś doiwà doyrzeć, áby dobrze wydaiáno, ták Krowy, iáko y Owce.

Stáránie koło Nabiáłu. Mleko z wydoienia; áby z czyſtych ſkopkow w czyſte naczynie, przez gęſtą chuſtę przeprawiáno, y w przykryćiu áby záwſze było.

Ochędoſtwo koło nie. Tego też przeſtrzegáć, nim doić poczną, áby w przod wymianá wodą czyſtą obmyli, y wſzelkiego innego ochędoſtwá, koło nabiáłow przeſtrzegáli.

Iáko ſię obchodzić z Nabiáłe. Gdy koło Nabiáłow robią, áby z dobrą wypràwą oſobliwie Máſło, áby z ſerwatki y máślonki do czyſtey płukáli wody, chędogą potym y białą ſolą, według ſamey zàſaláć y dobrze vbić potrzeby, y dychtownie według zwyczáyny pomierzány w faſki nàłozono.

Czego przeſtrzegáć koło Serow. Sery tákże z ſerwatki dobrze wyćiſkáć á w mieyſcu chłodnym, y ſuchym, gdy ſer z wolnà oſchnie, áby ſię nie pádał, z pleśni częſto oćieráć, áby ſtęchlina nie przeſzedł Nabiał.

Sery áby były dobre y tłuſte. Ná Sery, nie zbyt bárdzo podbieràć Smietány, áby twarok niebył iáłowy, bo gdy ſer tłuſty, nie tylko káżdemu do ſmáku przypàdnie ále też trwàlſzy do przechowània będźie, zàſoliwſzy według miáry żeby we ſrzodku nie pleśniał.

Gdy

Gdy Sery robić będą, áby iáko naywolniey przy ogniu zàgrzewano ná twarog, áby ſię nie ſkrupił, do tego też zbytne zágrzewánie ſzkodźi tłuſtośći twarozney, áby w gorącą nie wchodźiłá Serwatkę, á tàk ſer muśiałby być iałowy. Iáko robić Sery.

Sery zrobione mieć trzebá ze trzy álbo ze cztery dni w roſole, àby Ser we ſrzodku y po wierzchu nie pleśniał, àby według ſámey záſłoniał potrzeby, tàk gdy ſobie poſtąpiſz, zołtego, tłuſtego, y ſmácznego záżyieſz Será. O tychże.

Naczynia do Nabiałow, fàſki, pułfáſki, tworzydłá, áby były zá pomierzeniem cechowánę, y w nich ſłuſzne ná fáſkę zwyczáyną znáydovváły ſię kvvarty. Do Nabiałow naczynia.

Nabiáły nie zbyt w chłodnym mieć mieyſcu, oſobliwie Máſłá nie chowáć w piwnicy áni w wilgotnośći boby gorzśniáło, y pleśniáło, ále w ſuchych ſklepách, álbo gmachàch, niech będźie chovváne. Aby ſię Nàbiałnie pſonał.

Serwatki, Máślonki, nie tylko ná Folwárczną ále też y ná Dworſką Czeladz, powinná Dworká dla ochrony omáſty z Nabiáłow davváć. Supplement ná Czeladz.

Krowom doynym, dla ſporſzego Mleká, między rożnemi chwaſtàmi, pokrzyvvy zrzynáć, y przy doiwie co tylko ziedzą davváć. Aby krowy dodawały mleká.

Sekret ná wygubienie Much.

POniewaſz muchy koło nabiáłow, y wſzędźie podczás łátà náprzykrzonemi ſą gośćmi, Nabiał y Naczynia ſzpecac: ná wygubienie tych, doſtáć Bzowego, Kminowego, y Czambrowego liśćia, kázdego z nich ile potrzebá wźiąć, dobrze ſpołem vwàrzyć, potym ie gdźię ſą kropić, tedy iedne zdychác, drugie z mięſzkánia vſtępovváć muſza. Muchy gubić.

Drugi ſpoſob. Mieć ná Folwárku iákie oſobliwe Naczynie, Cebrzyk álbo ſzáflik, ktory we wnątrz wſzytek ſmołą oſmolić, muchy ná tę wonią, iák ná iáki lep pádną, y tym wyginąć muſzą ſpoſobem. O tychże.

Item. Grzyby węzowki z mlekiem zwàrzyć, y ná iákim im żádawác naczyniu, ták muchąm iáko y myſzom ſzkodźić będźie. O tychże.

Item. Auripigmentum miáłko vtłuc, tákże z mlekiem zadawáć, do ſzczętu wygina. O tychże.

XXII.

ô CHLEWNYM BYDLE.

Quantitas bydłá chlewnego y iáko ſie z nim obeyść.

TEgo Bydłà chowáć ile go Folwárczna karmia wyżywić może, lepiey tego mieć mniey á dobrze y ſłuſznie wychowáć, ániżeli kiedy tego śiła, á nędznego y drobnego nà kupie, ktore w źimie ogolnie poſládámi, młutem, wywàrzynàmi, y pomey ćiepło dodáiąc, karmić y pośiláć trzebá.

Chedożenie Chlewow.

Ochędoznie mieyſcá te trzymàć gdźie chlewy przebywàią, iàkom wyżey opiſał *w Punkćie 18. Folio 22. Verſu 15.*

Wieprze przez wodę przegániáć.

To ſtádo częſto przez Rzekę àbo ſtáwy, dla brudu, y robáctwà, podczàs làtà przegániáć.

Supplement temu bydłu.

Ná Zołądz àbo Bukiew, kiedy ſię w ktorym z rodźi Roku podczás Ieśieni, nie tylko w dźień ále y ná noc wygániáć, áby ſię ſłuſznie ná przyſłą záżywiło Zimę.

Diſpoſitia przychowku y karmnych Wieprzow.

Wſzelki przychowek, krom Inwentárſkiego ſtàdà Máćiorek, Kiernozow, y wieprzow, záwſze liczyć y terminowáć do Regeſtrow trzebá; koło S. Tomaſzà, podchowáłego ſtádá, álbo karmne wieprze, bić ná pożytek, y na domową potrzebę, tákże ná połćie y ná ſzołdry.

Páśienie trzody koleyną.

Trzodę tego bydłà, zvvykłà koleyna paſąc Gromádá, ná to iednák trzebá mieć Goſpodarzom wzgląd, áby to paſzenie, według czàſu y wygody dźiáło ſię àby nie pod Południe wygàniàno, àlbo w puł odwieczerz àle od wſchodu Słońcà, y z Południà àż ku Zachodowi tàkovve ſię nà paſzàch pośiláło bydło, à iàk z polà przychodzą, àby im ciepło w korytá wzwyſz pomienioney żywności wlevvano.

O Lekárſtwie temu Bydłu Chlewnemu.

Remedium temu bydłu.

W To koryto, gdźie im Młoto, Wywàrzyny, àlbo pomyie leią, włożyć liśią àlbo pśią ſuchą głowę, żeby zàwſze w tym były naczyniu, z ktorego pic będą.

Drugie Remedium.

Item. Drugie Remedium. Zelàzo ſtàre, àlbo ſtal zadrzewiàła, áby tàkże w tym naczyniu było, z ktorego to bydło piie, dośvviàdczone dla tego bydłà lekàrſtwo.

XXIII.

ô DROBIV FOLWARCZNYM.

Diſpoſitiá tego drobiu y powinność

KOmu ſię ná tym drobiu powiedźie, to ieſt ná kurách, Gęśiách, Káczkàch, y Indykách, z ktorych gdy z Wioſny gęſty ſię przychowek dárzy, oſobliwe Goſpodarzom vrekreowánie, oraz pożytek przynośi, y Kuchni ſupplement czyni: Przeto według zwyczáiu od kur Inuentàrſkich trzydźieſtu z przychowku Kàpłonow kopà, Kur proſtych tákże kopá, Owocu kokoſzego kop dźieśięć być powinno.

Od gęśi powinność.

Gęśi od trzydźieſtu Inuentarſkich kopę, y pułkopy owocu gęśiego należy oddawàć.

Pierza z podſkubánia oddawánie.

Pierza z podſkubánia ze trzech ráży ná Rok od ſtàrych, według czáſu y zwyczáiu pierze oſobno, mech oſobno, oddawàć powinno: młodoćiáne záś gęśi, raż tylko podſkubowàć y oſobno tákże do Dworá oddawáć pierze.

O Indykách y káczkach opiſanie.

Indyczy, Káczy, tàk przychowek iáko y owoc, co ſię tylko zá pilnośćią y ćiekàwośćią Vrzędniczki przyſpoſobić może, ná wiàrę oddawáć y odbieráć, gdyż te nie záwſze do Rodzáiu pewne.

Wychowánie drobiazgu.

Ná wyżywienie młodey gádźiny krom poślàdow, trżebá dàć zboża ná Rok *ducta proportione* według drobiu y ordynàryey.

Spoſob áby ſię kokoſzy nioſły przez Roky Zimę.

Kokoſzy àby od Roku do Roku, y przez cáłą źimę ſwoy nioſły owoc, przez làto doyrzáłych pokrzyw, kiedy właśnie w ſobie máią źiárno iáko naywięcey názbieráć y ná powrozách áby nie pogniły áni popleśniáły poſuſzyć, poſuſzone w fáſce iákiey dla wywietrzeniá eſſencyey ſucho záchovváć y drobno z otrębámi Pſzenicznemi, lubo y zytnemi álternatą z zubią kokoſzom ſypáć, przytym áby były przez źimę wletniey Izbie, á zá pogodnym y oćieplonym czàſē doKura wypuſzczáć, záwſze ſwieże° zátym dozorem záżyć może owocu.

Dla wychowánia młodego drobiu ſpoſob.

PRÆCVSTODICIA. Gdy ſię Kurczętá, Gąśiętá, Indyczętá, y Kaczętá z ſkorup wywàlą, też ſkorupy od nich chowàć trzebá, y niemi, nim ieść poczną wźiąwſzy tęn drobiazg nà przeták podkurzyć ſłuſznie, y podczás ſłabośći ták im zàwſze czynić.

Zapàrſtki iáià ktore ſię nie wylęgły vwàrzyć twàrdo, y dro-

Iáko ten drobiazg od zywiáć.

bno pośiekawſzy dáć młodey gádźinie dla pośiłku zràzu záraz, iáko ſię ieno z iáiá wywalą, po ktorym pokármie zwykł ſię ten drobiazg chowáć.

Iákich ſię na Gęsi ſtádnow ny ſtrzegáć

Gęśi ná Stáwy błotne gdźie ſię znàyduią piiawki nie puſzczáć, á to dla tego, iż piiawkà wpiie ſię przez nos gęśi do ſamego mozgu, od czego śiłà tego zdycháć muśi á pràwie ſtádámi.

Gaśiorow wiele chowáć.

Gaśiorow nie wiele przy ſtàdźie chowáć, do iedney kopy gęśi dość ich dwoch, drugich niech vmieiętny wáłáſzy, ktore do tuczenia ſą ſpoſobne y roſłe, ná kuchnią obrácác.

Lekárſtwo Gęśiom

Podczás Mieśiącà Lipcá, nayſłábſze gęśi bywáią; przeto áby nie zdycháły, owies w moczu ludzkim przez noc nàmoczyć, połowę moczu, połowę wody ſpołem wlać y co trzeći dźień tàk im zádawáć, pewne doświádczenie. *Jtem.* Dáią tez ná to dźiegieć z woda y z Owſem gęśiam.

Indyczat nie puſzczáć ná trawę.

Gaśiąt, máłych Indyczat, ani Kaczat, nie puſzczáć nà trawę, puko dobrze nie podroſną, áby trawę ſkubiąc nie śiliły ſię, á potym ſobie nie nádłomáły kárczkow, bo z tego zdycháć muſzą.

Lekárſtwo Jndykom.

Sekret ná wychowánie Indykow

IEſt *Ziele* Burśnicá ták názwáne, z pierwſzego rázu iákſkoro poczynáią ieść, iáie dawáć twárdo śiekáne, potym Ieczmienną káſzę w ſerwatce gęſto vwárzyć, pomięnionego źiela Burśnice wźiąwſzy, drobno nákrązawſzy z tą káſzą vmięſzáć, y częſto im dawáć.

Czego ſię wyſtrzegáć dla drobiu.

Zagáwek ſtrzedz ſię trzebà iàko rzeczy ſzkodliwych, ktorych zwykli ludzie záżywáć, bo od tego im głowki puchną; od ſzczypioru cebulnego lśną, á od dymu wſzelki drobiazg zdychàć muśi.

Spoſob przechowánia kokoſzego Owocu

Kokoſzy owoc áby był do przechowánia trwáły, w popiele àlbo w ſuchym żyćie ſtawiącką rubſzym końcem ku dnowi vkłádáć, á warſtą przeſypowáć w naczyniu iàkim, w Zimie w piwnicy ie chowáć, áby nie zmárzły.

O Gołębiencu y Gołębiách.

Gołębi przy ſpoſobianie.

Tęn w Intratę áni w Inwentarz nie wchodźi, bo to ptak ieſt powietrzny, iednàk àby ich zátrzymáć, y przy domu záchęćić

chęćić potrzebà nà ſpoſobnym y oſobnym mieyſcu budowáć im gołębniki, tàką mànierą, zeby żadna dla zepſowània gniazdá wleść nie mogłà gádźinà.

Gołębi nie wiele chowáć.

Gołębi ile przy Folwàrku nàd ſześć par więcey nie chowáć, gdyż te zwykły, podczàs śiewow, co naylepſze źiàrno ſprzątáć z polà, wtąż z ſtodoł, y z brogow nie przepuſzczą wywłoczyć kłoſkow.

Przychęcenie Gołębi.

Trzebà czáſem ná podworcu ſypáć źiàrno, ile nà tęn czàs, kiedy śniegi polà okryią, àby ſię zoſtały przy dźiedźinie, ktorą nie tylko ſwym ozdabiaią ſtádem, ále też ná prędce w kuchni káżdego goſpodarzá ſupplementuią potrawy.

Ná oddalenie Łáſek.

Łáſki àby gołabiąt áni iáiec w gniazdách nie pſowáły; przyćieś, ſłupy, węgieł, ſchodek, drábinę, y ktorędyby tylko wleść mogły Czoſnkiem potrzeć.

Záſki ná ſzczurki dobre.

Te iednàk łáſki ſą w tym mieyſcu przygodne, gdźie ſię mnoſtwu ſzkodliwſzemu ognàć nie może, ſzczurkow łáſká w káżdym domu y mieyſcu do ſzczętu wytráći y wygubi.

O Słomách y Plewách,

Słomy y plew ochrániáć.

WSzelkiego Zboża plewy y ſłomy áby nikomu z gruntu nieprzedawano áni wydawano, *ſeriò* tego przeſtrzegáć powinni Dozorcy: ſłomy podługowáte proſte chowáć, oſobliwie żytne, z tych czáſu potrzeby ſnopki robić, dla poſzycia ſtrzech Obory Stáięn, Stodoł, Brozyn, y nà inne wſzelkie neceſſaria; z innych zaś ſłom, iàk naywięcey dla bydłá rogátego, y koni rzezáć śieczkę, tákże y plewámi pomienione ile źimie pośiłáć y wychowywáć bydłá.

XXIV.

ô SPRZĘTACH GOSPODARSKICH.

Porządek ſprzętom Goſpodárſkich.

GOſpodárſkie ſprzęty y naczynia do wſzelkich domowych robot y wygod, potrzebá mieć w Wozowni w tym porządku: naprzod rożne robotne Wozy, iákie tylko należą bydź z pułkoſzkámi, drábiáſte z deſzczkámi: Pługi, Rádłá, Brony, Sanki, Iárzmà, Szle, Siekiery, Sierpy, Płáchty travvne, Wory, Naczynie do Nabiáłow, tákże rożne do Sádow, y Ogrodow naczynia ſpiſać, y áby w nich ſzkody nie było rewidowáć, ò pod liczbą Czeládźi te oddawáć, y odbieráć; á gdy ſię co

zepſuie, nie záraz nowe ſpráwowáć, ále dáć áby ſię gorzey nie popſowáły ponápràwiáć, według Modeluſzá Inuentarzá niżey ſpecifikowánego.

ô PASIECE álbo PSZCZELNIKV.

Iáka Pſzczoł Diſpoſitia być ma.

TEn dar Boży nie wchodźi tàkże w Inwentarz, áni w pewną Intratę, iáko y pomieniony Gołębieniec. Stárzy tego przeſtrzegàli Goſpodarze, áby o liczbie osádzonych vlow zaden nie wiedźiał, dla tego w ogrodzeniu y zamknieniu, między wielą prożnych pniow chowànc, y tàk oſadzano Pſzczoły.

Rzecz dziwna y cudowna. Pſzczoł gnarowánie

By tez ktore Goſpodàrſtwo mogło bydź do pracy y ſtárania łatwieyſze, bez wſzelkiego koſztu ſnádne, iàko koło pſzczoł chodźić Goſpodarzom, àlbo Włodárzom; álbowiem, roſkázowàć, nápominàć, do roboty nà Páńſkie budźić, àni ich tez iàko robić máią vczyć nie potrzebá, bo tym Pan Bog dał tákową przyrodzoną cnotę y czułość, ponieważ według trybu y czàſu ſwego, nie omieſzkiwaią z rożnych ſpecialnych Ziołek á oſobliwie z niebieſkiey roſsy, dla pokàrmu y likworow miod y woſk ná chwałę Boża y ná potrzebę lekarſtw ku wygodźie ludzkiey, Vle kàżdego Roku ſwą nàpełniàć robotą; do tego, iákie ony màią ſwoie powinnośći, iàki ieſt v nich rzad, zgodà, w żyćiu pomierność, y podźiał, iàkie tàkże ſwe màią ſtrażniki, y dla żywnośći Podiázdy, iàko káżdy Roy ſwoiey pilnuie y ſłucha Matki, iáko ná nię, y ná ſię zárabiáią, nà Prowiánt; à potym przy nich, iákie y ludźie máią pożytki rzecz zàprawdę podźiwienią godna.

Vlow poſtánowienie y Pásieki.

Vle máią być okiem nà Południe poſtanowione, dáſzki nàd nimi opàtrzone, w ogrodzy y zámknieniu dobrym ſporzadzone; co Rok w źimie z mieyſcá ná mieyſce onę przeſtàwiàć; á przy pomiernym á nie przy wyſokim ſtánowić drzewie dla łatwieyſzego Bartnikowi zbieràniá Roiu.

Iákim nábywać Vlow ſpoſobem.

Zàśiężenia Pſzczoł, lubo kupnym ſpoſobem, w źimie czàs naylepſzy: Vle áby ná ſaniách dla ſtrześienia v głowy gniazdà obycyàznie, y powoli ná pewne ſprowádzono mieyſce.

Iáki ma bydź koło Pſzczoł dozor.

Ná Wioſnę ich podchędáżáć, to ieſt ſzoſtego dniá Márcá, koło S. Kàźimierzà, y ſuſzu po kęſu vbràć, przytym ieśli omále maią żywnośći, àby nie ſpádły doyrzeć, y innym miodu gdźie

du gdźie ieſt więcey viáć, à tych ktore potrzebuią, pośiłkowàć, y tàkim im włożyć w vl ſpoſobem, wźiáć ná pátyki plaſter miodu, y pod ſuſz podłożyć, trochę nád ogniem dla wonnośći zágrzawſzy, żeby Pſzczoły miod poczuły, y do niego ſię bráły, àby ſię ſłábe y zgłodzone porátowáły.

Powtorne Pſzczoł opátrzenię.

Gdy ſię Powietrze rozgrzeie, y źiemią ſwoię wydawáć pocznie źieloność, ile kiedy liſt bzowy pocznie ſię rozwiiáć, podczàs pogody znowu ich podchędáżáć, ſuſz wybràć, ná Woſk go ſtopić, wiele go będźie zàraz zważyć, náznàczyć, y do Regeſtru *ad prouentum* Percepty wpiſáć.

Iáko Plaſtry wybieráć.

Tego pilnie przeſtrzegáć, ieśliby ſię ktory wzaczerwiu znàlazł ná dźiatki, àby tàkiego z Vlá nie ruſzano Plaſtru.

Naczynia iákie máią bydź w Pásiece.

Przed roieniem mieć te potrzeby ná doręđźiu przy páśiece; Przetàk nà zerdźi dla zbieránia Pſzczoł, kulę dla ſtrząśnienia, zerdz druga dla podpárćia przetákà, pruchno dla podkurzenia, Dzwonek àlbo Miednicę dla záwrocenia zbuionego Roiu brząkániem Kropidło, dla zákrapiánia, y drábinę.

Czásu Roiu pilnowáć Pſzczoł.

Roiu, nie tylko od S. Iàkubà, ále dobrze wcześniey trzebá komu vmieiętnemu pilnowàć.

Koło Roiu iáko chodźić trzebá.

Roy, gdy ná iákie wypádnie mieyſce brząkáć, álbo dzwonić ná ten czàs potrzebá, áby ſię z kupy nie rwáły, y ná inną nie vchodźiły Dźiedźinę, á gdy iuż dobrze ná iednym ośiędą mieyſcu, y kiedy ich ná przetàk zbiera, nie trzebá ich okurzàc, tylko potroſze ſkropić, to tylko mieyſce okurzyć dobrze trzebá, ná ktorym z pierwſze° rázu ośiádły były; ná przetàku iednák przed zbieraniem Pſzczoł, wprzod położyć cztery gałązki nà krzyż, dla ſnádnieyſzego ſtrząśnienia ich do vlow. Po wſadzeniu pomienionego Roiu, ktory przed tym ma być wygotowány, y Zielem Melliſſowym, àlbo roiownikiem, dla zapàchu nàtàrty, à pilnowàć, àby ſię znowu nie roiły.

Pnie ná Vle przyſpoſobienię.

Pnie ná vle źimie wydràżàć, áby dobrze z ſurowizney wyſchły, ále naylepſza ſtàrych doſtawáć gotowych Pniow, ktore tymże Roiownikiem nátrzeć potrzebá.

Miedzy Roiem iáko vznáć Matkę

Poſture Mátki Pſzczelney między roiem ták vpátruią, ktora tàkową ma mieć między Pſzczołàmi dyfferentią; ma bydź nàkſztałt Oſsy farby ſzàráwey, ćienka, y podługowáta.

Spoſob doſtánia y vznáć.

Kto chce Mátkę Pſzczoł według vznánia doſtáć, wźiáć Niecki po-

Jak Matki Pszczelney.

cki podługowáte, y ſłuſem od źięmie do ſzpontu vlá przyłożywſzy, wziąć Roy zebrány z Przetákiem, y zowych czterech gáłęźi, ná ktorey mniey będźie Pſzczoł, (bo tàm Mátkà nie będźie, tylko tám gdźie ich naywiękſza kupá) część mnieyſzą w Vl ſtrząſnąć, áby tám drugie zà nimi ſzły, wźiąwſzy iednę po drugiey ze trzech gáłęźi, puſzczáć po nieckách do Vlá, vpátruiąc ná ten czás pilnie pomienioney Mátki, á znienagłá w te Niecki kołátàć, áby ſpieſzniey ſzły, tym ſpoſobem ią vznáć, vpátrzyc, y doſtàć moze.

Fucus, złe Pszczoły.

Iáko káżda rzecź, ták y Pſzczoły máią ſwoich Przeſzkodnikow: znáyduie ſię Fucus, toieſt Pſzczoły nikczemne y pruznuiące, ktore nie tylko robotnym Pſzczołom, z vlow zàrobiony miod, ále y ſame śilnośćią y potęgą ſwoią dobre wyćináią Pſzczoły; Ná to tedy miec trzebá Bartnikõ, y dozorcom pilne oko y ſpoſobnośc w zábieżeniu wczeſnym tákowey ſzkodźie.

Náuznánie złych Pszczoł ſpoſob.

Tych ſzkodnikow pomięnionych między dobremi vznáć nie może Pſzczołami, dla tego, że ich formá y fárbà iednáka ieſt: więc do vznánia ich, ten ieſt pewny ſpoſob: áby ten ktory vſtáwnie powinien pilnowàc páśieki, tego pilnie vpátrowáł, gdy ſię z ſobą będą mieſzàc, y wàdźic, pewna probá, że tákowe ſzkodliwe Pſzczoły między dobremi znáyduią ſię, nà ktorych wygubienie tákowy ieſt ſpoſob.

Spoſobzych Pszczoł wygubienia.

☞ Vle w wieczor dobrze opátrzyc, y áby Pſzczoły pożytkowe nie wychodźiły, przetàkiem rzatkim oko záłożyc, á ſzpont zálepic, dopiero ná te złodźiyki, drozdzy z beczki piwney ná niecki nágotowáć, y miodem záprawic, te przylećiaſwzy, à do Vlow wniśc nie mogąc, tego przyſmáku iàk ſkoro zákuſzą, wſzyſtkie wyzdycháią.

Podiazd Pszczelny iá kąma dyſpoſicia.

Tran, podiazd Pſzczełny, ktorzy mieyſce paſzy Pſzczołom vpátruią. Pſzczoły ku Swiętemu Iákubowi do wyroienia żywią; á po wyroieniu ſame przez ſię Pſzczoły robotnicze, onych od śiebie wytracáią, niechcąc ich dłużey żywic.

Czás miodu odbiránia.

Podbieránie Miodu, koło S. Bártłomieiá, tylko w ciepły y w pogodny dźień, odpráwiàc trzebá, dla wychowánia im záś obyczáynie podbieràc, áby ſię mogły przez źimę ſłuſznie wychowác Pſzczoły.

Wosk też iáko

☞ Woſk w Vlu przez ſię *náturaliter* biáły, bárdzo ieſt dobry

ná plaſter

ná plaſter, nà wſzelákie ludzkie rány, oſobliwie ná fluxy, ná dźiury w nogách ktore zowią włoſami, ten woſk rozmiękczywſzy, iák Plaſter ná ránę przyłożyć, y od godźiny do godźiny inny odmieniáć, pewne do zgoienia rány remedium.

ná zgoienie Ran w nogách ieſt dobry.

XXV.

ô MŁYNIE y MŁYNARZV.

Dispoſitia Młynow.

MŁynow Inwentarz, wſzelákich Budynkow, Oſad, Rol, Łąk, y Ogrodow opiſać, y dla ſpuſtoſzenia często, à przynamniey co Rok rewidowáć, á to dla tego.

Dozor przyległości Młynskich.

Ieśli Role vpráwiáią, y według gruntow zàśiewáią, áby nie płóniáły role, bo to zwyczáyna, iż Młynarze rzadko ſą dobrzy Goſpodarze, gdyż ſię oni z Młyná ná miárki raczey ſpuſzczáią.

Czynſze odebrać y inne powinności.

Czynſze powinne áby według czáſu Młynarz oddawáł, y do napraw Dworſkich Budynkow, áby z śiekierą według vſtáwy, y powinności do Dworà chodźił.

o miárách Dispoſitia.

Gdy Mlęwo nà miárách, niech pod kluczem y dozorem Dworſkim będźie: ieśli też w Arędźie, wiedźieć z kim mieć ſpráwę, wiádomemu à nie hołoćie iákiemu árendowáć, od ktorego kiedy náſtępuie rata ſolutionis, ná ten czás trzebá mieć po nim pilne oko.

Státkow Młyńſkich ſpecificatia.

Státki wſzelkie Młyńſkie porzanne mieć powinien Młynarz, ták do Młynnych potrzeb, iáko też y do budynkow, drzewá rożne do napraw, Kámienie Młyńſkie, ktorych záwczáſu zá dobrey przyſpaſabiáć drogi.

Przeſtrogá ná Młynárzow.

☞ Młynarz przy Młynie, niech nie ma żadnego Czołnu, Sieći, więncerzow żadnych, áby nie ſtàwiał ná ryby.

Pilność y dozor Stánow.

Stáwow niech pilnuią áby ich nie puſtoſzono, y Wody znich podczás ſuſzá nà zwyczáyna nie wybieráli Miárę, Grobli, Izbic, dla ſzkody áby pilnowáli, y wcześnie zápráwiàli.

Naprawá przechodow y Drog.

Drogi, Śćieſzki, Moſty, dla przechodu y przeiázdu ludźiom gdźie potrzebà àby nápráwiáli, wieprze mieć nà baczeniu; wiele karmić powinni Młynárze, lub nà to mieyſce, od iednego ná Rok kołà płáca z niemi poſtànowić.

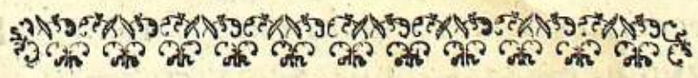

XXVI.

ô STAWACH.

Nárybionych y Pustych.

Stáwow difpofitia.

STAWY wſzelkie przy pewnych y żywych wodách, nie tylko ſą Młynom pomocą, Rybie wygodą, ále też y káżdey Máiętnośći ſą oſobliwą ozdobą y intratą, te tedy áby proportiey mieyſcá były oſadzone, y nárybione, czáſu y wielkośći Stáwow vpatrowáć; iáko ſię niżey opiſuie.

Narybek do oſádzenia Stawow.

Ná oſadzenie Stáwow wcześnie ſtáráć ſię trzebá, ile po ſpuśćie o Narybek, piatniki, ſtopniki, y kroczki, ktore co rok do innego przeſadzáć ſtáwu áby nie głowáćiáły, w káraśie kárpie (gdyby miáły bydź ná kupie nie) obracáły ſię.

Wmrozy czynie przyręble.

Zimie gdy Stáwy zámárzną, áby miáły Ryby oddech gęſte przyręble czynić.

Czás narybienia iáko vpátrowáć.

Do nárybienia Stáwow czás ná Wioſnę zá ſłuſznym ćiepłem, y w Ieśieni; przed mrozámi wcześnie nárybić, bo rybá wſzelka ieſt właśnie niby gość w cudzey dźiedźinie, ktora nim ſię obaczy, y zmieyſcem ozna, legáwiſká ſobie nie vpátrzy, ná dno nie poydźie, ále ſię tylko ni dźika po wierzchu błąka, wtym, gdyby nápádły mrozy, wyginaćby muśiáły: do tego też rybá Zimie żadna nie rośnie, owo zgołá każda rzecz, ma mieć ſwoią według czáſu wygodę.

Táki ma bydź Stáw ná tarliſko.

Ná tárliſko zás ſpoſobnego vpátrowáć Stáwu, w ktorymby przy trawniku grunt znáydowáł ſię gliniáſty, ná ktore, koło S. Márká ná tárćie trzy ikrne, á dwá mleczne wſadźić kárpie.

Ryb w Stáwach áby nie vstáwili.

Ryb ná kuchnią z Stáwow nie wyłáwiáć, ile kędy ſą leżiorá, owſzem z nich nárybiáć Stáwy, á ná domową potrzebę prowidowáć z Sadzáwki.

Kradziezy Ryb przeſtrzegáć.

Tego też pilnie trzebá vpátrowáć, zábieráć ſtáwidłá, wiencerze, y wierſze áby wednie y w nocy tymi ryb nie złáwiali ſpráwni do kradźierzy ludźie.

Czás do ſpuſzczánia Stáwow.

Stáwy we trzy láta po narybieniu ſpuſzczáią, ktorych czás terminowáć trzebá.

Ryby iákie ſolić y wędźić trzebá.

Po złowieniu ryb mdłe ſuſzyć, wędźić, z prázoną goracą ſolą, rozpłatáne, ná domową potrzebę, y ná pozytek dychtownie w becce, ábo iákim ſpoſobnym z Wioſny, y Ieśieni, záſáłáć naczyniu, podczás źimną, álbo chłodow.

Przedaſz

Przedawánie Ryb.

Przedaſz Ryb z Stáwow, według wielkośći oſady y lat pomiarkowawſzy proportią waloru, álbo ogulnie, álbo ná kopy ſpieniężáć, to iednák przy kontraktćie wárowáć ſobie żeby połowę ná kupcá drobnych, drugą połowę dla nárybienia *in fundo* zoſtáwiono.

Skrzynie iakie máią bydź w Rybách.

Skrzynie ná ſpuſt ná ryby ſporządzic: przeſtrzegáć trzebá áby nie były ſoſnowego áni dębowego drzewá budowáne, dla zarázy ryb; tylko z Iedliny á z Swiercyny, ktore niech będą przeſtrone, przygłębokie, *ad proportionem* ryb, áby ſię w ſkrzyni nie duśiły

O ſiewách ná ſtáwiſkách.

Po ſpuśćie ná Stáwiſkách śiewáią zbożá, iednák według ſpoſobnośći gruntu, żeby wtym iákiey nie było miáſto pozytku ſzkody oſobliwie względē Zrodliſk iákich, álbo też podczás deſzczow, áby záśiąne nie zálewáło zbożá: przeto dobrze w tym wiádomych y dawnych we wśi poráđźić ſię Goſpodarzow.

Nawáná Sieći.

Sieći wcześnie przyſpaſábiáć do łowienia ryb, po złowieniu záraz ná płotách rozćiągnowſzy oſuſzyć, oſuſzone zás ná ſuchym záwſze chovváć mieyſcu, á ieśli ſię co zepſuie, więkſzey zábiegáiąc ſzkodźie záraz zápráwviáć, á nie wten czás dopiero kiedy łowić trzebá.

Kiczek gdzie ſą ſtáwy nie chowáć.

PRÆCVSTODICYE: Káczek, gdźie ſą oſádzone Stáwy nie chowáć ná Folwárku, áni we wśi, z tey rátiey: gdyż kiedy rybá wſzelka ná Wioſnę ná wierzch z śiebie wypuſzcza ikrę, Káczká o wſzyſtko wytrávvi, y ták rożnego gátunku narybek wygubi, ále y návvet ſámym drobnym nie przepuśći rybkom.

Abyprzedźiwá w Stáwách nie moczano.

Item. Przeſtrzegáć tákże tego pilnie, áby w ſtáwách nárybionych lnu y konopi (bo z tego rybá zdycha) nie moczono, w Rzekách raczey moczyć, á *in defectu* vmyślne ná to czynić oſobne Káłuże, z tą iednák conditią áby ſię tá wodá z Stáwną nie mięſzáłá.

Sidłá ná Wydry.

Ná ſzkodliwe Wydry, y ná Bobry, śidłá zwyczáyne vmieiętnemu zá vpátrzeniem przechodzących geſtych ſłákow ná mieyſcách ſpoſobnych kázáć záſtáwiáć.

Drzewá iádnego nie mieć przy brzegu Stáwow.

Przy grobli y koło brzegow przeſtrzegáć, żeby żadnego nie było rozkwitłego drzewá; poniewaſz Mieśiac Liſtopad, kázdego Roku liśćiem z opádłego drzewá zwykł zámuliwáć, y záśnieżáć Stáwy.

Przypuſtek wody ná Stáwy.

Zywe gdźie ſię znáyduią Zrodliſkà, àlbo Sztoki, àby dáremno nie ſzły ſtrumieniámi, y te mieyſcá gdźie iść powinny, ná przyczynienie wody, y pozytek Stáwow y Młyná, te przekopániem, do ſwego kierowáć mieyſcà y meatu.

Dobywánie Zrodliſk.

Gdy záś z dawnośći będą zámulone pomienione Zrodliſká, to ie żeláznym Inſtrumentem, nákſztałt wielkiego łemieſzá pługiem zàprzężonym otwieráć, y meaty czynic, iáko o tym ſpoſobie obſzerniey ſię opiſàło, *folio 5. verſu 9.*

Spoſob ślámowánia Stáwow.

Slàmowánie Stáwow, gdy bárdzo ſą zàchwaſzczone, zá iednym koſztem, àby gràbárze zwożili ná groble, rowno y porzannie oſadzáli Stáwy dla ślámowània, ile te ktore nie będą miáły ták wiele zrodliſk, y ponikow, prędko pompàmi oſuſzyć może, gdy záś z gęſtych Rzek zàlewa, row według ſpadku wody y mieyſcà vpátrzywſzy wybráć, y tym może ſnàdnie Stáwy do grábàrki oſuſzyć ſpoſobem.

XXVII.

ô KONSKIM STADZIE.

Stádá końſkiego vżytek.

STàdo Końſkie, z rożnych miár obfity przynośi Goſpodarzowi pozytek, ná ktorym wiele zárabiàią ći co ſię vmieią do tego ápplikowáć, gdyż nie tylko nà domową przyſpaſabiàią koni robośiźnę, ále też y cáłe żprzęgáiac Cugi, tyśiącne ztad zbieràią lub zàchowuią Prowenta Iàko tedy pomnożyć, y konſerwowáć ſtádo końſkie poniżſze informuią Reguły.

Klacz y Zrzebcom rozrządzenie.

Klàcze gdy ſą ná ozrzebieniu, áby nimi nà ten czàs nie prácowano, ná źimę ich odłączano, y one mieć (aby ſię ktora nie vderzyłà) woſobliwey grodzy, przy ſłuſznym opàtrzeniu, tákże Zrzebiętá áby nie nędzniáły, àni drobniáły, w ochędoſtwie y doſtátku trzymáć, gdyż, by niewiem iákiego były okazáłego ſtádá, gdy nie ſą w ſłuſznym wychowániu (nà ktorym wiele należy,) w proſte obroca ſię konie.

Mieśiac Liſtopad zrzebnym Klácom ſzkodliwy.

W Liſtopadźie zrzebne Klácze, trzebà mieć w pilnym dozorze, bo ten Mieśiac ieſt im bardzo ſzkodliwy, gdyż zà naymnieyſzym ná ten czás vderzeniem, ozrzebione klàcze, płod niewczeſny porzucáią.

Dla porzucenia Klácō Remediū.

Gdyby ſię Klacz vderzyłà, àbo zá iákim pádłà cięſzko vſterkiem, áby od tego nie porzućiłá rázu, tákiego záżyć ſtaràniá wczás

wżiąc garść Owſá, ſoli tyleſz, y ćiáſtá z dźiezy, iák máły bochenek, zmięſzawſzy to ſpoſem, dáć iey ná ten vraz zieść nà ſamey dźieży.

Terminátia y Rewiſia Stádá.

Gdy ſię ktora Klàczà ozrzebi dźień terminowáć, Zrebięcą śierć, y odmiány dla odmienienia opiſáć, y pocechowáć: à poniewaſz Zrzebiętà co raz z śiebie zrzucàią śierć, inney nábywàiąc, rzecz potrzebna, dwá rázy w Rok czynic Stádá reuiſią y ſztuk przeliczenie.

Czás, y iáko do klacz przypuſzczáć.

Do przypuſczenia Mieśiąc naylepſzy Máiowy, nà ten czàs Stàdnikom goły dáią owies, Stàdnikiem áby nie prácowano przeſtrzegác dla ſkutecznego z Klàczą odchowánia, ktory trzy rázy ma bydź do niey przypuſzczony.

Kiedy y iáko rznąć zrzebiętá.

Zrzebiętà we dwoch lat á ieſzcze lepiey we trzech rznąć, gdyż ná ten czàs wſzyſtkę z śiebie doyzrzáłość wypuſzcza Zrzebięc.

Nà rznięćie czás náylepſzy bywa w Màiu, bo ná ten czàs pomierne znáyduie ſię povvietrze, nie żimne àni gorace.

Czás ná rznięćie ſzkodliwy.

W zbytnie goracà, ile w Mieśiącu Czervvcu, iàko też y ku źimie ſtrzedz ſię Zrzebcow rzezàć: do czego dobrze wiádomego, y ſpoſobnego záżyć konovvałá, àby przy rznięćiu wiedźiał ktore przypalàć, y záſkvvàrzàć żyły.

Iáki ma być po rznięćiu dozor.

Dla puchliney częſto obmyvváć moſnà ſervvatka, ná ten czás tàkże przeiezdzàć go zá roſy, z ràna obiezdzáiąc pole, áby ſię ná mieyſcu nie zàſtavvał Zrzebiec. Do złobu go krotko wiązáć, dla pachánia moſná, gdyż ſię z tego iad miece, ná trawę go żeby ſię tarał puſzczáć.

LEKARSTWA KONSKIE.

Iáko, y kiedy konie chore rátowáć.

NIe tylko ludźie, ále też y wſzelki bydłá rodzay choruie; zàczym tu należy wiedźieć y zrozumieć przyczynę, Końſkich przypadkow, y chorob, à temi niżey opiſanemi rátowàć ſpoſobami, y według czàſu purgovvàć, to ieſt podczás Wioſny, y Leśieni, Mieśiącà tákże vpàtrowàć, miànowićie Nowiu y Pełni ſię ſtrzedz: tàk purgowània, iàko też y krwie puſzczània ná ten czàs zàniechàc.

Ná wnętrzne końſkie choroby lekárſtwa.

Końſkie wnętrzne y zwierzchne vznawſzy defektà, tàkowych żażyć ingredientiey. Iàie całkowe, w gàrdło koniowi obàlo-

obàlonemu w puśćić, liśiego potym doſtàć mięſa te vſuſzywſzy y nà proch vtàrſzy, z oliwą, gorzałką, czoſnkiem, y białą gorczycą vtłuczoną, z ſolą według potrzeby z mięſzác, y dobrze rozkłoćiwſzy, tymże ſpoſobem wlać koniowi w gàrdło, á potym mu krwie vpuśćic.

Drugie przepurgowánie, Siárkę vtłuczoną miáłko po dwà łotá odwazoną z obrokiem mięſzáć, y przez trzy àlbo przez cztery dni alternatą zádawàc koniowi, w piervvſzy dźień zráná nàczczo, w drugi dźień ná noc.

Trzecie przepurgowánie, Iárego Zytá młodego dobrze wywianego w deſzczowey vwàrzyć wodźie, y oſtudzone przez trzy dni dawáć pić koniowi, á wyſuſzyvvſzy źiàrno co koń nie dopiie z obrokiem z mieſzánym zádáć.

Czwarte przepurgowánie. Fænum Græcum vwàrzyć z Máiowym máſłem bez ſoli, y przez kilká dni dawáć koniowi.

Kliſterą też purguią konie, ktorą ták nágotovváć potrzebá: Slaz z wodą vwàrzyć dobrze, wlac do tego nie máło oliwy, y garśc ſoli, y letno obálonemu zádáć koniowi.

Ná Noſátćiznę.

Remediū ná vliczenie konia noſátego.

DOſtàć kurzego źiela, z korzeniem y zliśćiem, białego bzu, oboie ze trzy godźiny wárzyć, á tę wodę, gdy oſtygnie letno dáć pic koniowi, te zàś oſtudzone źiele drobno pokráiàne z obrokiem dawàć, przez ieden tydźień, tákie remedium wyczyśći wnątrze z defektow.

Item. Mrowek z Mrowiſkiem vwárzyć, y przez trzy dni dawáć letno pić koniowi.

Item. Cięmięrzycę czarną przez noc moczyć w gorzałce, y tym nápryſkáć koniovvi w nozdrzá aż wypryśnie.

Ná Zápalenie Końſkie.

Zápaleniu końſkiemu iák zábieżeć.

WZiąć ſamey przez ſię proſtey gorzałki trzy kwáterki, pieprzu gołego, á choć zwyczáynego tłuczonego, iàk zá groſzy trzy, z tą zmięſzáć gorzałką y koniowi po grzeble dać wypic: áby tego nie wyrzućił, y nie tárł ſię, głowę mu ná forgocu wyſoko vwiązáć, obroku áni wody przez cztery nie dawàć godźiny, przytym kocámi, lub odźianemi (àby ſię poćił) nákryć go derámi.

Item.

Item. Rozbić iáiec śiedm, z białkiem, z zołtkiem, y po grzeble mu wlać w gárdło. *Item.* Wziąc liśćia kàpuśćiánego, y vtłuc to z częśćią opichu źielonego, z tego wyciſnąwſzy ſok z winem vmieſzàc, y w lewe koniowi wlac nozdrze.

Ná Zołzy.

Zołzy iák y czym záliczyć.

GDźie ſię otworzy Zołżá, nà tym mieyſcu dźiegciem dvvá rázy w dźień ſmáruy, dla prędſzego máteryey złey zebrània; á gdy ſię otworzy czyſtey wźiąć wody, z ſolą przemyc, á po tym pràſnym te mieyſcá ſmàrovvác miodem.

Item. Záięcym też ſmàruią ſádłem, przepurgovvavvſzy konià, tym lekárſtvvem, ktore ſię wyżey opiſało.

Item. Wźiąc ſadłà ſtàrego ná cztery palce grubo, y tyleż źiela Roſchodniku, y ſſpołem to vtłuc, potym to dobrze vſmàżyc, à ná płácie ſukiennym to roſpoſtrzec, y iák nayciepley może ná te guzy przez kilká dni poki nie zmieknieią przykładác; po tym zmieknięniu, nátłuc z ſadłem ſtárym czoſnku, puſzczádłem ná śiekawſzy guzy, ciepło przykładác, y to czynic trzebà, puko nie wyciekną. Przy tym dozorze y ſtárániu Zyto Iàre wàrzyc, y ná nieckàch ochłodzone ná ſamey źięmi dla ſchylània ſię dawác koniowi.

Item. Ná tęnże defekt, żeby wnątrze wyczyśćic, rozbic cztery białki iàiovve, wſypác do tego łot ieden tłuczonego kádźidłà, vmięſzavvſzy weſpoł obàlonemu po grzeble zádác koniowi.

Item. Ná ktorym kolvviek mieyſcu vczyni ſię zołżá, według w zwyſz opiſanego ſpoſobu plaſtru zàżyvvác, áby ſię tęn nie zàſtàrzał defekt, zábiegác wcześnie áby koń nie znoſaciał.

Ná Ochwát.

Ochwát z czego y iáko poznáć.

TEn przypadek z rożnych zvvykł przychodźic przyczyn, á miánowicie z wiátru, z wody, z zboż, y z zbytniego gdy koń przemorzony àppetytu; znáki tych ochvvátow ták potrzebá vznavvàc. Naprzod, gdy koń mievva boki wypukłe, y ſam przez ſię gdy będźie iáko nàdęty, z nozdrzá iáko wodà ſię ſączy, nog drzenie; w kolánách gdy ſobie czyni vlżenia, płątáiąc niemi, ni iàki piiány, łeb ſchyłony, y gdy ſtac nie

może

może áni leżec długo; tákiemu prędko zàbiegàc potrzebá defectowi, puki koniowi nie opuchną nogi.

Kiedy tàkiemu koniovvi zyłká ná nośie, między nozdrzámi nàbieży, ktorą między trzemá żyłámi średnią podiąwszy igłą ná nic, (żyłkà tá będźie ni stroná tvvárda) tę wyciągnąwszy słusznie vrznąc, puko się może, à tym ochwàconego koniá vleczysz sposobem.

Ná Ochwát Wodny.

Remediũ ná Ochwat doświadczone.

ZAprządz Koniá w co cięszkiego, á niech ciągnie, àsz dobrze spotnieie, potym go w cichym mieyscu dla wiatru osuszyc, y wycudźic, kilká rázy to czyniąc, znàcznego od tego defektu doświàdczysz vwolnienia.

Iáko liczyć koniá wodą ochwaconego.

Item. Vwierciec trzy Cebule w donicy, wlac w to pułgàrcà winà àlbo octu, rozkłuciwszy wlac koniovvi àsz wszystko połknie w gàrdło, potym go ná povvodźie w pole przeięchác, niedàiąc mu przez sześć godźin wody.

Ná Ochwát Wietrzny.

Wietrzny ochwat iák liczyc.

Mydłà kilká czopkow vstrugác, álbo zniego gałki z robic, ktore áby koń połknął z iákim zádac mu liquorem, krew mu też nie zàvvádźi puścic, z zeł między vszymá.

Ná Ochwát z Zboza.

Sposob rátowánia konia zbożem ochwaconego.

WIechac z koniem w zimną wodę, asz się wszytek zànurzy, y trzymàc go z dobrą godźinę; potym ná nim àsz się zapoci biegàc, wtym zàpoceniu zàciąc mu puszczàdłem zyły v obudwu nog, dla vpuszczenia krwi, iędnę po iedney drugą po drugiey stronie, skuteczną vznasz pomoc.

Ná Káßel.

Ná káßel iák liczyć koniá.

GDy koń często y cięszko kàszle, wcześnie temu trzebà zàbieżec, àby zàs z tego przez zàniedbànie gorsza nie nàstąpiłà dychàwicà: bo ten przypada defekt koniom z niezdrovvych płuc y okrostàwiàłych: kupic tedy *Fænum Græcum*, te iest Boża Travvkà, àlbo Kożior ozcu, do tego krzon y ołow od suknà cechowàny drobno pokràiàc, y z obrokiem z mięszawszy ràno, y nà noc zadawàć koniowi w śiánàch y obrokách, áby pierza żadnego nie było, (bo od tego konie kászlą) pilnie, przestrzegáć.

Ingredyentia ná kaßel.

Obrok gdy koniom dàia, niech dobrze z prochu ná przetáku wykurzą, bo to do kászlu y dycháwice przywodźi konie.

W Siánách y Obrokách pierza przestrzegác.

☞ *Item.* W niedostátku innych lekarstw rzodkwie w owies nàkráiáć, y z obrokiem często dawàć: tego też przestrzegác, żeby żimny zrodłowey wody pić nie dawano koniom, áni śliskich bágnistych wod.

Z obroku áby kurz wywiano.

Gdy konie z naczynia iákiego poić będą, przygarśnie przeniczney álbo ięczmienney mąki z wodą zàkłoćić, trochę do tego przymięszawszy saletry: to remedium chłodźi y czyśći płucá.

Ná Dycháwicę.

Lekárstwo dychawicznemu koniowi.

WZiąć Oliwy dobrey pułgárca, węgorzá dostawszy żywego, włozyć go żywo w nowy garnek, oliwą napełniony pokrywką, áby nie wypadł, y áby nie wychodźiłá párá, dobrze opàtrzyć, y z wolná przez cáły dźień wárzyć, potym przez płotno przecedźiwszy, y ná trzy to rázy rozdźielivvszy, obàlonemu lać po grzeble w gárdło koniowi.

Item. Wziąc oliwy, cukru, Pàtoki miodowey, káżdego po Funćie, náśienia kopru włoskiego Funtow trzy, soku sałwiiowego cztery łoty, wodki rożáney łotow dźieśięć, zámięszavvszy to sspołem przy węglách ná pálec wysmázyć; ostudzone zádawáć náczczo miàrą koniowi, ná raż żeby záważyło puł funtà, do tąd, iáko może wystarczáć lekárstwo.

Ná Sledzionę.

Iák poznáć, y leczyć śledzioney defekt.

GDy koń nà lewy bok pącha, przez to swoie pokàzuie dolegliwość: nà lewey stronie, ná dłoń od vdà, zá trzećim źiebrem pchnąć ták głęboko szydłem, pukiby dośiągł śledźiony, à ták vzdrowisz koniá.

Gdy Koń puśćić nie może moczu.

1 Do Owczárnie záprowádźić, y tàm go potrzymáć zgodźinę.
2. Obalić go ieśli nie ma w korzeniu kámięniá.
3. Wierzh brzozowy śćiąć, y pod koniá włożyć, pewne remedium.

4. Zogo-

4. Z ogonà włoś wyrvváć, à w korzeń mu wkręćić pomoc nieomylna.

5. Nátłuc Bobku z Inbierem, y vmięszac w winie, álbo w piwie dobrze vwàrzywszy, potym to ostudzone dàc wypic koniowi lekárstvvo.

Ná wypędzenie Kámieniá.

Koniá ná kamień iák leczyć.

Rogu Ieleniowego vtártego wźiavvszy ná trzy tylce nożá iák ná łyszkę pełna, y dác koniowi w piwie álbo w winie wypic, pewne poruszenie y wypędzenie z wnątrza kàmienia.

Ná Rog áby odrastał, y ná zápalenie Rogu.

Obłamány y zápalony koniom rog áby odrastał Remedium.

Rog koniowi áby odrastał, łoiu kozłowego, smoły szewskiey, oliwy, oleiu lniànego, miodu y wosku wźiavvszy pomiernie według potrzeby, wraz wszystko v ogniá wolnego rospuścic, y sspołem zámięszàc, à rog tym często z wierzchu smárowác koniowi.

Item. Sucha rzepę wárzyc z sadłem wieprzowym, y buty ná to zrobiwszy, áby w tey stał máteryey ćiepło przez dwie Niedźieli odmięniáiąc, od rogu źàpalenia koń będźie wolny, y inszego nábędźie.

Item. Swieżych nàtłuc rákow, y z lniánym zámięszáć naśięniem y z miodem prásnym, vczyniwszy bot koniowi skurżány, nálawszy wen tey màteryey po wybràniu rogu końià z tym obuc, słusznie záwiązawszy żeby nie spádło.

Ná Kopytá.

Kiedy im schną kopytà czosnku nàkràiàć drobno, miodu pràsnego, świniego łayná, y mleká trochę sspołem zàmięszawszy przykłàdàć nà kopytá.

Item. Spikiem od rogàtego bydłá po wierzchu smárowáć.

Ná świeże Podbićie.

Wezmiey kilká Iáiec ktore rozbite z ćiepłym zmięszawszy popiołem, ná wszystko z dołu y z wirzchu przyłosz kopyto.

Ná pśie Włosy.

Pśie włosy iák gubić.

SLedziowe Mleczko w piwie dobrze z soli wypłukawszy iàk ná máść zetrzeć, y te mieysca, gdźie są pśie włosy námáżywáć, zeydą nieomylnie.

Drugi

Drugi sposob, Chleb vpiec z Ięczmięnney mąki, y goraco z piecá tym chlebem roskroionym pśie włosy obłożyć, od ktorego gdy te włosy oblázą y zeydą, stárą te mieyscá smárowàc oliwą àtàk potym piękną zárosną śierćią.

Trzeći sposob. Gnoy świeży człowieczy rozmaż ná chuśćie ná tym mieyscu przywiń, od godźiny doświádczysz lekarstwà, że precz zeydą y zginą pśie włosy.

Ná Bielmo.

Bielmo koniowi iák ścierać.

KAmięniem błękitnym, ktory z Turek ormiànie przywożą, z oká z wierzchu ostrożnie, áby zrenice nie náruszyć śćieràć.

Item. Tutiam præparatam w Aptyce kupić, do tego wźiąć Bluszczowego liśćia vsuszywszy sspołem, y nà proch vtłukszy, dwá ràzy ná dźień, tym zásypowáć koniowi oczy.

Item. Imbierem zmięszanym z Oczkowátą solą, piorem woko zásypowáć bielmo.

Ná Paskudniká.

Páskudniká iak poznać y iák zgániać.

GDy tęn pocznie defekt trapić koniá, iàk nayprędzey ćiepłym prásnym Miodem obie pomàżàć mu oczy, á w vszách mu żył ná krzysz nárznąć do samey krwie, á te ránki nàtrzeć solą.

Item. Ryśim pàznogćiē, do krwie wierzchnią nádrapać wárgę, y nozdrze, tey godźiny tà muśi vstąpić napáść koniowi.

Kiedy się koń tara mdły, á ma Nozdrzà źimne, potym znáć że go trapi Páskudnik; błękitnym pomięnionym Kámięniem zetrzeć powieki, àlbo tesz igłą nà ńić go przeiąwszy przerwàc, śliną y solą potym zásolic.

Ná Myszy.

Myszy końskie iako znáć y iáko wybráć.

TAkiesz też znáki vpátrowáć, kiedy się koń wala, pod vszymá puszczàdłem rozkrwáwić, myszy te będą drobnym podobne iágłom, ktore wybrawszy koniowi ścisnąc nozdrzá àby wyprysnął.

Item. w Cudzych kráiàch mieyscá te v szyie, gdźie koniá myszy trapią, rospalonym wypaláią żelàżem.

Item. Gdy v szyie nábiegną, oleiem lniánym zmięszanym z solą iáko nayćiepliey v szyie, y pod szyią smàrowáć.

Item.

Jtem. Naśięnie Lniàne dobrze vwárzone z winnym octem, z ſolą, ćiepło przykłádáć.

Ná powietrze Końſkie.

Powietrze końſkie iák leczyć.

NIedźwiedźie mięſo drobno pośiekàne, w zwyczàynych obrokách zádawáć doświádczone lekárſtwo

Jtem. Skorę wźiąć z drzewá Leśionowego, ktorą w kádźiách y w korytách w Rzeczney wodźie moczyć, z tey niech vſtáwicznie nà tę piia zaràzę, wſzytek ná wierzch wnętrzny wypędzi defekt, nietylko koniom, àle y innemu bydłu tákie ſłuży remedium.

Ná Tylczak.

Tylczak iáko leczyć.

ABy ſię tęn nie ſzerzył w koniu defekt, roſpalonym żelázem obryſowáć, te mieyſcá, á potym ſàme palić kroſty, wywàrzynàmi od gorzałki wymywáć zàrázone mieyſcá, po wymyćiu, młodym màſłem ábo śmietàna ſmárowáć, przepurgowáć konia lekárſtwem, według w zwyſz pomięnionego opiſania, krwie w tym defekćie puſzczàc nie potrzebà.

Ná Spleczenie.

Spleczonego koniá iáko ratowáć.

KOlànem nátracic trzebá plecy z pośrzodku y z boku, żeby wſwa weſzło miárę, lubo zakluc ſzydłem przeciw oney właśnie ſtáwowey łopátce, álbo niech ná nim przez głębią płyną, á potym zàciąc żyłę między kopytem, à między kłem żeby krew dobrze ſzłá.

Jtem. Zàgrzawſzy trochę Koniá przeiezdzàniem, potym záciąc mu żyłę plecńią dla odyścia krwie, do tego w iákie naczynie wbic pięć ſwieżych iáiec, maki do tego przymięſzáć przenney y oliwy trochę, iák nà iákie wolne vczynic ciáſto, tym wſzyſtkę pomáżáć plec, y nogę àſz do ſamego kopytá, à z tego do trzeciego dniá nie obmywáć, po obmyciu záś barſkim mydłem y gorzałką námázàc, potym go powoli przeiezdzáć.

Ná Wąſacz.

Wąſacz iák leczyć.

TErpentynowego Oleyku łotow wźiąc ſześć, tákże leliowe łotow cztery, oleyku rumiánkowego, Dialtiey, kàzdego po łocie, oleyku z łyſzki wárzonego łotow cztery, oleyku pokrzywnego, łotow ośm: ſpołem zmięſzawſzy te krzyżowe námáżyvvàc mieyſcá.

Jtem. Kliſterámi według wzwyſz pomięnionych ingredientiey, zgotowànemi pilnie ná tęn czás ràtowáć gdy nápádnie potrzebá.

Ná Sádno świeże.

PRoch złupierzu wężowego poſypány wſzelákię ſadná goi.

Jtem. Nà ſadno świeże, Kurze źiele nà proch ſtłucz, vſuſzywſzy, y ná proch ſtárłſzy, od godźiny do godźiny tym zàſypowáć ſadno, co raz octem przemywàiąc.

Ná Máść ingredientie doświádczone.

TA máść ràny czyśći, y dźiwe trawi mięſo: Rdzę od miedźi, y miodu pràſnego, wźiąć łyſzkę, octu mocnego kwàterkę, y wàrzyć to puki nie zgęśnieie ná máść, y tym zàràżone ſmárowáć mieyſcà.

Jtem. Hàłun palony wſzelkie wyſuſza rány, y dźiwe trawi mięſo.

Máść goiąca. Weźmiey żułtego woſku łotow dwánaśćie, terpentyny cztery, ſmoły żułtey dwànaśćie, kàdźidłà cztery, oliwy funtow dwà, vwàrzyſz to nà gęſtą máść, y tym do zgoienia ſmàrowàć mieyſcá.

Máści rożne ná końſkie rány, iáko gotowáć, y iáko ich záżyć.

Máść prędko rány goiąca. Słoniny ſtàrey, łoiu kozłowego, żyvvice tvvàrdey, oliwy ſtàrey, iàrzęcego miodu, zankłowego źiela, y przymiotovvego, wſzyſtko ſpołem ſtłuc, vſmáżyć, potym przez chuſtę przecedźivvſzy, nà pilną w ſpokoynym mieyſcu zàchovvác potrzebę.

Drugi ſpoſob. Wźiąć woſku, żywice, kàżdego po funćie, rozey ſuchey funtow dwá, màſłà śvvieżego nieſolonego funtow dwà, tąkże ſmáżyć, y przez chuſtę przecedźić grubą.

Ná Chudnienie Końſkie.

VWárzyć w winie ſtàrym garść ruty, mirrhy łotow cztery, bobkow lyczby piętnaśćie, y to potłuc w mozdzierzyku, włożyć do tego kmìnu łotow ſześć, oliwy świeżey łotow oſm, y zádawàć przez dni trzy, w pićiu koniowi.

Jtem. Siàrki łotow trzy, Mirrhy ćwierć łotà ſtłuc y z parą iáiec zmięſzáć świezych, przylawſzy winá nápoić koniá.

Jtem.

Item. Obłupionych kàsztánow násuszyć w piecu, te vtłucz w stępie, dobra przygarść mąki nápoł z otrębámi z mięszavvszy sspołem, przez trzy niedźiele z obrokiem zàdawáć.

Konie záchudzone czym y iak wytuczyć?

Item. Ięczmięń y Owies w piecu dobrze vsuszyć áby się przyrumienił, potym dobrze wyvviac z piasku y popiołu, tàkże bob nátłuczony w stępie mięszác po garści do obroku, kàżdego koniá tuczy y spráwuie.

Gdy koniom ogon wypada y grzyvvá: Slażu leśnego y polnego, tàkże liścia kápuściànego zàruwno wźiąc, á vwàrzywszy w wodźie, często tym przemywàc.

Item. Wezmiey korzenia ślażu leśnego y łopionovvego, potym w brzęczce piwney dobrze vwàrzywszy, tym do wyrastánia włosow smàrowác mieysce.

Ná Zágwozdzenie.

Zágwożdionego konia iák y czym leczyć.

OLeykiem z zyvvice vpalonym, álbo ź terpentyny, àlbo dzwonkovvym oleykiem nápuśc goraca rànkę, obmoczywszy trochę bàvvełney włożyc wnię, á zàskvvarz zwierzchu máśłem àlbo kozłovvym łoiem, byle máśło przez soli było.

Item. Po wybrániu do żyvvego rogu, śiárką, smołą, łoiem zàskvvarz, może w tym y wdrogę iechàc.

Ná Zátrátowánie.

Zátrátowánie końskie iak zaleczyć

WEzmiey ćiepłego chlebà z piecá świeżo wyiętego, á z mięszawszy z solą, co dźień odnawiáiąc aż się z goi przywiiay.

Item. Ieśliby się zropiłá ràná z zàniedbània ábo z zàstàrzenia, otvvorżyvvszy, koło tego mieyscá rog przemyć octtē, potym gryszpanem zásypuy, à słoniną przetapiáną nàmázuy.

Ná vderzenie zyły.

Vderzenie żyły iak zaleczyć, y zgoić.

NAtłuc cebule ze trzy garśći smaż one w máśle młodym, á przysypavvszy mąki pszenney znowu smaż; potym plàt námàzavvszy szeroki żeby záiął aż ku kolánu z iedney strony, á zdrugiey do kopytà sámego, ciepło okładay do dniá trzeciego.

Item. Vwarz w occie korzenia podroznikowego, do tego zmięszay stárego sadłà, á nà modrym płàcie przywiń cięnko.

Ná wywi-

Ná Wywinienie, álbo wybićie nogi z Stáwu.

Wywinienie álbo wybićie z stáwu nogi iák leczyć

WEzmiey Boli Armeni łotow sześc, mąki pszenney funt ieden, białkow iàiowych dźieśięc, àlbo tez y całkiem wbic iàiá, háłunu łotow dwà, vwarz z octtem dobrym, á ciepło obwiń.

Item. Náparz staw chmielem w pivvie àbo w occie dobrze vwàrzonym, iáko naycieplіey kon może zetrwác.

Ná puchlinę w Nogách.

Puchlinę końską w nogách iak rospędzić

WZiąć Prosà tłuczonego puł funtá, soli puł funtá, sáletry ćwierć funtà, háłunu cvvierć funtà, warz to wespoł z octem dobrym, ábo z winem, puki nie rozewre iàk kásza, á ná ostàtku włoż żyvvice czarney szevvskiey, iàko pięśc, żeby się rospuśćiłá. Tęn plastr bol wyćiąga, y puchlinę, nie tylko swieżą, ále y stárą rozpędza.

Item. Wźiąć gałek dębovvych suchych, stłuc ná proch miáłko, przymięszać mąki ięczmięnney, soli, y vwarzyć to w occie, ábo w piwie, tym okładàć nogi koniowi.

Ná vkąszenie, od gádziny álbo połknienie w śięnie lub trawie páiąká, albo iákiego iadowitego robaká.

Vkąszenie iádowitey gádziny czym leczyć

PIeprzu źiarn trzydźieśći stłucz, à z stàrym winem zmięszawszy wley przez gárło: á ieśli dostàniesz iaskołek młodych w gniazdźie, rozedrzey one, á przyłoz do mieysca vkąszone°.

Item. Wźiąć Zięmie od mrowek y zámięszać w wodźie, dać Koniowi tę wodę pić, tákże y zwirzchu, vczynivvszy z teyże źięmie ćiásto, pomázuy puchlinę.

Ná Epilepsią Końską.

Epilepsią końską, iak vznáć y leczyć

ZNàki tey choroby tàkie byvváią: w ćiągnięniu álbo nà mieyscu gdy szkàpà nád zwyczay głową kiwa, oczy wytrzeszcza, nogámi depce, tąpa, wszystkiem sobą drzy, nà źiemię vpada, wszytek sie miota, nogi rościaga, z gęby y nozdrzá mu płynie álbo wychodźi piáná: przy tym záraz defekćie tàk zábiegáć: Zálać mu konwią wody ná łeb oczy z niebackà, potym go Derámi álbo Kocámi nàkryć, nà źięmi go dobrze przyledz dotąd puki tęn nie ominie defekt, dla zàbieżenia àby tego nie bywàło tàkiego záżyc remedium.

Dostáć

Doſtáć kopytá łośiego, y vtrzeć go ná proch, ktoryby wązył łot ieden, w puł kwarty dobrego octu wſypàć y zámięſzáć, potym koniowi obálonemu wlać w gárdło, y tàk mu przez trzy dni w ſpokoyney y ćichey ſtáyni zádavváć.

Jtem. Z Sálitrą obrok davváć, tákże y w wodźie zákłocona gdy pić będźie.

Jtem. Nákurzyć go ſtroiàmi bobrovvemi z rutą ſuchą y rozmárynem.

Jtem. Dryakvvie Mithrydatum z letną wodą zákłocone obàlonemu zádáć wgárdło koniovvi.

Ná Suchoty y Zambry.

Suchoty y zambry końſkie iák znáć y leczyć.

NA te Defectá káżdy Wożńicá povvinien przeſtrzegác, w koniàch kiedy koń áppetytu nie ma, kiedy melánkolik y kiedy klaſka, te według zvvyczàiu, zvvykli konovvali brodavvki z pod ięzyká nà ſpodni ſczece nożyczkámi wyrzynác, zabry puſzczádłem otvvieràc, ſuchoty wyrzynác, ſolą pozàćieráć, y krvvie trochę od ſzyie puśćić, vpàtruiąc kolor krwie y gęſtość, à to wſzyſtko ná ſchodźie Mieśiącá według potrzeby czynić trzebá.

Ná Gliſty wnętrzne y Rupie.

Gliſty y rupie końſkie po czym znáć y iák leczyć.

TE Defectà káżdy koń ćierpiec muśi, ktory łákomo iáda; przeto przeſtrzegáć tego áby żadnego zbożá ſpleśniáłego, àni ſtęchłego nie tylko tákovvemu koniowi, ále y káżdemu nie dawano bydlęciu, gdyż tàkie ziárno zvvykło pſovvác zołądek: znàki tego defektu tàk poznáwác, gdy koń chudnieie, ſmutno ſtoi, nogàmi zádniemi w brzuch ſię biie, brzuchē ſię o źięmię y gdźie może trze, głową częſto trzaſa, pyſkiem boki, grzbiet, y pierśi chwyta. Ná te tedy defektá tákowych záżyc ingredyentiey.

Wźiąc iàiovvych ſkorup obravvſzy z nich błąnki ſame dobrze vſuſzyc, y vtłuc miáłko te ſkorupy: do tego w łozyc troſk czwàrtą częśc od kowalá, pieprzu piątą częśc, ſpołem vtłukſzy, y zámięſzawſzy z octem dobrym y gorzałką zágrzawſzy w gàrdło wlac bydlęćiu.

Jtem. Wźiąc puł funtá lniànego oleiu, biedrzęńcu źielonego tłuczone°, y trztęczy ziela, w pánwi poſpołu oſtudziwſzy y vſmà-

vſmáżone, kłaść częſto koniowi w nozdrzá.

Jtem. Pieprz z Mlekiem, Gorcycá, Dyptan, Proch rogu Ieleniego ſpalonego, ſalitrá, koliander, nà trunek lubo z octem, lub z piwem, àlbo z winem vkłocone ćiepło zádáć koniowi, pewne ná gliſty y rupie lekárſtwo.

Ná Biegunkę Końſką.

Biegunkę końſką iák leczyć?

ZAdawáć koniowi Ięcmięń pràżony, ogon mu záwiązawſzy iàk naylepiey rzęmieniem.

Ná Muchy, áby Koni nie kąſáły.

ABy w ćiągnięniu muchy nieprzeſzkadzàły koniom, ktorym czyby ćiągnąc, czyby ogániáć ſię: Doſtáć liścia bań wielkich, ktore dobrze ſtłuc w mozdzerzu, y tym ſokiem pomázáć końiá, nà to mieyſce żadna nie pàdnie muchá.

Ná Zátwàrdzenie Końſkie.

Zátwárdzenie końſkie, iák poznáć y czym leczyć.

Gdy koń nàdyma boki y żywot, zádem ſie o ſćiány trze, ſtęka, temu ták żábieżec defektowi: Zá groſzy dwà kupić mydłá y pokráiàć go, w wodzie álbo w octćie piwńym z puł gàrcá gęſto vwàrzyć, á potym letno wlać końiowi wgàrdło.

Jtem Kożiey ſerwatki z puł tàkże gárcà ćiepło mu wlać w gárdło álbo iákiego mlekà ſłodkiego, rzecz ieſt pomocna.

Jtem. Kliſter według w zwyſz pomięnionych ingredientiey zàdàć mu.

W drodze y ná mieyſcu z końmi iáko ſię obchodzić.

Ochwátu końſkiego iák vwárowáć?

W Ciągnieniu, koni podczàs gorącego làtá áby dla ochwátu nie poiono przeſtrzegàć, lepiey że przeprágną, àniżeliby miáły ſzwánkovvàć w drodze; ſtànąvvſzy w goſpodźie, konie grzebłem oćiągnąć, czołà y oczy poóćieràć płàtem, àby z potu podeſchły kocámi ie przykryć: ieść nie záraz im (poki dobrze nie wytchną) davváć, iák poiedzą śiáná, częſto przerywáiąc nápoić, potym im po kęſu y powoli obroku (dobrze opáłavvſzy z prochu) vdźieláć, á nie tylko w drodze, àle y nà káżdym tego przeſtrzegàć mieyſcu, y áby zàwſze pod niemi było chędogo, częſto podmiátàć; do tego; àby nie zbyt w ſuchym, àni wilgotnym ſtawáły mieyſcu.

XXVIII.

ô PVSZCZACH, BORACH, y LASACH.

MIędzy inſzemi œkonomiki Prowẽtámi, ieſt oſobliwa w kázdey máiętnośći wygodá, y wielka do Intraty pomoc, kto może miec ſwoie właſne láſſy, á w nich ná budynki, ná opal Browáru y Gorzálnie rożnego gàtunku drzewo, ktorego iáko iákiego ſkárbu z ochroną ná domową zàżyvvác potrzebę. Od poſtronney záś kradźiezy pewnego y ośiadłego miawſzy leśniczego, w pilnym làſy miec zàvvſze dozorze, nà tego ſię iednàk nie ſpuſzczàiąc ſamym rożnemi nieſpodźiewànemi czáſy obiezdzác y dożieràc potrzebà goſpodarzom.

Iáki być ma dozor dla puſtoſzenia láſow.

Wyrąbu pomięnionych láſow, (aby nie wyginęły y nie ſpuſtoſzáły) tàkowey byc ma zàchowàny porzadek, naprzod ná budynki trzebá ſpoſobnego po rożnych vpátrovvác mieyſcách drzewá, nà Opal, ná Brovvàry, y nà inne potrzeby y pożytki, ile w przeſtronnych láſach: tàkże ná Huty, Kuźnie, y Amernie łáwą rąbàc iednego roku; w drugim ná innym mieyſcu, & per conſequens dáley, á ná tych zrąbiſkách żadnego bydłá, przechodow áni przeiàzdow, dopuſzczác, áby tę mieyſcá ſpokoynie ná nowe zàgaiły ſię làſy.

Wyrąb láſow, iákim ma być porządkiem.

Obiázdy làſow częſte, á rożnie, wednie y wnocy czynic, á kogo przy rąbániu zàſtáną, woz do Dworá záymuią, á bydło do Grodu nim trzeci dźień minie odſyłáią, śiekirá záś ná wykup należy Gàiovvemu, tą pilnośćią od poſtronnego zábieżec może làſow ſpuſtoſzenia.

Obiazd láſow częſty bydz ma.

Drzewá ná Dworſką potrzebę, ná Brovváry, ná Gorzàlnią z pnià nie rąbác, ále ſię (okrzeſuiąc drzevvo) gàłęźiámi opàlác, á gdy tych nieſtánie, drzewo ktore ſię nie zeydźie ná budynek wycinác według potrzeby ſkromnie ich zàżywáiąc, á tego przeſtrzegác áby nie ſzło nà ſtronę.

Drew ná opal domowy y ná Browar ták vdźieláć

Budynkowego nie rąbác drzevvá, chybá ná właſną potrzebę, y to zá wiádomośćią Páńſką, àlbo ſtàrſzego Vrzędniká, ludźiom rozdavvác, przedawác nie godźi ſię.

Leśnemu przeſtrogá.

Węgla, ſmoły, dźiegćiu, popiołow w láſach nie dopuſzczáć kurzyć, tàk dla wyplenienia láſu, iáko y od ſamego ogniá y dymu áby drzewo nie ſchło: tákowe kurzenia tylko w przeſtron-

Aby w láſách nie kuziono węgla ſmoły, &c.

ſtronych puſzczách zà naięćiem y Contráktẽ, y to ná vſtroniu, nà goliżnie o podal od gęſtego drzewà pozwaláią.

W Máiętnośći ktorey, gdyby nie było láſu żàwczáſu ná Dworſką, Folwàrczną, Browàrną, y Gorzálniey potrzebę, ile podczás tàniośći, y drogi dobrey zwozić y przyſpaſabiáć drew.

Indefectu láſow iak przyſpaſabiac drzewá.

Barći áby nie puſtoſzono, y kradźieza nie vbierano miodu, tàkże y ſamego roiu: á z tymi obchodzić ſię według zwyczàiu, y iàko ſię wyżey o Páśiekách opiſało.

O leſnych Barći.

Grzyby wízelkie do iedzenia, y rydze zbieráią, ktore ná ſpizárnią ſuſzą y záſaláią.

Grzybow zbieranie.

Łąki ieśliby ſię do ſprzątnienia, dla przyczynienia śianá znáydowáły, pámiętáć zbieràć,

Łąk w láſach zprzątnienie.

Ná Wrzoſach, bydło á oſobliwie Woły, nie tylko Swym ludziom, ále też y cudzym zá ſłuſznym datkiem pàśc pozwolić, ábo też *ducta proportione* pług ná odrobek vgodźić.

Ná Wrzoſach bydłá páśienie.

O GAIACH.

WSzelkich gáiow, *ſimili modo*, iàko y Làſow przeſtrzegáć, á ieśli ſię w nich zołądz y bukiew zrodźi, zá ſłuſznym vviednàniem ſię, ſwoim ludźiom y cudzym, chlewnego bydłá wolne ogłośić páſtwiſko.

Z Gáiu co za pożytek?

Z Bukwi pámiętáć że bywa bárdzo dobry do wárzywá oley.

Z Bukwi oley robić.

Zołądz na karmienie wieprzow, zbieráć po gáiách, y nà innych mieyſcàch gdźie ſię tylko ná gruntách Dworſkich zrodzą, iáko ſię otym wyżey w Puntkćie o Wieprzách *folio* 21 *opiſało.*

Zołądz dla wieprzow zbieráć.

XXIX.

ô GRANICACH.

KAzda Màiętność *ante omnia* powinná bydż grànic ſwoich práwámi obwárowána y vbeſpieczona, podług ktorego tàk być ma w ſwoiey circumferentiey, iákoby iákim opaſana Murem, àby káżdy o ſwoich właſnych záwſze wiedźiał gruntách. Aby tedy miáły ſwoie wárunki y documentá Gránice, podług pràwá y należytośći znáki wyràżáć nie tylko ná pápierze, ále też y nà ſamych gruntàch, iáko to Mogiły, Kopce, Rowy, Brozdy, Miedze, Rzeki, Drzevvá, Gośćince, Sćieſzki, y inne iákie tylko mogą bydz według právvà nàzwiſkiem opiſane.

Gránic diſpoſitia.

Znáki gránic.

piſane, ktorych pilnowáć, y częſto dla wàrunku pomięnionych znàkow áby ſię kto od ſąmśiádá nie podorywał rewidowáć y obiezdzáć potrzebà, à ieśli wtym iàkie od kogo zaydźie præiudicium, według Právvá y zwyczáiu wcześnie koło tego záchodźić.

Obiazd onych.

Zà dawnych Goſpodarzow był też ten dobry, y świątobliwy zwyczay: ktorzy, ná czterech mieyſcach miewáli zákopáne świątośći to ieſt ná Wſchod, nà Zachod, ná Południe, y ná Pułnoc.

Zwyczay dobry dawnych Goſpodarzow.

Zápraſzáli (do tego) kápłànà *ſub Feſtum SS. Corporis Chriſti*, áby *cum Sanctiſſimo* w około obiezdzał zboże w Polu y Gránice, dla grádow y innych przygod, à wiele też dobrego Pan Bog dawał.

Zápraſzánie dla obiázdu Kápłáná cum Sanctiſſimo.

Mamy tego iàſny przykład y pewny dowod, iáki ſię temi czáſy świeżo w dźień S. Máryey Mágdàleny *Anno 1669.* ſtráſzny ſtał caſus, á miánowićie w Wielkiey Polſzcze, w Woiewodztwie Sędomierſkim, Powiećie Opoczyńſkim y Radomſkim, znagłà powſtáłá ná Powietrzu burzá, y niezwyczáyne grády, ktore iako iàkie z Niebá padáły głazy: te nie tylko zbożá wniwecz obroćiły, y w źiemię w biły, tàk dálece, że błdzia ſłomy ná polu nie zoſtáło, ále nàwet y ryby w ſtàwàch potłukło, potężne Groble y tàmy przy Stàwàch poprzerywáło, ludźi nie màło ledwie nie do śmierći poràniło, ná Mięſzkàniàch dàchy wniwęc obroćiło, nà Drzewàch nie tylko gàłęźie, àle y ſame połamàło, y po przećinàło drzewà, że y źielonego w ſrod Láta nigdźie nie zoſtawiło liſtkà, Ptaſtwo y Zwierza wſzelkiego co ieno na gołym zaſtało polu pozabiiało: ludzie byli tam w wielkim na tęn czas ſtrachu, à po vśmierzeniu tey nie zwyczayney na powietrzu reuolutiey, płácz mizernych ludźi, żal, y fraſunek naſtapił, kiedy ná polu, na ogrodach, łąkach, y ſadach, wielkie obaczyli ſzkody ſwoie y ſpuſtoſzenie. Aprzeto z Pánem Bogiem wſzyſtko czynić, gdyż. *Qui confidit in Domino, ſicut mons Sion non commouebitur in æternum.* Pſal. 124.

Stráſzny ná przykład kazus świeżo ná przeſtrogę.

GDAN-

SPVST DO GDANSKA.

INduſtria ludzka ktora zwykłà dla ſvvego zyſku y pożywienia ná ślepą fortunę, ſwoie ryſikowáć ſubſtàntia: ná takie ſię iákie gdźie popłàcáć mogą zdobywa rożne tovváry, to ieſt ná Zbożà, Prowianty, rożne Woſki, Miody, Łoie, Przędzą, Płotná, Potaſze, Gàlmon, Gleytę, Ołow, Minią, Zelàzo, Stal, Woły, Skory, Klepki, y innę wſzelkie rzeczy, ktorekolwiek tylko z przemyſłu ludzkiego z wiàdomośći, zſpoſobnośći, y podobieńſtwà do hàndlu, y pozytku znaleść ſię może. Co czynić porzannie, prędko zà wiádomością pewną, nieſkvváplivvie, według czàſu, y iàko te rzeczy zá tárgiem àlbo valorem pochodzą: przez dwoiàki ſpoſob, nà Ryzik, àlbo też ná pewny z tàmecznemi Kupcámi kontràkt, y poſtànowienie. Iednák wprzod kretką obráchowáć miavvſzy ná pámięći kápitał, à on koſzt ſwoy y zyſk domá poráchowawſzy, dopiero w Imię Pàńſkie z ſwoim ná defluitatią poſpieſzyć ładunkiem.

Gátunek rzeczy ná ſpuſt.

Státki wſzelkie ná tę defluitatią, máią bydź, Szkuty, Dubaſy, Komiegi, Byki, Kozy, Wićiny, Lychtony, Gálery, Czołny ze wſzyſtkiemi potrzebámi porzanne, płytko à według czáſu budovvàne, vdychtovváne, oſmolanę częſto, áby ſię podczás wielkiego gorącà nie z ſycháły ſtàtki.

Státki ná deflugitátią.

Tràfty àby były nośnego y ſuchego drzewá, dobrze zbiiáne y opàtrzonę.

Tráfty iákie być máią?

Naczynia y potrzeby wſzelkie, co tylko do w zwyſz pomięnionych należy ſtátkow, ták máią bydź ſporządzone. Máſzt, Roiá, Kàrnaty, Sztàk, Tryl, to ieſt polna liná, Obceie, Tryſk, Pryſk, Szuty, Kluby, Klubki, Powrozy, Poſtronki, Kotef, Zagle, Wory, Szelki, Pobiegi, tárćice do futrowània, poiázdy, laſki, drągi, ſufle, berły, koły, ſtroiſze, kule, màty, liczki, gozdźie, ſmołá, śiekierá, świder, piłà, dłuto, y toporek.

Státki y naczynia iakie ſporządzáć ná ſtu.

Kuchenne ſtàtki, kotły, Szàfliki, Konwie, Gárce rożne, y inne przynależyte potrzeby, zàwczáſu máią bydź ſporządzone, ile w Zimie, ná Wioſnę, nieczekàiąc wśiadàney.

Kuchenne ſtátki ná ſtu.

Leguminá tàkże też màią bydź wygotowáne, iáko to krupy Iàgláne, Ięczmięnne, Tátàrczáne, Groch, Połćie, Sádłá, Mąki, Sol, ktorych tyle przyſpoſobić trzebà, ile nà doł, y ná gorę,

Leguminá ná ſtu.

wyſtàr-

wyſtárczyć może, y lepiey dàć nàd zámiar, àby zà iákim-
w drodze omieſzkániem zà gotowe pięniądze nie kupowano,
y nie ſzukano Prowiàntow.

Inwentarz naczynia potrzebny. Inwentarz tego wſzyſtkiego, przed drogą álbo ſpuſtem vczynić, y áby o tym ſzyper, y ſternik wiedźiał, poſtànowić; àby z tego wſzyſtkiego zá powrotem, ſłuſzny, iàko ſię obroćiło ràchunek oddali.

Ładunku oſtrożność. Łàdunek ma bydź według proporciey, ſtátkow, y wody; nie przełàdyvváć, áby częſto gęśiàmi nie częſtowáć fliſow: do tego trzebá conſiderovváć że lzeyſza furá beſpiecznieyſza, y do przebyćia prędſza, y z mnieyſzym koſztem.

Spuntow pilnowánie. Rotman, Sternicy, y Fliſowie áby nie omięſzkivváli, ále czáſu y wody do ſpuſtu pilnovvali, y w drodze żadnemi nie bàwili ſię bieśiádámi.

Zboże iáko chędożić. Zboże áby było piękne: przez śitá, Arſę, álbo Młynek chędogo wywiáć, nie dàiąc támecznym do gáńby y tàxy kupieckim ludźiom okázyey.

Czás nywozu zboż. Zboże áby zà dobrey drogi ná ſzpichlerz wywieść, dla przyſzłego ſpuſtu ile podczàs ſánney.

Oſtrożność ná wodzie. Prądu, hakow, zawad iàkich, àby Rotman y Sternik, pilnie przeſtrzegał dla ſzwánkowània (vchoway Boże) ſtàtkow, pilnowáć ſztemborku, bakortu, ſrzotkà, á mieć dozor, y baczenie ná wſzyſtkie mieyſcà.

Iáka ma być przyſłáſtáchnygodá. Przy ſpuśćie w drogę, mieć potrzebà przy ſtátkàch lichton dla lichtowánia zbożà ná iákiey zawàdźie: Czołn tàkże dla potrzeb iàkich ſpràwowánia, y Cel odpráwvienia.

Zkupnego Cłá aby płácono pod Iurámentem. Cłà màią bydź ſłuſznie y ſpráwviedliwie, ile z kupnego zbożá odpráwione do Iuràmentu ludźi nievvinnych (àby ćie Pan Bog pobłogoſłáwił) nie przywodźić.

Myto chłopſkie iáko poſtánowić. Myto chłopſkie ná mieyſcu ma bydź poſtánowione, ktorym wedle zwyczàiu zádàć, y zàpłáćić, tylko pewnych mieć y wiàdomych, áby nie vćiekáli w drodze.

Stráwá fliſom. Stráwà niech ich według dawney porcyey, y zwyczáiu dochodźi, àby im do złośći nie bydź okázyią.

Płacá fliſów. Płacey chłopſkiey tu ſię nàznáczyć nie może *quota*, gdyż tá według mieyſcá y dàlekośći ma bydź pomiàrkowána.

Chędożenie zboża przed Gdy o kilkà mil ſtátki pod Gdańſko przypłyną, vpàtrzywſzy dźień

dźień pogodny, y kiedy wiàtr powiewa, w tęn czàs przerzućić dobrze, y przeſzuflowáć zboże, dla pozoru y ozdoby źiárná. *Gdańſkiem.*

Zaglow pod zbożà nie ſłáć, dla zbutwienia, chybà że tego ieſt nawálna potrzebà, ktore co prędzey wyłuſzyć. *Zaglow ochroná.*

Pod Gdańſkiem żadnego nie godźi ſię mieć ná ſtátku ogniá, gdy cię Pan Bog ná Motáwę przyprovvàdźi, według právvá y zwyczáiu przeſtrzegáć, iednák ná ládách ieść gotowáć wolno. *Zwyczay Gdańſki y oſtrożność.*

W Ieśięni z ſpuſtem pilnie trzebá poſpieſzyć dla tego, ábyć mrozy w drodze nie zàtrzymáły ſtátkow. *Ieſienny ſpuſt.*

Gdy ſtátki do domu ſzczęśliwie povvrocą, Pánu Bogu podźiękowàwſzy, ludźiom podroznym co im przyidźie popłáćić, y dla drugiego rázu przychęcenia może vczęſtowáć. *Zá powrotē ſtátkow rozporzadzenie.*

Ràchunek Zboża wiele czego we Gdańſku wymierzono átteſtàtią Kupiecka verifikowána, tákże legumin, pieniędzy, na czynia, według Inwentarzá, y pomiárkowania ſzáfárſtwá wſzelkich wydatkow z Szyprem, álbo z tym co miał dozor vczynić. *Ràchunki zá powrotē ze Gdańſká iáko czynić.*

Naczynia rożne według Inwentarzá odebravvſzy ná ſpokoynym mieyſcu porzannie pochovváć, à ieśli iákiey potrzebà w czym naprawki, àby żaraz nàpráwiono. *Naczynia rewizyà.*

Miárę mieć Gdańſka w ſvvoiey Máiętnośći, dla pewnieyſzey w miárách verificatiey. *Miáry Gdańſkiey próbá.*

Státki ná źimę obvvárowáć, ktore w pewnym mieyſcu, y ćichym poſtánowić, częſto wychędażáć, od wilgoći y śmieći ochràniáć. *Státkow dyſpoſitia.*

Stroża mieć pewnego y ſpoſobnego do doglądánia ſtátkow. *Ochroná.*

Burtà, áby ná źiemi nie byłá, àni od lodow podczás źimy nie ſzwánkowáłá y wſzytek ſam ſtátek, pilnie przeſtrzegáć. *Burty y ſámych ſtátkow.*

O Wygubieniu Wołkow Robakow.

WOłki robaki tàk názwàne, ktore ſię w zbożu lęgna, y źiárno pſuią, pilny mieć ná to dozor, ieśliby ſię ták ná ſzpichlerzu, gdy ieſt ná ſypániu zboże, iáko też y ſtátkách, znáydowáły, tym wygubić może ſpoſobem: ſzufle, gdy zboże ſzuflowáć będą, áby czoſnkiem częſto náćierano, y iák nayczęśćiey ſzuflowáno. *O wołkách Robákách.*

A ieśliby ſię gęſte zálęzenie tego robáctwà w zbozu znaydowáło; wźiąć śiárki, lagru, álbo od śledźi roſołu, z czoſnkiem to weſpoł pomięſzáć y podłogę vmiotſzy ſmàrovváć tym, à *Oychie.*

Zboże nà to rośćiągnąć. ſzufle także od ſzuflowánia náſmàrowáć, rzecz pewna y dowodna tego nieſtátku do wygubienia. Smárowáć też może y śćiány w Szpichlerzu, á tym ſpoſobem znáczney ſwoiey zábiezyſz ſzkodźie.

XXX.

ô RZEMIESLNIKACH.

Iáko záchowáć Rzemieślniká.

W Kàżdym mieyſcu, à miànowićie w Miàſtách, Miaſteczkách, y Wśiàch gdy ieſt defectus włáſnych poddánych rzemięſłem ſię bàwiących, dla wygody ſwoiey, potrzebà zkąd inąd zàćiągàć przychodniow: ktorzy, nie tylko ſą wygodą, ále też y pożytkiem Dźiedźinie. Przeto onych ſwoim potrzebà accomodowáć ſpoſobem, iákoby ſię mogli przy Máiętnośći pozoſtáć: Tych zrazu nie ćięmiężyć podatkàmi, tákże y robośćizna, ktorą z cháłupy powinienby tylko dźień ieden od práwiáć, à z rzemięſłà podatki publicznę opłácác ma.

Pożytki z Rzemieślnikow.

Do pomięnionych Rzęmięſlnikow poſtronni z iezdzáią ſię ludźie, ktorzy kàrczmie do wyſzynku pomagáią, przez nich ſwoy y cudzy ma ſwoię wygodę, owo zgołá: wſzytek świàt ieſt záwſze ludźmi ozdobny, á ile tymi, bez ktorych wſzelki człowiek obeść ſię nie może.

Kowalá powinność.

Między rożnemi Rzemięſlnikámi Kowal ieſt bárdzo przy màiętnośći potrzebny: ktory ieśli nie z ſwego pali chruſtu węgle, tedy naprawki y ſtàrzyzny nà dworſka nie ráchowáć potrzebę, od nowizny záś według ſłuſznośći płàcic mu potrzebà.

Rzemieślnik áby ſwoiey był wygodą dźiedźinie.

Co ſię tycze względem ſámego Rzęmięſlnikà, należy, áby w przod Dworowi niżeli cudźym wyſtarczał robotą; àby przez leniwe Rzemięſlniká naprawki, żadnego nie było w goſpodárſtwie omięſzkánia, toż ſię ma y o innych rozumieć rzęmięſlnikàch, àby kàżda Dźiedźiná onych dla ſwoiey miáłá wygody.

O Tkaczách y ich powinnośći.

Tkaczow ieſt tá pràwie povvſzechna povvinność, àby wprzod Dworſkie wyrobivvſzy płotńá, cudźym potym wygadzali: przytym Zwierzęće śieći, y do ryb áby záraz po złowieniu, gdźie potrzebá zàpràwiàli, do tego ná potrzębę Dworſką, do łowięnia ryb, gdy rozkazą nie lęnili ſię.

ô POD-

XXXI.

ô PODDANYCH,

y ich Powinnośćiách.

Zwierzchność iáko ſwoię ma mieć powagę.

IEżeli ná czym bárdźiey należy y do powagi káżdego Goſpodarzá álbo Namieſtnikà przyzwoitſzego ieſt, iáko kiedy wielom vmie kto rządźić y rozkàzowáć nád ktoremi oraz ma ſobie pozwolona zwierzchność y władzą, á tà powinna bydź káżdemu dobrym przykłàdem.

Diſpoſitia poddanych.

Nà poddánych trzebá vzyć oſtrośći; trzebá im też czáſem pokazáć y łáſkáwość. Przeto w káżdym Goſpodárſtwie przeſtregáć záwſze dobrego y dawnego zwyczáiu, y ſamey powinnośći.

Przeſtrzegánie ſpráwiedliwośći.

Między chłopy wyſtępkow nie dopuſzczać, y mieć ich w karze, á tráfili ſię iàki exceſs, żnàć dawáć Pánu, álbo ſamym ſkaráć Namięſtnikom należy.

Więźniá pilnowanie.

Więźień ieśliby ſię ktory zà popełnionym vczynkiem kriminálnym tráfił, aby go ſami Goſpodarze z Gromàdy koleyną wàrtowàli.

O Dźieśiątnikach.

Dźieśiątnicy àby byli w kàzdey wśi, y ieden o drugim áby wiedźiał.

Przeſtrzegánie robośćizny.

Dni robotnych nie odpuſczać y ich powinnośći, zàbràniàć omięſzkánia, y áby ſwym ſzło trybem Goſpodàrſtwo pilnie przeſtrzegáć.

Chłopá ktorego y iáko záłożyć.

Niezákłádàć chłopow bez wiádomośći Páńſkiey, àni ich tego vczyć, áby ſię tym nie pſowàli, záłożyć iednak chłopà może, zá ſłuſzną ratią, y włáſną potrzebą iego, á zàłożywſzy z nowego odebráć, áby ſię ná tę drudzy chłopi nie ſpuſzczàli wygodę.

O goſpodárſtwie chłopſkim wiedźieć.

Tymże Poddánym áby ſwoich rol nie záſtáwiáli, nie nàymowáli, ábo nie przyśiewáli pod karànię niedopuſzczáć, á ieśli ſię ktory rozrutny, ábo piiánicà tráfi, to mu do Dworá wźiąć Creſcencyą y *ducta proportione* według iego potrzeby, y wyżywienia vdawáć.

Podwodámi nádzwyczay chłopá nie ćięmiężyć.

Podwody nád zwyczay niebràć, àni ich náymowáć, áni wdáleką bez wiàdomośći Páńſkiey, (nàd Interciżę) nie zàżywáć drogę, áni tychże w złą nie wyſyłàć chwilę.

Bydłà

O Frymárkách y Hándlách chłopskich.

Bydłá żadnego rogàtego, y koni áby bez wiádomości Páńskiey, álbo Vrzędniká nie przedawáli, bo przez te kupiectwá y frymàrki, zwykli się ruinowàc chłopi, iednák wyrozumiawszy przyczynę tego, ieśli słuszna, pozvvolić może.

Oracz pod czas deszczu áby nie orał.

Oracze áby podczás deszczu schodźili z polá, względem iárzmá, áby bydłu szyi nie tárły, dla dálszey robóćizny.

Vgory y Rol sprawowánie chłopskich.

Vgory ieżeli sobie przed zniwámi poorali, y spráwili, doyrzeć wcześnie.

Czynszách.

Czynsze od nich według Czásu y inne powinnośći wybieràć áby nic nie zostawáło, *pro futura calculatione*; długo im nie borgowáć, áni śiłá, àby im potym nie było ćięszko do oddánia.

Podatki Publiczne.

Podatki tákże Rzeczypospolitey vchwalone, àby wczesnie oddáli, nie czekáiac executiey dla większey szkody y trudnośći.

Chłop z prace y roli być powinien.

Oracz káżdy Kmieć, Zagrodnik, cháłupnicy &c. powinni z pilney swoiey prace, nà polu y w ogrodách viuandę sobie obmyślić, żeby iey nie kupował, àle raczey co zbywáć będźie, dla swoich innych potrzeb domowych przedawał. poniewasz *Agricolam non emacem, sed vendacem esse oportet.* Columellà.

Aby żadna w poddáństwie nie niszczáłá Dźiedźinà, álbowiem wiele zależy ná ośiádłośći: przeto dawny zwyczay, przez samo temu zàbiega pospolite práwo, áby Kmiećie, Zagrodnicy, Cháłupnicy, y inni w swoiey stánowiac y rodzac się Dźiedźinie, káżdy zá włásnego był poczytány poddànego.

Zbiegowi czás dochodźić.

Ktoryby zás vszedł swywolą, tákiego wszędźie wolno, nim Rok sześć niedźiel minie według práwá y Constytutiey, pod grzywnámi w práwie opisanemi (ktoby go wydáć bronił) odebràć, záczym pilnie koło tego chodźić, ták dla præscriptiey práwá, iáko też puki się chłop nà cudzey nie osádźi Dźiedźinie.

Záwczásu chłopy na rolá stanowić.

Baczni Pánowie á dobrzy Gospodarze zwykli postànowieniem y ożenieniem dla przysposobienia się w poddánstwo swoich osadzáć y przychęcáć do powinności poddánych, osobliwie ná rolą, gdy Kmieć álbo Zagrodnik w podeszłych będac lećiech, bez zadnego zostáie potomká.

Gdy zás ktory Rolnik ma trzech àlbo dwoch Synow, niektorych niech przy sobie do roli applikuie, á iednego z nich zá wiàdomośćią Páńską, ktoryby był dárski, y sposobny, niech da w rzemiesło, ktore iest wśi y samemu Dworowi záwsze potrzebne.

Dźiewek w Małżeństwo ná cudzo nie dawáć Dźiedźinę.

Corek zás ná inną nie pozvvaláć dźiedźinę zá maż, chybá gdy sa trzy álbo dwie, to iednę z nich zá wiádomośćią Páńską wydáć może, z tą iednàk Conditią, żeby też w nagrodę tego y tám twemu do ożenięnia nie broniono párobkovvi, àby się Poddàństvvo, przez wiáná w cudzą dźiedźinę oddáne, y przenieśione nie szczupliło.

Znàyduią się niektorzy, we wśiàch Rodźice, gdy iuż ma ná wydániu dźiewkę, choć się dobra do niey tráfi okázya, to ią dla swoiey prywaty, wygody, y vsługowánia wydáć niechcę. Przeto niech w to weyrzy Dwor, bo się nie godźi w tákowym rázie, do postánovvienia bronić, y krew svvoię po Fáráońsku ćięmiężyć, gdyż àni radźić, áni odràdzáć, przymuszáć, áni bronić, nie godźi się.

Ieszcze się y tàcy znáyduia, ktorzy bàrdźiey w cudzey, ániżeli w swoiey Dźiedźinie życzą synom y Corkom swym postánowienia, nà co trzebà mieć zwierzchnośći pilne oko.

PVNCTA INFORMATIONIS
ABO
PRZESTROGI.
Gospodarzom, Oekonomom, Pisárzõ, Vrzędnikom, y innym &ć. Dozorcom.
Przynależyte y Potrzebne.

I.

DO VRZĘDNIKOW.

Vrzędnik vmieiętny być ma.

PRÆCVSTODICIA VRZĘDNIKOM, Ci, áby byli wiàdomśi y do Gospodàrstwà sposobnieysi niż Włodarz, àlbo Kárbownik, bo to ostátnia, kiedy chłop vczy rozumu Vrzędniká, gotowe ma nàd nim pánowánie.

Aby pisać vmieli, ráchunki porzonnie rozumieli, à z nich káżdy áby według cnoty y dobrego sumnienia wiernie ràchowáł się, trzyzwym się zàchowywáł, dozoru życzliwie gospodárskiego co tylko ku dobremu Páńskiemu należy, przestrzegáł.

Percepty intratney, káżda rzecz co się tylko znàyduie ná gronćie przy máiętnośći *ad prouentum* àby wpisowáli Vrzędnicy, y z tego się ràchowali, nie czekáiac dla suspiciey áżby ćię miał wprzod o to Oekonom ábo Dźiedźic spytàć.

Vrzędnikom i nie należy mieszáć się z chłopy y poddánymi.

Z poddánemi spułku żadnego nie należy y nie przystoi mieć Vrzednikom, y áby w kárczmie z nimi nie záśiadáli, áni z niemi nie chàndlowàli, nie záśiewáli, ále y káżdemu cudzemu áby tego bronili: iednák żeby sobie oràli, záśiewàli, pilnie ich wtym dożieráć, y nàpomináć potrzebá.

Item, Pánowie Vrzędnicy żeby nayràniey wstawáli, à naposledzey spáć chodźili, chłopow nádedniem do roboty budźili, żadnego w powinney roboćiźnie nie ochrániàli.

Dźieśięćiny od nikogo dla Páńskiey suspiciey áby nie kupowáli, chybá o mil pięć álbo sześć Vrzędnik kupić może, ztym iednák dokładem, áby się od swoiey nieàlienowáł powinnośći; końmi tàkże áby często nie chandlowáli, bydłà swe° przy Páńskim nie więcey nád pozwolenie chowàli.

Villicus non sit negotiator, Negotiatio enim auocat eum ab agri, & rustica rei cura. Columella.

Vrzędnik àby częśćiey z piniądzmi, àniżeli z reiestrámi, álbo kárbámi Pànu się præsentowáł, bo kiedy Pan borgowáć zákaże, to też Vrzędnik niech żadnych niepokàżuie Retentow.

W Reiestràch àby nie było myłki, krzywdy, gluzow, y skrobań.

Vrzędnik piiáństwà ani zalotami bawić się nie ma.

Piiáństwà się wystrzegàć, bo ten zbytek do niczego nie domieśći dobrego, przez ktore càle zwykł ludzki falowáć rozum, à potym do vtráty cudzego y własnego dobrá przywiedźie, do opuszczenia wszelkich fortun, reputátiey, y dobrego mienia; przeto się pilnie tego wystrzegáć nałogu, ktory dobre zwykł psowàć zdrowie y przyrodzenie.

Żeby też nie byli ospáłemi, y zalotàmi się nie bàwili, oczym ich nápomina Columella *Rei Rustica scriptor prudentissimus* w te słowá.

Somni

Somni & ebrietatis abstinens sit, vtraq; enim sunt inimica diligentiæ, tùm etiám à venereis amoribus auersus, quibus si semel se dederit, non aliud quidquam cogitabit, quàm quod diligit. Columella, 2. 1.

Miáry wszelkie do ziárnà, y do likworow, áby były sprawiedliwe, y Páńskim imieniem cechowàne.

Budowáć Vrzędnik nie ma, (krom napràwy dàchu,) bez wiádomośći Páńskiey, y pozwolenia.

Sniece sklonki nie idą w distributs.

☞ Naczynia wszelkiego szklànego, swiec y innych potrzeb do Distributy Páńskiey przyimowváć nie trzebá, gdyż ná tę z serwatki, y màslonki, powinná sobie káżda obmyśláć Dworniczká.

Drewniàne Naczynia, ktore tylko do Gospodàrstwà należeć będą, te według sàmey potrzeby ma do ràchunku przyiáć Dwor; *cùm tali* iednàk *conditione*, áby one przy ráchunkách pokazáno, y do Inwentarzá były záraz przypisane, á zá odstániem Vrzędnikow, áby to wcàle przy innych rzeczàch oddano, y ná grunćie zostáwiono.

Fáski, pułfaski do nabiàłow, gdy Oborá ná oddawce, przyiáć trzebà do rachunku: á gdy záś nà pieniądze àrendowána to Vrzędnicy swoim powinni obmyslàć kosztem.

II.

ORDYNARYE y DIARIA

Vrzędnikom y Sługom.

ORdynárya y Dyàrya Podstárośćiemu, Vrzędnikom y Pisarzom tu się nàznàczyć nie może, gdyż tá według máiętnośći, osoby, według prace y postánowienia, ma bydź nàznàczona.

Zapłáta Czeladzi, y iáki zachowáć w niey porzodek.

Solutią iednák Sługom tákim wydawáć trzebà sposobem, niech ma káżdy osobny Regestr, dwà àlbo trzy sszyte Arkusze pápieru, nà nich według postànowienia niech będźie spisana ordynárya, á co wezmie *ad rationem* zasług: áby nà osobliwey kárćie notowáć dla słusznego poráchowània komu co przychodźi, y wiele kto wybrał, ták zbozem, iàko y pieniądzmi, áby tego gdy potrzebá verificatiey po Regestrách by wleśie nie szukáć; y áby myłki, krzywdy nie było, tàkiego zàżywáć sposobu.

Do OE-

III.

Do OEKONOMOW y ATTENDENTOW.

Powinność Oekonomow y Attẽdentow.

WSzelkie Oekonomiey nalezące Ráchunki y Summàriuſze, ná kàzdym grunćie przy Máiętnośći dla reuiſiey y doſkonàłey verificatiey zà iednym rázẽ odpráwiáć maią, á wſzyſtkie Goſpodárſkie Diſtinctie, Diſpoſitie, wſzelkich Intrat y dochodow mieć ná pámięći: bo kiedy gdzie indziey Vrzędnikow Pánowię ſłucháć każą ráchunkow, to Attendentowie ták przyiąć muſzą, iákie im reieſtrowe ſzpárgały przynoſzą Vrzędnicy.

Attendẽtowie iáko ſobie máią poſtąpić przyiechawſzy do Máiętnośći.

Attendentowie do kàżdey ziẽcháć màią nieſpodźiewánie Máiętnośći, przyiechawſzy, przed *Calculatią*, w przod reieſtrà, potym od Szpichlerzá Vrzędnikowi odebràć klucze, dopiero co ſię dźieie z Creſcencyą, y z Prowentámi odpráwiàć ràchunki, Szpichlerz zàś źiárnem (miawſzy probę plonu ná pàmięći) przemierzonym veryfikowáć.

Dozor Goſpodárſki.

Corruptiámi aby ſie nie vwodzili.

Wſzyſtkie *in genere* Goſpodàrſtwá według tych Punctow, y Interrogatoriey opiſanych Attendentowie konnotowàć màią, káżdy kąt zrewidowáć, tákże w mánkámentàch wſzelakich ieśli powinnośći Vrzędnicy doſyć nie czynią, (nie vwodząć ſię corruptią) Pànow ſwoich przeſtrzedz, y informowàć powinni.

Ráchunki według ſumnienia y prawdy czynić.

PRÆCVSTODICIA. Ten ktory tę odpráwiàć będźie funkcyą, (áby ták z Páńſką ſzkodą iàko też y z bliźniego nie było krzywdą) nie dla przypochlebienia ſię ſwoim Pánom, ále podług ſumnienia, cnoty, prawdy, y honoru ſwego, ſpráwowáć ſię ma y powinięn.

IV.

Co Do PERCEPT INTRATNYCH.

Comput intraty iáki ma bydz.

AD *Computum* Generàlney Percepty, z tey, według Oſàdy y przyległośći, powinno wchodźić ná Intratę, cokolwiek tylko w kàżdey znáydowàć ſię może Máiętnośći: à to wſzyſtko pámiętáć, y terminowáć do regeſtru.

Do intraty iákie wchodzą Prouenta, y do ráchunkow.

Naprzod z Vrodzáiow Zboż rożnych, ták ożiminy, iàko y Iárych, z Iárzyn Ogrodnych, y náśięnia, z Sàdow, z Browárow, z Gorzàlnie, y z Kárczmy, z Nabiáłow, z Drobiu Folwàrcznego, z Skor bydłá rożnego rogátego, Owczárneº, koni, y Dźiczyzny, z Wełny, z Miodow, Woſkow, z Siàná, z Czynſzow, z Spow, y z roznych dánin chłopſkich, z Chmielow, z karmnych Wieprzow, Wołow, Cielat, Skopow, Owiec, y Bàrànkow młodych, z Młotá, z Tàzbierow, z Przędźiwà, Płoćien, z Pàśnego z Przewozow, z Stáwow, z Ryb, y z Ieżiorow naięmnych, z Młyńſkich miàrek, álbo Arędy, z Dánin od kołá, álbo zá Wieprze, z Bukwi, z Zołędźi, kolących orzechow, z Poręby, z Wikliny, z Robocizn, z Ciernia, z Fur, z Dźieśięćiny, y z innych iákiekolwiek tylko *ad Prouentum* znáydowàć ſię mogą Percepty, Induſtria, y życzliwość Vrzędniká dozornego iàk naylepſzy Pánom ſwoim ma obmyślić dochod y Intratę, á potym z tego wſzytkieº ſłuſzny należy vczynic iàko ſię co obroćiło ràchunek.

V.

Co Do RACHVNKOW OEKONOMICZNYCH.

Diſpoſitia Calculatiey.

WSzelkich pożytkow, y Intrat według wzwyſz ſpecifikowáney Percepty *in Compendium* zebrànych, te naprzod wchodźić màią *ad Computum* Percepty, z ktorey pochodźi Diſtributá y Remanenta.

Iákie máią bydz ráchũki.

Wſzelkie ráchunki máią bydz czyniąne według cnoty, ſumnienia, y reputácyey: màią bydz porząnne, klarowne, y każdemu do wyrozumienia ſnadne, ktore reieſtrà aby były bez gluzow, y ſkrobań, dla ſuſpiciey: áby byłà káżda rzecz *ſpecificè y diſtinctè* wyráżona, (nie iáko w leśie iákim *in confuſo* co to àni początku àni koncá widźieć) bo śiłá tàkich ieſt niedbàłych co byle nápiſał, tym ſię exkuzuiąc, że ináczey nieumiem, lepiey ſię tedy nie podeymowáć, kiedy kto nie ſpoſobny, àniżeliby w tym miał ſwoie y cudze zawieść ſumnienie. Zàczym niewiádomy niech ſię informuie y ſpráwuie według tego Modeluſzà.

Skutek nieſpoſobnych Rachmiſtrzow.

Connotatia Creſcẽtiey.

Creſcentiey po zniwie zàraz ták ożiminy, iáko y iàrego zboża, y wſzelkich Ogrodnych Iárzyn oddawàć ma káżdy Vrzędnik Connotátią, ſpràwiedliwie Pánom ſwoim.

Kwity máią expenſa podáne verificowáć.

Bez kwitu żadney rzeczy nie wydawać nikomu, dla doſtátecznego Ráchmiſtrzom, àlbo ſwoim Pánom dokumentu y wyràchowània ſię.

Connotatia zboża snopow y ziárná.

Młoczkę káżdego dniá rożnego Zbożá, Kopy, Snopy, ziàrná, Miáry, Miàrki, *specificè* notowáć y reiestrowáć.

Distinctia summáriuszow Cōcipowánia.

Do wydánia y concypowània Summàriuszow dwie záchodzą distinkćie, to iest między Párticularnemi Prowentámi, á Podskàrbiego reiestrámi, Generálny summáriusz tàk się ma rozumieć, iż się povvinni w nim wszytkie *in compendium* zebràne Prowentá Pártyculárne káżdego iákiegokolwiek Prowentu zámykáć, w ktorym się includuią Percepty, Distributy y Remanenta. Distributy záś z Podskárbiego reiestrámi wiele zà kwitem iego ktory Prowent wniosł do skárbu pieniędzy werifikowàć, gdyż w Párticulárnych Prowentách znàyduią się dwoiákie, Ordynàriyne, y *Extra* ordináriyne Distributy. *Ad Computum* tedy lub Generálnego Summáriuszá, dla słusznego y rzetelnego pokazània Pánom lub sobie intraty, *distinctè* y *specificè* zkorrygowáć, à potym *Remanentem*, *Defectem*, ábo Superatą iáko się *ex Calculo* pokaże concludowàć, dopiero z Podskárbiego reiestràmi zàśieśdz.

Początek ma bydź Ráchuby od Remanentu.

Początek iednák Ràchunku słuchánia káżdego Prowentu od Remánentu, iáko *pro futura Calculatione* zostawał záczą́ć, y ná tym się zásadzić záwsze trzebá Fundàmenćie. ktory ma bydz podpisany od Attendentow.

VI.

INTRATA y SVMMARIVSZ,

iáko się ma rozumieć?

Z Crescentiey Intratá iakim ma bydz obmyślona sposobem.

GENERALNEY Intraty Summáryusz ták się ma rozumieć; co do Percepty nalezy, według wzwysz specificatiey osobno vczynić summę kázdey rzeczy, podług ceny, tàrgu, y waloru, Distributá zás iey nie moze być, ieno táka, bez ktorego się Prowent obyść nie moze, iáko to Siewy, Ordynárie Vrzędnikom, Czeládzi Folwárczney, Piwowarō, Kośiarzō, Zniwiarzō, Diariá Pinięzne, y leguminy: naczynia Gospodárskie y od napraw Rzemieslnikom: tey tedy wywiodszy Expensy summę, defàlkowáć Perceptę; co *supra restabit* ma się rozumieć Intratá, iáko w tym rzetelnie kàzdy informowáć się moze *ex dispositione Czwartego Modelußá*, nizey specifikowànego.

Z Crescentiey záś Intraty tákim przyczyniáć sposobem, z Nowe-

Crescentiey Intratá iákim ma bydź obmyslona sposobem.

z Nowego zàraz kto się obeyść może nie przedawáć Zboża, bo w tęn czàs co żywo dla kopy zwykło zá co zá to zbywáć, dla podatkow, álbo dla wypłácenia iákiego długu, gdyż ná przednowku závvsze, niektorych ludźi ćięszka zwykła przyćiskáć potrzebá.

Przednowek ná zboża.

Nà Przednowku czàs dobry spiniężáć Zboża.

Gumná zátrzymanie y iako przechowáć zboże.

Zàtrzymuią tàkże Gospodarze Gumno, ile nà tęn czàs, kiedy wszędźie iest obfity vrodzay, ktory że nie káżdego zwykł bywáć Roku; zàczym lubo w snopiu, kto ma przestrone stodoły, lubo też wymłocone Ziárno, áby swoiey nie tráćiło essentiey, àbo zapáchu: między kilká warsztow snopia zboża przesypuią ktore y kilká lat tym conserwowáć może sposobem: bo to pewna, że Zboże w ziàrnie, y od wiàtru wietrzeie, á z tákowego zboża chleb nie smàczny, y nie spory byvva: może też y z wierzchu okryć dobrze plewámi.

Zboże od wiátru wietrzeie.

Ná Browar y Gorzálnie iákim nábywáć sposobē Zboża.

PRÆCVSTODICIA. Gdy iest Browar y Gorzálnia w ktorey Máiętnośći, z nowego do tych robot względem tàniośći kupowàć Zboże, swego ochrániàiąc, á gdy zdrożeie, svvego záżywàć żiárná, dla lepszego ták ná Zbożách, iàko y ná likworách pomienionych zysku.

VII.

Do PANOW.

Iákich Oekonomow Panowie máią záśięgáć.

PAnowie niech to pilnie dla swego lepszego dobrá, y pewnośći obserwuią, áby ná tę Funkcią y vrząd, Oekonomow àbo Attendentow, (pominąwszy, wszelkie iákiekolvviek respekty y zàlecenia) ludźi trzyzvvych, à właśnie do tego sposobnych; y Arythmetyki wiàdomych záżywàli, y zàćiągáli, bo to iest tákowe *Onus & officium*, ktore swoie, y Páńskie záwodźi sumnienie, y Reputátią.

Rzeci dobra gdy wiádomy tráctuie Oekonomikę.

A ieśli iednemu poufàle nie bywa dána wiàrà, dla suspitiey, przynamniey niech wraz dwà *continuè*, w Roku zupełnym, tákowę odpráwuią ráchunki, á to dla tego, àby w kupie záwsze dla informàcyey, y dostátecznych Regestrow, y dla relàtiey, y pewney wiàdomośći, były Summàryusze, Regestrá y ich documentá: bo kiedy Pánowie co raż inszych do tey funkciey nàznaczáią Attendentow, iuż onych tàm nie może bydz

bydz ſłuſzna Verifikacia y pewność, tylko w regeſtràch confuſya, á w Intratách *merè detrimentum*.

Vrzędniká zátrzymánie przy Gospodárſtwie. Vrzędniká tákże Człowieká pewnego, ſpoſobnego, wiádomego raz miavvſzy, by iák naydłużey, zátrzymác przy Gospodárſtwie, á przynamniey do Roku zupełnego dotrzymáć, y względem ſamego wyprzątnienia z Gumnà dla doſkonáłego Creſcentiey ràchunku nie odpráwiáć, owſzem, by iák naydłużey, przy iedney, dla doſtáteczney w Gospodárſtwie experientiey mieć go Dźiedźinie: bo przez częſte z Vrzędnikámi odmiány, Máiętnośći puſtoſzeią ták względem troiákiego Polá poznánia, y wiádomośći; iáko też y dla wſzelkiego Gospodárſtwá, zrozumienia y experientiey. Zàczym Vrzędniká mieć lepiey nà oku częſto go nápomináiac, y návviedzàiac, ániżeli ſię znim odmieniáć; bo co raz inny Gospodarz nim ſię z mieyſcem ozna, y do tey przyidźie experientiey, tym czáſem też Prowent popadáć muśi ſzkodę: àlbowiem *Experientia rerum Magiſtra*; toſz ſię y w kázdych innych rozumieć ma Intratàch y Oekonomiáh.

Przez częſte odmiány Vrzędnikow puſtoſzeie Maiętność.

Iáko wiele należy na experientiey.

Pánow bádania dla informatiey. *Pro Informatione* Zwykli miewáć we wśi niektorzy Pánowie iednego, y drugiego chłopà, ktoryby był do konnotowània ſpoſobny wſzelkich w Gospodàrſtwie Mànkàmętow, ktoreby ſię przez iàki dźiać miáły niedozor Vrzędnikà, y ieżeli bàrdźiey ſobie ániżeli Pánu gali. Ci powinni co ſię dźieie we wſzytkim *ſub ſecreto* Pàná przeſtrzedz, *ſuo modo* iednák trzebà temu dàć wiàrę, bo chłop prędzey *ex malitia*, aniżeli z ſamey prawdy, vda rzecz ſwoię, do tego rádźiby ſię oni co godźinà, co raz, z innemi odmieniàli Vrzędnikàmi, bà y z Pánámi. gdyż

Oſtrożnie chłopu dáć Wiarę.

Ruſtica progenies neſcit habere modum.

VIII.

ZALECENIE ARITHMETYKI.

ARithmetyká każdemu człowiekowi ieſt potrzebna y wygodna, iednák nie tylko trzebá iey Alphabetne Arithmetyczne vmieć Reguły, iáko to Addicią, Multiplikácyą, Subtràkcyą, Diuiſią, y *Regulam Detri*, ále też nà tym wſzyſtek záwiſł fundàment, áby dobrze wiedźieć, y rozumieć Diſtinkcyą,

kcyą, y Diſpoſitią wſzelkich Reieſtrow, á potym z nich vmieć y wiedźieć, iáko kombinowáć Summáriuſze Generálne y Pàrtikulárne.

Człowieká przeto ſpoſobnego, vmieiętnego, pilnego, záwſze trzyzwego, y dobrego ſumnienia Arithmetykà potrzebuie, przytym czáſu y według czáſu; mieyſcá do tego ſpoſobnego, y ćierpliwośći, áby raz y drugi, (nà ſwoie ſię nie ſpuſzczáiąc doſkonáłość, bo to nie ràczę puśćić nà powietrze puſkárſką) vczynił *verificationem calculationis*, dla włáſnego vpevvnienia y áby dobrą y wyráźną, dla ſnádnego każdego zrozumienia, à nie *confusè* iák w leśie wydał Rachunku Diſpoſitią.

Iákich obiezáć Attędźntow y czego máia przeſtrzegáć.

Zyczę tedy Ráchmiſtrzom, áby z prace ſvvoiey, y ſzczerey vſługi, z reſpektu, y Diſcretiey Páńſkiey, à nie z vkrzywdzenia bliźniego, álbo Corrupcyey, nie tylko ſobie tàkowe po pápierze Arithmetyczne terminowàli *Numeros*, ále też pieniądzmi (ô co temi czáſy trudno) nàpełniáli worki.

Dobrych Attendentow Conſolátia.

IX.

PODSKARBIEGO y SZAFARZA.

POWINNOSCI.

TE *Officia* nie tylko codźienney pámięći y w Regeſtràch dobrego rządu, ále też práwie co momęnt potrzebuią záwſze oſtrożnośći. Przeto tablicę ná śćięnie zàwieśić, pugillàres mieć w kieśieni, kàżdą rzecz (nà ſwoię ſię nie ſpuſzczàiąc pámięć) konnotowáć y terminowàć.

Powinnośći y oſtrożnośći Podſkárbiego, y Száfárzá iáka bydź ma.

Wſzelkie pieniądze od kogozkolvviek àlbo z prowentow odebràne, wprzod przeliczyć, á potym ie w regeſtr do Percepty wpiſać: gdy zàś komu wydavvàć y liczyć przyidźie, wprzod ie nàpiſać w regeſtr, á potym ie liczyć.

Diſpoſitia iáka ma być ſolutiey y Regeſtrow.

Regeſtrá co tydźień przeyrzeć, y z pieniędzmi ieślić ſię káſſa ryſkontruie według Percepty y Diſtributy zrewidowáć: bo gdy ſię w regeſtrách ſuperatá znaydźie, tá iuż będźie powodem do ſuſpiciey: gdy zás *deficit*, to iuż pochodźi *per aliquem errorem*. przeto dla vchronienia ſię omyłek, potrzebà pilnośći, trzyzwośći, y oſtrożnośći.

Verifikátia Regeſtrow.

X.

PISARZA POKOIOWEGO álbo SEKRETARZA

POWINNOSCI.

Powinności Pisárzá do listow tákie maią bydź.

PIsarz do listow ma mieć Chàràcter piekny, y czytelny, Ortográphia mieć zàwſze wpámięći, ſenſu według Màteryey dobrze pilnowáć, Páńſka zrozumieć fàntázya, y Correſpõdentia, od kogo, do kogo, obſerwowàć trzebà, przy tym czáſu, y mieyſcá do tego vpátrowàć ſpokoynego.

Czego ſię wſtrzegáć maią co ſię dowiáć.

Sekretow Páńſkich, dla kłopotu ſwego, nikomu nie wyiáwiàc, trzyzwośc (àby cię kto zà ięzyk po piiánu nie vchwycił, y dla ſamey ſpoſobney głowy, Páńſkiey wygody, iáko y do piſania drzenia ręki) záchowáć, bo przez piiáńſtwo z wykł ludzki zàwſze falowàc rozum, iàko otym ſię námięniło wyżey w Punkcie 39. do Vrzędnikovv *folio 67.*

Imion y tytułow mieć Cõnotátią.

Miec záwſzę ſobię Connotátią Tytułow rożnych Pánow, Imienia, Przezwiſkà, y Vrzędow, pilnie tego dla Confuſiey Páńſkiey przeſtrzegáiąc.

Fides literarum ſcriptoris in conclaui debet eſſe inuiolabilis ſecretorum tenaciſſima. powiedźiał ieden Polityk,

Curioſum comprobat ſeruum fides. Quintil.

Przyiacielowi záchowáć ſię ſekretu.

Sekretà poufáłemu y ſzczeremu dotrzymác Przyiacielowi, nà tym wſzyſtká càle záwiſła przyiazń y dobra confidẽtia.

Indeclinata munus amicitiæ. Ouidius.

XI.

Co ſię tycze

PRZYIACIELA y SLVG PANSKICH.

Żadnego niep g.rdzić Rádami.

NIezàwádźi podczás, dobrego wſpràwie iákiey dołożyc ſię Przyiaćielá, tákże y wiàdomego poràdźić ſię może ſługi, bo to pewna, gdy Pan ma do ktorego confidentia, à ſługa záś przy Pànu dobre mienie, káżdemu tákiemu ſłudze rośnie ſerce, preſentia, życzliwości przybywa, y co ku lepſzemu Páńſkiemu bydź może ſzczerze czyni, y záwſze przeſtrzega rad wkázdey okázyey Páná.

Skutki przydobrym mieniu dobrego ſługi.

Nie wczeſny ſąd y trácenia dobrego ſługi.

Ale v Pánow w tęn czás naylepſzy Przyiaciel znáiomy y ſługá

ſługá kiedy ſię odpráwi, álbo kiedy vmrze, à tàk. *Non cognoſcitur bonum niſi amiſſum*, y w ten czàs mu dopiero przyznawáią, cnoty, dáią Elogia y pochwałę.

Żaden ſługá z reieſtru nie powinẽ ſłużyć.

Sługá záś káżdy nie z Regeſtru ſvvoie ma czynić powinność, àle wewſzyſtkiem ſię do fántáſiey, y roſkazánia Páńſkiego, pilnośćią, wiernośćią y życzliwośćią, dla łáſki y áffektu iego ma vmieć accomodowàć: gdyż oſobliwa káżdego ſługi ozdobá, y pochwałà, ktory ſię długo przy iednym Pànie záſługuie, à z vkontentowániem iego, iemu ſłuży.

XII.

VZNANIE

POCHLEBCOW y CONDEMNATA.

Pochlebcy by mocy nie będzie ſię wrzáiąc.

POniewaſz Pochlebcy, w ludzkie, à oſobliwie ná Dworàch Páńſkich *conſulto* wdźieráią ſię w ſpráwy y rządy: ktorzy ſwoią pozorną lecz zdrádliwą poſtàwą, mową, rádą obłudną, vdàniem rzeczy, y chytremi perſwàſiámi, że wiele káżdemu ſzkodzą; dla tego iàkoby ich znáć y chronić ſię, niektore ná tym mieyſcu należy opiſać przeſtrogi.

Pochlebſtwá Denomináciá zkądy iáka.

Łáćinnicy bádáiąc ſię pilnie zkądby Pochlebſtvvo miáło ſvvoiey początek Denomináciey, á byſtrym doſzedſzy tego dowćipem, tàk powiàdáią że *Adulatio idem eſt quod Adaulatio:* iàkoby to Pochlebcy ná Dworách przy chlebie Páńſkim Przychlebiáć náwykli y tàm ſwego nàbyli názvviſkà. Y niedziw, kędy bowiem wiele Prowentu y Prowiàntu, tàm ſzczurow y myſzy doſtátkiem ſię mnożą.

Omnis Adulatio veſtitur Mendatio. Scribanius; Medicę Relig: Lib. 3. Cap. 17.

Wſzelkie Pochlebſtwo że ſię pokrywa kłamſtwem, łátwo w tàkowych Páràzytách vpátrzyć może. Ci álbowiem lubo vkłonnemi, ludzkiemi, ſkłonnemi y do wſzelkich vſług gotowymi być ſię pokàżuią: przećię iednák dźiwnie chytremi, wykrętnemi, y zdrádliwemi ſą. Ktorzy nie inſzą Intentią y vmyſłem w towárzyſtvvo, iáko y wpovfáłą ſpołeczność żyćia wdáią ſię, tylko áby Towárzyſzà ſwego álbo Pàná z dobrà wyzuli y złupili, zá właſnym zàwſze vdáiac ſię interreſſem: álbowiem vpàtrzywſzy pogodę y ſpoſobność czáſu do zàgárnienia vpodobáney rzeczy, ná ſprzątnienie oneyże rączoporywcze ściągáią ręce. Záczym wiedźieć komu vfać y wierzyć potrzebá.

Persius Sátyr: 5. *Nam fronte politi.*
Astutum vapido seruant sub pectore vulpem.

Wielmożnym Panō osobliwie ná Pochlebcách znáć się y onych strzedz się potrzebá.

Co iezeli ták, ná osobliwey kázdemu y samym Pánom trzebá się mieć ostrozności, àby od tákowych zauśnikow iáko od iàkich szkodliwych Syren svvoie osłàniáli vszy, y onych się chronili; przez ktorych, o znáczną zàvvsze przychodzą miàsto Intraty vtràtę: iáko y z podvvodu tych częstokroć do wiernych y sobie życzlivvych Adherentow w diffidentią záchodząc, Przyiaćioły lub sługi dobre, z konfidentią oraz trácą.

Augustiná S. zdánie o pochlebcách In Psal. 69. Itēin Psal. 140.

Agustyná záś Svviętego rożne iest od Łàćinnikow zdánie ktory pochlebcow povviáda być z Piekłà rodem, kiedy ich miánuie być Bráćią szàtánską: w te słovvá movviąc

Tales, Mendacia diligunt, veritatis destructores, odiorum inuentores, Fratres Diaboli sunt.

Káżdemu tedy ten Svvięty ràdźi, ktoryby od tàkowych ięzykow ponośił prześlàdowánie, w vpokorzonym sercu z Psalmistą Svviętym pomocy z Niebá żądáć.

Domine libera animam meam, à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Psalm. 119.

VIII.

Do ARENDARZOW.

Arędarzowi Præcustoditia.

ARendarz, tákim się ma przy skromnośći, trzyzwośći, y vmieiętnośći Gospodárskim gnárowáć przemysłem, áby wprzod swoie wybrał iśćiżnę *decem pro Cento ratione* koło Gospodàrstvvà podiętey pracy, y stáránia, àby ták summą ktorą da nà Arendę mogł zárobić, cenę táką podavvszy, żeby ná svvoie wyszedł, y z tego miał *Victum & Amictum*, w tym porádzić się trzebá wiàdomego sąmśiádà, Inuentarz dobrze trutinowáć, Circumferentią Polà, iàkię ma Role y Osàdę widźieć, y obiechàć, Arithmetyki nà podobieństwo vżyć, nikogo nie podkupowáć, w żyćiu bydź *moderatus*. dawna á prawdiwa powieść.

Parsimonia optimum Vectigal. &, Sera in fundo Parsimonia.

Moderátia.

Czeládźi nàd własną potrzebę, ani koni wiele chowàć, bo żaden Dźiedźic twoiey żywić nie povvinien Assistentiey, owo zgołá

zgołá tàk się moderowàć, ábyś potym svvego o defàlkę, (wyiąwszy zwyczáyne *casus fortuitos*) nie turbował Dźiedźicà, ináczey lepiey dáć pokoy Arendźie, à gospodárnieyszemu nie psowáć kontràktu.

Arendarzow

XIV.

Do DZIEDZICOW.

Moderátia Dziedźicow aby ná przyszłe swoie mieli respect necessária.

HEredes tákiey máią *ad proportionem* swoiey substàntiey, vżyć Arithmetyki, ktoraby właśnie ná trzy, àbo ná cztery częśći, swoię rozdźieliłà, y pokazáłá Intratę; z tych dwie, ábo trzy częśći, ná Ordinárieyne obroćić Expensa, à zàś trzećią część, á przynamniey czwartą, pod czás potrzeby, ná rożne do szkátuły zàchowáć przypadki; áby zàwsze (ná fànty się nie spuszczàiąc) prozápàs było.

Strzedz się tych ćiezarow.

Ná Dźiedźictwo svvoię, ábo ná iákiezkolwiek dobrá, widerkałovvey, àni zastáwney nie záćiągáć summy.

Máietnośći wiedźieć komu pousáć kontraktē.

Wiedźieć komu Arendowàć, áby poufáłemu, wiádomemu y skromnemu Gospodarzowi, àbyć zá swym nierozgàrnionym Gospodàrstvvem nie spustoszył Máiętnośći, boć łàtwo vwięźić Dźiedźictwo, ále ie záś potym z trudnośćią przyidźie oswobodźić, à z tego bywa żal, práwo, koszt, y turbácya.

Skutki Contráctow.

Pomierność wżyćiu, pomierność w skąpośći.

W tym też káżdego ostrożnego záwisłá Dźiedźicà czułość, y dobry porządek àżeby się zbytniey skąpośći, y szczodroty wystrzegał; àle gdźie trzebá dáć, y komu co vczynic, dla dewinkowánia sobie tego ná kim ci należy, vmiec go zàtrzymàc, bo się to nágrodźic może; chciey w tym vżyc, miàry y proporcyey; á potym *sine molestia* przy swey pomierney oszczędności vmiey do szkàtuły zbierác y gromàdźić pieniądze.

XV.

Nà POZYCZANIE PIENIĘDZY.

Pieniędzy wiedźieć komu y iáko, abyś Capitału y Przyiaćielá niestráćił pożyczyć.

PIeniędzy strzedz się pożyczác Przyiacielowi (chybà pewnemu y poufáłemu, o ktorym iest pewna *certitudo*, że się w słowie stawi, y nie zàwiedzie) o ktorego temi czásy bárdzo trudno, bo iák mu się o nie według czásu náznáczonego vpomnisz, gotowa nieprzyiaśń, y diffidentia.

Kártá by niewić iáka

Nà obligátią, nà Membran rękàmi wygodźisz, à do odebránia

v złego Płatniká niepomoie. brània nogámi tego długu, choc do Konstántynopolá nie wybiegasz, zkąd *Prouerbium.* Kàrta pápier, Słowo wiàtr, Pieniądze gotowe grunt.

XVI.

Do LICHWIARZOW.

Z Interessu żyć, rośćie skrypuł. NA Interes, àbo ná Prouisią, Kálika álbo Niedolężny dawáć może, àle zdrowy ná wszystkie zmysły, y członki, niech w tym ma skrupuł, y Conscientią. *Ora & labora.* Pan Bog ći dopomoże, y pobłogosłáwi, gdyż z Potu czołá twego, á nie z vkrzywdzenia bliźniego masz nàbywàć sztuki chlebà.

XVII.

NA TYCH CO MAIĘTNOSCI KVPVIĄ.

Iákim kupowáć sposobē Maiętnośći. W Maiętnośći nàbywániu, iàki kto ma Cápitał Substánciey niech go sobie wprzod dobrze przeliczy, y poráchuie, áby *ducta proportione*, táką też kupił Màiętność, àby temu możność iego dosyc vczyniłá, y wystárczyć mogłà, bo ieśli ná nádźieie iákie, nà àppárencyą, ná sposoby, ábo ná prowisią, innego nà to nie màiąc sumptu, àbo intraty, gotowa ruiná; y raczey tey Màiętnośći, nie Pánem, àle Niewolnikiem będźie, y ták sensim Máiętnośći, y Càpitału pozbędźie.

Skutek kto na sposoby kupuie Máiętnośći.

XVIII.

Do MYSLIWYCH.

Myśliwym zabawá Gospodarzom. PO pracàch trudách, y kłopotách Gospodárskich, nie zàwádźi czásem zábáwić się Myślistwem Gospodarzowi, ile kogo nà to (*ad proportionem* Intraty) stánie, tyle też tego chowáć może Myślistwá; ktore zwykło troiáki czynić pożytek.

Skutki Myśliwych. *Pierwszy.* Zdrowia dodáie, z głowy wypędza Melánkolią człowieká rekreiuie, do tego: wszelkie tá àgitátia vśmierza choroby; czerstwym, y do wszelkiego Ryczerstwá sposobnym czyni.

Drugi. Z Wierżyney y z Skor przysposabia pożytku.

Odstrászenie Wilka od Dźiedźiny. *Trzeći.* Wilkà szkodliwego (ktory zwykł wypleniàć trzody rożnego bydłá, y drob folwárczny) wygubia nie tylko Myśliwczá

śliwczà trąbá, ale y owe vćieszne wyzłow y Ogárow głosy, (ktoremi się káżdy Myśliwiec ćieszy) wilkà przenikáią y nàbawiàią stràchu, Chárćia tákże pogoń dáleko od Dźiedźiny wystrasza.

Ptástw záchowánie. Wszelka źwierzyná osobliwie Ptástwo áby się nie zepsowáło w grochu ie gołym pieknym zàchowawszy, do dwoch y trzech Niedźiel, tym może conserwowáć sposobem.

Iáko zwierzynę conserwowáć. Inne zás czwornozne Zwierzyny wypàproszyć, w ćieniu pod czás Látà, àby ie w koło przewiewał wiàtr pozáwieszáć, y co trzeći dźień odmieniaiąc, co raz świeżemi wewnątrz nátykáć pokrzywámi, zátym dożorem nie ták prędko zepszowáć się może Zwierzyná.

XIX.

ô ZWIERZYNCV.

Zwierzyncá wygody y záłożenie iákie? PAnowie Máiętni, ile przy lásách y knieiách zwykli stánowić dla vćiechy, y wygody swoiey Zwierzyniec, ktory iest *similiter* iáko przy Stáwách sadzáwká, potrzebny y wygodny: álbowiem z Sadzáwki, gotowa zàwsze rybká, iáko też y z Zwierzyncá pewna nà kuchnią będźie źwierzynà. Przeto záłożenie iego ma bydź przy sposobnośći mieyscá, przy gáiu, przy trawniku, y przy żywey wodźie z porzonnym y przestronym *in circum circa* ogrodzeniem.

Gáiowy álbo Dożorcà ma koło Zwierzyncà często opàtrywáć ogrodzenie, áby żadney nie było dźiury, y áby się z okołow nie obaláły záwsze ma pilnowáć, y opátrowàć, áby Zwierz nie wyginał z ogrodzenia.

Dożor być ma wszelaki około źwierzá. Dla żimy y złey chwile, wszelkiey w Ogrodzeniu Zwierzynie, ma bydź zbudowána otwárta szopá, ktorych pasza obrokámi áby się w niey źwierz przyzwyczàił, w teyże szopie podawáiąc, śiánem iáko y w snopiu owsem przychęcàć, ile ná ten czàs, kiedy śnieg wszytkie krzaki, y źiemię okryie, áby Zwierz będąc w ogrodzeniu nie zmárniał, y nie zniszczał.

Zrodłá álbo Rzeki, àby im dla napoiu nie zàmarzáły, przeremble częste czynić potrzebá.

Wszelki inny dożor (àby iàka nie dźiałà się szkodá) mieć około nich, y liczbę sztuk mieć trzebá zàwsze nà pàmięći, tàk młodoćiànego iàko y stárego Zwierzá, często rewiduiąc.

CONCLVSIA
PVNKTOW OEKONOMIEY.

PRácowićie zebráne, wzwyż opiſàne, do Rządu Goſpodàrſtwà Ziemiáńſkiego należące Punktá, zàlecam; áby te wźiąwſzy *ſub trutinam & conſiderationem*, iáko kto *capere* może, chce, y rozumie, tákie niech z nich y z tey moiey Informácyey odbiera pożytki. We wſzytkim ſtárym y doświádczonym Goſpodarzom dàie ſię pod korrektę: Nà młodſzych mniey dbam Cenſurę, à oſobliwie ná tych, ktorzy wprzod Goſpodárowàć chcą drugim nagànę dáiąc, niż ſię Goſpodàrſtwà náuczyli. A tàcy nie inśi będą, tylko chełpliwi, y śiłà o ſwoiey vmieiętnośći rozumieiący Mędrkowie. Tym podobnych w ten ſpoſob opiſał Alſtedius.

Poprzedzenie Cenſorow.

Arrogantia, ſeu inanis eruditionis perſuaſio, adeò plerorumq; animos occupat; Vt Theologiæ quidem ſtudioſi concionentur, antequam Biblia legerunt: Iurisprudentiæ autem dediti dicant cauſas, antequam Inſtitutiones à primo ſalutarunt vel aſpexerunt limine: Medicinæ ſtudioſi miſceant opium, antequam quid ſit apium nouerunt: &c. &c.

Alſted: in Encycl: Scholaſt: Capit. 5. Reg: 6.

Arithmetyczne tákże wzwyſz pomienione Reguły, y niżey ſpecyfikowáne potwierdzam y przypominam Dyſpozycye, Diſtinkcie, Ràchunkow wyrozumienie pilnie zálecam, kto piorem, kretką, y liczmąnàmi może, bylebyś ô Percepćie y Dyſtrybućie Roczney ſwoiey wiedźiał Intraty, dla dobrego ſwego, iáko ſię maſz w żyćiu y wydatkách rządźić, oraz moderowàć, będźieć to hámulcem y pożyteczną przeſtrogą.

Zálecenie Arythmetyki.

Arythmetyká iáko Człowieká moderuie w wydatkách.

INTER

INTERROGATORIA
GOSPODARSKIE
KROTKO ZEBRANE.

Według ktorych pytáć ſię zá przyiázdem do Máiętnośći.

Pytánie co do Inwentarzá.

I*Nwentarz* naprzod obaczyć, y z niego ſię informowawſzy rewiſyą vczynić: à ieśliby ſię iákie znáydowáły mánkámentà, doſtàteczną vczynić inquizycyą.

Co do Budynkow.

W budynkách ieśli iákiey nie máſz ſzkody, ieśli ſię co nie ruinuie, àby co potrzebá, napràwiono; y z iákim to być może koſztem, z Rzemieślnikámi ſię rozmowić, y poſtánowić. Dwor, Folwárk, Oborę, Stodoły, Szpichlerz, y inne obeyrzeć budynki záwczàſu, gdyż máłey rzeczy napráwá więkſzey ochrania ſzkody.

Co do Polá y Rol.

Role ieśli porząnnie orzą, àbo pooráne, y ſpràwione, ták nà Oźiminę, nà Iar, y vgory, nawozem iák wiele polá położono, tàkże y ná Rzepę: ieśli według Dworſkich wzorow zwyczàynych wſzyſtkie y ná puſtych ſą zaśiewy, odłog ieśli gdźie iákich nie zoſtáwiono, widźieć, y obiecháć trzebá polà, y zrozumieć iàkiego ſię ſpodźiewáć vrodzáiu.

Co do Siewow rożnych.

Siewy tàkże ieśli według czáſu, y zwyczáiu ná vpràwney Roli á nie ná ſkibę záśiewano y wiele zboża nà Regeſtrách wyſzło vczynić connotàcyą, y z kàrbámi verifikowáć: oſobno ná Dworſkie wzory, oſobno ná puſtych, oſobno nà załogi chłopſkie.

W niźinách ábo w zaklękłych Polách ieśli dla wymoknienia zboza bruzdzono, wodomce dla ſpadku wody czyniono.

Przy Siewách ieśli był pilny dla kradźieży zboza dozor.

Iárzyny Ogrodne ieśli pozáśiewáne, y wiele czego zagonow, ktore ieśli według czáſu y potrzeby oplewiano.

Co do Iárzyny náśienia ich.

Ná náśienie rożne ieśli náſadzono, ieśli one pozbierano, y ná ſpokoynym pochowano mieyſcu, y wiele czego, vczynić terminátę.

Iàrzyny zàś ieśli obeſchłe, w piaſczyſtych zákopano dołách, y doły poràchowáć.

Laki

go Káczmarká, dla ſwego wżiatku nie doliwa woda?

Słodow ieśli podczás Márcá przyſpoſobiono, y wiele go ieſt gotowego, à żeby były dla niewywietrzenia w przykryćiu, y w ſuchym mieyſcu.

Gorzálnia tymże inquirowáć ſpoſobem iáko y Browar, pożytek iáki z niey pomiárkowáć, według wypalenia; po wielu miar, według wybránia, y wyſzynkowánia, ták ná proſtą, iáko y ná dobrą gorzałkę, vczynić dyſtynkcyą, à potym ná kwarty pomierzywſzy poſummovváć, z pieniądzmi ſię, y wydatkámi według ſłuſznośći pomiárkovváć.

Co względem Gorzałnie.

Wieprze. Wiele ich w karmniku, y iák davvne, policzyć áby ſię iáki ná inną ſtronę nie ználazł zbytni, ktorych co ná przedaſz, co ná Dworſka potrzebę, vczynić dyſpozycyą.

Co względem Wieprzow.

Bydłá obornego przeſtrzegáć áby nie záchudzáć, oſobliwie koło Adwentu, krowy ktore całkowe, ktore połowne, według czáſu, iáko ſię ćieliły inquizycyę z temi co koło tego chodzą vczyniwſzy, pomiárkowáć, czy ná oddawce, czyli ná pieniądze. O Przychowku ieśli w dobrym zoſtaie opátrzeniu pámiętáć, ieśli go w oſobney miewáią grodzy, do śiedmiu tygodniow, ieśli mu nie vdaiano, iáka iego liczbá, ná wołki ieśli ie obrzynano, à potym co zá pożytek z tego pomienionego przychowku vczyniono; á ieśli ktore odeſzło bydlę przyczyney inquirowáć, z ſkorámi verifikowáć, ktore ieśli odebrano, y ná pożytek iáki obrocono? wypytáć ſię.

Co względem Bydłá.

Owczárnia ſimili modo iáko y Oborę z rewidowáć, żiołámi Owce ieśli ná ſchodźie Mieśiącá purguią: ſkopow w tym Roku wiele rzniętych, ktorych do przedánia ku S. Marćinowi vczynić diſpozycyą.

Co względem Owczárnie.

Do ſtrzyżenia ná S. Krzyż, ieśli ie prano, y dwá rázy w Rok ſtrzyzono? Wełny z wielu ſztuk, y wiele náwazono kámieni, y po czemu przedána, pieniądze zá nie ieśli odebrano, à ieśli co odeſzło, z nich ieśli odebráne ſkorki, y ná iáką ſię obroćiły potrzebę?

Drob Folwárczny Kury, Gęśi, Iendyki y Káczki, te według Inwentárſkiey liczby, przychowek według poſtánowienia, y zwyczáiu, tákże y kokoſzy owoc, ieśli co należy oddano, oſobno czynſzowe, poráchowáć dániny, á potym ná

Co względem Drobiu Folwárcznego.

ná iáki to obrocono pożytek, ieśli ná Páńſką kuchnią, kwitámi wiele czego oddano verifikowáć.

Przędźiwá ieśli doprządáne, y wcześnie między poddáne rozdáne, oſtátek ieśli doprządáią, y wiele czego zoſtáie. Tkaczowi ieśli w czás ná wyrobienie płotná oddano. Ná blech nie omieſzkano, Pułſetki y przędźiwá wſzytkie poterminowano.

Co względem Przędźiwá.

Lás ieśli ieſt w dozorze, ieśli w nim iákiey nie máſz ſzkody? tákże w Gáiu y Páśiekách, ktore obiecháć, z pniow świeżych, y z przerzedzenia vpátrowáć mieyſcá, wziąwſzy z ſobą wiádomych ludźi, pilnie inquirowáć, y ſurowo przykażáć.

Co względem Láſow.

Młyny. Inwentarz Budynkow, Oſad, y naczynia ieśli ſpiſány, w ktorym ſię przeyrzeć, y ieśli ták ieſt zrewidowáć.

Młynarz ieśli goſpodárny w polu, nie tylko we młynie, z śiekierą do Dworá ieśli vmieiętny, y ſwoiey ieśli doſyć czyni kiedy potrzebá powinnośći?

Co względem Młynow.

Budynkow, ieśli nie puſtoſzą; Groble, vpuſty, y Izbice ieśli ſą wárowne. Wymiáry ieśli zoſtáią pod kluczem Dworſkim, iáko dawno wymierzone, y wiele czego było poterminowáć.

Czynſze, ábo Arendę, ieśli według powinnośći, ábo contraktu oddáią. Wieprzow tákże karmnych, czyli od Role płáca.

Stáwy ieśli *in ſuo eſſe* zoſtáią. Ieśli nád zwyczáyną miárę vpuſtow pod czás ſuſzey Młynárze dla młyná wody nie wypieráią, y nie puſtoſzą?

Co względem Stáwom.

W Rybách ieśli iákiey nie máſz ſzkody, y kradźieży. Ieśli kto bez wiádomośći Páńſkiey nie łowi, Wydry ieśli nie ſzkodzą; áby temu zábiezono, Przeręble źimie dla oddechu Rybie ieśli częſto pod czás mrozow czynić każano?

Sprzęty Goſpodárſkie, Polne, Dworſkie, y Folwárczne, ieśli czego nie vroniono, y ieśli ſię wſzyſtko według Inwentárzá komu co oddano znáyduie. Ieśli co zepſovvánego záwczáſu náprávviono, y wiele ná co wydano, z Regeſtrem ſię o tym rozmovvić potrzebá, á potym náprávvki obaczyć.

Co względem ſprzętow.

Słom y Plew wſzelkich, ieśli komu nie wydano, ábo nie przedano, bo te z gruntu ná inną nie powinno wychodźic dźiedźinę.

względem Słom y Plew.

Páśiekę Ieśli ná Wioſnę podchędożono, ſuſz wybrano, y ieśli

Względem Pásieki. y ieśli ná inne pod czás żimy przeſtáwiono mieyſce, Roiu koło S. Iákubá pilnowáno, osádzonych pniow wiele ſię znáyduie, po ś. Bártłomieiu zá pogody ieśli miod podbierano, y iák wiele go było, ná żimę, ieśli według potrzeby Pſzczołom zoſtàwiono: Przepuſzczonego Woſku wiele funtow zlano Miod y Woſk nà iáki ſię obroćił pożytek connotowáć.

Ogrodzenie ieśli ieſt ſłuſżne, y w ſłuſznym zoſtáie zàwárćiu. Pàśieki dożorcà ieśli pilny y ſpoſobny?

Stádo końſkie z rewidowáć, wiàkim zoſtàie opàtrzeniu, klacz ożrzebionych wiele ſię znáyduie, z odeſzłych ſkory odebráć, przyczyney tego inquirowáć.

Względem Stádá końſkiego.

Przychowek tego Roku iáki ſię znáyduie, wiele zrzebcow, wiele klaczek, ieśli według śierći, odmian, y czàſu poterminowàne, ieśli ie pocechowano, wſzyſtkich *in genere* ſztuki zrewidowáć, y numerowáć, ieśli w ſłuſznym opàtrzeniu, y ochędoſtwie zoſtáią, á żeby w oſobney były grodzy, miánowićie Zimie nápomnieć, àby według potrzeby, dodawano, bo dla niedoſtàtku y przez złe opàtrzenie, ſtádo drobnieie y niſzczeie.

Gromádę vczynić, y z niey ſię, iáko idźie goſpodàrſtwo we wſzyſtkim informowáć, ſkárgi, krzywdy, ieśli ſą iákie od kogo inquirowáć: ô długàch iákich, ô ſpuſtoſzeniu, ô ſzkodách, w Polu, w Leśie, w Gumnie, w Szpichlerzu, w Ogrodàch, Sádàch, Pàśiekách, Stáwàch, Łakàch, w Budynkách, w Płotàch y robocźiźnie y gdźie tylko mogą być áby były wyiàwione, pytàć ſię, y ſurowo nàpomnieć. Długi tákże czynſzowe, Dániny, Pobory, Podymne, Rogowe, Pogłowne, do kárczmy, Dźieśięćiny przypomnieć. Páńſka robocźiznà, iáko idźie, chłopi iàko ſobie śieią, áby ſię ná żadne nie ſpuſzczáli załogi, àle żeby ſię dobrze rządźili y ſpráwowáli przeſtrzedz y nápomnieć trzebà.

Co ſię tycie Gromady, Pol obiázdow, y Czeladzi?

Obiazd Pol, Łak, Ogrodow, Stávvow, Làſow, Wśi, y Gránic, *circum circa*, ieśli w czym iákiey nie máſz ſzkody vczynić: y Gránice ieśli nie podorane od ſąśiàdá pilnie doyrzec, y przeſtrzegáć obiàzdámi częſtemi.

Czeladź Dworſką y Folwàrczną, ieśli płaca y dyàrya dochodźą, ſpytáć ſię? wiedźieć przy tym iáko ſię dobrze we ſwoich ſpràwuią powinnośćiàch, áby inną zàwczáſu zàmowić.

GOSPODARSTWO BIAŁOGŁOWSKIE,

RYTMAMI,

(Poniewaß tá Płeć z nátury Poetyczną delektuie ſię vena.)

OPISANE.

CZàs też w Oekonomikę weyrzeć Białogłowſką.
Ktorą Pan Bog ſczegulną opàtruie łaſką.
Z niey bowiem zwykł niemáły pożytek wychodźić
Dla czego koło niego pilnie trzebá chodźić.

OBORA.

Wiedźieć naprzod w Oborze wiele pożytkovvych
Krow ſię znayduie wſzyſtkich, y wiele łáłovvych;
Czás iáko ſię ćielity dobrze pomiàrkovváć
Dla pożytku z nabiáłow, wiele ich przychowáć
Do doienia, áby ie màylepiey ſpuſzczano
Zeby ſkopki ná ſtronę, nie ſzły przyglądano.

NABIAŁ.

Nabiał àby był zàvvſze w chędogich naczyniách
Pod przykryćiem, à dobrym, we wſzelkich godźinàch:
Gdy robią koło niego, niech do czyſtey wody
Màſło dobrze płokáią, chcąli być bez ſzkody;
Zàſolą według miáry, y ſery śćiſkàią
Z ſervvatki, iák naypiekniey w ſchowàniu ie máią
Suchym, y chłodnym, żeby go iákie robàctwo
Nie śięgáło; wſzelkie niech będźie ochędoſtwo.

PRZYCHOWEK.

O przychovvku zás żeby to ſtáránie miano
Nic iemu przez tygodniow śiedm nie vdaiono
Dáć mu śiáná co trzebá; á gdy bydlę ktore
Odeydźie, dochodźić go przez ſwą włáſną ſkorę

OWCZARNIA.

Przyczyny z tąd ſzukàiąc. Podobnym Ovvczàrnia
Idzie tàkże ſpoſobem; iák iedná ſpiżàrnia

LEKARSTWA.

Nie tylko też to ludźie: y bydło choruie
Pod czás: záczym lekarſtwá ſwego potrzebuie
Mieć ie tedy dla niego, y dla ludźi trzebá
Rozmàite? nágrodśi ie Bog choynie z niebà
Bo czàſem tràfi ſię kto chorobą złożony
We wśi, ten wnet lekàrſtwem będźie vzdrowiony,

SIEW OGRODNY.

Ogrodnego też śiewu, dobrze przypilnowáć
Y zagony po liczbie dobrze vpatrowàć
Plewienie onych pomnieć, tylko śiać iák komu
Potrzebà znieśie; pięćdźią mierząc ſię w ſwym domu

NASIENIA.

Zbieráć potym náśienia, zebráne pochowàć
Nà tákim mieyſcu, żeby ſię mogły dochowáć.

IARZYNY.

Toż będźie z doyrzáłemi czynić Iárzynámi
Wykopavvſzy nákryć ie źiemią, lub piaſkàmi
W iákim lochu, iák zvvyczay nieśie, y potrzebà;
Vdźieláć ich też więcey, àniżeli chlebà;
Nà Czelàdź zoſtáwivvſzy część pewną, oſtátek
Z pieniężyć, ſzkátule ſię nieprzykrząc; do iàtek
Zà pieniądze z przedànych poſć czáſem nie wádźi
Nákupić mieſá, pod tę Iárżyny czeládźi.

PRZĘDZIWO.

Przyſtąpmyſz do Przędźiwá; w tym niech omieſzkánia
Nie będźie, áni ſzkody, ni w roboćie ſpánia.
Ná wágę ie oddawáć poddánym; odbieráć
Tàkże nà wagę, w domu znowu zàś doprzędàć:
Potym ná wyrobienie płotnà ie obroćić
Ná koniec wyrobiwſzy, do blechu ie rzućić.

DROB FOLWARCZNY.

Wiedzmyſz też o folwárcznym drobiu Iaykách, Kurkàch
Gąſkàch, Káczkách, Proſiątkách, y o Iendyczątkàch

Aby

Aby ie przynalepſzym mnożyć rozrządzeniu
Tuczyć, y chowàć ſobie ku dobremu mieniu.

SADY.

Z Sàdow rożne poſuſzyć owoce zebráne
Powidł náſmáżyć, świeżſze niech będą ſchowáne
Co może bydź przechowáć, oſtátek zpieniężyć
Abo ich Sàdownikom nàiąwſzy powierzyć.

SPIZARNIA.

Spiżàrniey też nie davváć proznowáć z pilnośćią
Ná kuchnią, opátrzáćią wſzelàką żywnośćią
Co tylko mieć ſię może, mieć w domu ná inne
Skąpić groſzà w ſzkátule potrzeby przećiwne:
Fáſki, fáſeczki, Pudła, pudełkà kupkámi,
Mąkàmi, Owocámi, Ziołmi, Korzeniámi
Nàpełniàć ku potrzebie coby należáło,
Miárą przećię ſzáfowáć żeby ich ſtawáło.

GOSPODARSKIE, POWINNOSCI.

Goſpodárſkich tu innych nie wſpominam rzeczy
Boie lepiey niżli ia, ma ná ſwoiey pieczy
Dozorna Goſpodyni. áleć co należy
Domu; gdyż ták ſvvym trybem rzecz ná świećie bieży,
Káżda ſię w tym poczuvvàc będźie, żeby w zbie
Był porządek; choćby też przy nayvviękſzey ćizbie,
W Pokoiu zàś wſzelàka wygodá, á w kuchniey
Do ſmáku pomyślnego, nie puſtki w ſpiżárniey
W Piwnicy do pośiłku, wſyſtkie te przymioty
Zálecą goſpodynią dobrą; z iey ochoty.

RĘKA RĘKĘ VMYWA.

Bo wyżey nie bez ſłuſzney rzekło ſię przyczyny.
Ręką rękę vmywa; ſtáre to nowiny,
Iż Bog Tworcá nawyżſzy Adàmà ſàmego
Nie ſtvvorzył ná tym świećie człowiekà iednego
Żeby tylko ſczegulny iako oſowiáły
Zoſtawáł bez przyiáźni, byłby wnet zgrzybiáły.

Vkon-

Vkontentowánie dobrey Zony z ſpolnego przyiaçielá.

Gdyby go ſwoy Przyiaćiel nie vrekreował,
W Domu po pracách trudách, poćiechy nie dawał
Y dla tegoć wſzechmocny Bog. z prowidencyey
Przedźiwney ták ſporządźił; ze ſwey Profeſsyey

TO MOC z BIAŁĄ GŁOWĄ.

Męſzczyzna bez białey płći nie może pilnowáć
Bez niey ſam ludzki rodzay muśiałby ſzwànkowáć.
Przeto z ſwey niedośćigłey, ſporządźił mądrośći,
Wywiodł Ewę ſubtelnie z Adàmowey kośći,

O WIERNYM TOWARZYSZU.

Albowiem człowiekowi źle bez Pomocniká
Biáda ſámemu; nie máſz więkſzego nędzniká
Ná świećie. wſpolnym bowiem być ztowárzyſzeniu
Lub wſzczęśćiu lub w nieſzczęśćiu ieſt ku poćieſzeniu

GRZECH w RAIU.

Gdyż obiemá nawyżſzy Tworcà (gdy ſkuśili
Iàbłka z zàkazánego drzewá y poſzyli
Sobie z liśćia rogoſzki by pokryli ćiáłá)
Rzekł; poniewaſz reſpektu żadnego nie miáłá

PRACA KOŁO SZTUKI CHLEBA.

Przeſtrogá moiá: w poćie krwáwym czołá ſwego
Pożywáć ſztuki chlebà áż do dnia ſadnego
Będźiećie, źiemię orząc; okropne to ſłowá
Wnet po nich łagodnieyſza nàſtąpiłà mowá.

BOSKIE SŁOWA.

Rośćie, pomnażayćie ſię nápełniayćie źiemię,
Y lubośćie z grzeſzyli, przećięśćie me plemię

POWINSZOWANIE AVTHORA.

Tegoć y ia przezacne, wam życzę Mátrony,
Abyśćie tym ſpoſobem Oyczyznie obrony
Dodawáły; gdy ſię ták (wrożę wam) ſpráwićie
Goſpodárſkie fátygi ſobie oſłodźićie.

PRA-

PRAKTYKA MIESIĘCZNA GOSPODARSTWA ZIEMIANSKIEGO.

Ná cáły Rok, iáko ſpráwowáć ſię, y czego wyſtrzegáć máią Goſpodárze, krotko dla Informátyey zebrána.

IANVARIVS. Styczeń.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie WODNIK.

DZień pierwſzy tego Mieśiacá Styczniá Rok Nowy záczyna, ten y káżdy áby byłżyzny y ſzczęśliwy Boſkie° potrzebà błagáć Máieſtatu: à że w káżdey rzeczy, iáko też y we wſzelkim Goſpodárſtwie ma to być v káżdego w pámięći. *Initium Sapientiæ timor Domini.* Przeto Swięta Niedźielę, y inne vroczyſte Swięta czćić, y obſervvowáć potrzebá, iáko ſię wyżey o tym w Punkćie III. *folio I.* opiſáło.

Ná iáką ſię Roku żyzność zànośi, z początku, z śrzodkà, y z końcá tego Mieśiacą, zwykli ludźie prognoſtykovváć, iákie przy ſtáteczności lub odmiánie Zimá pokáże progreſſy: iákiego także Látà y vrodzáiow ſpodźiewáć ſię máią Goſpodarze.

Stodoły nà nowe da P. Bog zbożà wyprzątáć, nà náśienie wymłacáć: ſtrychy, wſzelkie poſzyćia ponàpràvviáć: toż ſię ma rozumieć o brogách, y ſzopàch.

Słomámi, plevvámi, àby miàrą ſzáfovvano, àby do novvego dla bydłà ſtavvàło karmi: dodavváć według ſámey potrzeby, śieczkę przytym kazáć rzezáć koleyna, àlbo Dvvorſkiemu párobkovvi.

Budynki wſzelkie, oſoblivvie dachy, dla ſzkody ponápràvviáć, drzewo podczás ſanney y inne potrzeby zvvożić, z rynien śnieg, àby nie przećiekáło ná budynki, zrzucáć, tàkże y z dàchow áby ten ćiężar nie przytłaczał, y iákiey nie vczynił ſzkody w budynku, z zatyłkow tàkże śniegi, y lody, áby wyrąbano, y wywozono, áby do

piwni-

piwnice y nà fundàmentá nie zálewało, y nie przećiekàło.

Szpichlerz ſłuſznie opátrzyć, w ktorym áby wymłoconego żiárnà ſzczurzy, y myſzy nie pſovvàły, y zboza nie ſzpećiły; ſpoſob wygubienia tych wyżey opiſałem w Punk: *XXII. fol. 12.*

Wieprzovv karmnych dogladáć, à w oſtátniey kwádrze one bić. Spoſob iàko koło tego chodźić wyżey opiſałem w Punk: *XVII. fol. 21.*

Gumno áby było w ſłuſznym ogrodzeniu, àby żadne bydlę wniść nie mogło, dla ſromoty niedbáłego Goſpodarzá.

Nà wſzelkie naczynia, ná budynki nà obręcze, y ná inne domowe ſtátki z pniá rabáć, przedś Fábianem y Sebáſtyanem, w oſtàtniey kwàdrze tego Mieśiacá, tákże nà okoły, ſłupy, ná zerdźi, dyle, drzewá ná opal, y łuczywà, przyſpaſabiàć.

Suſzony owoc, y wſzelkie Iárzyny tego Mieśiacà, y przyſzłego zpieniężáć, nim młodoćiane zà przyſzłą Wioſną nie záźielenieią chwaſty.

Nawoz ktory od ś. Marćiná był nà kupie, nà inne go przerzućić mieyſce, àby ſpodni był ná wierzchu, dla lepſzego vgnoienia.

Pługi, brony, rádłá, wozy y inne ſprzęty Goſpodàrſkie wcześnie ponáprawiáć, y ná przyſzłą da P. Bog Wioſnę, mieć to wſzytko pogotowiu, à nie w ten czàs dopiero kiedy tego trzebà záżyć.

W tym Mieśiacu Slimaki ſą nayzdrovvſze, ktorych zbieráć iàk naywięcey, te oſobliwie pod Leſzczyna ſię znáyduią: z Sádow y Ogrodow iàk naylepiey ie powybieràć, gdyż one zwykły ſuſzyć drzevvá.

Z Màkowin, z chmieliny, popioły palić, y one do ługuw, dla chuſt pránia zàchowáć.

Tkaczom przykázáć, áby ná płotnà, y ná obruſy, gotowe mieli naczynia: Przadek, áby ćienko przędły przypilnowáć.

Kury pośládem karmić y gołębie: z iárego żytá gorzałki palić, ták proſtą iako y dobrą.

Zboza wſzelàkiego ná naśiewy, y ná domową zoſtáwiwſzy potrzebę, komu przynagla potrzebá, y kto ſię bez tego obeyśćdź nie może, bo ná ten czás byvva droższe, zà dobrey drogi, do miàstà zwóźić náſſypànie, àbo przedaſz.

Nabiáły ſpieniężàc, mięśiwo wſzelákie w beczki náſalác, y kolendra przeſypowáć, dychtownie záſzpontovváć, álbo kámieniem przyciſnac.

Owcom Olſzovve liście davvàc, y ktora w tym Mieśiacu, ieśc go będźie

będźie tà ieſt zdrowa ná wnątrze, ná defektà onych wyżey opiſałem lekárſtwà w Punkcie *XX. fol. 31.*

Kokoſzy àby nioſły w tym Mieśiacu iák zàpràvvic, opiſałem ſpoſob w Punkcie *XXIII. fol. 35.*

Przeręmble ná ſtàvvách dla oddechu rybom częſto czynic, y nà kàżdy dźień tego doglądàc, ták y w innych Mieśiacách, ile podczás mrozovv ſprávvowáć ſię potrzebà, śieci wſzelkie, do łowienia źwierzá y ryb, ponàprávvowáć.

Pſzczoły ná inne przenaſzàć mieyſce, à ták ſię z nimi obchodźić, pilnie przeſtrzegáiąc, iàko wyżey o Pàsiekách álbo Pſzczelniku *fol. 38* opiſano.

Bydłá wſzelàkie nà osádę Obory, Ovvczàrnie, y chlevvow, w tym Mieśiacu ſkupowáć może.

Przez te tedy dni, w tym Mieśiacu wzwyż pomienionym przypilnowáć Goſpodárſtwá, dla ſwego lepſzego, y pożytku, w niwczym nie omieſzkuiąc.

FEBRVARIVS, Luty.

Dni ma XXVIII.

Znák ná Niebie RYBY.

GOſpodàrſki dozor y zabàwy podobnie iàk y w Styczniu odpràwowáć, ktore Goſpodarze mieć màią około Rol, Pol, Łąk, Ogrodow, przekopy czyniąc dla przeiàzdow.

Płoty, wſzelkie ogrodzenia, dla ſzkody ponàpráwiàć.

Ná naśienia Ogrodne, Màrchew, Cebule, y inne iárzyny, według ſpoſobnego czáſu, (ieśli ſię ránny pokaże Rok) ſadźić.

Niepotrzebne gàłęźie przy drzewách ktore wilkámi zowią, y ktore drzewo ſuſza y do fruktu przeſzkadzáia okrzeſywáć.

Liſzki álbo gąśięnice z drzewá obieràć, z pod drzewá one wygràbić, y do ſczętu ſpalić.

Látorośli młode przeſadzàc w oſtàtnią kwàdrę y z ſczepieniem przyſpieſzyc.

Pniaki álbo Płonki ſádźic dla ſczepienia, gdyż wſzelákie ſczepienie w tym

nie w tym Mieśiacu Lutym snádniey się przyiąc może, áni od robakow może byc zepsowáne.

Nà przychowek ćieletá w ostàtni kwádrze wáłászyć.

Winà z fasy do fásy przetaczàć. Stáwy nàrybiáć, w tymże czáśie.

Rozsàdę śiać w Wilia ś. Máćieiá, ieśli skorupà zeydźie źimowa.

Oley z Rzepnice, z Lnu, z Siemieniá, z Màku, z Bukwi, bić ná przyszły Post, ná domowa zostàwiwszy potrzebę, ostátek spieniężyć.

Zboza, wszelkie Oźiminy, y Iàre, kto ma szczupłe stodoły, wyprzątàć ná Nàśienie, co pięknieysze ná stronę odkładáć, à drugie zbozá chędozyć, y często szuflowáć.

Spichlerz iáka màniera, y z iákim obwárowániem, ma być budowány, y iàka onego we wszytkim ma być dyspozytia, rzetelnie opisałem w Punktćie *XXII. fol.* 12.

Ogrodne náśienia Cudzoźiemskie w Izbie letniey w skrzyniách, álbo w iàkich naczyniàch śieią, y nà Ogrodźie, gdy się oćiepli, y gdy skorupá zeydźie źimowa, przesadzàią.

Wszelkiego bydłà nawoz, z Obor, z Owczárnie, z Stáien, y chlewow wyprzątàć, y ná pole wywoźić, á zwłaszczá ná Ięczmienisku, ná wschodźie tego Mieśiącà, tákże nà płonne Role, y ná inne zbozá, ná Iárzynny zaśiew by iák naywięcey pokłádáć; bo kto smáruie ten iedźie: po zwieźieniu, z skup rozrzućić záraz po Roli.

Ieczmien śiać może przed Zapusty, álbo w tydźień po Zapustách, ile kiedy od mrozow, y od śniegow będźie wolna Rola.

Dźiewki niech ćienko przędą; à gdy nie stánie Przędzę, áby nie proznowáły, pierze niech dra, rzepę y inną Iárzynę zàgnieła niech obieráią. Owoc dla wieprzow niech kráią: powrussá, y powrozy niech kręcą.

Od puł Mieśiącá tego Lutego, áż do dwudźiestego drugiego dniá, czworákie śiać może dla bydłá Nàśienie, *in defectu* karmi; to iest Ięczmień, Owies, Wykę, y Gorczycę, w spuł zmięszawszy, tákże tym źimie bydło karmić może: iednák nà dobrey vpráwney śiać potrzebá Roli.

Ogrody áby ná Wiosnę gnoiem spràwiono, y podorano doyźrzeć.

Przędźiwá wszelkie popráć, dla bielszey nići do robienia płotná.

Nà winnice gnoy zwieść, do tego laski do podpierània winá, niech będą gotowe y vstrugàne.

Wszelkie przehody, y Mosty ponàpràwiàć, ták dla przechodzącego

cego bydłà, iáko y dla przeiezdzáiacych ludźi.

Chlewnego bydłá młodoćiànego, ktore się w tym odchowa Mieśiącu, nie bić, ále go do przyszłey zostàwić Wiosny, y Latá, bo tákie do przechovvània iest sposobnieysze.

W Styczniu y w Lutym wszelákie maki mlić, y krupy tłuc, by y ná cáły Rok, z mełte w tym czáśie, naytrwálsze ná chovvánie bywaią: iednak nim do fasy na spizàrnią wsypiesz, wprzod dobrze osuszyć mąkę, lub krupy, po osuszeniu, z plew, y innego prochu opałać.

W tym Mieśiacu, ieśli czás sposobny pozwoli do Oránia, oráć nie omieszkánie ná groch, nà bob, y te záraz zàśiáć może.

Drobiu Folwárcznemu, iako to kurniki, Gołębience gniazdá wymietáć y wyprzątáć. Folwárk, bydłem opátrzyć, ná to mieysce, ieśli go co przez tę źimę vbyło.

Pszczoły kupowáć, y na pewne mieysce stàwiáć, iáko się o tym wyżey dla informácyey opisało.

MARTIVS, Márzec.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie BARAN.

TEn Mieśiąc rożne zwykł ná powietrzu czynić odmiàny, ktore, ludźiom w podeszłym wieku, y młodym, kàtárowe y inne przynoszą ná zdrowiu álterácye; temu zábiegáiąc, wcześnie przed tym Mieśiącem, vpátrzyvvszy sposobność czasu trzebà się przepurgowáć; á dla wygody własney y bliźniego rożne lekàrstwá prozapás mieć zàvvsze przy domu, iáko się ô tym dostàtecznie wyżey w Punkćie ô Lekàstwách opisało *fol.* 25.

Gdy czás powolny y sposobny do oránia w polu przypádnie, w iedenastą Niedźielę po Bożym Narodzeniu ma bydź pług nà Roli.

Wszelki drob Folwàrczny, iáko to kokoszy, gęśi, kàczki, Indyki, ktore się w tym Mieśiacu zwykły nośić, wcześnie nasadzáć powinnà Dworniczká: Przychowek iàko pielęgnowáć, y wychowáć, wyżey się opisało w Punktćie *XXIII. fol.* 35. y 36.

Pługi

Pługi do oránia, y ſpráwowánia Rol, ná láre zbozà niech wczesnie wychodzą, àby żadnego nie było omieſzkánia, bo im nayprędzey zásieie, tym też obfitſzy y plennieyſzy będzie vrodzay, koło czego pilnośći y dozoru zażyć potrzebá Goſpodarzom. Nawozy wſzelkie nà Role wywożić.

Oźiminá ieśli wymokłá w Màrcu, żadnego z niey nie ſpodźieway ſię pożytku, znowu to pole poorawſzy, według ſpoſobnośći Roli, ktoremuby było podległe Nàśieniu, tàkim záśiać zbozem.

Iàrzyny Ogrodne, tákże zá vpátrzeniem czàſu, ná vpráwnych, zagonách pozáśiewáć pod Pełnią: Cudzoźiemſkie tàkże chwaſty y głąbia ieśli ſię będą godźiły poprzeſadzáć: Rozmárynu iednàk, y delikátnych źioł nie wyſtàwiáć nà wiátr Márcowy, boby od tego wyginąć muśiały.

Drzewá ſzczepić, chędozyć, y przeſadzàć, liſki álbo gaśiennice obieráć, ktore iáko gubić, áby ſię to nie rozſzerzáło Robáctwo, opiſano ieſt wyżey w Punk: *VIII. fol. 9.*

Kretow áby nie ryli chwaſtow nà Ogrodách, y w Sàdàch nie pſowáli młodoćiánych korzánkow, iáko tychże wygubić w Punk: *XIV. fol. 17* znaydźieſz.

Roża co Rok, ná innym przeſzadzàć mieyſcu, áby miáłá kwiát buynieyſzy, y pełnieyſzy, tàkże dla zapáchu lepſzego.

Drzewà okopywáć, wodą podlewáć, dotąd poki nie zákwitną, ktorym ták czyniąc, áni grad àni mroz ſzkodźić może.

Wierzbę obćináć dla grodzy, y dla náſadzenia nà Nowiu Mieśiącá.

Cielętá odſadzàć w wtory Kwàdrze tego Mieśiącá koło Pełni.

Chwaſt w Zbozách wyplewiáć: nawoz ná ięczmien ktory śiać przed Wielką nocą, y po wielkiey nocy: nà Len, kápuſtę, Konopie zwożić, kto tego przed źima omieſzkał.

Groch w oſtátni kwàdrze śiać, tákże vpàtrowáć, y notowàć dźień pierwſzy, ktorego śnieg ſpádnie, y w tenże dźien ná Wioſnę go śiac, nie pochybnie ſię zrodźi.

Nà Len drobnym zwieść nawozem Rolą, ktorą dobrze vpráwiwſzy záśiac.

W Ogrodách y Sádách, wygràbic, vprzątnąc, kretowiſkà przydeptàc, porownáć, dla trawniká.

Rozſady ná dźień przed ś. Giertrudą śiàc, Pſzenicę záś Iárą w Wielki tydźień.

Chlewne-

Chlewnemu, Owcom, y innemu bydłu, lekàrſtwá, według wzwyż opiſánego ſpoſobu pozádawàc. Owce, w Pole wygàniáć dla nágnoienia Roli, y áby ſię dla zdrowia przechadzáły.

Stàwy nárybiáć, Wienczerze ſtáwiáć, y ſpuſzczàc nà pożytek.

Ryby wſzelkie od początku Wioſny, (iáko ſię tylko rozgrzeie powietrze,) áż do ś. Iákubá zwykły ſię trzeć, dla tego przeſtrzegáć áby śieciàmi przez ten czás nie łowiono, àni káczek nie puſzczano, àby rybnych ikr z Stáwow nie wyzbieráły, y niewyiadáły narybku drobnego.

Ieźiorá zławiáć, ſtawki nápełniáć, y Stàwy nárybiáć.

Budowánia záczynać, gdźie potrzebá náprawiác.

Do Pſzczoł doyźrzec, kiedy dźień pogodny, y ciepły, koło ś. Káźimierzá, iáko ſię o tym *fol. 38.* wyżey opiſało.

Winnice odkrywác, gdy ſuche, y iáſne Niebo, wyprzątác, wygrábic, okopywác, według wzwyſz pomienionego ſpoſobu o Winnicy.

Stàtkow wſzelkich, ſzkut doyźrzeć, wody, śniegi, lody wyprzątnąć, wymieść: nà frior przyſzły, wſzelkie naczynia, y potrzeby, záwczáſu przyſpoſabiáć, o ktorym porzadku w Punk: wzwyż pomienionym *fol. 62.* przeczytáć ſobie możeſz.

Rozmáity gátunek ryb, koło Zwiàſtowània Pànny Máryey, z głębiny, y zgniazd ſwoich ná ſzerokość wody wychodźi.

Fuzya niech ná śćienie nie proznuie, bo ten Mieśiąc dźikie kàczki ſtrzelàć, y łowić pozwala.

Chłopek nà wśi niech tego przeſtrzega, áby zbozem y chlebem oſtrożnie ſzáfował, żeby go do nowego ſtawáło, ktory z rożnego, y rozmàitego zboza, ma ſwoie opàtrowáć pożywienie.

W tym Mieśiącu rożne kwiećia wyraſtàia, z ktorych ſok, oleiek, wodki, y Confekty, ná ludzką robią potrzebę, y włáſna Domową wygodę.

Słodow w tym Mieśiacu, iàk naywiecey przyſpoſabiáć, z ktorych piwá żyzne bywáia, y w lećie nie ták kwáśnieią.

Rozſadá ná wielki tydźień ma być záśiana.

W tym Mieśiacu *Æquinoctium* przypada, ná dvvie Niedźieli: przed tym y potym wſzelkich do niezdrowia wyſtrzegáć ſię okàzyi y od zbytecznego wſtrzymywáć ſię napoiu, á kto ieſt zbyt wilgotney nàtury Chypokondryk, przepurgowáć ſię *ante tempus*, potrzebna rzecz ieſt y pomocna.

APRILIS, Kwiecień.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie BYK.

POniewaſz dla nieſtàtecznego powietrza, przeſzły Mieśiac ieſt, nie tylko do goſpodárſtwá mniey ſpoſobny, iednák przeſzkodny, tedy cokolwiek ſię w przeſzłym omieſzkáło Mieśiacu, to w tym teráżnieyſzym Kwietniu, powetowáć móże, zà pilnym dozorem y goſpodárſką ćiekáwośćia.

Drob Folwárczny, według námienienia, y Informácyey, tàk przeſzłego Mieśiacá Márcà, iáko y wzwyſz pomienionym Punktćie, opátrowáć potrzebá.

Nà Tárliſko trzy kárpie wſpoſobny wpuśćić ſtaw, ktoryby był przyglinkowáty, y przy trawniku: wſadźić tedy trzy Ikrne (około ś. Grzegorzà) á dwa mleczne, dla rozmnożenia kárpiat.

W tymże Mieśiacu ſpuſzczáć Stáwy, nárybiáć, budowáć.

Soli, ná kuchnia, dla nabiałow ſolenia, mięſa, kápuſt, y nà inne domowe przyſpoſabiáć potrzeby

Ná kápuſty, y len rola pokładáć, w oſtátni kwádrze koło Wielkiey nocy, bàràny ſkopić, do wſzelkiego bydłá ſamcow przypuſzczáć, nawozy zwożić, y ná kupę zmiátáć, po dzdzu w oſtátniey kwádrze, áby tym lepiey vgniły.

Owce myć y ſtrzydz około Niedźiele, ktora zowią *Exaudi*: to iednàk vpátrowàc àby ten dźień był ciepły, y pogodny, wełnę poſtrzyzona powazyc, y ſchowáć.

Pokrzywy z otrębàmi przenicznemi kokoſzom dawàc, àby lepiey niosły, płotná poczynàc bielic, ile ná ten czás kiedy drzewà kwitna.

Drzewà Figovve y inne Cudzoźiemſkie frukty, (około ś. Grzegorzà) poodkrywáć, z pivvnic wynośic, y pochędożyc.

Ogurkow, y innych Ogrodnych rzeczy dobra goſpodyni, iáko y źioł rozmáitych niech przypilnuie, iednák czáſu vpàtrowàc, kiedy ſię dobrze rozgrzeie powietrze, àby tego mroz potym nie povvárzył. Málony y inne delikàtne frukty (koło ś. Ierzego) śiewáią.

Słowi-

Słowiki do śpiewánia dla vćiech ſwoich koło ś. Ierzego łowić, tákże ſkowronki, y inne do śpiewánia ptaki.

Ptakow wſzelkiego rodzáiu nie łowic, bo pod ten czás zwykły ſię gnieżdźić, zta wytrwáć vćiecha, puki młodych nie odchovvàią: gniazd im nie pſowáć, y iàiec bràc zakazáć.

Oráć, dośiewáć, grodźić, Ogrody gotowàc, &c.

Znędźnione bydło karmią odźywiáć, koło winnice ſię też zákrzątnąć, ieśli ſię w Màrcu opoźniło.

Koło drzew ſczepienia mieć ſtáránie, y ſtoſowàć ſię, iáko ſię wyżey opiſało.

Ráków łowić zákazáć, bo wtym Mieśiacu mnożą ſię, toż ſię ma rozumieć y o wſzelkiey rybie, áby Stáwow nie tykano, tylko ſię z ſadzáwek ſuſtentowáć, ieśli ſobie goſpodarz záwczáſu, przyſpoſobił narybkow nie wypleniáiąc Stáwowych.

Wſzelkiego náśienia łárego w polu przypilnowàć, àby wcześnie záśiano.

Snieg w Kvvietniu ieſt rolom pożytecny, iákoby ie nawozem náwiozł.

Bydło z łąk zgániáć (od ś. Ierzego,) áby náśiànoy náporaw wolne zápuſzczáć łąki.

Przędźiwà ná Swięty Márek, (kto opoźnił,) śiáć może, oſobliwie konopie.

O Liſkàch àlbo gąśienicàch znowu przypominom, dla ogrodnych chwaſtow, y ſadowych fruktow, àby ie wygubić. Iáko ſię o tym dość rzetelnie wyżey opiſało.

Groch nà niektorych mieyſcàch ná wielki Czwartek śiewáią, álbo nà trzy dni przed nowym Mieśiacem.

Bàránki dáć ſkopić ná wielki Czwartek, tylko żeby ſpoſobnemu y vmieiętnemu ſprawcy.

Budynki wſzelkie goſpodàrſkie oſobliwie Dáchy opátrowáć, àby ſię dla máłey rzeczy, wielka nie ſtàłá ruiná.

MAIVS, May.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie BLIZNIĘTA.

TEn Mieśiąc, nie tylko człowieká, ále y wſzelki rodzay źwierząt, ptáſtwà, y ryb ſwoią rozweſela y ćieſzy źielonośćią, álbowiem ná Polu, w Gáiách, Sàdách, Ogrodách, y Łakàch rożnym kwiećiem y vrodzàiàmi wſzytek ozdabia Swiát. każdego ćieſząc, karmiąc y kontentuiąc.

Bydłá wſzelkiego rodzáiu ná Ożiminàch (ku ś. Filipowi Iàkubowi, dla orània onych) páść poprzeſtać.

Làtorośli winá, ná ś. Krzyż, ſadzenia przypilnowáć, tego przeſtrzegáiąc, àby żadnym nozem, áni żelàznym Inſtrumentem pomienionych látorośli nie rzezano, tylko rękámi vłąmywano, bo od tego zwykły vſychać y nieprzyimowáć ſię.

Dźień ś. Vrbáná, gdy pogodny, dobry vrodzay winá znáczy, tákże *Auguſtus* y *September* gdy ſuchy, y pogodny.

Ná przędźiwá, to ieſt len, konopie, proſo, ná ś. Vrban śiáć.

Owiec w doieniu przypilnowàć, ktorych trzy rázy nà dźien według zwyczàiu doić: báránki młode odſadzáć: toż ſię ma rozumieć y o innym Obornym bydle, ktorym pokrzyw dla buynego mlekà dodawáć.

Ściàny lepić glina, piece w piekárniách podlepiàć, nàpráwowáć, tàkże boiowiſká w Stodołách w tym Mieśiącu, bo ſię pádáć nie będźie.

Strzechy nà budynkách ponàpràwiàć, á ſtáre z nich ſnopki ná nawoz odrzucáć: ná chmiel zatyczyć ſtroiſze.

Zboza nà Spichlerzu zſypàne przeſzuflovváć, co tydźień, ile ná ten czàs, kiedy kvvitnie ná polu zboże.

Inquiſicye z Vrzędnikámi z páſtuchàmi, y z dźiewkàmi, co koło Obor, y Owczárni chodzą, iàko ſię ktore od God ćieliły, dla całkownych y połownych verifikàcyey: bydło ſkupowáne piątnowáć, y cechovváć.

Nawozu ná vgory iák naywięczey zwożic.

Szcze-

Szczepione drzewká, y látorośli, ile pod czàs ſuſza podlewàć, dla przyięćia.

Nabiáłow iáko naywięcey przyſpoſabiáć, bo tego Mieśiącá naylepſze, y naytrwálſze bywáią.

Koło Pſczoł mieć dozor, y vle im wychędożyć, y opàtrowàć, według wzwyż pomienionego ſpoſobu.

Cielętá wáłáſzyć, tàkże y bàranki, zboza pewne, y Ogrody plewić.

Płotná nà blechu w tym Mieśiącu przypilnowáć, ile ná ten czás kiedy łábłoń kwitnię.

Konie robotne áby w tym Mieśiącu nie pochudły przypilnowàć, y dodawáć im ſłuſznie, tàkże ſtàdo àby ſwoię miało wygodę, iàko ſię o tym opiſáło w Punkt: 27.

Rozſàdę kápuſtną ſádźić: źiołá ná wodki, konfekty, y lekárſtwá zbieráć. koło ś. Vrbáná opoźniony Ięczmień w śianiu, tákże y konopie, może ieſzcze śiáć.

Drob Folwárczny náſadźić może, ieśli ſię goſpodyniom w przeſzłych Mieśiącách nie zdárzyło.

Łoſośie y Węgorze w tym Mieśiącu bywáią dobre y zdrowe: Węgorzá ſnádno vłowić może, ná ten czás kiedy grzmi nà Powietrzu.

Zagony pośiane rożnych iàrzyn, nà Ogrodách, w Sádách y ná polu zagony policzyć, wſzelkiego vrodzáiu.

Polá àlbo Role goſpodarzom obiechàć potrzebà, nie tylko dla tego ieśli dozorcá czego nie zoſtàwił, przez niedbàlſtwo odłogiem, ále też iáki był dozor, y pilność w ſpràwowániu, y zaśiewie, po rozkwitłych miàrkowáć ſię zbozàch.

W Gàiách, miedzàch, żołądź y bukiew konnotowáć, iaki może bydź z vzodzáiu pożytek.

Láſy, Puſzcze, y Bory obiechàć *in circum circa* ſwoich włáſnych gràníc, tákże circumferentią Pol, co do włáſnego twego należy dźiedźictwá: ná Gránicách ieśli wcàle ſą źnáki (według pràwá y opiſu) vpàtrowáć, drzewá wyćięte, páśiek oſadzonych, y puſtych dozor iàki był bez ten czàs, z leśniczym álbo borowym: *ratione* ſzkod *Inquiſitia* vczynić: do tego áby węgla, dźiegćiu, ábo ſmoły, nàd roſkazánie y wolą Páńſką nie palono, bo przez to nie tylko od ogniá, ále y od ſamego dymu zákwitłe drzewà ſchną y láſy w niwecz ſię obracàią, iáko o tym wyżey opiſáło ſię w Punktách ná ſwoim mieyſcu.

Wſzelkie Ogrodzenia, płoty koło Budynkow, Ogrodow y Sádow, &c. ponápràwiáć:

IVNIVS, Czerwiec.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie RAK.

W Przeſłym Mieśiącu Máiu, cokolwiek było w Ogrodách, y Sádách zákwitłego, teráźnieyſzy Mieśiac tákże ná Polách wſzytko ná ten czás záwviazuiąc, przyſzły pokázuie pożytek: wdźięczna Wioſná, miłe Láto, káżdego czułego, y prácowitego rekreuie Goſpodarżá.

Ná vgory oráć, nawoz zwożić, tákże y ná rzepę. Rolnicy áby z dáremnemi nie powracáli názad wozámi, ile gdźie ſą kámieniſte polá, przed Dwor do murowánia, y do potrzeb áby zwożili, y te kámienie wypleniáli.

Páſtuchowie y Owczarze, zá bydłem idący, w torbách niech znoſzą z Rol kámienie, przy páſzeniu, niech ná kupy w polu ſkłádáią, choćby im cokolwiek więcey nád ordynárya, zá tę przyczynić pracą.

Plewidłá pilnie przypilnowáć trzebá, tak w Ogrodách iáko y w Zbozách, áby dla chvvaſtu wſzelki záśiew Iárzyn nie wyginał ná zagonách: to też trzebá vpátrovváć, áby plewiarki nád tą robotą nie drzymáły, áby rozeſpáne, miáſto chvvaſtu, dobrych nie wyrywáły y nie pſovváły Iárzyn.

Opielone chwaſty do gnoiu może rzueáć, ná Ieśienny nawoz, może też y ſuſzyć, dla Obornego przez Zimę bydłá, może y przy doiwie ná karmią obroćić: gnoy roztrząſac y podoryvváć w oſtátni kwádrze.

Len koło ś. Witá śiać może, ná ten czás ná to Swięto Sſovvikowie wdźięcznym ſvvoim przeſtavváią delektowáć vſzy ludzkie śpiewániem. W tych dniách bliſko náſtępuie *Solſtitium*.

Stodoły wyprzatáć, brogi y ſzopy wychędożyc, wymieśc, áby porzonnie gotovve były: Spiżárnie wyprzatac, boiovviſká polepiác, vbiiáć: nie trwáłe Owce, y ſłábe przedawác, ábo bic nádomową potrzebę.

Trawy w Ogrodách, Sádách, y pokątnie dla bydłá rznąc, tákże y pokrzy-

pokrzyvvy młode: do doiwá, bydłu naylepſze, ktore dla Zimy ſuſzyć ná ſznurách, łąki pozátyczáć, paſzy y ſzkod pilnowáć, tákże ná Rolách zboz.

W Páſternikách áby ſłuſzna byłá grodza doyżreć.

Ryby w tym Mieśiącu dobrze ſuſzyć: płotná bielić podczás pogody, á podczás deſzczow, żeby ſię nie płowáły, zwiiáć ie y ſprzątáć.

Stáwow áby pilnowano, y nie złáwiano, álbowiem ná ten czás ſię Ryby trą.

Owcom w tym Mieśiącu, y w káżdym zádawáć lekárſtwo.

Aże w tym Mieśiącu obfity bywa nabiáłu doſtátek, á muchy zwykły ná ten czás mnożyć ſię y być przykremi, naczynia y nabiały záſzpecáiac. Sekret ná wygubienie onych wyżey w Punk *XXI. fol. 33.*

O robieniu y ſpráwowániu nabiáłow, informowac ſię według opiſánia wzwyż w Punk: *XXI. fol. 32.*

Ná Pſzczelnik (ile podczás roienia Pſzczoł,) trzebá mieć pilne baczenie, koło ktorych ták ſię obchodźić, iáko ſię wyżey opiſáło w Punktćie ô Páśiece.

Łąki zá pogody kośić, á śiáno ſucho zebrawſzy zwożić, bo ná tym wiele należy.

Z vgorámi poſpieſzyć przed Zniwy, aby ſię w raz robotá nie zgárnęłá y nie záćiſnęłá vchodzac náiemnikà, nie wiedząc czy do vgorow, czy do łąk, álbo do zniwá obrućić ſię.

W tym Mieśiącu Owce ſtrzyc, wełnę ważyć, y przedawáć; do wſzelkiego bydłá Stádnikow przypuſzczáć, według tego Mieśiącá ſpoſobności.

Ná zniwo powroſłá do wiązánia ſnopow gotowáć; przedniká chyżego y ſpoſobnego do zniwá, áby drudzy zánim poćiągali, wcześnie obſtálowáć, choćby mu też nád inſzych więcey płácy pozwolić.

Zioł rozmáitych ná Wodki, ná lekárſtwá, ná Konfekty, y ná Wánny, iák naywięcey przyſpoſabiáć, poſuſzyć, w ſuchym ie mieć mieyſcu, y przykryć, áby z nich nie wywietrzáłá eſſentia.

Robocizny wſzelákiey vmieiętny y dozorny Goſpodarz, áby vpátrował, y áby wiedźiał, co pilnieyſzego y pierwſzego w robocźźnie: według czáſu, iáko ktorą rozporządźić, y záczynáć.

IVLIVS, Lipiec.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie LEW.

W Tym Mieśiącu około śieczenia y zbieránia z Łąk śpieszno zàwinać śię, y áby wcześnie zà pogody śiano do Brogow zwieżiono przypilnowáć. Ziárno tákże wszelkiego zboża dożira y dochodźi w tym czáśie, przeto zniwà nie omieszkiwáć. Stàrzy Gospodarze, zwykli zàwsze vpátrowáć w Wilią Nàrodzenia Pànny Màryey, iáko też y w same Iey Swięto gdy deszcz pada, czterdźieśći dni potym známienuie niepogodę: co dozor Gospodarzá kàżdego àlteruiąc omieszkànie do sprzątnienia czyni: záczym pilnie śię zàkrzątnąć trzebá, áby vyść tego zàtrudnienia. W tym też Mieśiącu záchodźi Kánikułá, ktora śię zwykłá poczynàć od ś. Máłgorzàty, à kończy śię do ś. Bártłomieià · ieżeli przez ten czás kánikuły, deszcze y żimnà pànuią, tedy ludźiom Melànkolicznym, y Flegmátycznym nie ták szkodźi nà zdrowiu, iàko kiedy zbyt sucho y goraco. A dla tego *ante tempus obutando*, purgánsami viać humorow swoich.

Podczàs doyźrźałego w kłośiu żiárná wcześnie obmyślić Zenczarzow, według osády y powinnośći poddánych, á ieśli do tey roboty nie wystárczy domowa robośizná, to po Miásteczkách ná pieniądze obwołáć pomienionych Zencarzow, koło ktorego zniwà informowáć śię wzwyż pomienionym Punk: *X. fol. 10.*

Siać rzepę koło ś. Kiliánà, ś. Máłgorzáty, y ś. Iakubá, ná gotowey, zwożney, y vpràwney roli.

Bydło dobrze podpászone, ktore áni nà Oborę àni nà domową inną nie znidźie śię potrzebę, śpieniężàć, dármo ie nie stràwuiąc ku żimie.

Nà nową kàszę, żyto, y pszenicę z zynác, sprzątnieniem z polá pośpieszyc, tàk dla vłatwienia Gospodárskiego, iáko dla bydłá w czásu y karmi, áby ná sprzątnione Polà było rospuszczone.

Doyźrźáłe Ogurki, solic, kwàśic, y innemi Iàrzynàmi kuchnia supplementowáć, y nà potym prowidovvác w dołach záchowuiąc.

Mánnę

Mánnę trząśc, tákże y kmin polny zbierác; iàieczne krupki okrzętna Gospodyni w tym Mieśiącu do Spizárnie ma przyspośabiàc.

Polá, Łąki, Ogrody, Sády, Stávvy, Gaie y Lásy, często obiezdżàc y dożierác, áby w tym żadney nie było szkody.

Trzcinę zrzynác, do przykrywánia y popràwy strzech, iák naywięcey teyże przyspośabiáiąc.

Nawoż trzcina lub chàbiem supplementovvàc, gdy pod czás mrozu Rzeki y Stàvvy lodem stàną, pośiec, co ná dàchy do poszycia osobno odkładàc, á co zaś mierzvvę w gnoy ná Oborę rzucàc, bydłu tym podścielàiąc.

Màlony w tym Mieśiącu dobre y doyźràłe bywàią, osobliwie kiedy czás wilgotno suchy àlternáta, à potym pogodny y ćiepły bywa.

Bydło wszelkie áby w zboże, w Ogrody, y w zátyczone Łąki nie chodźiło, pilnie przestrzegàć.

Prośiąt młodych strzedz, áby w Len nie wchodźiły, boby od tego, iák od trućizny wszytkie pozdycháły.

Gdy kopà w polu stànie, rożnego zboża po dwu snopách odkładàć, nà trzy kopy káżdego zboża: ná probę plonu, pierwsza kopę zàraz omłoćić, drugą po zwieżieniu zboża, trzećią po zaśiewie, dla verifikácyey prawdźiwego plonu, á potym z sąmśiekà Zimie z owemi probowáć probámi.

Dźieśięćinę Kośćielną według sumnienia dobrego y liczby, według Kop spráwiedliwie oddawàć, bo ná tym osobliwe Boskie záwisło Błogosławieństwo.

Kapustę okopywáć po dzdzu, àby lepiey y buyniey rosłà.

Chmiel koło ś. Iákubá zwykł kwitnąć, ktorego doglądáć àby w nim żadney nie było szkody. Orániem, rádleniem, odwracàniem ná przyszły śiew rolą spráwiać. Podczás zbytniego goracá, drzewà delikátne y pożyteczne, źiemią okopywáć wzwyż choć ná puł łokćiá, tákże y wodą podlewáć

Nàśienia Ogrodne doyźrzáłe zbieráć, chovváć w przykryciu áby nie wietrzáły.

Skopy od tąd, áż ku ś. Micháłovvi tłusto śię zwykły chowáć, przez ten czás, ná pożytek śpieniężáć.

Wszelka rybá w tym Mieśiącu iuż śię trzeć przestàie. Przeto w łovvieniu Ryb, śiećią może vczynić experyment.

Ptaki rożne z gniazd svvoich vwolnione, y młodoćiáne iuż od-

 chowà-

chovvàne, wolność Ptáśnicy do łowienia od tego Mieśiacá máią, w tymże czáśie kury kápłonić ſpoſobnemu dawáć.

Frukty doyźrzàłe, iáko to Porzyczki, Agreſt, Wiśnie, y inne rzeczy do konfektow należące w tym Mieśiacu ná domową ſwoię wprawiáć potrzebę.

AVGVSTVS, Sierpień.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie PANNA.

TEn Mieśiąc w Goſpodàrſtwie przynagla do ſprzątnienia z Polá, z Łak, vgorow dokończenia, &c. przeto ná czułośći wiele należy. O tym też wiedźieć potrzebá Goſpodarzom, y pilnie tego przeſtrzegáć, áby prożne Stodoły na nowe zboża, świeżą ponáśćiełáć ſłomą, á *indefectu* oney przevvrocić davvną ſłomę? Dla zàbiezenia záś myſzom, áby ſię nie ták pod zbozem, y między zbożem przebiegáły, y w zbozách gniazd nie czyniły, tákże ſámego źiárná nie pſowáły: Olſzowego liśćia nàrwáć, y gęſto miáſto ſłomy ná ſpod ponáśćiełáć pod zboże. O ſpoſobie záś koło zniwà, dość rzetelnie wyżey opiſáło ſię, w Punktćie o Zniwie.

Ná naśienia zboże co pięknieyſze oſobno odkłádáć, y świezo z młocenia, áby eſſentia z źiárná nie wywietrzáłá, role pozáśievváć. Siew piervvſzy przypada w Wigilia ś. Bártłomieiá.

Kokoſzy iż w Lećie obſićie ſwoy wydawáć zwykły Owoc, w Otrębách o ten czás łátwo przechowáć ten Owoc może.

Rzepę śiáć może ná początku Sierpniá, ktora tákże zwykłá być trwáłá ná przechowánie.

Len y konopie zà doyźrzáłośći ſprzątnąć z polá: konopi tym ſpoſobem vznaz doyźrzáłośc, gdy zá potrzęśnieniem głowek kurzyć ſię będą.

Głowatki wymłocić, wprzod áby dobrze wyprzáły dla ſnádnieyſzego wymłocenia źiárná, ktore do łas pochowáć, wárownie, dla ochrony od myſzy.

Studnie w tym Mieśiacu kopàc dobrze, tàm gdźie też pilna potrzebà.

Winni-

Winnice lepiey ſię doſtawáią gdy chłodny, y źimny Sierpien, nà Agreſt niektore zryvvàc, áby inne gronà tym prędzey dochodziły, liśćie tákże zrywáć według wzwyż opiſania o Winnicy.

Ogrody wyplewiáć, áby tym buyniey Iàrzyny wyraſtáły.

Ná ściernie bydło wygániáć, niektorzy *in defectu* Láſow zwykli to ściernie ná opal àlbo ná karmią zrzynáć, lub cudzym przedawac ludźiom, bez co płonnieią role, tàcy dla kilku złotych, ná kilkádźieśiąt, nárobią ſobie ſzkody.

Myśliwym Goſpodarzom dla vćiechy po pracách, y trudách Goſpodàrſkich, ná śćierniách Krogulcem czás ſłuży złáwiáć przepiorki, świeża źwierzyná będźie ná ſupplement kuchnie.

Goſpodynie przy Folwàrkách, Kmiotki, y Zagrodnice, ná przyſzły ś Marćin dla oddánia dànin, niech kury kápłonią, kurczęta náſadzáią, y wychowuią.

Chlewnemu bydłu według wzwyż opiſáney informácyey lekàrſtwà w tym Mieśiacu zádawàć, dokłádáią ſię tu niektore lekàrſtwà, ktore ſię wyżey nie opiſały. Zołwiá żywo doſtawſzy, moczyć go w wywàrzynàch, álbo w tym co iem dáią ieśc naczyniu, przez kilká czàſow, by y cáły Rok, może tám byc żywy, pewna pomoc. *Item.* Mięſo Liśie moczyc, álbo też pośiekawſzy drobno, dàć ieść. *Item.* Gleytá ktora przy trybie Srebrà odchodźi, tę zbieràc co ná wierzch wypryſka y zśiàda ſię, potłukſzy, gdy to bydło záchoruie zàdać, raz ábo dwà, doświàdczone *remedium*.

Grzyby wſzelkie, rydze, do ſolenia, wędzenia, w tym Mieśiacu zbieràć y ná ſpizárnią przyſpoſabiáć.

Láſkowe Orzechy kupowáć, liśćie dla Owiec dębowe, brzozowe, y Olſzowe, zbieráć, ſuſzyć, zwożić, y w wiązánki wiazàć, młode ſzczepy podlewáć, ile ná ten czás, kiedy ſuchy, y goracy czás.

Potraw w Łąkách śiec pilno, y ſpieſzno, według pogody miárkuiąc ſię.

Zboza nà ſſypàniu w Spichlerzách, ćienko rozkłádáć, co tydźień ſzuflovváć, okienká áby zàwſze były otwárte; (śiecią one dla ptakow záłożywſzy) áby ſię źiárno nie pſowáło, à wiátrem przeſycháło.

Navvoz Ieśienny pàmiętáć wyvvożic, gęsi ſtádámi przyſpoſobić, paſzy by iák naywięcey dla pożytku chovvàć, y ochrániáć.

Sàdow ſtrzedz, à Owocow ná domową zoſtáwiwſzy potrzebę, ktore iedne ſuſzyć, z drugich povvidłà ſmàżyć, ſoki robić: oſtátek náiać, álbo ſprzedavváć.

Stadá

Stàdá wſzelkiego bydłà cechovvàć, álbo piątnowáć, o liczbie onych záwſze wiedźieć, o ſzkodách ſię záwſze pytác, ſámym, nie ſpuſczáiac ſię ná czeladź, dożieráć, o wſzelkim goſpodàrſtwie, o nay-mnieyſzey rzeczy wiedźieć, y pytàć ſię. Vmieć rozporzadzác, y rozkázovvác, ſtárych chłopow w differencyách iákich náradźic ſię.

SEPTEMBER, Wrześień.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie WAGA.

W Tym Mieśiacu przykre vśmierzáia ſię goracá, à to dla zniżonego Słońcá, ktore iuż nie ták dokucza do roboty Goſpodarzom, iáko też y bydłu nàprzykrza ſię ſwoim vpałem. Przeto z robocizną z wozeniem do Gumná Creſcencyey, iáko też y z potrawem poſpieſzyc y nieomieſzkiwáć.

Chmiel zbieràć koło Národzenia PANNY MARYEY, ktory obrawſzy, w przykryciu, dla zwietrzenia chovvác porzannie.

Siew od Wiliey Nàrodzenia P. MARYEY zàczyna ſię, ktory nà gotowych y vpráwnych rolàch śiac nà Oźiminę, to ieſt: *Zyto* źiárná pięknego, Pſzenicę tàkże piękną śiać ná zwożney y vpráwney Roli.

Chłopow ná Roli będących, miànowicie Kmieciow, Zagrodnikow, ktorzyby podupàdli przez iákie nieſzczęście, ábo przez iáki niedoſtàtek, Dvvor powinien ſupplementowác źiàrnem, ábo też ſamym záśievvem.

Pſzenicę koło ś. Krzyżá w oſtàtniey kwádrze śiac, bo w tych czáśiech dobry ná nię śiew znáczy, ieśli ſię co znaydźie nà Oborze, álbo kędy indźiey wywieśc nà te polá, ktore potrzebuią navvozu, iáko to, gdźie był groch, y gdźie ſą płonne Role.

Pſzoły, podczás piękney, y pogodney chwile podbieràc, y miod ták im odeymowác, żeby im zoſtávvic na *Zimę*, dla ſłuſznego onych wyżyvvienia, á iáko ſię z nimi obchodźic, dośc doſtàtecznie o tym wyżey ſię opiſało w Punktcie o Páśiece.

Głowatki, Konopie, máią byc moczone, tàkże Płoſkony, y Len: po wymoczeniu ſuſzyc, nà Słońcu lub ná wietrze, w domàch ná ten czás,

czas, gdy ie ſuſzyc máią, dla Ogniá, wielką miec oſtroznośc, o ktorym ſuſzeniu, dośc rzetelnie wyżey, przy podániu ſpoſobow opiſałem. Tego tákże przeſtrzegàc máią Dozorcy, y ſami Goſpodarze, àby w Stáwàch nàrybionych nie moczono przędźiwá, dla zarázy ryb, ále tylko w Rzekàch, álbo w dołách iàkich zálanych. Te tedy przędźiwà miądlic, czeſac, nà przędźiwo gotowàc, nà kàmien ważyc &c.

Po ſprzątnieniu Iárzyn, Ogrod miec ná pàmięci, áby owe wleśieni ſpráwiono, y podorano.

Spizárnię rożnemi provviàntàmi ſupplementovvác, ſuchemi fruktàmi, povvidł náſmáżyc, z leśnych Iábłek y gruſzek Iábłecznik czynić, tákże y Wiśniowy Sok, kaſz rozmàitych, y inſzych potrzeb dla goſpodarſtwá, Soli ná kuchnią, y dla Nabiáłow do Folwárkow przyſpoſabiáć.

Błotniká ſolne° przyſpoſobić, dla Owiec, krochmal robić. Ścierń ná *Zyćiſku*, Przeniczyſku w oſtátni kwádrze tego Mieśiacá, dla Iàrzyn ná Làto podoràć, áby przez Zimę dobrze odlezáły ſię Pola.

Sciernia nie przedavváć nikomu, bo przez to płonnicia Role.

Do Stádà Owiec koło ś. MATHEVSZA przypuſzczáć Bàrany, aby wcześnie ná Gromnice Ovvce ſię koćiły. Bo Owcá kotna powinnà nośić dwádźieśćià y dwie Niedźiele.

Po zwozeniu wſzelkiey Creſcenciey z Polà, ták Oźiminy, iáko y Iárzyny Vrzędnik povvinien pokazáć pożytek z wſzelákiego bydłá, z przychowku, ták co zá dokumentem wydał ná żywność, iáko też co do przedánia, y co zoſtaie ná Oborze: gdyż niepożytecno ieſt y niezręczno, bydło przemieniáć. Stáre bydłá, Owce, Konie, chlewne bydło, kury, gęśi, káczki, Indyki, gołębie regeſtrovváć.

Páſterzom kàrby wſzelkiego bydłá oddáć, ktorzy co dźien z nich wieczor zà przygnániem trzod pomienionych, ráchowàć ſię powinni.

Dániny od chłopow rożne wźiàrnie nálezące, oſoblivvie ſſpy z novvego wybráć, bo ku Wiośnie y ku novvemu z trudnośćia od nich odebráć co może, tákże ná śievvy; ieśli Dwor ktorego ſupplementował chłopá, álbo *ratione* podatkow Rzeczypoſpolitey wygodzonych, àby *in inſtanti* z novvego vczynili Dvvorowi ſatisfakcia.

Łąki ſtàre podoryvváć, y z nich novve reſtaurovváć łąki, dla lepſzey, y buynieyſzey trawy.

Bez przedazy zboza z Novvego, kto ſię obeyść może, zátrzymáć ſię, bo w ten czás co żywo dla kopy, oſobliwie chłopkovvie ſpie-

niężáć

niężać zwykli, tàk y innych dochodow obràchowavvſzy żywność y potrzebę ſwoię, pomiernie vżyvváć: àbyś miał ná inne potrzeby intratę, ogladáć ſię trzebá.

Ku żimie wſzelkie budynki ponáprávviać, gliny, y innych potrzeb w oſtátniey kwádrze przyſpaſabiáć.

Wieprze ná Sćierni wypáſzone do karmnikà nà dotuczenie wſadźić, tyle, ile Browar y Gorzałnia náſłuſzne onych wyżywvienie wyſtárczyć może, á przy dotuczeniu, meltego zboza áby były wieprze wieprzámi nie záłovváć. Koło ś. Micháłà ptáſzy połow naylepſzy bywa.

Ogrodne ſzczepienia wſzelákie w tym Mieśiacu ſzczepić, y ckrzeſywáć może, tákże Brzeżinę, y inſze drzewá Leśne.

Gdźie Zoladź y Bukiew ſię zrodźi, zá ſłuſznym datkiem cudzym, wolne pozwolić páſzenie, ná karmne wieprze zbieràć, mleć, y dawáć według potrzeby.

Chlewnego Bydłá przy Folvvárku nie wiele chowac, bo lepiey mieć mniey à tłuſtego, ániżeli ſtádámi á chudego.

Do piwnic przed mrozámi, rożne chwaſty Ogrodne zàchowáć, piaſkiem ſuchym okopàć.

Stàwy rozporzadźić, kàrpie przeſadzáć do ſtàwow, nà leźiorách łowić, do ſadzáwki, nà kuchnią przyſpoſabiáć, ſtàwnych ryb ochraniáiac.

Ná Oźiminę śieią Márchew, áby ná Wioſnę wcześnie vroſłá, á to dla tego, że Márchvviáne Naśienie zmárżnąć nie może.

Z Sàdowych drzew, rożne fruktá doſtałe zbieráć. Iárzyny Ogrodne, w doły w piękny, pogodny dzień, ſucho kłaść y zàkopáć: iednàk áby wprzod dobrze nàwiędniały dla trwàlſzego záchowania.

OCTOBER, Páździernik.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie NIEDZWIADEK.

TEn Mieśiąc zá okrzętnym Goſpodárſtwem, zwykł z Polà, z Ogrodow, z Łąk, z Sádow, y z Winnic wyprzątáć, y káżdą rzecz nà ſwoie

nà ſwoie ſprowadzáć mieyſce: y ná tym wſzytek zàwiſt: przy tym vmieć y wiedźieć, iàko rozkazáć, rozrządźić, poſtànowić, y przypilnowáć, o czym wyżey *fuſiùs*.

Role zá ſpoſobnym czàſem ná Zimę oràć, pokładáć, odwracáć, tàk dla przyſzłego Ieśiennego dośiewánia, iáko też y nà przyſzłą Wioſnę ná Iàrzynne śiewy. Nawozow co ſię nie dowiozło wywóźić ná pole.

Iárzyny nà Ogrodách wſzelkie wykopywàć w oſtàtniey kwádrze, około ś. Iádwigi, te mieć pod przykryćiem, àby z wilgotney źiemie, nie tylko oſchły, àle też y náwiędniáły, dla trvváłſzego w dołach przez Zimę záchovvània: á nim kopáć będą, wprzod czego wiele będźie korcem przemierzyć, drobnieyſzą z nich poprzebierać, ktora ſuſzyć, wędźić, nà ſupplement kuchnie, y ſpiżàrnie: kàpuſtę rabáć, krazàć, śiekáć, w kłody dobrze opàtrzone áby nie przećiekały náłożywſzy vkwáśić, tàkże ćwikłę ná Buraki: z Czoſnku y Cybulę wince pleść, śiewkę z niey wprzod przebrawſzy dla Náśienia, druga też korcem przemierzyć, y wiele tego wſzytkiego popiſać, rzepę iednàk do wędzenia, nà tàkim mieyſcu záwieśić, żeby od mrozu nie zmárzła, boby ſię zepſowáć muśiała.

Nàć wſzelką od Iárzyn pomienionych obieràna nà kupy zbieràc, y pod dáchem nád piekárnią, áby przeſychàłà rozśćiełać, dla chlewnego bydłá, áby nią podczás Zimy karmić, w wywàrzynách one vwárzyvvſzy.

Koło Stávvow, ſtawkow, y Ieźiorow, w tym Mieśiacu ták ſię ſpráववić, y rozrzadźić, iáko ſię wyżey o tym ſłuśnie opiſało.

Drzewá delikàtne, Cudzoźiemſkie, do ćiepłáwnieść, álbo do ćiepłych pivvnic.

Wino zbieráć, ile ná ten czàs, gdy śzron, álbo przymrozek, według włáſney potrzeby ná nie pádnie, y ſkorkę przywárzy, że àż zmięknieie.

Màćice winne gnoiem poprzykrywàc, źiemią obwárowáć, laſki powybieràć.

Stoiſze po zebránym Chmielu powybieráć, przeliczywſzy, w kupie w oſobnośći pochowáć.

Bydłu, ſamego nie dawáć śiáná, àle go z rożnemi ſłomámi przemięſzywàć; iák naywięcey sieczki rzezáć, Ięczmienne ſłomy dla przednowku, *in defectu* śiáná y inney karmi, przechovváć.

Grochowiny, wyczną ſłomę, z śiánem zmieſzawſzy, pod czàs Zimy

koniom dawáć, ten pokarm bárdzo ieſt zdrowy, ſtádu końſkiemu ná robaki

Naśienia wſzelkie Ogrodne, iákie tylko mogą być ſpecyfikowáne, chędogo wypałavvſzy, żiárno káżde oſobno w przykryćiu, áby nie wietrzáło pochowáć, à potym ná pewnym y ſłuſznym, áby żàdne do tego nie doſzło Robàctwo, złożyć mieyſcu.

Szczepie rożnego Ovvocu, tego Mieśiacà przeſadzác, tákże y Iaderká pośiac może. Drzewá wſzelákie fruktyfikuiące, z mieyſcà nà mieyſce przeſadzác, ták dla ſnádnieyſzego krzevienia, iáko też y dla dyſpozycyey mieyſcá, Ogrodow. Frukty z drzewà trząść wſzelàkie, ktore ſuſzyc, ſmázyc, przedawác, y grzybow leśnych nàzbierawſzy ſpiżàrnią ſupplementowác.

Polà zaśievvne, częſto, ták Dworſkie iàko y chłopſkie obiechác, y wiele czego wyśiano revvidowác, y z regeſtrowác: vpràwę role wiedźiec, y rozumiec, vpátruiąc áby nic nie zoſtáło odłogiem, według cadencyey pol, àlbo roli.

W Gàiách gdy ſię zołądz y Bukiew zrodźi, koło ś. Micháłá iązbieràc, tàk dla vkarmienia wieprzow, iáko też że dobry z Bukwie byvva Oley, à gdy ſię tego doſtàtek w Gáiách zrodźi, zá datkiem wolne pozwolic chlewnego bydłà páſzenie.

Drob Folwárczny, oſobliwie kury ſtáre, w ſeśieni ná kuchnią obracàc, młode przechowàc, dla ktorych wſzelákie pośłády chowác. Mięſá ſolic, wędźic koło ś. Gáwłá.

Potrawu śiec iák naywięcey, ſucho zwieśc, y wiele go będźie Vrzędnik lub dozorcà ma terminowác.

Bydłu wſzelkiemu, ták Obornemu, Owczàrnemu, Chlewnemu, iàko y Stáiennemu dodawàc potrzebà, bo w tym Mieśiacu chudnąc zvvykło: ktore zgoninàmi, plevvámi, przemięſzánym śiànem, Obrokàmi z śieczką drobną według potrzeby pośiłáć.

Budynki wſzelákie ponàpràwiác, opàtrzyc, oblepic, ociſzyc. ták we Dworze, iáko y nà wśi chłopi toż máią vczynic.

Lekárſtwà pomienionemu bydłu zádawác zàwczáſu, poki ktore nie zdechnie zábiegáiąc, y ktore ktoremu iákie należą ingredyencye, według w zvvyż pomienionych lekarſtvv opiſania ſpráwovváć ſię.

Wſzelkie Krupy, Káſze, łàgły, Mąki, iàko ſię ná kilku mieyſcàch wyżey námieniło, ná Spizárnią y ná kuchnią gotovváć.

Chło-

Chłopá niedbáłego mieć ná baczeniu, à ktoryby przez niedbálſtwo, y przez iáką nieſpoſobność nie záśiał włodárzowi raz dáć chłoſtę że go nie doyźrzał, à chłopu dvvà rázy.

NOVEMBER, Liſtopad.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie STRZELEC.

PO źielonych drzewách y Polách, po zàkwitłych kwiećiách, po rożnych vrodzáiàch y fruktách, z ktorych ſię nie tylko koło tego chodzacy Goſpodarze, y wſzelki człovviek náćieſzyć, àle y onych nápàtrzyć ledwie mogli. Tákże po miłych podczás Wioſny, y Látà ćiepłách: teraz w tym Mieśiacu, vprzykrzonego źimnà, grádow, śniegow ſpodźiewáć ſię: dla czego wſzelkie budynki, ták dla ludźi, iáko y dla rożnego bydłà opátrowáć y oćiſzáć: piece, kominki, ſporzadźić: drew, łuczywà, náſuſzyć, do tego: futrá, y kozuchow przyſpoſobić według potrzeby.

Pànowie Goſpodarze, ktorzy przy Máietnośćiách nie mieſzkáią, áby doſtáteczny memoriał, y Informàcya w rozrządzeniu Goſpodàrſtvvà, przy Vrzędnikách lub Piſarzách ſwoich, iáko ſię ſpráwowáć màią, zoſtàwili; à to dla tego: àby omieſzkánia żadnego, y ſzkody nie było: bo inàczey, Vrzędnik, że Ordynànſu nie miał Páńſkiego, tą mogłby ſię zàſłonić excuſacya, gdyż ſą niektore rzeczy w Goſpodàrſtwie, ktorych ſię Vrzędnik bez Ordynánſu Páńſkiego do myślic nie może, y niepovvinien, oſobliwie *de nouâ radice* budynki ſtánowić, koło ſtàtkow, ſpieniężánia zboz, w kryminàlnych iàkich exceſſach, &c.

Woły ná karmienie z początku tego Mieśiacá ſtáwiáć, koło ktorych mieć dozor, áby źimná gwałtownego y mrozow nie zàznáły, bo chocby im dano niewiem iáką doſtátnią karmią, przez ſame źimnà zchudną y zmárnieią: przeto mieyſce to porzonnie oćiſzyć, ſłomàni dla ſuchośći częſto ośćiełáć, toż ſię ma rozumieć o Oborze, Owczàrni, y Chlewách. Spoſob karmi vdźielània pomienionemu bydłu, wyżey w Okonomicznych Punktách Pártykulárnych rzetelnie opiſałem, *fol.* 27.

Koło

Koło ś. Marćiná dániny chłopſkie maią być wybránę, to ieſt kàpłony, gęśi, źwierzyny, kokoſzy owoc, ſſypne zbozá, Zyto, Pſzenice, Owies, Mánnà, Zołądź, Orzechy, Màk, Konopie, Czynſze pieniężne, Strozne naiemne, Gáiowe àrędne, Kàrczmarne, Rybne, y Miodowe: ktore Vrzędnik, wiele czego wybrał, ma Reieſtrem produkowàć, y inne iàkiekolwiek tylko, według zwyczaiu, Oſady, y powinnośći màią ná ten czás wypłacácdàniny, to ieſt: Kmiećie, Zagrodnicy, Chàłupnicy, Rzemieślnicy, Młynárze, Kàczmarze, y Leśniczy, ći wſzyſcy pod winámi zà opowiedzeniem, do Gromàdy zniść ſię máią.

W tym Mieśiącu, nà Spiżàrnią, y nà Chleb mleć zboze, długa trwáć może, táka maká, y nieſtęchnieie, iednák ią wprzod przy ćiepłym piecu oſuſzyć potrzebá.

Przy ſpoſobnym czáśie, gdy ſię da orác, nie omieſzkáć nà Rolą z robotą, to ieſt nà przyſzły śiew iáry, tákże y ná Ogrodne potrzeby.

Drew nà Dworſka potrzebę, ná Browar, nà Folwárk przyſpoſabiáć, y pomiernie onych záżywáć, tàk dla ochrony Láſovv, iáko y fur, áby od inney pilnieyſzey nie odrywáć chłopá roboty.

Dozorcá tego przeſtrzegáć ma, àby wſzyſcy zàrowno vkłádáli, y ràzem zàiezdżàli, y woźili: tákże y o chruſtách, nawozách, drábinnych rozumieć ſię ma, chłopi zás ze pniá ścinàc nie máią, tylko gàłęźia leżące, co ná drwà ſię znidźie, przyſpaſabiác ſobie wolno z nich káżdemu, czego ma pilnie dożirác Gáiowy. Ná budynki drzewà w tym Mieśiącu ścinàc, y zwożic może.

Przędźiwà między chłopy pod wagę porozdawàc, y wagą odebrác, iáko ſię o tym wyżey opiſało obſzernie *fol.* 13. & 14. &c.

Młockow w Stodołach dożierác, nie tylko áby zà dniá wymłocili, ále áby źiàrnà nie krádli, w butách y w zapàzuchách nie wynośili przeſtrzegàc.

Słomy wymłocone zrevvidowàc, ieśli dobrze wymłacàli młockowie źiàrno.

Podczàs ſuchà y pogody groch naylepiey młocic, bo gdyby odmiękniał, ná złożeniu z pięknego będźie ſzpetny. Gęśi tuczyć y Kàpłony.

Szczepienie, przeſadzánie, tákże y pniakow obrzynánie. Sczepią, y drzewá fruktyfikuiącego, ták ſtárego, iáko młodego czynić może, źiemią y gnoiem delikátne drzewá ponákrywác, ſłomą látorośle powięzywàć, á bydłá żadnego, y koni w Sády nie wpuſzczáć, bo nie tylko od ogryzowánia làtorośli, y czochránia ſię ô drzewká, ále y od moczu bydlęcego ſchnąć y płovváć ſię muſzą.

Ziołá Ogrodne ná Ogrodàch gnoiem ponákrywáć, niektore do piwnicę znieść, piwniczne zàś okná mierzwą od gnoiu pozátykawſzy, dobrze oćiſzyć.

Myśliwi niech zàżyvváią polovvánia, ták dla źwierzyny, iàko y dlá odſtràſzenia ſzkodlivvego wilká, iàko ſię wyżey ô tym rzetelnie opiſało *fol.* 82.

Kokoſzy àby nioſły, y áby zàwſze od nich záżyć świeżego Owocu, wyżey iáko koło tego chodźić podałem ſpoſob. *fol.* 35.

Obornego bydłá w tym czáśie oſoblivvie koło Adwentu nie záchudzáć, ſłomámi, plewámi, y inną karmią pośiláć doſtàtkiem, ieżeli z niego chceſz mieć ná Wioſnę pożytek, bo w tych czáśiech záchudźiwſzy, na Wioſnę y ná Làto nie zàraz przyidźie bydlę do śiebie: przeto pilnego záżyć koło tego ſtàránia.

Cielat w tym nie odſadzáć Mieśiącu, boby prędko zdychàły.

Prośiętá, ktore ſię w tym Mieśiącu rodzą ná przychowek nie trwáłe: te lepiey ná kuchnią, y nà przedaſz obrocić.

W tym Mieśiącu Bàrànà do Owiec, Kozłá do Koz przypuſczàią.

Ná Provviànty, dla Mięśiwà bić bydło wſzelàkie, tàkże y ryby mogą być bite, kto chce ſolić, wędźić: kto też chce świezo zażyc, może, bo ſię w tym Mięśiącu dla chłodu nie zepſuie.

Poſzyćia ſłomiàne, gdźiekolvviek ſą zepſowáne, ktoreby ſię iuż nie godźiły nà ſtrzechy rozwiązàć, nà Oborę, dla przyczynienia nawozu miotàć, á ná to mieyſce novvą poſzywáć ſłomą, chceſzli nie pognoić budynkow.

Gdy Stàwy gdźie zmàrzną, àlbo źrodliſká, ná lodách chwaſt koſą ścinàc, y między gnoy miotáć dla przyczynienia nawozu.

W tym Mieśiącu vpátrowáć, iákie w nim znáydowáć ſię będźie powietrze, ktoremu podobnym ſpoſobem przyſzły Màrzec, tàkoważ będźie correſpondował odmiána.

Zimy iákiey ſię ſpodźiewác, po tych znákàch zwykli ludźie zdavvná vpàtrowàc: w Wilią Wſzyſtkich Swiętych, poſłác kogo z śiekierą do Láſa, ktory niech drzewo Bukowe àlbo Dębovve, álbo onych gáłąź vtnie, ktora ieśli ſucha będźie, twárdą, ieśli mokra opárzyſtą, y nieſtáteczną znàmienuie Zimę.

Vpátruią tákże w dźień ś. Marćiná, podobny Prognoſtyk, nie tylko przez

ko przez gęśi piersiowa kość, (ktora śniegu wielkośc, białośćią; ciężkość mrozow, czerwonośćią swoią známienuie) àle gdy iest sam dźień sucho pogodny, ostra znáczy Zimę, ieśli záś niestáteczne będźie powietrze, to też niestàteczney spodźievvác się Zimy.

DECEMBER, Grudźień.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie KOZIOROZIEC.

ZImà w Grudniu gruntovvnie się ma według czásu stánowić, àle tà pewnikiem povvietrzney zwykła podlegáć dyspozycyey, álbovviem co niebo każe, tego ná źiemi skutkiem doznáiemy, ktoremu się áccomoduią we wszelkich rodzáiàch y w ludźiách samych, Elementà. Iest Regułá stárych y młodych Filozofow, *quod est superiùs, est sicut inferiùs, quod est inferiùs, est sicut superiùs.* Màthemátykow záś osobliwe zdánie. *Astra inclinant sed non necessitant*, à że wszytkie Stworzone rzeczy są w Boskich rękàch: iáko ieden nápisał, *Astra regunt homines sed Deus Astra regit.* Przeto przy dokończeniu tego Roku, Modlitwàmi, Postàmi, Iáłmuznàmi, y innemi dobremi vczynkàmi, Boski błagáć Màiestat, áby nam dał, ten Rok dobrze skończyć, Nowy sczęśliwie záczáć, àbyśmy mieć mogli według czàsu y potrzeby, dla zdrovvia, y vrodzáiow &c. wygodne y sposobne powietrze.

W tym Mieśiącu co dźień dniá vbywa, koło ś. Łucyiey zwykło nàstępovváć *Solstitium*, pod ktory czàs rośna nà powietrzu znàyduie się Reuolucya. Effekty iey trwáią ná dwie Niedźieli przedtym y potym. Przeto Flegmàtycy niech humorow swoich vymuią, áby ten czás Æquinoctiálny nie szkodźił ludziom. Co się tycze Gospodárstwá tego Mieśiacá, z poniższych Reguł snádno się informovváć.

Robotà Polna, ktora ieśli mrozem nie zámàrznie, to śniegiem zwykłá się przykryvváć, dla czego pługi pauzowáć muszą, iednák przy tych wythnieniu wszytko sporządzáć, nàprávviáć, áby gdy czego potrzebá záżyc było pogotowiu, y tym czásem młocic, budynki nápravviac, strzechy gdzie potrzebà poszywàc, opràwiàc, *necessaria* zwozic, y przysposabiác, bydło wszelkie opátryvvàc.

Karmne Wieprze ná pożytek y ná domową potrzebę, w ostátniey kwàdrze bic, Połcie násalác, tákże y Sàdłá: chlewnego bydłá tego nie wiele nà kupie chowàc, iáko się wyżey o tym dośc nàmieniło: do dźieśięciu samic, dośc ieden samiec, á gdy się prośic màią, áby osobny káżda miáłá chlewik.

Nà karmienie wieprzow tego vpátrovvác trzebá, áby Węgrow w sobie nie miáły, tákowe bowiem do karmnikà nie zeydą się, gdy záś są inne w karmniku długo, á nie poprawuią się, to im inną przemięnić karmią, y ná inne przenieść ie mieysce, bo snadź nie ręką ida.

Stáwy ieśli zàmárzną, Rybom meaty y przeremble rąbáć, àby się nie dusiły, Mnichy, Stáwidłá, Izbice, groble, ná ktorych bespieczność należy często oględywàc, y gdźie potrzebá słusznie ponàprawiàć. Nà Wydry śidłá sposobne zàstàwiàć, mieyscá y śládow vpàtrovvàć, y pilnowàć, áby ten wilk wodny, w Stáwàch nie psował ryb.

Młynarz koło Młyná, àby był dozorny, y wszelki áby miał porządek dla nieomieszkánia, y wygody ludzkiey: wody podczás susza, y oney skąpośći, nàd zwyczáyną áby nie wybierał miárę, bo przez to pustoszeią Stàwy: tenże Młynarz, powinien zśiekierą do Dworà, dla napravv iákich potrzebnych chodźić, według dni ordynovványch.

Pástuchow, szkotakow, Pogániáczow, y wóznicow, podczas długiey nocy budźić, áby bydłá doglądáli, karmi im dodawàli nie czekáiąc dniá, bo wszelki rodzay bydłá, tego Mieśiącà, ták stárego iáko y młodego nád zwyczay karmić, y doglądáć trzebà. Pod czás tęgich mrozow, w Oborze w Owczàrni, w Chlevvàch, w Stayniách dźiury zátykáć, do kołá chrustem oćiszyć, áby bydłu ćiepło było, słomy ná ten czàs dodawáć, śieczkę rzezáć: czego ma pilnie Gospodarz y Gospodyni, trzy rázy w dźień dożieràć, nie spuszczáiąc się nà pástuchow, bo iàkie w tym czáśie będźie kołó bydłá opátrzenie, táki ná Wiosnę będźie pożytek. Poślednieyszą karmią przed BOŻYM NARODZENIEM, ma bydź bydło karmione; gdy tey nie stáie, lepszą opátrywàc, áby bydło ze smàkiem mástykuiąc, iàko naylepiey záżywiło się. Tę karmią śiánem, rożnemi słomámi, plewàmi, zgoninámi, śieczką, otrębámi przemięszywáć.

Ná defluitàcya przyszłego fryoru *necessaria* sporządźić, Státki, dobrze wprzod opàtrzywszy, á potym wszelkie potrzebne rzeczy do tego należące z Prowiántàmi pogotowàć, à to ma być wszytko sporządzo-

rządzono, przed Nowym Látem, o czym się rzetelnie wzvvyż nà swoim opisáło mieyscu w Punktách Partykulárnych, *fol. 62.*

Gussa Bàbskie, áby się żadne we wśi, y we Dworze nie dźiały pilnie przestrzegáć, nàpominác, á gdźieby się co pokazáło surowie karáć potrzebà, áby się nie w korzeniáły w tey dźiedźinie czáry y przeszkodne szátánstwá.

Włodarz z wieczorà wcześnie ma robotę opowiedźieć y nákażáć, tàkże y ràno, przez długa wieś, iáko idźie zawołáć, wychodź, wyiezdzay, nie baw się: á ktoryby pośledźi przyszedł, to mu nàgánić kàńczugiem dla przykłádu inszych.

Roboty piesze Gospodarskie, przez rożnych ludzi, y Rzemieśłniki, áby odpráwowano, ma doglądáć włodarz, ile podczás złey chwile, á naprzod koło grodzy, ćiośiołki, guntow robienia, gwozdzi, rożnych stàrkow ręcznych przysposabiánia, gnoiow wymiotania, młocenia, przędzenia przędzy, párkànow nàprawiánia, à nie tylko Dworskie przyległośći, ále y chłopskie cháłupy y grunty, w tákim máią być dozorze y porządku.

Iàrzyny w piwnicách w piasku będące, ieśli nie gniią doyzrzeć, y przebieráć, toż się ma y o Sàdowych rozumieć fruktách, gdy zàś ná Polách z dołow wykopuią sàrzyny, wybrawszy one, tenże piasek nà tymże żákopáć mieyscu, áby wiátr, ábo wicher, tákowym nie zàśniećił Role piaskiem, bo piasek iest zaràzá źiemię.

Iàmy ábo doły nà szkodliwe wilki kopáć, śidłámi łápáć, według sposobnośći mieyscà, y zwyczáiu: nà wszelkie zàś myśliwstwá, tàk nà Práwo, iáko y Leśną źwierzynę ten Mieśiac sposobny.

Drob Folwárczny, dla mrozow, y przykrey w tym Mieśiacu Zimy, do kurnikow sadzáć, nà ten czàs, tákże gołębiom, gdy wszytko okryte zostáie śniegiem Pole, źiárno sypáć, z pośládow, lub zgonin, à tego pilnowáć, áby ich thorz iáko też y łástrząb niepsował.

Ná supplement Punktow Oekonomiki Pártykulárnych, Tá Práktyká Mieśięczna dla vżytku pospolitego krotko zebrána iest: w ktorey, Informácye, Przestrogi, y Sekretá niektore wyżey przepomniáne, ná swoim tu są specyfikowáne mieyscu: á oraz ktory ktoremu czásowi należy dozor, robotá, powinność y rząd Gospodárski.

MODE-

MODELLVSZE ARYTHMETYCZNE

ABO

TABVŁY OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY

A NAPRZOD,

Co do sámey należy Crescentiey.

Oekonomom, Attendentom, Pisárzom Prowentowym, &c. dla formowánia Summáryuszà *Relationis*, iáko y pokazánia Pànom, z Crescentiey, y z innych Dochodow Intraty: Wielce Pożyteczne y Potrzebne.

Piorem, Vrodzonego IAKVBA KAZIMIERZA HAVRA, *Pisárzá y Superintendentá wszelkich Intrat Iáśnie W. I. M. P.* KASZTELLANA WOYNICKIEGO, *Wielkorządzcy Krák: Drohobyckiego, Złotoryskiego y Bárwalaskiego, &c. Stárosty. Oekonomiey Sámborskiey, Wielickiey y Bocheńskiey Kárbárney Administratorá.*

PODANE y OPISANE.

W KRAKOWIE,
W Drukárni Dźiedźic. KRZYSZTOFA SCHEDLA I.K.M. Typogr.
Roku Pánskiego, 1675. Nakłádem GERZEGO SCHEDLA.

TABVLA *Relationis* Crescentiey rogo zboza, z wymłotu Ziárná *deductis expensis* zysk pokázuiąca:

Crescentiey Percepta.	Zyto. Kopy: Snop	Pszenica. K : S	Ieczmien. K : S	Gr. K	S	Owies. K : S	Tatarka. K : S	Proso. K : S	Lmane Siemie. K : S	Konopne. K : S
Vżęto w Folw: A.. *nro.*	84 : 21	57 : 54	51 : 50	9	—	75 : 30	11 : —	10 : —	9 : 30	5 : —
Vżęto w Folw: B.. *nro.*	83 : 6	44 : 42	53 : 30	5	24	41 : 30	10 : —	11 : —	4 : —	2 : —
Vżęto w Folw: C. *nro.*	104 : —	52 : 30	40 : —	10	—	100 : —	10 : —	9 : —	7 : —	5 : 30
In sũmá Crescentiey *nro.*	271 : 27	165 : 5	151 : 32	24	24	217 : 5	31 : —	30 : —	20 : 30	13 : 30

Dystrybuciá ná Wymłot Kop y Snopow.

Wymłocono.											
w Folw: A.. *nro.*	52 : 50	29 : 20	15 : 50	9	—	22 : 40	11 : —	10 : —	9 : 30	5 : —
w Folw: B.. *nro.*	24 : —	17 : 45	12 : 50	5	24	10 : 30	4 : —	11 : —	4 : —	2 : —
w Folw: C.. *nro.*	50 : 20	22 : 30	13 : —	10	—	38 : 30	3 : —	9 : —	7 : —	5 : 30
In summa wymłotu. *nro.*	127 : 10	59 : 35	42 : 40	24	24	71 : 46	18 : —	30 : —	20 : 30	13 : 30

Percepciá ná z pomienionego Wymłotu.

	Cwiertnie: Korce	C: K: miarki.	C : K: m.	C	K: m.	C : K: m.	C : K: m.	C : K: m.	C : K: m.	C : K: m.
w Folw: A.. *nro.*	55 : —	25 : $\frac{2}{3}$ —	22 : $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	5	—	34 : —	8 : $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	5 : —	2 : $\frac{1}{3}$ —	1 : $\frac{1}{3}$ —
w Folw: B.. *nro.*	31 : $\frac{2}{3}$	12 : —	13 : $\frac{1}{3}$ —	3 :	$\frac{4}{m}$	14 : —	3 : $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	7 : —	1 : —	— $\frac{1}{3}$ —
w Folw: C.. *nro.*	53 : $\frac{2}{3}$	12 : $\frac{1}{3}$ —	18 : $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	8 :	—	51 : $\frac{2}{3}$	2 : $\frac{2}{3}$ —	7 : —	1 : $\frac{2}{3}$	1 : —
In Summa Ziárná... *nro.*	151 : $\frac{1}{3}$	50 : —	54 : $\frac{2}{3}$ —	17 :	$\frac{4}{m}$	99 : $\frac{2}{3}$	14 : $\frac{2}{3}$ —	20 : —	5 : —	2 : $\frac{2}{3}$ —

Dystrybuciá Ziárná ná Krákowską Cwiertnię.

Ná Siewy										
w Folw: A.. *nro.*	29 : —	18 : $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	12 : $\frac{1}{3}$ —	4 :	25 : —	5 : $\frac{1}{3}$ —	1 : —	— $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	— $\frac{1}{3}$ $\frac{5}{m}$
w Folw: B.. *nro.*	25 : —	10 : $\frac{1}{3}$ —	14 : $\frac{2}{3}$	2 :	18 :	4 : $\frac{2}{3}$	..... $\frac{2}{3}$	..... $\frac{1}{3}$	1 : $\frac{2}{3}$ .....
w Folw: C.. *nro.*	38 :	18 :	10 : $\frac{2}{3}$	5 $\frac{4}{m}$	40 : $\frac{1}{3}$	4 :	..... $\frac{1}{3}$	..... $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	..... $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$
Ná Ordynárye Vrzędnikom ad rationē									
w Folw: A... *nro.*	14 : $\frac{1}{3}$	2 : $\frac{1}{3}$	5 : $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	1 :	7 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
w Folw: B... *nro.*	14 :	Vacat.	5 :	1 : $\frac{5}{m}$	2 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
w Folw: C... *nro.*	9 :	Vacat.	2 : $\frac{2}{3}$	..... $\frac{2}{3}$	1 : —	Vacat	Vacat.	Vacat.	Vacat
In sũm. dystrib. ziárná. *nro*	130 : $\frac{1}{3}$	49 : ..... $\frac{4}{m}$	53 : $\frac{1}{3}$	10 $\frac{2}{m}$	94 : $\frac{1}{3}$ ...	14 :	2 :	1 : $\frac{1}{3}$ $\frac{5}{m}$	2 : $\frac{2}{3}$

Remanet ná Intratę w Kopách.

	Kopy : Snopy.	K : S	K : S	K	S	K : S	K : S	K : S	K : S	K : S.
ná Folw: A... *nro.*	31 : 31	38 : 34	35 : 5	Vacat.		52 : 50	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
ná Folw: B... *nro.*	59 : 5	26 : 57	40 : 46	Vacat.		30 : 54	5 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.
ná Folw: C... *nro.*	53 : 40	30 : —	33 : —	Vacat.		51 : 30	7 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.
In summa Remanentow.	144 : 17	95 : 31	108 : 52	Vacat.		145 : 20	13 : —	Vacat.	Vacat.	Vacat.

Ná Intratę z proby plonu *deductis expensis* Ziárná ták wiele się spodziewáć *videlicet.*

	Cwiertnie: Korce	C: K: miarki.	C: K: m	C	K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m
w Folw: A... *nro.*	35 : $\frac{2}{3}$	32 : $\frac{2}{3}$	46 : $\frac{2}{3}$	Vacat.		70 : $\frac{2}{3}$	Vacat.	Vacat.	Vacat	Vacat.
w Folw: B... *nro.*	58 : $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	22 : $\frac{1}{3}$	34 :	Vacat.		43 : $\frac{1}{2}$	5 :	Vacat.	Vacat	Vacat.
w Folw: C... *nro.*	52 : $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	25 :	44 :	Vacat.		82 :	5 :	Vacat.	Vacat	Vacat.
Ex calculatione z Remánentu w ziárnie N.	21 :	..... $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	1 : $\frac{1}{3}$	1 —	$\frac{2}{m}$	5 : $\frac{1}{3}$	..... $\frac{2}{3}$	18 :	3 : $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	Vacat.
Sũma sũmarũ ziárná. *nro.*	180 : $\frac{2}{3}$	80 : $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	146 : —	1	$\frac{2}{m}$	201 : $\frac{1}{3}$ —	11 : $\frac{2}{3}$ —	18 : —	3 : $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	Vacat.

EXPLICATIA
MODELLVSZV PIERWSZEGO.

Jáko się ma Rozmiar y Dystynctia I. Tablice rozumieć?

DYstynctia toy Pierwszey Tablice pokázuie naprzod *Percepte* z Crescentiey rożnego według specyfikácyey zboza, ná trzy Folwárki *komputowána*: to iest, A. B. C. Po tych trzech liniách liczby przez Addycyą wiele czego się znáyduie, kłádźie się Summá, ná Miárę Krákowską, to iest ná Cwiertnie ktora ma trzy Korce w sobie. Korzec záś ma Ośm Miárek, o czym rzetelnie się wyżey opisáło, iáko także w Regestrá pisáć Cwiertnie, iáko korce, y miárki. Co się tycze kop, y snopow, w tym iest táka rożność; że poniewasz się *ad proportionem* kop, snopy frákcyą opisáć niemogą: przeto liczbá tey specyficácyey, ták się ma explikowáć. *Videlicet*: Vżęto w Folwárku *sub litera* A. Zytá kop 84. ktore są osobno specyfikowane w Táryffie, zá ktoremi *duo puncta* są wyrażone, zá nimi záś mnieyszą liczbą snopow 21: *& per consequens*, ták w inszych Folwárkách, iáko y w rożnych Zbozách ma się rozumieć. Po tey Dystynkcyey *sequitur*.

Dystrybutá wymłotu snopá, ktory *Numerus* iáko w Pierwszey Dystynkcyey ták się wydawáć powinien, co do kop, y co do snopow rożnego zboza będźie należáło. Summá wymłoconego rożnego zboza, iest Specyfikowána po trzech Folwárkách, wiele czego wymłocono, defálkuiąc Summę Crescentiey; Co tedy *restabit*, to do Remánentu *pro futura Calculatione* ma należeć, ktory Remánent niżey w teyże Tablicy ná swoim mieyscu iest położony, y specyfikowany.

Trzećia Dystynkcya, znáczy *Ziárno z wymłotu*, ná Miárę Krákowską, ná Cwietnie, Korce, y Miárki, iáko się y wyżey opisáło: iáko ie pisáć, y frákćie onych rozumieć z powyższey explikácyey, informowáć się możesz; bo inaczey ták krotkiego, ták do wyrozumienia snádnego *Compendium* Summáryusza, nie mogłbyś záżyć do tego MODELLVSZA mániery. W tey tedy Dystynkcyey wszytkiego źiárná, znaydźiesz Summę po ktorey *sequitur*.

Dystrybutá Ziárná, to iest ná śiewy, y Ordynárye Vrzędnikom, ieżeli *merè ad Prouentum* insza znaydźie się Dystrybutá, to może być computowána, bo ia tu nie kłádę, tylko dwoie pomienione *Species*, to iest Siewy y Ordynárye, po ktorey dystrybućie *ad proportionem* wymłoconego źiárná ná Percepte, co *restabit*, to ná Remánent ná sypániu *pro futura Calculatione* rozumieć się ma ná Intratę. Po tey dystynkcyey *sequitur*.

Remánent kop, y ták wiele snopow inszego rożnego specyfikowánego zboza, to iest co zostáło *pro resto*, nie domłoconego, ná pomienione Dystrybuty, ktora áby wychodźiłá według Crescentiey, pilny ná to mieć dozor. Po tey Dystynkcyey Remánentu *sequitur* Dystynkcya ná Intratę źiárná, po Dystrybućie specifikowáney, to iest *deductis omnibus expensis*, ktore tylko *ad prouentum pertinent*, nie includuiąc Extraordynáryeynych, bo te rozumieią się *Intratne Expensá*: v. g. co máią dáć pieniądzmi, to zbozem náznáczáią tę satisfakcyą. Kopy y snopy poniewasz nie są wymłocone, iednák według proby plonu, iáko się o tym *specificè* opisáło przy Pierwszym MODELLVSZV wiele kop, y iak wiele czynić, może Cwiertni káżdego zboza komputowáć ráchunkiem.

Remánent záś sámego źiárná, co z Wymłotu po Dystrybutách wyżey specifikowánych ná sypániu w źiárnie zostáło *ex Calculatione*, do tego komputowáć, y Summę wiele czego będźie vczyniwszy, pokażáć ná *sperans* y dowodną Intratę, iákać się w ktorym Roku, przez ten sposob MODELLVSZA pokaże Intrata.

Precustoditia. Ieśliby się w Kluczu iákim więcey znáydowáło Folwárkow, á tá dyspozycya Tabuły ná podobney nie mogłaby się spisáć kárćie, tedy według samey potrzeby *ad proportionem* podlepić kártę, álbo Regałowego ná to záżyć Arkuszá; áby ten Summáryusz *Relationiu in simili modo* mogł się dostátecznie wypisáć.

MODE-

MODELLVSZ
DRVGI,

W ktorym Nową y inszą mániera rozporządzony iest wymiar Arythmetyczny, Ná dowod zysku z Crescentiey rożnego zboza, stosuiący się we wszytkim do Pierwszego Modelluszá Tabuły.

To iest

Przez iáki sposob Pánowie Dziedziczni, Arendarze, lub ich Oekonomowie y Vrzędnicy, máią dochodźić (po wydániu Ordynáriyney Dystrybuty) z Remánentu Ziárná ná Miárę Krákowską własnych Dochodow, y Intraty.

II. TABVŁA ARYTHMETYCZNA.

W teyże co y Pierwsza Máteryey, insza iednák Dyspozyą: ná Dowod Intraty, z Crescenciey wyráchowána.

I. Perceptá Crescentiey.

Z Folwárkow trzech Crescentia K. Kopy. S. Snopy znáczy.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	Groch.	Owies	Tátárká.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siem.
	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.
Vżęto w Folw. A.	84. 31.	67. 54.	51. 56	9. ---	75. 36.	11. ---	10. ---	9. 30.	6. ---
w Folw. B.	85. 6.	44. 42.	53. 36.	5. 24.	41. 30.	10. --	11. -	4. ---	2. ---
w Folw. C	104. --	52. 30.	46. ---	10 ---	100. --	10. ---	9. ---	7. ---	5. 30.
In summa wymłotu Kop. nro	271. 27.	165. 6.	151. 32	24. 24.	217. 6	31. ---	30. ---	20. 30.	13. 30.

II. Perceptá Zná z wymłotu.

Ná miárę Krákowską. Ziárno. C. Cwiertnie. k Korce. m. Miarki znáczy.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárká.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.
	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m
z Folw. A	16.	25. 2/3.	22 1.4/3.m	6. --	4. --	8 1.4/3.m.	6. ---	2 1/3.	1 1/3.
z Folw. B.	31. 2/3.	12. ---	13. 1/3.	3. 1/3	4. --	3. 1.4/3.m	7. ---	1. ---	-- 1/3.
z Folw. C	63. 2/3.	12. 1/3.	18 2.4/3.m	8. --	11. 2/3.	2. 2/3.	7. ---	1. 2/3.	1. ---
In summa Ziárna nro.	151. 1/3.	50. ---	54 2/3.	17. 1/3.	19. 2/8.	14. 2/3.	20. --	5. ---	2. 2/3.

III. Dystributá Kop ná Wymłot.

Wymłot w pomienionych Folwárkach. Kopy Snopy.	Zyto.	Pszenica.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárká.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siem.
	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.
Wymłocono w Folw: A.	52. 50.	29. 20.	16. 50.	9. ---	22. 40.	11. ---	10. ---	9. 30.	6. ---
W Folw: B.	24. --	17. 45.	12. 50.	5. 24.	10. 36.	4. ---	11. --	4. ---	2. ---
W Folw. C.	50. 20.	22. 30.	13. ---	10. ---	38. 30.	3. ---	9. ---	7. ---	5. 30.
In summa wymłotu kop. nro.	127. 10.	69. 35.	42. 40	24. 24.	71. 46.	18. ---	30. ---	20. 30.	13. 30.

IV. Dystributá pomienionego Ziárná.

Ná Siewy.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárka.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.
	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m
Fol: A. nro.	29. --	18. 1.m./3.4.	12. 1/3	4.	16. --	5. 1/3.		-- 2.4/3.m	1.6/3.m.
Na ordynarye. nro.	14. 1/3.	2. 1/3	6 2.4/3.m.	1.	7.	Vacat	1. --- Vacat	Vacat.	----
Fol. B. nro	26. --	10 1/3.	14 2/3	2.	18. --	4. 2/3.	--- 2/3.	--- 1/3.	1. 1/3.
Na ordynarye. nro.	14. --	----	6. --	1.	2.	----	----	----	----
Fol: C. nro.	38	18.	10 2/3.	6.	40 1/3.	4. ---	-- 1/3	-- 1/3. 2/3. m.	-- 1/3. 2/3. m.
Na ordynarye. nro.	9.	----	2. 2/3	--	1.	----	----	----	----
In summa Dystrib.	130. 1/3.	49. 4/m.	53. 1/3.	16.	94. 1/3.	14. --	2. ---	1. 1.6/3.m.	2. 2/3

V. Remánenty ná Intratę w Kopách.

Remánentá w Kopách.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárká.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.
	Kopy Snopy	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.
Ná Folw. A. restat.	31. 31.	38 34.	55. 6.	----	52. 56.	----	----	----	----
Ná Folw. B. restat.	59. 6	26. 57.	40. 46.	----	30. 54.	6. ---	----	----	----
Ná Folw. C. restat.	53. 40	30. --	33. ---	----	61. 30.	7. ---	----	----	----
In summa Remanent:	144. 17	95. 31.	108 52.	----	45. 20.	13. ---	----	----	----

VI. Z Proby, plon źiárná z pomienionych Remánentow.

Intratny Remánent.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárka.	Proso	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.
Cwiertnie, korce y miarki	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m
W Folw. A.	36. 2/3.	32. 2/3.	46 2/3.	----	70 2/3.	----	----	----	----
W Folw. B.	68. 2.4/3.m.	22. 1/3.	54. --	----	43 1/3.	5. ---	----	----	----
W Folw. C.	62. 2.4/3.m	2. ---	44. --	----	82. ---	6. ---	----	----	----
Ex Calculatione z Remanentow.	21. ---	2.4/3.m.	1 1/3	1. 2/3	5. 1/3.	-- 2/3	18.	3. 1.2/3.m	----
Remanent, Ziarná nro.	189. 1/3	80 2.4/3.m	146.	1 2/m.	201 1/3.	11. 2/3.	18. --	3. 1.2/3.m.	----

EXPLICATIA
MODELLVSZV DRVGIEGO.
Iáko się ma Dyspositia II. Tabuły rozumieć?

SVb Numero 1mo. Pierwsza dystynkcya, to iest *Perceptá Crescentiey* rożnego specyfikowánego zboza, według opisánia *per modum* Táryffy, iáko swoim ma bydź porządkiem, iest opisána y rozmierzona ná Folwárki, iákiegokolwiek mogą być nazwiská, ktore teraz miánuią się *sub litera* A. B. C. Wszelką Crescentią na kopy liczyć, y wiele się w snopach znáyduie oraz connotowáć; Náprzykład, vżęto w Folwárku A. Zytá kop 84: y snopow 21: *Item* w Folwárku B. vżęto Pszenice kop 44: y snopow 42: *Item* w Folwárku C. vżęto Ięczmienia kop 46: snopá żadnego nie masz. *Et per consequens*, inne zboza *similiter* ráchowáć, y connotowáć Summę pomienioney Crescentiey, iáko pokázuie Additia.

Dystributa kop ná wymłot *sub Numero 2do.* ták się też ma rozumieć, iáko y Perceptá Crescentiey wyżey *sonat.*

Sub Numero 3tio. Perceptá Ziárná z wymłotu *sequitur*, ná Cwiertnie, Korce, y Miárki. Cwiertnia ma trzy korce, Korzec ma ośm miárek w sobie.

W tey Táriffie *numerus* ták się explikuie. z Folwárku A. Zytá z omłoczenia znáyduie się Cwiertni szczegulnie *Numero* 56: Z Folwárku B. Ięczmienia znáyduią się Cwiertni 13. y $\frac{1}{3}$. to iest iedná część Cwiertni, ktora rozumie się ieden korzec. z Folwárku C. znáyduie się Ięczmienia Cwiertni - $18\frac{2.\ 4.}{3.\ m.}$ tá liczbá $\frac{2.}{3.}$ znáczy dwá korcá Krákowskie, liczba zás $\frac{4.}{m.}$ znáczy miárki cztery ábo pułkorcá: *& per consequens* inne miáry distinguowáć, rozumieć, y pisáć trzebá.

Sequitur Dystynkcia *sub Numero 4to. tá iest Dystrybutá* pomienionego ziárná. Numeryczne Dystynkcye, máią ták właśnie się rozumieć, iáko y w ziárnie w Percepćie opisáne.

Sub Numero 5to. Remánentu, ktore na Intratę *deductia Exppensis*, w kopách zostáią, y lubo ieszcze nie wymłocone, z Proby iak wiele się spodziewáć plonu, po III. Tabule informuie Specyfikácya położona.

Sub Numero 6to. Z Pomiárkowánia Summy, y specyfikátiey wszytkiego, káżdego zboza znaydźiesz Summę, á że w Dystrybutowy Dystynkciey *sub Numero 4to. ad proportionem* Percepty ziárná *sub Numero 3tio.* zostaie *ex Calculatione Remanentem* zboza rożnego, ktore po Folwárku C. *sub numero 6to.* ná Intratę *ad Computum* włożone, y do summy przyłączone dla pokazánia reálnego Summáryuszu.

W tych Tabułách Pierwszey y Wtorey sześć się kłádźie Dystynkciey, ktorych może bydź ná tę mánierę y więcey, miánowićie, kto chce mieć osobno ná Siewy, osobno ná ordynárye, osobno ná extráordynárye, y ná inne iákiezkolwiek Dystrybuty.

Specyfikácya Proby plonu, iáko się ma rozumieć, *ad Computum* Summy, ná koncu Tabuły Trzećiego MODELLVSZV dostátecznie wyrażona znaydźiesz.

Explikácya frákciey w Miárách, to iest Cwiertnie, korce, y miárki, iáko się rozumieć máią, támże niżey po Trzećim MODELLVSZV, rzetelnie iest opisána.

EXPLICATIA MODELLVSZV TRZECIEGO.
Iáko się ma nástępuiący Summáryuß Calculationis rozumieć?

NAprzod ô Kopách, Snopách: Cwiertniách, Korcách, y Miárkách, dostátecznie w Pierwszym y Drugim MODELLVSZV, iáko się máią rozumieć iest opisáno. W tym tylko trzebá zażyć pilnośći, áby liczbę, nie tylko wyráźnie pisáć, ále żeby *suo Ordine* káżda rzecz szłá, y vpátrowáć iako w Summách idźie *Numerus*: to iest *prima Se, secunda Decem, tertia Centum, quarta Mille*: Pierwszą liczbę przez się. Dźieśiątki pod Dźieśiątkámi. Stá pod Stámi. Tyśiące pod Tyśiącámi, *& per consequens*, według Summ y liczby pochodzącey postępowáć sobie.

Perceptá osobno ma bydź computowana, dla wyrázney do poráchowánia snádnieyszego Dystynkciey, iednák w Summowániu z dołu, y z wierzchu probowáć raz y drugi, dopiero Summę iáka się właśnie pokáże wyćiągnąć.

Dystrybutá tákże ma bydź w osobliwey dystinkcyey, ktora ma się includowáć w Ordynáryine *Expensa*, bez ktorych się sam obyść nie może Prowent, iáko się ô tym *fusiùs* wyżey opisáło. Extraordynáryinych zás *Expensow*, Oekonom, Attendent, y sam Pan przyiąć nie może, bez reálnych documentow: ná co Vrzędnicy powinni Ordynans álbo Assignátią Páńską pokazáć, á ten Assignowány, że odebrał ma się podpisáć. Te tedy wszytkie wyćiągnąwszy Dystrybuty do Summ, *ad Proportionem* Percepty, iáko się pokáże: álbo zápłáćić potrzebá Skárbowi, álbo komu co należy pooddawáć, á przez ten Sposob do snádnego káżdy przyść może wyráchowánia się.

MODEL-

III.
MODELLVSZ
ARYTHMETYCZNY.

Iáko dochodźić przez zebránie Summáryuszá Calculationis, według waloru ná pieniądze computowáney Crescencyey rożnego Zboza, Cwiertnią Krákowską pomierzonego: to iest: Perceptorum, Distributorum & Remanentium.

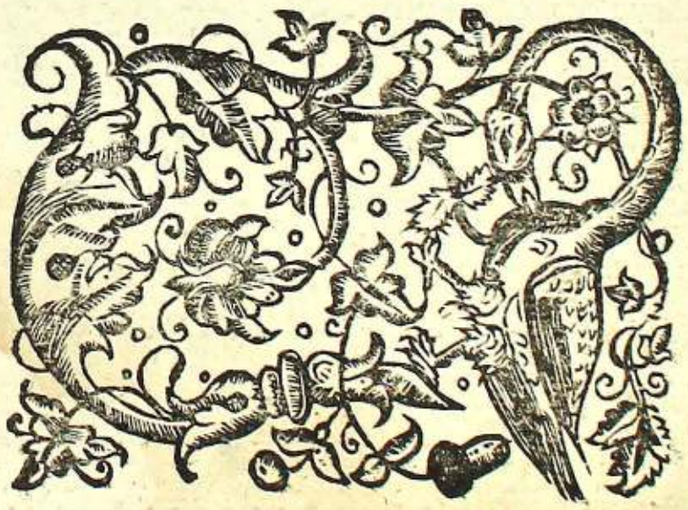

SVMMARYVSZ Calculationis rożnego zboża in Compdium zebrány, to ieſt: Percepto rum, Diſtributorum & Remanentium: á według valoru y targu ná Pieniądze Cputowány, y ná Cwiertnie Krákowſkie wymierzony.

Percepta Zboz po trzech Folwárkách A. B. C. ſumma zebrána.

Zytá z Creſcentiey z Kop 271.	Snopow.	-- 27. z ktorych omłocono Kop 127.	Snopow.	z tych źiárná	Cwiertni.	-- 151.											
		z Remánentu ma bydź Kop 144.		z tych źiárná		-- 168. $\frac{1.}{3.}$	in ſumma C. 319. $\frac{1.}{3.}$	*à flor:* 7. - - - -							2233.	....
Pſzenice - - - - - - - z Kop 165.		-- 6. z ktorych omłocono Kop 69.		z tych źiárná		-- 50.											
		z Remánentu ma bydź Kop 95.		z tych źiárná	C. - - -	80.	in ſumma C. 130.	*à flor:* 8. - - - -							1040.	....
Ięczmieniá - - - - - z Kop 151.	S. - - 32. z ktorych omłocono Kop 42.		S.	z tych źiárná	C. - - -	54. $\frac{2.}{3}$											
		z Remánentu ma bydź Kop 108.	S.	z tych źiárná	C. - - -	144	in ſumma C. 198. $\frac{2.}{3.}$	*à flor:* 5. - - - -							993.	10.
Grochu - - - - - - - - z Kop 24.	S. - - 24. z ktorych omłocono Kop 24.		S.	z tych źiárná	C. - - -	17. $\frac{1.4}{3.m.}$	Ráchuiąc - - - - -	*à flor:* 8. - - - -							140.	....
Owsá - - - - - - - - - - z Kop 217.	S. - - 6. z ktorych omłocono Kop 71.		S.	z tych źiárná	C. - - -	99. $\frac{2.}{3.}$											
		z Remánentu ma bydź Kop 145.	S.	z tych źiárná	C. - - -	196.	in ſumma C. 295 $\frac{2.}{3.}$	*à flor:* 2. g. 15. -							738.	10.
Tátárki - - - - - - - - - z Kop 31.	S. - - - z ktorych omłocono Kop 18.		S.	z tych źiárná	C. - - -	14. $\frac{2.}{3.}$											
		z Remánentu ma bydź Kop 13.	S.	z tych źiárná	C. - - -	11.	in ſumma C. 25. $\frac{2.}{3.}$	*à flor:* 8. - - - -							205.	10.
Proſá - - - - - - - - - - z Kop 30.	S. - - - - z ktorych omłocono Kop 30.		S.	z tych źiárná	C. - - -	20 - - -	Ráchuiąc - - - - - - -	*à flor:* 12. - - - - -							240.	...
							In Summa Percepty z Piniężonego Zboza - - - - - - - - - - - -								5590.	....

Diſtributa ex his tákowa,

Zytá Ná śiewy trzech Folwárkow wymierzono.	Cwiertni.	93.															
Ná Ordynàrye Vrzędnikom ex Calculatione.		37. $\frac{1.}{3.}$	in ſumma C.														
Pſzenice Ná śiewy do tychże Folwárkow. - - - -		46. $\frac{2.4.}{3.m.}$	in ſumma C.														
Ná Ordynárye Vrzędnikom. - - - - - - - - - -		C. 2. $\frac{1.}{3.}$															
Ięczmieniá Ná śiewy wyśiano. - - - - - - - - -		C. 37. $\frac{2.}{3.}$	in ſumma C.														
Ná Ordynárye Vrzędnikom. - - - - - - - - -		C. 15. $\frac{1.4.}{3.m.}$															
Grochu Ná śiewy wyſzło. - - - - - - - - - - - -		C. 13. $\frac{1.4.}{3.m.}$	in ſumma C.														
Ná Ordynárye Vrzędnikom. - - - - - - - - -		C. 2. $\frac{2.}{3.}$															
Owsá Ná śiewy wyſzło: - - - - - - - - - - - - -		C. 84 $\frac{1.}{3.}$	in ſumma C.														
Ná Ordynárye Vrzędnikom. - - - - - - - - -		C. 10. - - -															
Tátárki Ná śiewy wyſzło. - - - - - - - - - - - -		C. 10. - - - -	Ráchuiąc - - - -														
Proſà Nà śiewy wyſzło. - - - - - - - - - - - - -		C. 2.	Ráchuiąc z tołágieł C. 1. $\frac{1.}{2.}$														
In ſumma Dyſtrybuty źiarná.																	
Lucrum efficit z Creſcentiey ná Intratę deduc																	
Concordat Latus cum																	

	Monetæ Currentis Floreni.	gr.
	912.	10.
	393.	10.
	265.	21. $\frac{1.}{2.}$
	129.	10.
	235.	25.
	80.	---
	18.	---
	2034.	16. $\frac{1.}{2.}$
	3555.	13. $\frac{1.}{2.}$
Percepta. - - -	5590.	

INFORMACYA.

DO tákowego Summáryuszá może nasyſtkie Proventá Intratne (by iák naywięcey Folwárkow było) w Percepte włożyć: o tym suprà fusiùs fol: 70 & 86.

Dyſtributy, Ordynáriey, extra Ordynáriey, tymże sposobem dochodzić dla wyráchowánia się zupełnego Vrzędnikom.

Specyficacya Plonu z Proby rośnego Zboża dla veryficaciey, y snádnieyszego zrozumienia Modellow III. Ráchunkowych wyżey położonych.

Ná Miárę Krákowską.

Zytá z kopy iedney plonu - - - -	Cwiertni 1. $\frac{1.}{6.}$	Podczás tey proby bárdzo był vrodzay y plon słáby, niech tedy PP. Vrzędnicy z tego nie biora miáry, bo dáleko lepsze bywáią w vrodzáiách látá.
Pszenice z kopy - - - - - - - -	Cwiertni $\frac{5.}{6}$	
Ięczmienią z kopy - - - - - - -	Cwiertni 1. $\frac{1.}{3.}$	
Grochu z kopy - - - - - - - -	Cwiertni $\frac{2.}{3.}$	
Owsá z kopy - - - - - - - - -	Cwiertni 1. $\frac{1.}{3.}$	
Tátárki z kopy - - - - - - - -	Cwiertni $\frac{5.}{6.}$	
Prosá z kopy - - - - - - - - -	Cwiertni $\frac{2.}{3.}$	
Lniánego Siemieniá z kopy - - -	Cwiertni $\frac{1.}{3.}$	
Konopnego Siemieniá z kopy - -	Cwiertni $\frac{1.}{6.}$	

Komu iednák máło ná tey Specyfikácyey, odsyłam niżey do Generálney Ráchunkowey: kędy, wszelákie Numerácye y Frákcye Arythmetyczne; Rożne miáry ná Cwiertnie, Korce, Miárki, tákże y ná Gárce synkárskie, Pułgárcowki, Kwarty, Pułkwartki, Kwáterki, y inne pomiáry ná Wagi, Gwichty, Łokćie, cenę pieniężną &c. wyráźnie y dostátecznie opisáne.

IV.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

Iákim trybem Vrzędnik álbo Pisarz Prowentowy, ma trzymáć Ráchunki Roczne, Mieśięczne, Tygodniowe, y codźienne, to iest: Omnium Perceptorum Distributorum, & Remanentium.

Tákowe záś Ráchunki ábo Regestrá co Rok ná Nowe przez PP. Vrzędnikow pisáne, á zá dokończeniem Roku, od PP. Attendentow zá własnym poráchowániem się, podpisáne być máią; áby ták cále skończone y záwárte zostawáły. O czym dostáteczna Instructia położona iest wyżey w Punktách Pártykulárnych folio *67. 71. & 72. A ieśliby dla codźienney młocki większego tá Connotácya zboz, potrzebowáłá* spatium, *tedy ábo podlepić spodem kártę, álbo dwie strony* pro & contra, *według potrzeby ná to pozostáwić.*

Connotatia ze Trzech Folwárkow, pod nazwiskiem y znakiem Liter. A. B. C. Crescentiey Zytá w ktorymkolwiek Roku zwieżionego.

Zwieżiono ná Folwàrk A. Kop *nro.* 84. Snopow 21.
Item Ná Folwàrk B. Kop *nro.* 83. Snopow 6.
Item Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 104. - - -

In Summa Kop - - - *nro.* 271. Snopow 27.

Młoćbá Zytá w tym á w tym Mieśiacu y dniu	Kopy	Snopy	Cwiertnie	Korce	Miárki.
Ná Folw: A. omłocono	51.	50.	56.	----	----
Na Folw: B. omłocono	24.	----	31.	2.	----
Ná Folw: C. omłocono	50.	20.	65.	2.	----
In summa nro.	127.	10.	151.	1.	----
Remánenty.					
Ná Folw: A. restat ---	31.	31.			
Ná Folw: B. restat ---	59.	6.			
Ná Folw: C. restat ---	53.	40.			
In summa nro.	144.	17.			
Z tego źiárná według Proby plonu	----	----	168.	1.	----
Vtraą Summa cum Remánente	271.	27.	319.	2.	----

Dystributá ziárná ná śiewy.	Siewy Cwier	Ordynárya Cwier	Słody C.	Intratá C.
Do Folwárku A. - - -	29.			
Do Folwárku B. - - -	26.			
Do Folwárku C. - - -	38.			
Nà Ordynárya Vrzędnikowi z Piwowarem - - - -	-----	14. $\frac{1.}{3.}$		
Gospodarzowi do Folw: B	-----	14. - -		
Gospodarzowi do Folw: C.	----	9. - -		
Ná Słody Gorzałcáne - -	-----	----	25. $\frac{1}{3.}$	
Na Intratę dla wictu ábo dla przedazy restat - - - -	----	----	----	164.
Latu nro. - - -	93.	37. $\frac{1.}{3.}$	25. $\frac{1.}{3.}$	164.

Comput Dystributy ad Verificationem źiárná z wymłotu.

Ná śiewy do trzech Folwàrkow - - - Cwiertni 93. -
Nà Ordynárye Vrzędnikom y Piwowarowi C. 37. $\frac{1.}{3.}$
Nà Słody Gorzałcàne - - - - - C. 25. $\frac{1.}{3.}$
Restat Nà Intratę, ná wikt, àlbo ná śpiniężenie - - C. 164.

Concordat vtraą; Summa 319. $\frac{2.}{3.}$

Pszc-

Pszenice Crescencya.

Zwieżiono ná Folwárk A. Kop *nro.* 67. Snopow 54.
Item Ná Folwárk B. Kop *nro.* 44. Snopow 42.
Ná Folwárk C. Kop *nro.* 52. Snopow 30.

Latus Kop *nro.* 165. y Snopow 6.

Młoćbá Pszenice w tym á w tym Mieśiacu y dniu.	Kopy	Snopy.	Cwiertnie	Korce	Miárki.
Ná Folw: A. omłocono	29.	20.	25.	2.	----
Ná Folw: B. omłocono	17.	45.	12.	----	---
Ná Folw: C. omłocono	22.	30.	12.	1.	----
In summa nro.	69.	35.	50.	----	----
Remánenty.					
Ná Folw: A. restat kop	38.	34.			
Ná Folw: B. restat kop	26.	57.			
Ná Folw: C. restat kop	30.				
In summa nro.	95.	31.	----		----
Z tego źiárná według proby plonu ma bydź *nro.*	----	----	80.	----	----
Vtraą Summa cum Remanente.	165.	6.	130.	----	----

Distributa Ziárná ná śiewy.	Siewy C.	Ordynárya Cwier	Słody C.	Intratá C.
Do Folwárku A. - - -	13. $\frac{3.}{6.}$			
Do Folwárku B. - - -	10. $\frac{1.}{3.}$			
Do Folwárku C. - - -	18. - -			
Ná Ordynárya Vrzędnikowi z Piwowarem - -	----	2. $\frac{1.}{3.}$		
Ná Słody Piwne - - -	----	----	43.	
Ná Intratę wictu álbo dla przedazy restat *nro.* - - -	----	----	----	37. $\frac{5.}{6.}$
Latu nro. - - -	46. $\frac{5.}{6.}$	2. $\frac{1.}{3.}$	43.	37. $\frac{5.}{6.}$

Comput Dystributy ad verificationem Ziárná z wymłotu.

Nà śiewy do Trzech Folwàrkow Cwiertni 46. $\frac{5.}{6.}$
Ná Ordynárye Vrzędnikowi z Piwowarem 2. $\frac{1.}{3.}$
Ná Słody Piwne - - - - - - - C. 43. - -
Restat Nà Intratę, ná wikt, ábo ná śpiniężenie - C. 37. $\frac{5.}{6.}$

Concordat vtraą; Summa *nro.* 130. -

Ięcz-

Ięczmieniá Crescencya.

Vzęto y zwieżiono ná Folwárk A. Kop *in nro.* 51. Snopow 56.

Item Ná Folwárk B. Kop *in nro.* 53. Snopow 36.

Ná Folwárk C. Kop *in nro.* 46. - - - -

Latus Kop *nro.* 151. Snopow 32.

Młoćbá Ięczmieniá.	Kopy.	Snopy	Cwiertnie	Korce	Miárki.
W Folwárku A. omłocono	16.	50.	22.	1.	4.
W Folwárku B. omłocono	12.	50.	13.	1.	----
W Folwárku C. omłocono	13.	----	18.	2.	4.
In summa nro.	42.	40.	54.	2.	----
Remánenty.					
Ná Folw: A. restat kop	35.	6.			
Ná Folw: B. restat kop	40.	46.			
Na Folw: C. restat kop	33.	----			
In summa nro.	108.	52.			
Ztego według proby plonu ma bydź *nro.* - - -	----	----	144.	2.	----
Cum Remanente nro.	151.	32.	199.	1.	----

Distributa Ziárná.	Siewy	Ordynárya.	Słody	Intratá.
Ná śiew w Folwár: A. *nro.*	12. 1/3.			
Ná śiew w Folwàr: B. *nro.*	14. 2/3.			
Ná śiew w Folwár: C. *nro.*	10. 2/3.			
Ordynária Vrzędnikowi z Piwowarem *nro*	----	6. 5/6.		
Gospodarzowi do Folw. B.	----	6. 1/6.		
Gospodarzowi do Folw. C.	----	2. 2/3.		
Ná Słody Piwne - - - *nro.*	----	----	46. 2/3.	
Ná surowiznę Gorzał. *nro.*	----	----	5.	
Ná Intratę restat. - - - *nro.*	----	----	----	94. 1/3.
Latus nro.	37. 2/3.	15. 2/3.	51. 2/3.	94. 1/3.

Comput Dystributy ad verificationem Ziárná z wymłotu.

Ná Siewy do Trzech Folwárkow Cwiertni *nro.* 37. 2/3.

Ná Ordynárye Vrzędnikowi, Gospodarzom *nro.* 15. 2/3.

Ná Słody Piwne y Gorzałcáne - - - - *nro.* 51. 2/3.

Restat Ná Intratę dla spieniężenia - - - - - *nro.* 94. 1/3.

Concordat Summa vtraq; *nro.* 199. 1/3.

Groch

Grochu Crescencya.

Zwieżiono nà Folwàrk A. Kop *nro.* 9. - - - -

Ná Folwárk B. Kop *nro.* 5. - - 24.

Ná Folwárk C. Kop *nro.* 10. - - - -

In Summa Kop - - *nro.* 24. - - 24.

Młoćbá Grochu.	Kopy	Snopy	Cwiertnie.	Korce	Miárki.
W Folwárku A. omłocono	9.	----	6.	---	----
W Folwárku B. omłocono	5.	24.	3.	1.	4.
W Folwárku C. omłocono	10.	----	8.	---	----
In summa nro.	24.	24.	17.	1.	4.

Dystributá Ziárná.	Siewy	Ordynárya.	Intratá
W Folwárku A. nà śiew C.	4. 2/3.		
W Folwárku B. ná śiew C.	2. 1/3.		
W Folwárku C. ná śiew C.	6. 3/6.		
Nà Ordynárya Vrzędnikowi z Piwowarem *nro.*	----	1. - -	
Gospodarzowi ná Folw. B.	----	1. m/6.	
Gospodarzowi ná Folw. C.	----	2/3.	
Ná Intratę restat - - *nro.*	----	----	1. m/2.
In summa nro.	13. 3/6.	2. 2.m/3. 6.	1. m/2.

Comput tego.

Nà Siewy do pomienionych Folwàrkow - - C. 13. 3/6.

Ná Ordynàrye Vrzędnikowi, Gospodarzom C. 2. 2.m/3. 6.

Restat Nà Intratę do spiniężenia - - - - - C. 1. m/2.

Concordat Summa vtraq; C. 17. 1.m/3. 4.

Owsà

Owsá Crescencya.

Zwieżiono ná Folwárk A. Kop *nro.* 75. Snopow 36.

Item Ná Folwârk B. Kop *nro.* 41. Snopow 30.

Ná Folwárk C. Kop *nro.* 100. Snopow - -

Latus Kop *nro.* 217. Snopow 6.

Młocbá Owsá.	Kopy	Snopy.	Cwiertnie.	Korce	Miárki.
w Folw: A. omłocono *nro.*	22.	40.	34.	----	----
w Folw: B. omłocono *nro.*	10.	36.	14.	----	----
w Folw: C. omłocono *nro.*	38.	30.	51.	2.	----
In summa nro.	71.	46.	99.	2.	----
Remánenty.					
w Folwárku A. Kop *nro.*	52.	56.			
w Folwárku B. Kop *nro.*	30.	54			
w Folwárku C. Kop *nro.*	61.	30.			
Z tego źiárná według Proby plonu - - - - *nro.*	----	----	196.	----	----
Vtraq; Summa facit - - *nro.*	217.	6.	295.	2.	----

Dystributá ziárná ná śiewy.	Siewy Cwier	Ordynarya. C.	Słody C.	Intrata. C.
Ná śiew w Folwár: A. *nro.*	26.			
Ná śiew w Folwár: B. *nro*	18.			
Ná śiew w Folwár: C. *nro.*	40. $\frac{1}{3}$			
Vrzędnikowi z Piwowarem	----	7.		
Gospodarzowi ná Folw: B.	----	2.		
Gospodarzowi ná Folw: C.	----	1.		
Ná Słody Piwne - - - *nro.*	----	----	41. $\frac{2}{3}$	
Na Surowiznę Gorzał. *nro.*	----	----	2.	
Ná Intratę restat - - - *nro.*	----	----	----	157. $\frac{2}{3}$
Latus - - *nro.*	84. $\frac{1}{3}$	10.	43. $\frac{2}{3}$	157. $\frac{2}{3}$

Comput tego.

Nà śiewy wpomienionych Folwàrkách Cwiertni 84. $\frac{1}{3}$.

Nà Ordynárye Vrzędnikowi, Gospodarzom - - C. 10. - -

Ná Słody Piwne y Gorzałcáne - - - - C. 43. $\frac{2}{3}$.

Restat Nà Intratę do spiniężenia - - - - - - C. 157. $\frac{2}{3}$.

Concordat vtraq; Summa 295. $\frac{2}{3}$.

Tátár-

Tátárki Crescencya.

Zwieżiono ná Folwàrk A. Kop *nro.* 11. - - - -

Item Ná Folwàrk B. Kop *nro.* 10. - - - -

Item Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 10. - - - -

Latus Kop - - *nro.* 31. - - - -

Młocbá Tátárki.	Kopy	Snopy	Cwiertnie.	Korce	Miárki.
Ná Folwár: A. omłocono	11.	----	8.	1.	4.
Ná Folwár: B. omłocono	4.	----	3.	1.	4.
Ná Folwàr: C. omłocono	3.	----	2.	2.	----
In summa nro.	18.	----	14.	2.	----
Remánenty.					
Ná Folwár: A. restat kop	----	----			
Nà Folwár: B. restat kop	6.				
Ná Folwár: C. restat kop	7.	----	----		
In summa nro.	13.	----	----		
Z tego źiárná według proby plonu, - - - *nro.*	----	----	11.	----	----
Vtraq; Summa cum Remanente.	31.	----	25.	2.	----

Distributa Ziárná ná śiewy.	Siewy. C.	Ordynárya.	Intrará. C.
Ná Folwárk A. - - - *nro.*	5. $\frac{1}{3}$.		
Ná Folwárk B. - - - *nro.*	4. $\frac{2}{3}$.		
Ná Folwárk C. - - - *nro.*	4.		
Ná Intratę restat - - - *nro.*	----	----	11. $\frac{2}{3}$.
Latus tego nro.	14.	----	11. $\frac{2}{3}$.

Comput. Dystributy ad verificationem Ziárná z wymłotu.

Nà śiewy nà Trzy Folwàrki pomienione C. *nro.* 14. - -

Nà Intratę, zostáie - - - - - - - C. *nro.* 11. $\frac{2}{3}$.

In Summa Cwiertni - - *nro.* 25. $\frac{2}{3}$.

Pro-

Prosá Crescencya.

Zwieźiono nà Folwàrk A. Kop *nro.* 10. - -

Nà Folwàrk B. Kop *nro.* 11. - -

Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 9. - -

In Summa Kop *nro.* 30. - -

Młocbá Prosá.	Kopy	Snopy	Cwiertnie	Korce	*Dystributá Ziárná ná śiewy.*	Siewy.	Intratá
Ná Folwárku A. omłocono *nro.*	10.	----	6.	----	Ná Folwárk A. Cwiertni *nro.*	1. - -	
Nà Folwárku B. omłocono *nro.*	11.	----	7.	----	Ná Folwárk B. Cwiertni *nro.*	2 / 3.	
Ná Folwárku C. omłocono *nro.*	9.	----	7.	----	Ná Folwárk C. Cwiertni *nro.*	1. / 3.	
In summa nro.	30.	----	20.	----	Ná Intratę restat Cwiertni *nro.*	----	18.
					Latu tego - - - nro.	2.	18.

Comput Dystributy ad Verificationem śiárná z wymłotu.

Ná pomienione trzy Folwàr: do śiewu Cwiertni *nro.* 2. -

Ná Intratę restat - - - - - - Cwiertni *nro.* 18. -

Concordat vtraq; Summa C. *nro.* 20. -

Lniá-

Lniánego Siemieniá Crescencya.

Zwieźiono nà Folwàrk A. Kop *nro.* 9. Snopow 30.

Nà Folwàrk B. Kop *nro.* 4. - - - - -

Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 7. - - - - -

In Summa Kop *nro.* 20. Snop. 30.

Młocbá Siemieniá.	Kopy	Snopy	Cwiertnie	Korce	Miárki.	*Dystributá Ziárná ná śiewy.*	Siewy.	Ná pożytek.
Ná Folwár: A. omłocono.	9.	30.	2.	1.	----	Ná Folwárk A. Cwier. *nro.*	2 m. / 3. 4.	
Nà Folwár: B. omłocono.	4.	----	1.	----	----	Ná Folwárk B. Cwier. *nro.*	1. / 3.	
Ná Folwár: C. omłocono.	7.	----	1.	2.	----	Ná Folwárk C. Cwier. *nro.*	1 m. / 3. 2.	
In summa nro.	20.	30.	5.	----		Ná pożytek restat Cwiert.	----	3. 1 m. / 5 2.
						In summa tego - - nro.	1. 1 m. / 3. 6.	3. 1 m. / 3. 2.

Comput Dystributy ad Verificationem śiárná z wymłotu.

Ná śiewy ná pomienione trzy Folwàr: Cwiertni *nro.* 1. 1 m. / 3. 6.

Ná Intratę restat - - - - - - Cwiertni *nro.* 3. 1 m. / 3. 2.

Concordat vtraq; Summa C. *nro.* 5.

Kono-

Konopnego Siemienià Crescencya.

Zwieżiono nà Folwàrk sub litera A. Kop *nro.* 6.

Item Ná Folwárk sub litera B. Kop *nro.* 2.

Item Ná Folwárk sub litera C. Kop *nro.* 5. Snop. 30.

In Summa Kop *nro.* 13. Snop. 30.

Młoćbá Siemieniá.	Kopy	Snopy	Cwiertnię.	Korce	*Dystributá Ziárná.*	Siewy.	Ná pożytek.
W Folwárku A. omłocono *nro.*	6.	- - - -	1.	1.	W Folwárku A. nà śiew Cwier.	1. m. 3. 6.	
W Folwárku B. omłocono *nro.*	2:	- - - -	- - - - -	1.	W Folwárku B. ná śiew Cwier.	1. 2/3.	
W Folwárku C. omłocono *nro.*	5.	30.	1.	- - - - -	W Folwárku C. ná śiew Cwier.	1. m. 3. 2.	
In summa nro.	13.	30.	2.	2.	*In summa Cwier. nro.*	2. 2/3.	

Concordant Kopy, tàkże y z wymłotu ziàrno.

Lniá-

Lniánego Przędźiwá z Crescentiey.

Ná wyrobienie Kop *nro.* 20. Snop. 30.

	Kopy.	Snopy.	Kity.	Lokćie.	Pułsetki.
Omiądlono po Folwárkàch - - - - - - - *nro.*	20.	30.			
Z tego było Kit, - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	80		
Z tych Kit ráchuiąc po łokći - - - *nro.* 1.	- - - -	- - - -	- - - -	960.	
Z tego było Pułsetkow - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	19. 1/5.
Ná domową potrzebę Pułsetkow - - - - *nro.* 9.					
Ná Intratę ráchowáć - - - - - - - *nro.* 10. 1/5.					
Concordant Pułsetki - - - *nro.* 19. 1/5.					

Konopnego Przędźiwá z Crescentiey,

Ná wyrobienie Kop *nro.* 13. Snop. 30.

	Kopy.	Snopy.	Kity.	Lokćie.	Pułsetki.
Omiądlono po Folwárkách - - - - - - - *nro.*	13.	30.			
Z tego było - - - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	24.		
Z tych Kit ráchuiąc po łokći - - - 10. *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	240.	
Z tego było Pułsetkow Płotná - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	5.
Páczesnego *Item* - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	2.
Reśtar ná Intratę - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	7.

Co się tycze Obrzedow około przędźiwá, to iest względem czásu Siewow Lnu y Konopi, iáki wiąż być ma, przędzenia sposob, y czego się wystrzegáć, czás y sposob wybieránia Płoskonek, y Głowatek: Naczynia do przędźiwá należącego przysposobienia: Tkaczow dozoru y Informàcyey; dostáteczną náukę znaydźieß w Punkćie XIII.
Tey Oekonomiki gdźie się piße
O Przędźiwie.

Iárzyn

Iárzyn rośnych Ogrodnych Specificatio.

Kápuſtà.	Zàſádzonych Zagonow było *nro.* 36. Vprzedano tego Zagonow - *nro* 9. Oſtatek nałożono Beczek - *nro.* 3	Màrchew.	Záśianych Zagonow - - - *nro.* 13 Z tego przedano Zagonow *nro.* 4. Oſtatek ſchowano w doły - - - - -
Páſternak.	Zaśianych Zagonow - - - *nro.* 5 Ten ieſt w dołach w ſchowaniu	Pietruſzkà.	Zaśianych Zagonow - - - *nro.* 2. Tá tákże reſtat w ſchowániu
Rzepá.	Záśianych Zagonow - - - *nro.* 36. Tá ná rozchod Czeládźi.	Nàśiona.	Ogrodne rożne in toto zoſtáią w ſchowániu ná náśienia.
Cebulá.	Záśianych Zagonow - - - *nro.* 2. Zoſtáie przy Włodárzu.	Sàdy.	Ná Folwárk A. przedány zá 22. Ná Folwárk B. tákże zá 5. *Latus* - - - *nro.* 27

Siáná we Trzech pomienionych Folwárkách znáyduie

ſię Brogow *in numero* 8. } *in ſumma* Brogow *nro.* 12.
Potrawu Brogow *in numero* 4. }

Dyſtrybutà Siàná ná Domową wyſzło potrzebę Brogow 6. } *nro* 12.
Ná Intratę do przedazy - - - Brogow 6. }

MO-

V.

MODELLVSZ
ARYTHMETYCZNY.

Jáka ma być Specifikácya Percepty y Diſtrybuty Folwárcznego Dobytku, to ieſt: Bydłá Obornego, iáko to Krow, Iałowic, Cielcow, Ciołkow, Cielat, Przychowkow, Wołow, Koni, Wieprzow ták ſámcow, iàko też ſámic, &c. ſkor bydlęcych: tákże wſzelkiego Drobiu, iàko to: Kur, Gęśi, Kápłonow, Indykow &c. A to wſzytko dla ſnádnieyſzego porozumienia, y dowodu Roczney ztąd Intraty.

Speci-

Specyfikàcya Percepty y Dyſtrybuty Dobytku, tákże y Drobiu Folwárcznego.

Percepta Drobiu Folwàr:	Kury.	Kapłony.	Gęśi.	Iáycá Kok Kopy.	Iáycá Gęśie. nro.	Indyki.
Ná Folwárku A. z Remanentu - - - nro.	- - - -	- - - -	15.	- - - -	- - - -	8.
Przychowku z tych - - - - nro.	- - - -	- - - -	30.	- - - -	- - - -	7.
Ná Folwarku B. z Remanentu - - nro.	35.	13.	30.	- - - -	- - - -	- - - -
Przychowku od tych - - - nro.	60.	30.	60.	10.	30.	- - - -
Ná Folwarku C. z Remanentu - - - nro.	42.	14.	15.	3.	- - - -	- - - -
Przychowku od tych - - - nro.	13.	30.	30.	10.	15.	- - - -
In ſumma - - - nro.	197.	87.	180.	23.	45.	15.

Diſtributa tego Drobiu.	Kury.	Kápłony.	Gęśi.	Iáycá Kok Kopy.	Iáycá Gęśie nro.	Indyki.
Z Folwárku A. ná Kuchnią Páńſką zá quitem	- - - -	- - - -	30.	- - - -	- - - -	- - - -
zdechło támże - - - - - nro.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	3.
Z Folwárku B. ná Kuchnią tákże zá quitem	43.	22.	33.	9.	30.	- - - -
Dla gośći y sług przyiezdzáiących nro.	5.	1.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
Z Folwarku C ná Kuchnią za quitem - nro.	57.	30.	20.	8.	- - - -	- - - -
Dla sług rożnych - - - - nro.	4.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
Remanent zoſtaie po Folwárkách - - nro.	88.	34.	97.	6.	15.	12.
In ſumma - nro.	197.	87.	180.	23.	45.	15.

Z Obor po trzech Folwárkách bydłá, y Pożytkow poráchowánie.

Percepta Obory.	Krowy	Iáłowki 4. 3. letn.	Cielce 4. 3. letn.	Ciołki 2. letn.	Stádnik.	Cielęta roczne.	Przychowek.	Iáłowki 2. letnie.	Woły.
Ná Folwárku A. Remánent - - nro.	6.	2.	3.	4.	- - - -	- - - -	- - - -	7.	6.
Ná Folwarku B. - - - - - - - nro.	16.	2.	- - - -	1.	2.	7.	3.	5.	9.
Ná Folwárku C. - - - - - - - nro.	13.	- - - -	- - - -	1.	1.	2.	3.	4.	5.
In ſumma - - nro.	35.	4.	3.	6.	3.	9.	6.	16.	20.

Dyſtributa Obory.	Krowy	Iáłowki 4. 3. letn.	Cielce 4. 3. letn.	Ciołki 2. letn.	Stádniki.	Cielętá roczne.	Przychowek	Iáłowki 2. letnie.	Woły.
Ná Folwárku A. przedano - - nro.	3.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
Ná zdechlinę dobito - - - nro.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	2.
Zdechło w tymże Folwárku nro.	2.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	2.	- - - -
Ná Folwárku B. przedano - - - nro.	1.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
Támże zdechło - - - - - nro.	- - - -	- - - -	1.	- - - -	- - - -	- - - -	1.	- - - -	- - - -
Ná Folwárku C. zdechło - - - nro.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	1.	2.	- - - -	- - - -
Zoſtáie Remánent po Folwárku - nro.	29.	4.	2.	6.	3.	8.	3.	14.	18
In ſumma - - nro.	35.	4.	3.	6.	3.	9.	6.	16.	20.

Krow całkowych w tych Folwárkách trzech nro. 20. połownych 9. in ſumma Fáſkowych nro. 24. rożnie przedanych 4 odeſzłych nro 2.

Koni Robotnych Specifikácya. Wieprzow Ratio.

Percepta Koni.	
Kláczá - - - - - nro.	1.
Z niey Przychowek - - - nro.	1.
Koń do roboty - - - - nro.	1.
In ſumma nro.	3.

Diſtributa Koni.	
Te in toto zoſtáią ſię przy máiętnośći Videlicet. - - - - - - - nro.	3.

Percepta.	
Z Remánentu w Karmniku reſtat - - nro.	1.
Przykupiono tákże - - - - nro.	1.
Latus - - - nro.	2.

Diſtributa.	
Przedano zá Pieniądze - - - nro.	1.
Ramanent zoſtáie w Karmniku - - nro.	1.
In ſumma - - nro.	2.

Skor Bydlęcych Diſtinctia. Chlewnego Bydłá Ratio.

Percepta Skor.	
Z Remanentu zoſtawáło Cielęcych ſkor.	10.
Wołowa - - - - - nro.	1.
Krowich - - - - nro.	2.
Z Iáłowek - - - nro.	2.
Z Cieląt - - - - nro.	2.
Z Przychowku - - - nro.	3.
Z Wołow - - - - nro.	2.
Latus - - - nro.	22.

Diſtributa Skor.	
Ná przedaſz Wołowa - - - - - nro.	1.
Krowich - - - - - nro.	2.
Iáłowicych - - - - nro.	2.
Z Cielcow - - - - nro.	2.
Cielęcych - - - - nro.	11.
Zoſtawa Remanent - - - - nro.	4.
Latus - - - nro.	22.

Percepta.	
Z Remánentu bydłá ſámic - - - nro.	18.
Wieprzkow poſpolnych - - - nro.	14.
Przychowku rożnego - - - nro.	7.
Latus - - - nro.	39.

Diſtributa.	
Do Młynow oddano - - - nro.	4.
Goſpodarzowi ná Folwárk B. - nro.	1.
Goſpodarzowi ná Folwárk C. - nro.	1.
Zdechło tego - - - - - nro.	6.
Remanent zoſtáie po Folwárkách - nro.	27.
Latus - - nro.	39.

Diſtr-

Nabiał

Nabiáłow Specificatio ktore

Percepta Nabiału.	Má	ſło:	Se	ry:
	Fáſki.	Quarty.	Kopy.	Liczbá.
W Folwárku A. od Całkowey iedney - - - - - nro.	1.	- - - -	1.	- - - -
W Folwárku B. od Całkowych nro. 10. Połown: nro. 5. nro.	12.	12.	12.	30.
W Folwárku C. od Całkowych nro. 9. Połown: nro. 4. nro.	11.	- - - -	11.	- - - -
Latus tego - - - nro.	24.	12.	24.	30.

VI. MODELLVS Z

Przez iáki ſpoſob dochodźić z Browáru, tákże z Gorzalnie præuiâ calculatione Perceptorum, Diſtributorum, & Lucrorum, *Rocznego Prowentu y intraty.*

Percepta Browarna.		
Zboża rożnego odebránego według Calculacyey z Creſcentiey Pſzenicę Cwiertni *nro.* 44 Ięczmienia Cwiertni *nro.* 46. $\frac{2}{3}$. Owſá Cwiertni *nro.* 41. $\frac{2}{3}$. *in ſumma* ogolnego Zboża Cwiertni *nro.* 132. $\frac{1}{3}$. Wyrobił z tego Wárow według ſpecyfikácyey.		
Wárow wyrobił z tego Zboża *nro.* 16. po Cwiertni *nro.* 8. ráchuiąc, z iednego Wáru biorą po Achtelow *nro.* 13. *facit* Achtelow *in ſumma* 208.		
Achteli *nro.* 208. ieden *à flor:* 6. *facit* - - - *in ſumma* - - - - - - - - *flor.*	1248.	
Miotę dla Wieprzow zoſtáie, á Tázbier ſię obraca ná Gorzałkę - - - - - - -		- - -
Sig:	A.	
Percepty *Lucrum* przenieśione *ſub Sig:* I. *è contra* - - - *flor:*	402.	15.

Diſtr-

ná oddawkę należą.

Diſtributa tego.	Má	ſło:	Se	ry:
	Fáſki:	Quarty:	Kopy.	Liczbá:
Z Folwárku A. ná Páńſką ſpiżárnią zá kwitem - - - - - nro.	1.	- - - - -	1.	- - - - -
Z Folwárku B. ná ſpiżárnią tákże zá kwitem - - - - - nro.	6.	- - - - -	5.	14.
Z Folwárku C. ná ſpiżárnią - - - - - - - - - - - nro.	3.	12.	4.	8.
Ná Ordynáryą Goſpodarzowi z Piwowarem - - - - nro.	3.	1.	2.	54.
Reſtat na pożytek ábo ſpinięźęnie - - - - - - - - - nro.	10.	23.	11.	14.
Latus tego - - - nro	24.	12.	24.	50.

Diſtributa Prowętna.		
Zá Pſzenicę z Prowentu kupioną ná Browar Cwiertni *nro.* 44. *à flor.* 8. *facit* - - - *flor.*	352.	- - -
Zá Ięczmien Cwiertni - - - - - - - - - - nro. 46. $\frac{2}{3}$. *à flor.* 5. - - - - *flor.*	233.	10.
Zá Owies - - - - - - - - - - - Cwiertni *nro.* 41. $\frac{2}{3}$. *à flor:* 2. 15. - - *flor.*	104.	5.
Zá Chmiel do pomienionych Wárow *nro.* 16. *à flor:* 3. *facit* - - - - - - - - *flor.*	48.	- - -
W kupney od wyſzynku Achteli 160. przypádnie Achtelow *nro.* 8. *à flor:* 6. - - - *flor.*	48.	- - -
Dozorcy koło tego chodzącemu oſobliwie Piwowarowi *ſolarium* zlegumina - - - - *flor.*	60.	- - -
In ſumma Dyſtributy - - - *flor.*	845.	15.
Lucrum efficit ná tych Wárách, - - - Sig. I. - - - *flor.*	402.	15.
Concordat ſumma cum Perceptis - - - nro. Sig.	1148. A.	- - -

Diſtributa Extraordynáryina pomienionego *Lucrum.*

Ná Dworſką potrzebę y ná ordynáryą Vrzędnikom wydano zá kwitámi Páńſkimi Achteli *nro.* 40. *à flor:* 6. *facit* - - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor.*	240.	- - -
Oddano zá kwitámi Páńſkimi gotowemi pieniądzmi do ſkárbu - - - - - - *flor.*	120.	- - -
Reſtat Káczmarz Remànentu od Kárbownikow Pieniędzy nie wybránych - - - - *flor.*	42.	15.
Concordat ſumma *vtraty* - - - - *flor.* Sign. I.	402.	15.

Gorzał-

Gorzalniey ná prostą Gorzałkę Calculatio przez tenże czás pomieniony.

Percepta.

Zboże z ktorego wyrobiono naprzod z Zytá Cwiertni *nro.* 25. $\frac{1.}{3.}$ *Item* Ięczmieniá Cwiertni *nro.* 5. *Item* Owsá Cwiertni *nro.* 2. *In summa* Ogulnego Zboża Cwiertni *nro.* 32. $\frac{1.}{3.}$ z iedney Cwiertni według postánowienia ráchuiąc po kwart *nro.* 33. *In summa* kwart *nro.* 1067. nà prostą ráchuiąc *à gr. facit* zá nie *flor.* 320. gr. 3.

Zá Mąkę od Surowice ná dwie ráchuiąc części przypada Cwiertni *ad proportionem* 32. $\frac{1.}{3.}$ *nro.* 20. $\frac{2.4.}{3.m.}$ iedná Cwiertniá po *flor:* 1. gr: 3. *facit flor.* 22. 27. $\frac{1.}{2.}$

In summa wzwysz pomienioney Percepty - - - *flor.* 343. $\frac{1.}{2.}$

Distributa nà ten pomieniony Prowent.

Zá Zboża wyrobionego Cwiertni Zytá *nro.* 25 $\frac{1.}{3.}$ *à flor:* 7. *facit flor:* 177. gr. 10.

Zá Ięczmien Cwiertni *nro.* 5. *à flor:* 5. *facit flor:* 25. - - - -

Zá Owies Cwiertni - - *nro.* 2. *á flor:* 2. 15. *facit flor:* 5. - - - -

W kupney od wyszynku od kwart *nro.* 1060. przydano kwart *nro.* 53.

á gr. 9. ráchuiąc *facit* - - - - *flor:* 15. 27.

Zá Drozdze do Gorzałki *in defectu* swoich - - *flor:* 4. - - -

Dozorcy koło tego chodzącemu ná Rok - - *flor:* 50. - - -

In summa Dystributy - - - *flor:* 277. 7.

Lucrum efficit ná tey Gorzałce *deductis expensis* - - - *flor:* 65. 23 $\frac{1.}{2.}$

Concordat cum Perceptis, - - - *flor:* 343. $\frac{1.}{2.}$

Dystynkcya. Nà Dobra przepalàna tymże MODELLEM iáko y ná Prostą, vczynić Calculàcyą, po wielu kwart z iedney Cwiertni wybierze, y Anyszku wiele wynidźie stosowáć się według wzwyż pomienioney Dyspozycyey we wszystkim dla doyśćia *lucrum.*

Connotatia: W tych Prowentách Browárnych y Gorzałczánych, gdy się w ktorey znáyduią Máietnośći Lásy, nà ozdzenie y podniecenie: zà drwá nie wchodźi Dystributá, záczym mnieyszy kosz à większy nà tym bywa zysk.

MO-

VII.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

Wszelkich Intrat, Percept, Distribut, y Remánentow OEKONOMIKI. Iákim sposobem Oekonomowie po vczynieniu z Vrzędnikámi álbo Pisárzàmi Prowentowemi dostáteczney Calculatiey, máią Pánom swoim podáć Summáryusz Relationis.

EX-

EXPLICATIA.

Poniewaß przy Pierwßym, Wtorym, y Trzećim MODELLVSZV, *wßelkich z Crescentiey Percept, Dystribut y Remanentow, tákże Arythmetycznych Distinctiey Explicatie dostátecznie sa opisáne: ktore że y do tego Summaryußu* Relationis *wyrozumienia należa. Záczym ná tym mieyscu,* idem non repetendo, *odsyłam powyż Łáskáwego Czytelnika, áby ták siàdniey poiąć mogł, tę* in Compendium *zebrána Numeryczną Táryffę.*

Rela-

Relátio Calcul: *ábo Summàryuß, Crescentiey, wymłotu, Plonu, Percept, Distribut, y Remánentow, we Trzech Folwárkách* A. B. C. *Krotko zebrány, y czyniony z Vrzędnikiem* N. à die ad diem Men: Anno &c.

Crescencya w Snopiu *nro.* 1.

Percepta kop.	Zyto. Kop Snop	Pszenica K. S:	Iecżmień K: S:	Groch. K: S:	Owies: K: S:	Proso. K: S:	Tarańca K: S:	Lnianes K. S:
Ná Fol. A. vżęto *nro.*	84: 21	67: 54	51: 56	9: —	75: 36	10: —	11: —	9: 30
B. vżęto *nro.*	83: 6	44: 42	53: 36	5: 24	41: 30	11: —	10: —	4: —
C. vżęto *nro.*	104: —	52: 30	46: —	10: —	100: —	9: —	10: —	7: —
In summa tey Crescencyey *nro.*	271: 27	165: 6	151: 32	24: 24	217: 6	30: —	31: —	20: 30

Wymłot Snopà, *nro.* 2.

Dystributá Snopá y Kop ná Fol. A. *nro.*	52: 50	29: 20	16: 50	9: —	22: 40	10: —	11: —	9: 30
B. *nro.*	24: —	17: 45	12: 50	5: 24	10: 36	11: —	4: —	4: —
C. *nro.*	50: 20	22: 30	13: —	10: —	38: 30	0: —	3: —	7: —
In summa wymłoconego Snopá - *nro.*	127: 10	69: 35	42: 40	24: 24	71: 46	30: —	18: —	20: 30
Remanet pro futura Calculatione nro.	144: 17	95: 31	108: 52	.....	145: 20	.....	13: —	.....
Concordat vtrũq; latus.	271. 27	165: 6	151: 32	24: 24	217: 6	30: —	31: —	20: 30

Płon Ziàrnà z wymłotu ná miárę Królowska, 3.

Percepta ziárná.	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m
Folw. A. Cwiertni.	56: —	25 $\frac{2}{3}$	22 $\frac{1}{3}$ $\frac{m}{4}$	6: —	34: —	6: —	8: $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	2: $\frac{1}{3}$
B. Cwiertni.	31: $\frac{2}{3}$	12: —	13 $\frac{1}{3}$ —	3: $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	14: —	7: —	3: $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	1: —
C. Cwiertni.	63: $\frac{2}{3}$	12 $\frac{1}{3}$	18 $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	8: —	51 $\frac{2}{3}$	7: —	2 $\frac{2}{3}$ —	1: $\frac{2}{3}$
In summa Ziárná.	151: $\frac{1}{3}$	50: —	54: $\frac{2}{3}$	17: $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	99 $\frac{2}{3}$	20: —	14: $\frac{2}{3}$	5: —

Roschod Ziarná pomienionego ná tęż miárę, 4.

Dystributá Ziárná ná Cwiertnie.								
Ná śiew do Folw. A.	29: —	18 $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	12 $\frac{1}{3}$	4 $\frac{2}{3}$ —	26: —	1: —	5: $\frac{1}{3}$	— $\frac{4}{3}$ $\frac{4}{m}$
Ná śiew do Folw. B.	26: —	10 $\frac{1}{3}$ —	14 $\frac{2}{3}$	2 $\frac{1}{3}$	18: —	—: $\frac{2}{3}$	4 $\frac{2}{3}$	— $\frac{1}{3}$ —
Ná śiew do Folw. C.	38: —	18: —	10: $\frac{2}{3}$	6: $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	40: $\frac{1}{3}$	—: $\frac{1}{3}$	4: —	— $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$
Ná ordynárye Vrzędnikom y zinnemi wydano.	37: $\frac{1}{3}$	2: $\frac{1}{3}$	15 $\frac{2}{3}$	2: $\frac{2}{3}$ $\frac{6}{m}$	10: —	.....	.....	.....
In summa Dystrybuty ziárná.	130 $\frac{1}{3}$	49: $\frac{4}{m}$	53 $\frac{1}{3}$	16: $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	94 $\frac{1}{3}$	2: —	14: —	1: $\frac{1}{3}$ $\frac{6}{m}$
Remánet ex Calcul: pro futura Calcul. w ziárnie	21:	— $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	1 $\frac{1}{3}$	1: — $\frac{2}{m}$	5: $\frac{1}{3}$	8: —	— : $\frac{2}{3}$	3 $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$
Concordat latus cum Remanente & Percepta.	151 $\frac{1}{3}$	50: —	54: $\frac{2}{3}$	17: $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	99: $\frac{2}{3}$	20: —	14: $\frac{2}{3}$	5: —

ZBożá w Kopàch według w zwyż pomienioney Tàryffy ſpecifikowáć. *Item* w Ziárnie cokolwiek *ex Calculatione* pokáże ſię, ſpecyfikowáć *diſtinctè*.

O Remanenta przeſztey Calculatiey pytáć ſię pàmiętáć, z nich máiąc początek y fundáment Calculatiey z Vrzędnikámi.

Omyłki ieśli ſię iákie *ex Calculatione* pokażą, według táxy waloru wpiſáć w Percepte.

Ná ſuperate mieć dozor, y ſłuſzną koło tego vczynić inquizycya.

O borze ſztuki bydłà przeliczyć, zrewidowáć po odmiànách cechowániu, przezwiſká konnotowáć, według Inwentarzà verificowáć. oſobliwie dla Nabiàłow wiele całkowych y połownych, zdechłego bydłà ſkory odebráć, y terminowáć.

Czynſze ieśli wybráne konnotowáć Browárne y Gorzałczáne, ô Retentách pámiętáć.

Kury, y inny Drob Folwárczny, oſobno Inwentárſkie, oſobno ná pożytek Siáná wiele Brogow, Stert, y wozow.

Sàdy zà co náięte, y wiele znaymu odebrano, wiele ná domowa zoſtáwiono fruktow potrzebę.

Ogrodnych Iárzyn wiele vprzedano, wiele w doły pochowano, wiele vwędzono.

Chlewnego bydłá Inwentárſkiego y przychowku, y innego rożnego co do Goſpodárſtwà należy ſpecifikácya, Stàdá y Robotnych koni.

Przędźiwá y Płcná rożnego gàtunku.

Przy tey tedy Caculatiey tego MODELLVSZV, wſzyſtko á wſzyſtko trzebá ſpecifikowáć, máiąc nà pámięći te dochody Intratne konnotowáne *folio* 70. *&* *folio* 86.

Pieniezne Poráchowáńie, z Intrat przy tymże Modellußu tákowym ma bydź ſpoſobem.

Percepta z rożnych ſpecyfikowànych rzeczy Goſpodárſkich, cokolwiek ſię tylko *ex ſpecificatione* Prowentow znáyduie, wynośi *in ſumma* intraty ogulney. - - - - - - - - - - - - - - - *flor*: 423 . 10.

Diſtributa cum diſinctione & ſpecificatione kàżdey rzeczy á teraz ogulnie ſię kłádźie *in ùmma* ná - - - - - - - - - - - *flor*: 630. 10.

Do ſzkàtuły Páńſkiey zà kwitámi oddano - - - *flor*: 3100. - -

Remanentu Vrzędnikow w gotowiźnie *reſtat* - - *flor*: 505. - -

---

Concordat ſumma cum Percepta flor: 4235. 10.

VIII.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

W KTORYM

Summaryuſz Generálny Roczney Intraty, według IV. MODELLVSZV kalkulatiey Vrzędnikowey, ábo Prowentowego Piſárzá: przez iákie Dyſtinkcye y ſpecyfikácye, ma reálnie deductis expenſis pokáżáć Intratę Roczną?

Summa-yn-

Summariusz Generálny Roczney Intraty według IV. ſárzà Prowentowe°: przez iákie dyſtynkcye y ſpecyfica-

Percepta.

Zboża *ex Calculatione* z Remánentami *reſtat* nà Intratę to ieſt

Żytá Cwiertni *nro.* 164. *á flor:* 7. Pſzenice Cwiertni *nro.* 37 $\frac{5.}{6.}$ *á flor:* 8. Ięczmieniá Cwiertni *nro.* 94 $\frac{1.}{3.}$ *á flor:* 5. Grochu Cwiertni *nro.* 1. $\frac{m.}{2.}$ *á flor:* 8. Owſá Cwiertni *nro.* 157. $\frac{2.}{3.}$ *á flor:* 2. 15. Tátárki Cwiertni *nro* 11. $\frac{2.}{3.}$ *á flor:* 8. Proſą Cwiertni *nro.* 18. z tego będźie Iágieł Cwiertni 12. *á flor:* 12. Siemieniá Lniánego Cwiertni *nro.* 3. $\frac{1.\ m.}{3.\ 2.}$ *á flor:* 9. Zà te tedy pomienione Zbożá *ſumma efficit.* - - - - - *flor:*	2484.	10.
Zà Płotno Lniáne, ktorego ieſt Pułſetkow *nro.* 19. ná Domową potrzebę *nro.* 9. ná przedaſz *nro.* 10. *á flor:* 12. - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor.*	120.	- - - -
Zà Iárzyny rożne Ogrodne, ktore ſię ráchuią w puł ná Domową potrzebę, w puł na przedaſz, *facit* zá nię - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	50.	- - - -
Zá Krowy *nro.* 4. przedáne po Folwárkách - - - - - - - - - - - - - *flor:*	47.	- - - -
Zá Wieprzá Karmnego, - - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	20.	- - - -
Zá Skory przedáne *nro.* 18. - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	19.	- - - -
Zá Sády po Folwárkách náięte - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	27.	- - - -
Z Browáru tákowa Intratà: *ex Calculatione* znáyduie ſię ná Piwie *lucri* (bo iuż w Prowenćie Zboża iák zá gotowe Pieniądze ſą zápłácone) *in ſumma* - - - - *flor:*	402.	15.
Ná Gorzáłce *Item* znáyduie ſię *lucri* według oſobliwey Calculacyey - - - - *flor:*	66.	21.
Z Nabiáłow *deductis expenſis* od Krow Całkowych *nro.* 24 $\frac{1.}{2.}$ *reſtat* ná Intratę Fáſek *nro.* 11. *á flor:* 8. - - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	88.	- - - -
Zá Sery Kop *nro.* 11. - - 14. *á flor:* 7. - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	78.	24.
Zá Siáno ktorego przedano Brogow *nro.* 6. rachuiąc *á flor:* 80. *facit* - - - *flor:*	480.	- - - -
Z Czynſzu wybránego od Poddánych ná ś. Marćin z Kaczmarzem - - - *flor:*	130.	- - - -
Od Młynárzá *ratione* Arendy Młynow ná Rok, - - - - - - - - - - - *flor:*	150.	- - - -
In ſumma Percepty, - - - - - *flor:*	4163.	10.

Diſtr-

V. VI. MODELLA ſpecifikácyey Vrzędnikowey ábo Picye ma bydź realnie deductis expenſis pokazàna Intratá.

Diſtributa.

Vrzędnikowi *ratione* Pieniężney Dyàryey zá Rok, - - - - - - - - - - - *flor:*	150.	- - - -
Goſpodarzom dwiemà we dwuch Folwárkách Dyáryey *à flor:* 30. - - - - - - *flor:*	60.	- - - -
Dźiewkom Mytá, Párobkom, Pogániáczom, Páſtuchom z obuwiem, Kozuchámi, &c. *flor:*	83.	- - - -
Ná rożne potrzeby y drobiazgi koło Goſpodárſtwá, Rzemięślnikom, - - - - *flor:*	180.	- - - -
Zá Poſtronki, Zelázà, ſmoły, wozy *& alia* - - - - - - - - - - - - - *flor:*	40.	- - - -
Zá Wieprzá przykupionego do karmienia - - - - - - - - - - - - - *flor:*	7.	- - - -
Zá Náśienia Ogrodne *in defectu* domowych - - - - - - - - - - - - - *flor:*	15.	- - - -
Zá Achtele do Browáru *nro* 8 *á flor:* 1. - - - - - - - - - - - - - *flor:*	8.	- - - -
Ná Powab do Zniwá ná oſob *nro.* 220. á gr: 10. wydano - - - - - - - - *flor:*	73.	10.
Viales Curſorom rożnym z liſtámi - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	7.	- - - -
Kolendy Czeládzi według zwyczáiu - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	3.	- - - -
Kśiędzom po Kolendźie ze Szkolnymi - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	4.	- - - -
In Summa pomienioney Dyſtrybuty - - *flor:*	630.	10.
Illaty do ſkárbu Páńſkiego zá kwitámi oddał Vrzędnik - - - - - - - - - *flor:*	3100.	- - - -
Summa hac vtraq; facit - - - - - - *flor:*	3730.	10.
Remanent - - - - - - *pro futura Calculatione* v Vrzędnikà - - - - - - *flor:*	433.	- - - -
In Summa ſummarum - - - - - - - *flor:*	4163.	10.

Summá tedy Roczna *efficit deductis expenſis* iáko *patet ex Calculatione* Intraty ná *flor:* - - - - - *3605.*

I N F O R M A C Y A.

Do tákiego MODELLVSZA *y Summáryuſzá, może włożyć wſzyſtkie Oekonomiczne Prowentá Intratne w Percepty, według ſpecyfikácyey* fol. 70. *w Punkćie* Informationis IV. & folio 86.

Dyſtrybuty tákże wſzelkie Ordynáriyne y extraordynáriyne według Realnych dokumentow wpiſáć, y tákowym ſię ráchowáć ſpoſobem.

Czyn-

Czynſzow rożnych Chłopſkich y dánin podług Oſády nà ś. MARCIN; ktorych tákowa Specificatio.

	Czynſz pieniężny.	Kápłony.	Gęśi.	Iáycà.	Sep Pſzenny. Cwiertnie.	Sep Owśiany Cwiertnie.
Czynſz ieśli z Stroznym czyli bez Strożnego.						
Kmiecze Wśi A. według liczby oſob Oſady y Imienia ieden z nich dáie po - - - - *flor.*	1. gr. 6.	4.	2.	30.	1.	1. $\frac{2.}{3.}$
Zagrodnik ieden *nro.*	- - - : 7. $\frac{1.}{2.}$	2.	1.	15.	—	—
Wieś B. Kmiéc po *ſt.*	1. : - - -	4.	2.	30.	1.	1. $\frac{1.}{3.}$
Zagrodnik - - - *nro.*	- - - : 6.	2.	1.	15.	—	—
Wieś C. Kmieć po - - - - - - *flor.*	1. : 18.	4.	2.	30.	—	2. $\frac{1.}{6.}$
Zagrodnik - - - *nro.*	- - - : 7. $\frac{1.}{2.}$	2.	1.	15.	—	—
Rzemieślnicy, Káczmarze z Młynárzámi Czynſzu - - - - - *flor.*	150. - - - -					

Robóćizna Chłopſka, tu ſię nie ſpecyfikuie, gdyż tà według mieyſcá, Oſády, y dawnego zwyczàiu, iáko ieſt przy kàżdey náznàczona y poſtànowiona Máiętności, tàk też podług tey nic więcey nie przyczyniàiąc, àni opuſzczàiąc, oney záżyć y ſtoſowàć ſię.

RE-

REMANENTY z MODELL VSZOW WYZEY POŁOZONYCH, IV. V. VI. VII.

Po expedyowàniu pomienionych z Vrzędnikámi Ràchunkow, tàki *ex Calculatione* przy nich zoſtawáć ma *in ſimul* zebràny Remanent, od ktorego właśnie czáſu, y z czego ſię będą mieli (*ad proportionem* tey verifikacyey *Diem*, *Menſem*, & *Annum*, ſpecyfikuiąc) *in futurum* ráchowàć.

Remánent - - - - - w Kopàch y Snopiu.

	Zyto: Kop. Snop	Pſzenicá. Kop. Snop.	Ięczmien. K. S.	Groch. K. S.	Owies. K. S.	Proſo. K. S.	Tátárká. K. S.	Siemię Lniane. K. S.
In ſumma zboża w Snopiu.	144. 17.	95. 31	108. 52.	- - - - - -	145. 20.	- - - - - -	13. - - -	- - - - - -

Remánent w Ziárnie wymierzonym Miàrą Kràkowſką.

	Cwie. Kor.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.
In ſumma w Ziárnie.	21. —	$\frac{2.\ 4.}{3.\ m.}$	1. $\frac{1.}{3.}$	1. $\frac{2.}{m.}$	5. $\frac{1.}{3.}$	18. —	$\frac{2.}{3.}$	3. $\frac{1.\ 2.}{3.\ m.}$

Wſzytkie inne rzeczy ktorekolwiek tylko do Goſpodárſtwá należą przy Máiętności tenorem Inwentarzá ſpecyfikowáć videlicet.

Przędźiwá Lniàne.
Konopne.
Zgrzebne páćieſzy.
Płotnà rożne, wiele ktorego gátunku.
W Pieniądzách *reſtat ex Calculatione* - - - *flor.* 505. - - -
Defecta Zboż w Snopiu, w ziárnie; y inne ktoreby były: *Ex occaſione* Vrzędniká.
Oborá w ktorey Rogàtego Bydłá *cum diſtinctione* Folwàrkow
Ogulnego rożney śierći *nro.*
Krow Ogulnych znazwiſkiem, y odmiànàmi *nro.*
Pożytkowych ogulnych *nro.*
Całkowych *nro.*
Połownych *nro.*
Niepożytkowych *nro.*

Bykow

Bykow, tàkże według śierći y odmian opiſáć, *nro.*
Wołow Robotnych - - - - - - - - *nro.*
Wołow Karmnych - - - - - - - - - *nro.*
Wołow v Chłopow nà załogi - - - - *nro.*
Przychowek, Rocznych dwuletnich &c. ogolnych *videlicet.*
Byczkow - - - - - - - *nro.*
Iáłowek - - - - - - - *nro.*
Owczárnia, w ktorey ogulnych ſztuk *nro. videlicet.*
Owiec pożytkowych - - - *nro.*
Iáłowych - - - - - - - *nro.*
Bàránow - - - - - - - *nro.*
Skopow - - - - - - - - *nro.*
Przychowek Rocznych y rożnych &c. *nro. videlicet.*
Bàránkow - - - - - - - *nro.*
Owieczek - - - - - - - *nro.*
Chlewnego bydłá ogulnego - - - *nro. videlicet.*
Máciorek Sámic Stàrych - - - *nro.*
Sámcow - - - - - - - *nro.*
Wieprzow - - - - - - - *nro.*
Wieprzow w karmniku à Die - - - *nro.*
Wieprzow w Młynie à Die - - - *nro.*
Przychowek Rocznych y rożnych ogulnych *nro. videlicet.*
Wieprzkow - - - - - *nro.*
Sàmiczek - - - - - - *nro.*
Folwárczny drob, Kur Inwentárſkich *nro. cum distinctione* Folwàrkow.
Kur proſtych z przychowku - *nro.*
Kápłonow - - - - - - *nro.*
Kogutow - - - - - - *nro.*
Gęśi Inwentàrkich - - - - - - *nro.* ogulnych.
Gęśi - - - - - - - *nro.*
Gąśiorow - - - - - - *nro.*
Przychowku ogulnego - - - - - *nro.*
Iendykow - - - - - - *nro.*
Káczek - - - - - - - *nro.*
Nabiáły Fáſek Màſłá y kwart - - *nro.*
Serà Kop y liczby - - - *nro.*

Skor

Skor z odeſzłego rożnego bydłà *cum distinctione & verificatione* - - - - - *nro.*
(*zynßow* Chłopſkich od Kmiećiow, Zagrodnikow, Rzemieślnikow y Młynárzovv ná ſummę *flor.*
Browárne Retenta, w Słodách Cwiertni y Korcy *nro.*
Piwà w Achtelách w Piwnicy - - *nro.*
W Kárczmàch ná wyſzynku, według kárbow, *nro.*
W Chmielu Cwiertni, y Korcy *nro.*
W Młotách - - - - - - - *nro.*
Gorzalnia, Gorzałki przepaláney nà dobrą ányſzkową.
Z przemierzenia Kwart - - - *nro.*
Item Proſtey kwart - - - - *nro.*
Słodu gotowego Cwiertni y Korcy *nro.*
Anyſzku funtow - - - - - *nro.*
Siáná, Brogow, y Wozow - - - - *nro.*
Słom rożnych Oćiep - - - *nro.*
Sádow Vrodzáynych - - - - - *nro.*
Ogrodow Iárzynnych - - - - - *nro.*
Náśienia rożnego - - - - - - *nro.*
Zagonow zàśianych wiele czego - - *nro.*
Iàrzyn rożnych w dołách wiele czego dołow *nro.*
Páśieká, w ktorey osádzonych Pniow - *nro.*
Puſtych Pniow - - - - *nro.*
Stáwow Ogulnych nárybionych w Roku - - *nro. &c.*
Według mieyſcà y nazwiſkà - *nro.*
Sadzáwek - - - - - - - *nro.* (czyná ſię *&c.*
Młynow, ná wymiaràch, wymierzono *Die & Menſe* á zá-
Stádo Klacz *nro.* według lat, śierći, y odmian,
Koni tákże - - - - - *nro.*
Stádnikow - - - - - *nro.*
Przychowku ſtádnego ogulnego - *nro. videlicet.*
Zrżobkow - - - - - *nro.*
Klaczek - - - - - - - *nro.*
Koni robotnych - - - - - - *nro.*
Mytá Czeládźi Dworſkiey, y Folwárczney nie dopłácone *ex Calculatione Reſtat* z zeznánia nà *flor.*

Mobilia záś roine Goſpodárſkie, według Inwentarzá, y Connotácyey rewidowáć máią PP. Ráchmiſtrze, ieśli w czym iákiego nie máß mankámentu.

Z tych záś wyżey ſpecyfikowánych rzeczy, powinni Vrzędnicy ráchowáć ſię: *ſub Die, Menſe & Anno.*

MODEL.

MODELLVSZ INWENTARZA.

Iáko ma być káżda rzecz Compendiosè cum Diſtinctione & Specificatione, (ktora ſię tylko przy Máiętnośći ná grunćie znaydźie, minima quæq; kłádąc) opiſàna y connotowána.

A NAPRZOD.

Dwor, Ktorego *poſitionem loci* od wiàzdu wyràźić, przy tym wiazd, wrotà fortki, párkány, y ogrodzenie, ná biegunách wrotà, drzwi: álbo ná zawiáſach, z kunámi, z wrzećiądzàmi, z ſzkoblámi, zamkàmi, z ſkłotkámi żeláznemi, álbo iàko ſię znáydowàć będą; opiſáć.

Budynki Dworſkie, Murowàne czyli budowáne, z Iżbámi, z Pokoiàmi Izdebkàmi, z Komnátámi, z kumorámi, z Spiżárnią, z Gankámi, śienia, ktore według dyſpozycyiey ſpisáć. okná ſklàne wołow, czyli w drewno wpráwione, v nich kraty, álbo báláſy, z okiennicámi żeláznemi od podworza, czyli ze wnątrz, otworzyſte álbo záſuwàne, piece, kominy, kominki w nich bláchy, czeluśćie, drzwi robotą Stolárſką, álbo proſtą, z zawiàłzámi, z ántabą, z haczykámi, z ſzkoblem wrzećiądzem, zamkiem, z zaporą, podłogá, powáłá, o wielu belek, liſtwy, pułki, ſzafy, Stoły, ławy, ſtołki y inne rożne, ktore tylko do ſzpizàrnie należą vpàtrowáć y porzannie ſpiſáć trzebá.

Dàch poddáſze dàchowką, czyli guntàmi, àlbo tàrćicàmi nàkryty, álbo Słomą àlbo trzćiną poſzyty.

Lámus álbo ſklep iákim budynkiem, ieśli ſklepiony, ten opiſáć według Dyſpozycyey Budynku.

Kuchnia W ktorym tàkże Budynku, wſzyſtkie opiſáć *neceſſaria* y ogniſek y komin, przy tym piec Piekàrſki, *&* *alia* ktore mogą *ſequi* tego *ad commoditatem*.

Studnia ná ktorym mieyſcu ocembrowána, drzewem iàkim, álbo kámieniem przy tey Studniey, Zoraff, álbo kobelicá, z wiàdrámi nà Linie, álbo Łàncuchu, nie przepomnieć Sztoku, Rzapiu, ieśliby był; álbo też Pompę.

Szpichlerz

Szpichlerz iàkim budynkiem opisàć, przegrod wiele, z miàràmi, z Młynkiem, y àrfą do chędozenia Zboża, y iàk wiele iákiego Zboża w źiárnie wymierzonego connotowàć.

Stáynia. Tákże *ſimili modo* opiſáć, złoby, drábiny, y ná wiele koni przeſtrzeńſtwo może być, dách, zámknienie, y podłogę.

Wozownia Iákim budynkiem, z iákim zawàrćiem, y przeſtrzeńſtwem.

Folwàrczny Budynek Goſpodárſki, według w zwyſz opiſàniа, wſzyſtkie poterminowáć *neceſſaria*. Piekàrnią w ktorey Piec Piekàrniány z kominkiem do świátłà, grodze nà Cielętá ze złobem, z drábinkàmi, tàkże y ná Krowy, w tym Folwàrku, kłod nà Kàpuſtę, y inne rożne naczynia Goſpodárſkie, y do Nabiáłow zwyczàyne.

Loch do Nabiáłow, iáka będźie dyſpozycya opiſàć, tákże Sernik, kurnik, Wołownia, Chlewy, Komory, Stáynie, y Gołębniki.

Łáźnia. Iáki budynek, Piec, wánny, ławki, kominek, y inne Łáźienne naczynia rożne ſpecyfikowàc.

Páśieká Wiele oſádzonych Pniow, wiele puſtych, zàgrodzenie, dàſzki nád Bárćiàmi, fortkà z zàmknieniem.

Browar. W nim Budynki, weśćie, wiazd, ogrodzenie, Dàch, poddàſze, Naczynie Browárnie, Kłody ná Słod, Kádźie, ieśli ktory z nich będźie opaſány Łàncuchem, Kátki, przykryćie, álbo wieká do Kàdźi, Koćieł, kotliná, Száfraty, Liie, Wiádrà, Rynny, Konwie, Cebry, koſz do Chmielu, koſtur, poćiſk, Siekiery, Achtele, wory, koryto do zálewània zboża

Ozdownia według budynku, Piec do Ozdzenia, Czeluśćie, Láſy, *nro.*

Gorzałnia Tákże iáki budynek, Gàrcow w lepionych z Rurnicàmi, kłod do zàćieràniа, Beczki, Bàryłki, konwie, Liie, nalewki, Cebry, wieká.

Piwnicá ná ktorym mieyſcu, budynek oney, ſchody, kętnary, korytà, y inne *neceſsaria* ktore moga być.

Oborá Według dyſpozycyey budynku, y przeſtrzeńſtvvá, Ogrodzenia, Dylowánia, żłoby Drábiny, wrotà, fortki, nakryćia.

Bydło rogáte podług Folvvárcznego trybu iàko ſię znaydźie, po śierći po odmiànàch y nazwiſkách opiſàć, *cum diſtinctione* pożytkowych, wiele Całkowych, wiele połownych. *Item* Byki, Wołу karmne, robotne, przychowki podług lat.

Owczárnia *ſimili modo*, iàko w zwyſz pomienione bydło, Owce pożytkowe, Iáłowe, wiele Białych y Czarnych, Báránow, Skopow, y Przychowku.

Chlewne bydło. Ogulnego *nro. videlicet.* Sàmic màciorek, Stádnikow, wieprzow,

wieprzow, chlewy, według budynku, Przychowki, rocznych Prośiat.

Drob Folwárczny. Kury, Gęśi, Iendyki, Káczki Inwentàrſkie z przychowku, kur proſtych, Kápłonow, y Owocu kokoſzego.

Gumno. Wiàzdy, wrotà, fortki, oparkànienie, àlbo iákie ogrodzenie, według dyſpozycyey budynku. Stodoły, Káwy, Szopy, Brogi, Brozyny, nakryćia, y zawárcie, Zboża w Snopiu, Słomy, ſnopki.

Siáno. Brogow, Stert y for Siàná, y iàk dawnego, Rocznego koſzonego wiele może być.

Polá álbo Role. Ktore ſą troiákie, z vrodzáiámi, mieyſcá onych, podług Dworſkich wzorow, oſobno opisáć puſte, nà ktorych wſzelkiego Zboza iáko ſię znaydźie, *videlicet*: Zyto Oźimie, y Iáre, Pſzenicá Oźimia; y Iára, Ieczmien, Ryſz, Orkiſz, Groch, Owies, Tátàrká, Proſo, Ber, Rzepik, Hányzek, Kolender, Kminek, Szocowicà, Len, Konopie, y Rzepá.

Siewy pro Anno: Według w zwyſz pomienionego Zboża, wiele czego wyśiano vczynić terminátę.

Ogrody Iárzynne Dworſkie, y Puſte, ná ktorych zagonàch Iárzyny záśiane *nro.* Rozſàdy, tyle, Pàſternaku, Màrchwie, Rzepy, Cybule, Pietruſzki, Ogorkow, Bàni, Cwikły, Czoſnku, Náśiennych Iàrzyn, oſobno ponotowáć nà przechowánie, tàkże y Głabiu.

Ogrod Włoſki, w ktorym iàka budynku dyſpozycya, Ogrodzenie, wiazd, Fortki, zawárćie, Chłodniki, Sczepia, kwátery, drogi, przy tym naczynia Ogrodne, grácà, gràbie, taki, noſze, drábiná, oſęká do chędożenia Liſek z drzewá, Łàwy.

Sády ná ktorych mieyſcàch, z iákim vrodzàiem y wiàkiey cenie Arendá.

Chmielniki. Według mieyſcá. Stroiſze ponumerowáć.

Łąki. Mieyſcá opisànie y wiele z nich bywa Brogow Siáná.

Stáwy. Tákże opisànie mieyſcá, nazwiſká ich, osàdzonych, nárybionych w ktorym Roku, tákże puſtych, y Sadzáwek y wiele czego *cum diſtinctione.* Grobli obwárowánie, Spuſty, Mnichy.

Młyny. Według dyſpozycyey budynku, Koł biegunowych, Staporow do Krup, Stępy ná Oley, ſoluſz, Izbice, pogrodki, Kámienie, Szkrzynie, Pytle, Przetàki, Miàry, miárki, Oſkàrdy, drzewá, Wory, przy tym osádá Polà, Łąk, Sádow, Ogrodá, nà wymiárách czyli ná Czynſzàch, quotę náterminowáć, Wieprzow Dworſkich w karmniku, *à Die, Anno, nro.*

Wodny / *Wietrzny* / *Końſki y Domowy* / *młynek.*

Szprzęty rożne Goſpodàrſkie Dworſkie, y Folwàrczne pługi, Rádłà z zelàzne, Brony, z żelàznemi àlbo drewniànemi gozdźmi, vzdeczki, śle, vzdzenice, poſtronki, kulà, ſanki, y śiekierà. Wozy robotne okowáne, boſſe, z pułkoſzkámi, z drábinàmi, deſzkámi, wagi, śiodłà, fornal, pułſzorki, lece, drągi y máźnicá.

Stádo Końſkie, tych ogulnie liczbę vczynić, ſztuk, potym oſobno według lat, śierći, odmian, znàków, y cech ſpecyfikowàć, Stádnikow, Przychowku, *cum diſtinctione* Zrźebcow, y klaczek, przy tym konie robotne opisàć.

Lás, Bor, Puſcza, Gay, Chruśćizne opisàć, iákie drzewà, Budynkowe, ná opał, Pſzczelniki, Łąki, Zołędźi, y Bukwi vrodzay.

Grànice; ieśli ſą znáczne Kopce, àlbo według Rowu, Gośćincà, Mogił, Rzek, kámienia, y drzewá iákiego, álbo miedze.

Wieś w iàkiey oſàdzona dyſpozycyey, y przy iàkim mieyſcu, Połáćia, iedną czyli dwiemá, w kupie, w okrąg, àlbo gdźie nie gdźie Chàłupy, Chàłup ośiádłych kmieczych *nro.* Zagrodnikow, Chàłupnikow, Kárczmy, y puſtki poterminowáć.

Powinnośći Poddànych podług zwyczáiu ktorey Màiętnośći, iáko ieſt poſtànowiona robośiznà, y dániny w pieniądzàch, zbożàmi, y drobiem Folwàrcznym, od Kmiećiow, Zagrodnikow, Chàłupnikow, Rzemieślnikow, Káczmarzow, Młynárzow, y komornic, po Imieniách opiſáć doſtátecznie trzebá.

Monimenta. Praw pewnych Autentycznych, Kwity Poborow, Podymnego, Rogowego, Czopowego, Pogłownego, tákże y Wyderkaffow iákichkolwiek.

Pápiernia, Szàbelnia, Hutá Kruſzcowa y Szklána, Kuznice, Wieże Solne gdźie Sol wárzą, te Prowentá gdy ſię w ktorey znayda Màiętnośći według w zwyſz opisània budynkow y dyſpozycyey *ex reuiſione*, tákże naczynia wſzelkie ktore do ktorych należą, dla rzetelnego Inwentarzá opisáć, màiąc nà pàmięći Oſàdy, y przyległe do nich Role, Łąki, Sády y Ogrody *cum reuiſione* Prawà, y dawnego vżywánia, ná iàkich záśiedli Goſpodarze powinnośćiách.

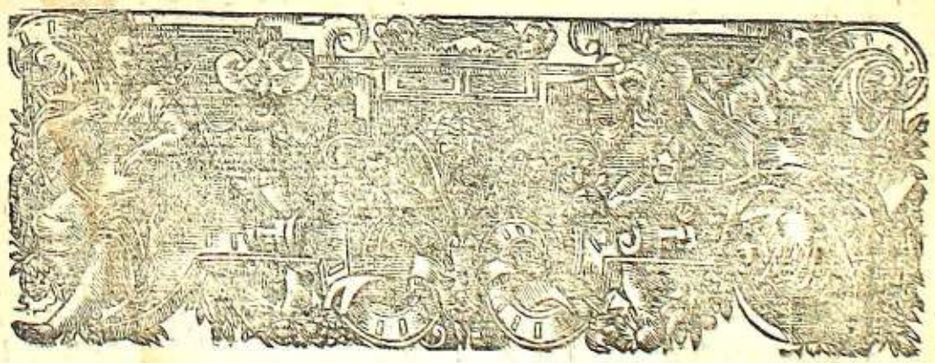

TABV-

TABVLA MVLTIPLICATIONIS,

To ieſt, Rozmnożenie Liczby.

ABO

OBIECADŁO ARYTHMETYCZNE.

Ktorą powinni ná pámięć vmieć Ráchmiſtrze. Gdyż do Ráchunkow ieſt wielce potrzebna. Spoſob zrozumienia tey Tabuły, ten ſię záchowuie, według porządku Liczby. 1. 1. 1; Znáczy raz ieden, że tylko ieſt y będźie iedná liczbá. Záś dwá ràzy dwá, vczynią cztery.

Et conſequenter vt ſequitur numericè.

1.	1. - - - 1.		5.	5. - - - - - - 25.	
	2. - - - 4.			6. - - - - - - 30.	
	3. - - - 6.			7. - - - - - - 35.	
	4. - - - 8.			8. - - - - - - 40.	
	5. - - - 10.			9 - - - - - - 45.	
2.	6. - - - 12.			10 - - - - - - 50.	
	7. - - - 14.		6.	6. - - - - - - 36.	
	8. - - - 16.			7. - - - - - - 42.	
	9. - - - 18.			8. - - - - - - 48.	
	10. - - - 20.			9. - - - - - - 54.	
				10 - - - - - - 60.	
	3. - - - 9.		7.	7. - - - - - - 49.	
	4. - - - 12.			8. - - - - - - 56.	
	5. - - - 15.			9. - - - - - - 63.	
3.	6. - - - 18.			10. - - - - - - 70.	
	7. - - - 21.		8.	8. - - - - - - 64.	
	8. - - - 24.			9. - - - - - - 72.	
	9. - - - 27.			10. - - - - - - 80.	
	10. - - - 30.		9.	9. - - - - - 81.	
	4. - - - 16.			10. - - - - - - 90.	
	5. - - - 20.		10	10. - - - - - - 100.	
	6. - - - 24.		10.	100. - - - - 1000.	1. / m.
4.	7. - - - 28.		10.	1000. - - - 10000.	10. / m.
	8. - - - 32.		10.	10000. - - 100000.	100. / m.
	9. - - - 36.		100.	100. - - - 10000.	
	10. - - - 40.		100.	10000. - - 1000000:	milion.

Specy-

Specyfikácya Numerácyey y Summowánia, ktore ńko wiedźieć, y wyrażáć, z tey ſię informowáć Dyſpozycyey.

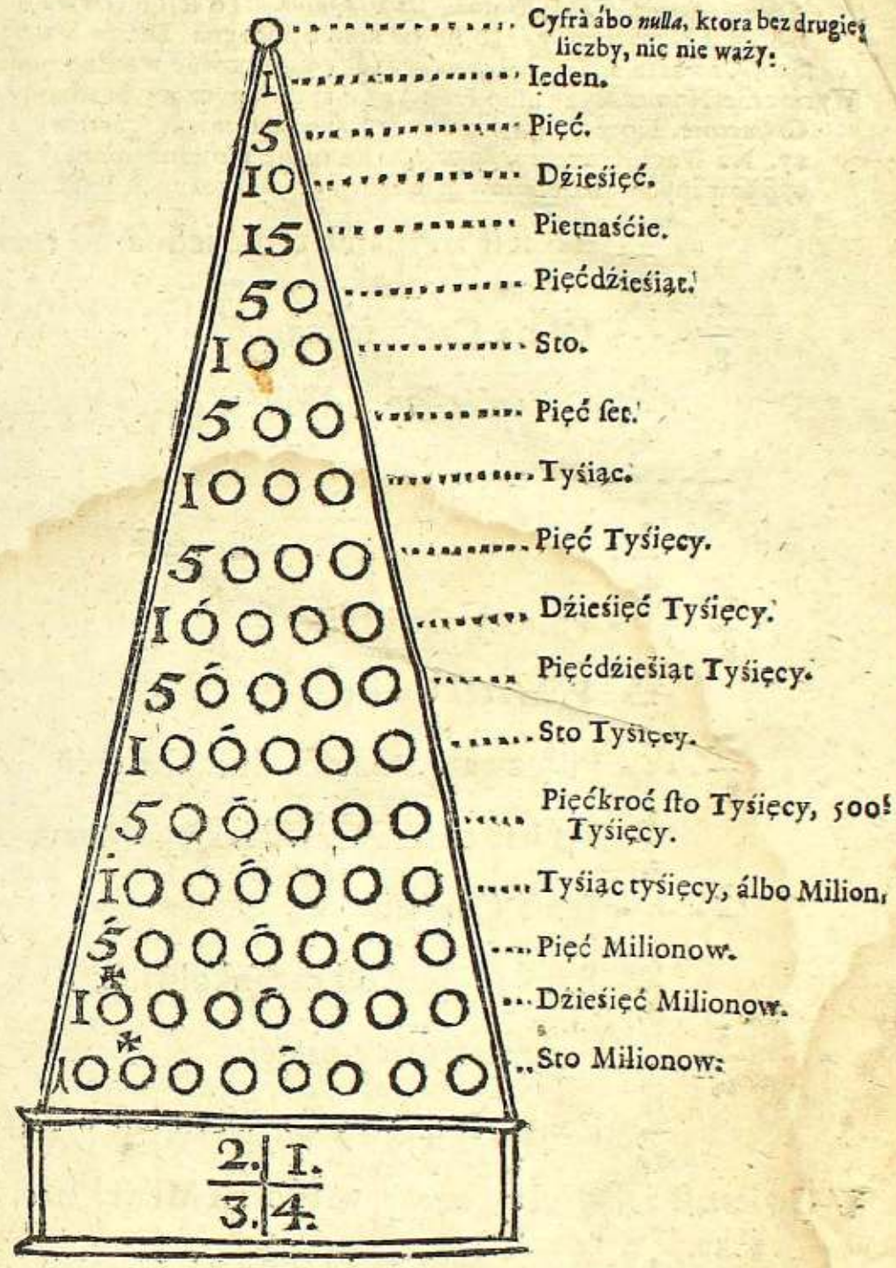

Wiekſza záś liczbe ták ſummowáć, wyrażáć, y wymowić potrzebá.

1. ✱. 1. ✱. 1.

2 3 1 2 1 4 3 2 4 3 2 1 1 3 2 2.

To ieſt, Dwá Tyśiące Tyśiącow Tyśiącow Tyśiącow Tyśięcy, Trzykroć dwánaśćie Tyśięcy Tyśiącow Tyśiącow Tyśięcy, Sto czterdźieśći y trzy Tyśiące Tyśiącow Tyśięcy, Dwákroć Czterdźieśći y trzy Tyśiącow Tyśięcy, Dwákroć iedenaśćie Tyśięcy, Trzy ſtá dwádźieśćia y dwá.

Tá po-

Dwa tysiące trzysta dwanaście Bilmillionów, sto czterdzieści trzy tysiące, dwieście czterdzieści trzy millionów, dwakroć iedenaście tysięcy, trzyste dwadzieścia dwa —

SPECYFIKACYA NUMERACYEY.

Tá pomieniona y wyrážona Summá ma ſwoy fundáment liczby, ktora z końcá ſámego do Czwartego Numeru ráchowáć, y znáczyć nád tą liczbá ákcentem, znowu od tegoſż Znáku do Czwartey, tákże znáczyć ſobie, iáko wiele záchodźić może, licząc *Prima ſe, Secunda decem, Tertia Centum, Quarta mille.* To ieſt pierwſza liczbá, znáczy przez śię, iáko ieſt wyrážona, y iáko śię od końcá poczyna. Druga Dźieśięć wedle niey. Trzećią Sto, Czwarta Tyśiąc, potym liczyć, y ſummowáć według podánego wzwyż ſpoſobu.

Wyráženie Numerácyey álbo Frákcyey Arythmetyczney bárdzo potrzebne ná rożne miáry, Cwiertnie, Korce, Miárki, Gárce Szynkárſkie, Pułgárcowki, Kwarty, y inne pomiáry. Ná Wagi, Gwichty, Łokćie, y ná rożne Pinieżne monety tákże y dla powyżey Specyfikowánych Modelluſow y ichże Arythmetycznych Explikácyey.

$\frac{1.}{16.}$ To ieſt ſzeſnaſta część iedná od rożnych miar ſpecyfikowánych.

$\frac{1.}{8.}$ - - - - Oſma Część iedná.

$\frac{1.}{4.}$ Cwierć iednà, od łokćià, gàrcá, korcá, wagi, y od monety.

$\frac{1.}{2.}$ - - - - Puł częśći àlbo połowicá.

$\frac{3.}{4.}$ Trzy Cwierći czego śię tràfi.

$\frac{3.}{8.}$ - - - - Pułtory Cwierći.

$\frac{5.}{8.}$ Pułtrzeći Cwierći.

$\frac{7.}{8.}$ - - - - Pułczwárty Częśći àlbo Cwierći.

$\frac{1.}{3.}$ To ieſt trzećia Część iàkiey Miàry.

$\frac{2.}{3.}$ - - - - Dwie Częśći.

$\frac{1.}{6.}$ Szoſta Część od czegokolwiek.

$\frac{3.}{6.}$ - - - - Pułtory ſzoſtey częśći.

$\frac{5.}{6.}$ Pułtrzeći ſzoſtey Częśći to ieſt pięć Częśći od ſzoſtey.

W Cwiertni ieſt Korcy *nro.* 3. w Korcu Miárek *nro.* 8. Miàrek frákcyą táka.

$\frac{1.}{8.}$ Miàrkà iedná $\frac{1.}{16.}$ puł Miàrki *ad proportionem* Korcá.

Ad proportionem záś Cwiertnie pomienioney tàk śię Miárki piſzą *videlicet.*

$\frac{1.}{24.}$ Miárkà iedná $\frac{3.}{24.}$ Pułtory Miárki $\frac{1.}{12.}$ pułmiárki.

Alio tákże *modo* piſáć śię mogą miárki dla ſnàdnieyſzey Specyfikàcyey.

$\frac{1.}{m.}$ iedná Miárká, $\frac{2.}{m.}$ dwie, $\frac{3.}{m.}$ trzy *& conſequenter* wiele ich będźie piſáć.

Expli-

EXPLIKACYA
Frákciey Specifikowánych.

Wźiąć Miáry proporcyą, do rozdźielenia ná częśći, á potym ią według Arythmetyczney pokazáć y opiſáć dyſtynkcyey, *ad Exemplum*, ná Miárę, Wagę, łokieć, y ná monety pieniężne.

Miárá, puł miáry, Cwierć miáry, puł Cwierći, puł puł Cwierći, puł, puł, puł, Cwierći &c.
Gárniec, puł gárcá, Kwartá, puł Kwarty, Kwáterká, puł Kwáterki;
Łokieć, puł łokćiá, Cwierć, puł Cwierći, puł puł Cwierći, puł, puł, puł Cwierći &c.
Cetnar, Kámień, Grzywná, Funt, puł funtá, Cwierć, &c.
Pieniądze, ieśli od złotego, ten ma w ſobie *gro.* 30. puł złotego, Cwierć złotego, *groſzy nro.* 5. $\frac{1}{6}$ Szoſtak $\frac{1}{6}$ Groſzy 10. $\frac{1}{3}$ Ieśli od talerá, od ſtá y od czegokolwiek może wźiąwſzy proporcyą ná część rozdźieliwſzy podobnemi opiſáć frákcyámi, według Modellu iáko śię wyżey ſpecifikuią.

Po opiſániu Frákcyey Arythmetycznych ná rożne Miáry, Korce, Gárce Szynkárſkie, Łokćie, y ná ſummy pieniężne; że y Wagá do Oekonomiki, dla Wełny, Łoiow, Przędźiwá &c. potrzebna, preto dla informácyey, tu śię rożne ſpecifikuią Diſtinkcye.

Cętnar ieden ma w ſobie - - - - - - - -	*Kámieni*	5.	
Cętnar ma w ſobie - - - - - - - - - - -	*Funtow*	130.	
Puł Cętnará ma w ſobie wagi - - - - - -	*Funtow*	65.	
Trzećia część Cętnará ma - - - - - - - -	*Funtow*	$43\frac{1}{3}$	
Czwarta część Cetnará ma - - - - - - -	*Funtow*	$32\frac{1}{2}$	
Kámień Krákowſki ma - - - - - - - - - -	*Funtow*	26.	
Kámień Wárſzáwſki ma - - - - - - - - -	*Funtow*	24.	
Kámień Lwowſki ma - - - - - - - - - -	*Funtow*	36.	
Kámień Gdáńſki ma - - - - - - - - - -	*Funtow*	24.	
Funt ieden ma - - - - - - - - - - - -	*łotow*	32.	
Puł funtá - - - - - - - - - - - - - - -	*łotow*	16.	
łot ma - - - - - - - - - - - - - - - -	*Kwintle*	4.	
Kwintlá ma - - - - - - - - - - - - - -	*Pſeniki*	4.	
Vncia - - - - - - - - - - - - - - - - -	*łotow*	2.	
Cetká ma tákże - - - - - - - - - - - -	*łotow*	2.	
łot ma - - - - - - - - - - - - - - - -	*Gran*	6.	
Item łot ma - - - - - - - - - - - - -	*Gren*	18.	
Grzywná ma w ſobie metallu - - - - -	*łotow*	16.	*to ieſt puł funtá.*
Grzywná ma - - - - - - - - - - - - - -	*Kwintel*	64.	
Grzywná ma - - - - - - - - - - - - - -	*Kárátow*	24.	
Kárát ma - - - - - - - - - - - - - - -	*Gran*	4.	
Kárát ma - - - - - - - - - - - - - - -	*Gren*	12.	
Gran ma - - - - - - - - - - - - - - -	*Greny*	3.	
Grzywná ma - - - - - - - - - - - - - -	*Gran*	96.	
Grzywná ma - - - - - - - - - - - - - -	*Greny*	288.	
Ná łáſzt Gdáńſki Zboża wchodźi Cwiertni Krákowſkich - - - -		27.	
W Czwiertnią pomienioną wchodźi - - - -	*Gárey*	42.	
W Korcu, ktorych wchodźi 3. w Cwiertnią - -	*Gárcy*	14.	
W Puł Korcu - - - - - - - - - - - -	*Gárcy*	7.	

)ıC

W Puł

Explicacya Frákciey Specifikowánych.

W Puł puł korcu	*Gárcy*	$3\frac{1}{2}$
W Bellę iednę Pápieru wchodźi	*Ryż*	10.
Iedná Ryzá ma w ſobie pápieru	*Liber*	20.
Librá Pápieru powinná mieć	*Arkuſzy*	25.
Bállá Sukná ma w ſobie	*Poſtáwow*	20.
Poſtaw Sukná ma	*łokći*	32.
Płutná ſztuká ma	*łokći*	100.
Puł ſetek	*łokći*	50.
Kopá iedná ma w ſobie	*Liczby*	60.
łáſzt śledźi ma	*Beczek*	12.
Sorok Soboli ma	*Sztuk*	40.
Grzywná ma w ſobie pieniędzy	*Groſzy*	48.
Mądel ma	*Liczby*	15.
Bunt ma	*Liczby*	15.
Tuźin ma	*Liczby*	12.
Wiárdunek ma w ſobie	*Liczby*	12.
Tácher ma	*Liczby*	10.
Iarſzyn ma w ſobie miar álbo liczby		2.
Drew káżdego gátunku Dźieśiątek ma Gromad		4.
Dźieśiątek drew ma	*Siągow*	10.
Gromádá ma ná 4. konie	*Fur*	3.
łáſzt Wapná gáſzonego ma w ſobie	*Skrzyń*	16.
W łáśćie wapná ieſt śledźiowek		60.
Skrzyniá wapná ma w ſobie Cegielniánych tak		12.
Promiáńſkich záś tak ma		8.
Rok záczyna ſię *ab Ianuario* ktory ma w ſobie	*Mieśiącow*	12.
Mieśiąc ma w ſobie rożne	*Dni*	
W Roku cáłym ieſt	*Tygodniow*	52. *y dźień ieden*
W Roku znáduie ſię	*Dni*	365.
Dźień záczyna ſię od pułnocy, do pułn: ktory ma	*Godźin*	24.
Godźiná ma w ſobie	*Kwádrańſow*	4.
Kwádráns ma	*Minut*	15.
Rok Cáły ma w ſobie	*Godźin*	8760.

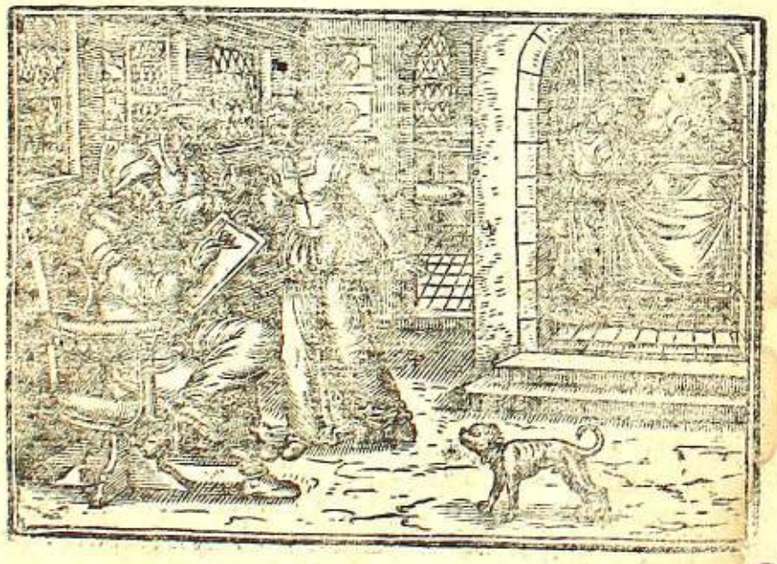

S V M.

SVMMARYVSZ ALFABETYCZNY,

Celnieyſzych rzeczy, w Punktách Oekonomiki Ziemiáńſkiey, opiſánych.

A.

ANyzek iáko śiać, y ná iákim polu? Folio 7.
Attendentowie iáko ſobie poſtąpić máią, przyichawſzy do Máiętności. 70.
Attendentovie korrupcyámi nie máią ſię vwodźić? támże
Arithmetiki zálecenie. 74.
Attendentov iákich obieráć? 75.
Arendarz iák ſię ma ſpráwowáć? 80.

B.

BVdynku, dozor y opátrzność Folio 3.
Boćián przyrodzona cnotá 8.
Blech ktoy naylepſzy, y iákim ſpoſobem ſiełć. 15.
Browáriáki bydź ma dozor, iáka w Słodách, vzdźeniu, zwárzeniu wygodá doſtátek? 19.
Bydłá w bonniu pomiárkowánie. 27.
Bydłá koo Adientu nie záchudzáć. támże.
Bydłu Rogáteiu Lekárſtwá. 28.
Bydłá gáunekáko czynić? 29.
Bydło poczánrozow opátrzenie. 29.
Bydło ſwigo whowánia pożyteczne. 29.
Bárány ni Skopkiedy obrzynáć? 30.
Biełmo konion iák ścierać? 51.
Biegunki końa iák leczyć? 58.
Białogłowſkie Goſpodarſtwá iáka powinno? 91.

C.

CZeládźi drwitam mercedem płáćić. Fol: 1.
Chmaſtu oroná dla ſuſzenia, 9.
Chuſty y płut áby ſię nie pſowáły ſpoſob. 15.
Chmielnikow ko przypilnowáć, tákże ſpoſobżeby ychmiel krzewił. 18.
Chlewow budánie iákie bydź ma. 23.
Cielat roſporządzenie iákie bydź ma. 29.
Chleźnego bydłá iak wiele chowáć, y iakie bydź ma koło niego ochedoſtwo. 34.
Chlewnemu bydłu lekárſtwá. támże.
Chudnieniu końſkiemu iak zábieżeć, y czym konie wytuczyć záchudzone. 53.
Chłopá wczás ná rolą ſtánowić. 66.
Czeládźi zápłátá y iaki záchowáć w niey porządek. 69.
Chłopu oſtrożnie wierzáć. 74.

D.

DZieśiećine ſpráwiedliwie oddáwáć. Fol: 2.
Drzewo po ktory czás ná budynek wycináć. 3.
Drobiu Folwarcznego iáki bydź ma dozor, y przychowek. 35.
Drobiu młodego odchowánia ſpoſob. támże.
Dychávice końſką iák leczyć? 49.
Dźiewek w Małżeńſtwo ná cudzą dźiedźine z iáką wydawáć kondycyą. 67.
Dźiedźic iák ſię ma ſpráwowáć? 81.

E.

EPilepſia końſką, iák vznáć y iák leczyć? Fol: 56.

F.

FOlwárk co ieſt, y iáki bydź ma? Fol: 22.

G.

GOſpodarz bydź ma bogoboynym y czułym. Fol: 1.
Goſpodarſkie trzy rzeczy oſobliwſze. 3.
Gadźine wſzeláką iáko wygubić, ſekret. 17.
Gorzalnie dozor, y iáka w rzoćie gorzałek powinna bydź wygoda? 20.

Gáźie-

SVMMARYVSZ,

Gąsienice ábo liśki gubić. 25.
Gęsi ná ſtáwy błotne nie puſczáć. 36.
Gąsiorow wiele chowáć. támże.
Gęsiom lekárſtwo. támże.
Gołębieńce iákie budowáć, y iáko gołębi przyſpaſabiáć, y przychęcáć, wiele ich także chowáć. 37.
Gołębi aby łaſki nie pſowáły, ſekret: támże.
Gospodárſkie ſprzęty kędy, y iáko zachowáć. támże.
Gliſty Końſkie iák znáć y gubić? 57.
Gáiu, co zá pożytek? 60.
Granic wárunek y znáki ich. támże.
Gumná zátrzymánie, y iáko zboże przechowáć? 73.
Gospodárſtwo Białogłowſkie. 91.

I.

INwentarz Máietnośći iáko ma bydź czyniony. Fol: 2.
Iáre Zboża ná iákich rolách y kiedy śiáć? táką także iáko ſię z niektorym źiárnem obchodźić. 6.
Ieczmień z ośći kłoſowáć. 8.
Iarzyny w dołách iáko przechowáć. 9.
Indyczat ná trawę nie puſczáć. 36.
Indykom lekárſtwo, y ſekret ná przechowánie onychże. támże.
Intraty Comput iáki bydź ma. 70.
Intraty z Creſcentiey iák dochodźić? 72.
Intereſſem alias *lichwą báwić ſię, rzecz naganna?* 82.
Interrogatoria Gospodárſkie. 85.

K.

KAlendarz przy Máietnośći potrzebny ieſt. Fol: 1.
Kop w polu vkładánie. 11.
Krety iákim wygubić ſpoſobem, ſekret. 17.
Kárbámi dwáy záwiádowáć maią. 20.
Kárizmy iáki bydź ma dozor? támże.
Komory iák wygubić ſpoſob. 24.
Krow poſtánowienie iákie bydź ma? 27.
Krowá cáłkowa, czemu ſię nazywa? támże.
Krowá áby Byká przypuśćiłá, ſekret? 30.
Krowy áby mleká dodawáły, co czynić? 33.
Konby aby nioſły, y w ſámą Zimę, ſekret. 35.
Kaczą ná trawę nie puſczáć. 36.
Kokoſzego Owocu ná przechowánie ſpoſob. támże.
Kaczek ná ſtáwy nie puſczáć. 43.
Klacz źrebnych iák ochrániáć. 44.
Kláczom Mieśiąc Liſtopad ſkodliwy. támże.
Kláczom dla porzuczenia remedium. támże.
Klácze kiedy z ſtádnikiem łączyć. 48.
Końſkie lekárſtwá ogólnie opiſáne. támże.
Kaſzel końſki, iák leczyć. 48.
Kámień końſki iák wypędźić y leczyć. 50.
Kopytá kiedy ſchną koniowi czym ſmárowáć. támże.
Kwity máią expenſá podáne weriſikowáć. 71.

L.

LIiśki źiemne także y zwierzęcne iáko, y czym wygubić. Fol: 9.
táką także. 25.
Łąki kiedy śiec y podorywáć? 20.
Lekárſtwá niektore ná ludzkie choroby. 25.
Láſow dozor iáki bydź ma, y ktorych przeſtrzegáć okoliczności? 59.

M.

MIłockom od kradźieży iák zábiegáć? Fol: 11.
Miary dozor. 12.
Myſzy, lub ſzczurki iáko gubić. 12.
táką także. 25.
Mrowki iák zátráćić, ſekret. 24.
Mole iák wytráćić? 25.
Mieśiwá kiedy záſiáć naylepiey? 31.
Muchy iáko wygubić, ſekretá. 33.
Miodu od pſzczoł odbieránia czás. 40.
Młynow iáki bydź ma dozor. 41.
Moczu koń gdy puśćić nie może, ſekretá. 49.
Myſzy końſkie iáko znáć, y iák wybrać. 51.
Máśći rożne ná końſkie rany iáko gotowáć, y iáko ich záżyć? 53.
Muchy, áby koni nie kąſáły, ſekret. 58.
Máietność puſtoſzeie, przez częſte odmiány z Vrzednikámi. 74.
Máietność iákim kupowáć ſpoſobem? 82.
Myśliſtwá zábáwa, y ſkutek iáki? támże.

N.

NAwozu ábo gnoiu końſkiego iák użyć. Fol: 4.
Nawozu wywoz ná rolą iák potrzebny. 7.
Naśienia Ogrodne ktore, y iáko ie záśiewáć. 9.
Naśienia włoſkie ktore, y iáko ſię znim obchodźić. támże.
Nábiały iáko, y w iákim lochu przechowáć. 23.
Nábiały kiedy, y wielo rázy odbieráć? y iáko ſię z niemi obchodźić? 32.
Nárybek do oſádzenia ſtáwow. 42.
Noſáćiznę końſką iák leczyć? 46.

Oracz

MEMORYAŁ
PRAKTYKI MIESIĘCZNEY
To ieſt,

Zbior oſobliwſzych rzeczy, w Práktyce Mieśięczney Gospodárſtwá źiemiáńſkiego przełożonych, ná ſupplement Punktow Oekonomiki Partykularnych.

IANVARIVS Styczeń/ *Ma dni XXXI. Noc ma godźin 14. Dźień 10.*

ZYżnego roku w tym Mieśiącu vpatrowánie Folio 95.
Stodoł wyprzątánie. támże.
Kármia bydłu, y iáko iey vdźieláć. támże.
Wieprze kiedy ſpráwiáć naylepiey. 96.
Ná budynki &c. w ktory czás drzewo rąbáć. támże.
Nawozu vgnoienia ſpoſob. támże.
Czás ná zázywánie, y zbieránie ślimakow. támże.
Żug do chuł z czego naylepſzy. támże.
Skutek olſzowego liśćiá, dla owiec. támże.
Pſzczoły przenaſzáć, bydłá ſkupowáć. 97.

FEBRVARIVS Luty/ *Ma dni XXVIII. Noc ma godźin 15. Dźień 9.*

LAtorośli młode w ktory czás przeſadzáć, táką także pniaki ábo płonki kiedy ſadźić. 97.
Byczkow ná wołki czás obrzynániá. 98.
Winá przetaczáć, Stáwy nárybiáć. támże.
Rozſadę w ktory dźień śiáć. támże.
Oley z czego bić. támże.
Cudzoźiemſkiego naśienia śianie. támże.
Nawoz kiedy y ná iákie pola woźić. támże.
Od połowicy tego Mieśiąca iákie śiać naśienie może. támże.
Chlewnego bydłá przychowek. 99.
Mąki, kup, przyſpoſobienie y przechowánie. támże.

MARTIVS Márzec/ *Ma dni XXXI. Noc ma godźin 14. Dźień 10.*

PIług, w ktory czás wyſyłáć ná rolą. Fol. 99.
O źinina ieśli wymokłá co czynić. 100.
Iárzyny ogrodne kiedy śiáć. támże.
Drzewa zczepić, chędożyć, przeſadzáć. támże.
Rożey przeſadzanie. támże.
Drzewom áby grad áni mroz ſzkodźił. támże.
Cieląt dſadzania czás. támże.
Groch, ſen y inſze naśienia w ktory czás śiáć, y iáko ná ktore vpráwiáć rolą. támże.
Rybom ktory czás ná tárliſko. 101.

APRILIS, Kwiećień/ *Ma dni XXX. Noc ma godźin 12. Dźień 12.*

KArp wiele, y po ktory czás ná tárliſko do ſtawow w puſzczáć. Folio 101.
Ná kápuſtę rolą pokłádáć, bárány ſkopić, ſamtor wſzelkiego bydłá przypuſzczáć, w ktory czás. támże.
Owiec ná ſtrzyżenie czás. támże.
Fig, y inſzego drzewá delikátnego czás ná odkrywanie. támże.
Malony y inne Frukty Cudzoźiemſkie kiedy śiewáią. támże.
Słowikow dla śpiewánia y Skowronkow czás łowienia. támże.
Bydło złak kiedy zganiać. 103.
Przędźiwa kto opoźnił czás śiania. támże.

MAIVS, Máy/ *Ma dni XXXI. Noc ma godźin 10. Dźień 14.*

WInne latoroſki w ktory czás ſadźić, y iák ſię z niemi obchodźić. Folio. 104.
Len kiedy śiáć. 105.
Nabiałow przyſpoſabiáć. támże.
Płotna blechowáć kiedy naylepiey. támże.
Zioł ná wodki, konfekty, lekárſtwa czás zbierania. támże.
Łoſośie, węgorze łowić kiedy nayſpoſobniey. támże.

IVNIVS, Czerwiec/ *Ma dni XXX. Noc ma godźin 8. Dźień 16.*

KAmienie z rol iák wypłeniać. Folio 106
Plewidła przypilnowánie. támże
Lnu czás śiania ktory. támże
Stodoł wyprzątanie. támże.
Ryby ſuſzyć, Płotna bielić. 107.
Pſzczoł pilnowánie, łąk koſzenie. támże.
Owce ſtrzydź, źioła ſuſzyć. támże.

IVLIVS, Lipiec/ *Ma dni XXXI. Noc ma godźin 6. Dźień 18.*

SIeczenie, y zbieránie łąk. Folio 108.
Przeſtroga, względem kánikuły. támże.
Rzepy polney zaśiew. támże.
Ogurki kwaśić, Mannę trząść, kminpolny zbierać. &c. támże.
Prośiąt, od czego ſtrzedz. 109.
Kápuſtę okopywać po dźdźu. támże.
Naśiona ogrodne zbierać, ryby, ptaſtwo łowić, kury kápłonić w ktorym czáśie. támże.

AVGVSTVS, Sierpień/ *Ma dni XXXI. Noc ma godźin 8. Dźień 16.*

MYſzy żeby gniazd między zbożem nie czyniły y nie pſowały źiarna, ſekret. Folio 110.
Siew pierwſzy kiedy przypada. támże.
Owoc kokoſzy iák przechowáć, ſekret. támże.

Rzepy śiew, y iego skutek w tym Mieśiącu. *tamże.*
Konopi doyrzałość po czym znáć. *tamże.*
Studnia kopáć, gronowina przerywáć, ogrody wyplewiáć, ná śćiernie bydło wyganiáć, przepierki zławiáć. 111.
Chlewnemu bydłu lekarstwa. *tamże.*
Grzyby, rydze, orzechy laskowe zbierać, także dębowe, brzozowe, y olszowe liśćie dla owiec suszyć, Potrawy śiec *tamże.*
Zboża szuflowáć, nawoz wywożić, sadow strzedz. *tamże.*

SEPTEMBER, Wrześień/ *Ma dni XXX. Noc ma godzin 10. Dzień 14.*

CHmiel kiedy zbierać, y iak chowáć Fol. 112.
Siew ozimy w ktory czas zaczynać. *tamże.*
Pszenicę kiedy, y kędy śiać naylepiey. *tamże.*
Pszczoły podbierać, konopie moczyć, suszyć, y czego przestrzegać. *tamże.*
Do owiec kiedy barany przypuszczić. 113.
Daniny od chłopow z nowego, wybráć, łąki stare podorywáć, zprzedażą zboż zatrzymáć się. *tamże.*
Budynki naprawiáć, Wieprze do karmnika sadzić, drzewa szczepić, okrzęsywáć, żołądź zbierać, ryby przesadzić. 114.
Marchwianego naśienia przed zimą zaśiew co sprawuie. *tamże.*
Drzewa z fruktow obierać, iárzyny w doły chowáć. *tamże.*

OCTOBER, Październik/ *Ma dni XXXI. Noc ma godzin 12. Dzień 12.*

ROle, oráć, pokłádáć, odwacać, nawoz woźić. Folio 115.
Iarzyny ogrodne kiedy wykopywáć, kapusty rąbáć, y iak się z tym obchodźić. *tamże.*
Stawow opatrzenie, Drzew Cudzoziemskich sprzątnienie do piwnic. *tamże.*
Wino kiedy zbierać, Maćice gnoiem poprzykrywáć, &c. *tamże.*
Bydłu iákiey karmi dodáwáć. *tamże.*
Naśienie ogrodne pogatunkowáć, pochowáć, szczepie przesadzać, zaś i wu dozor. 116.
Zołądź bukiew w ktory czas zbierać *tamże.*
Drob folwárczny odbierać, mięśiwá solić wędźić, kiedy. *tamże.*
Potrawy śiec, bydłu karmi dodawáć, lekarstwa im zádawáć; Máki, krup, przysposabiáć. *tamże.*

NOVEMBER, Listopád/ *Ma dni XXX. Noc ma godzin 14. Dzień 10.*

WOły ná kármienie w ktory czás stawiać, y czego przestrzegać trzebá. Folio 117.
Daniny kiedy, y iakie od chłopow náleżą. 118.
Zboża mleć; drew, chrostow przysposabiáć; y iák się z tym sprawowáć. *tamże.*
Przędźiwa porozdawáć; młockow doźieráć; *tamże.*
Drzewa ogrodne obrzynáć, co delikátne gnoiem ponakrywáć &c. y od czego przestrzegáć także y źiołi. *tamże.*
Obornego bydłá nie záchudzáć, y ktorą posiłáć karmią. 119.
Cielat nie odsadzáć; prośięta bić, do Owiec y koz przypuszczać samcow. *tamże.*
Zimę przyszłą, kiedy y po czym vpatrowáć. *tamże.*

DECEMBER, Grudzień/ *Ma dni XXXI. Noc ma godzin 16. Dzień 8.*

KArmne wieprze w ktory czás bić, połćie naśalać. &c. Folio 121.
Przeremble rybom w stáwách czynić. *tamże.*
Bydłá często doglądáć, kármi dodawáć; obory, Staynie, chlewy poćiszczać, śieczkę rzezać &c. *tamże.*
Gustow zabrániać, zákazowáć. 122.
Ciośiołki, grodzy, parkanow náprawiánia, młoćby, przędźiwá pilnowáć, y dozirać. *tamże.*
Iárzyny ogrodne, y owoce sadowe w piwnicach przebieráć. *tamże.*
Iámy ná wilki, śidłá, także śieći ná źwierzá zastáwiáć, polowáć. *tamże.*
Drobiu Folwarcznego od mrozu ochrániáć, źiarno, poślady, zgoniny sypáć, y od czego przestrzegáć. *tamże.*

NOTANDA ANNVA.

Septimana totius Anni.

SEX sunt ad PVRI, bis sex sunt vsq; PHILIPPI:
Ad IACOBVM totidem, nouem sunt ad MICHAELEM:
Sex ad MARTINI, sex ad NATALIA Christi:
Adde DIES OCTO; totus complebitur annus.

Duo Solstitia.

HÆc duo solstitium faciunt Cancer, Capricornus;
Vitus cum Lucia dant duo solstitia.

Duo æquinoctia.

LAmbert, Gregori, nox est æquata diei.
Hæc noctes æquant Aries ac Libra diebus.

Locus diei bissexti.

BIssextum sextæ Martis tenuere Kalendæ.
Posteriore die celebrantur festa Matthiæ.

Dies caniculares.

VLric a Caniculas, Assumtio b terminat illas
a. 6. *Iulij*, b 17. *Augusti.*

Quatuor anni tempora.

VEr Petro detur, Æstas exinde sequetur,
Hanc dabit Vrbanus, Autumnum Symphorianus,
Festum Clementis Hyemis caput est orientis.

Quando Sol intrat signum nouum.

SEmper quindenis ponuntur signa Kalendis.
Hinc Luce octaua Sol stat, vel tempus adæquat.

Motus Lunæ.

PErcurrit Cyclum viginti Luna diebus,
Septenisque suum, bis quattuor insuper horis.

NA-

NA ZOIŁA.

POniewasz Gryzosławow vkęśliwe ięzyki, tę wrodzoną maią własność, *Nikomu ná świećie nie przepuśćić*: wiem, że y ia ták szczęśliwym nie będę, ábym się zá pokoiem wyśiedźiał, przed ktoremi by Naydoskonálśi w żyćiu, nauce, y experiencyey ludźie, nie mogą się wyiegáć: w ktorey máteryey poprzedźiłem iuż Censorow przy Conkluzyey Punktow tey Oekonomiki *folio* 84. Aby iednák z swoiey nieuważney záwźiętośći, żadney nie odbieráli consolacyey, niech wiedzą, że co mnie potkáć miało tegom się od nich spodźiewał: *Przeyrzane* bowiem *postrzały nie ták obráżáią*, pogotowiu złośliwych ięzyki. Tych ia, z Náuki mądrego Salomona, Prouerb. c. 9. ℣. 7. & 8. niechcę wiele drażnić y strofowáć: biorąc to do konsideratiey, że, iáko błoto smrodliwszy fetor wydáie kiedy bywa poruszone; ogień bárźiey się żarzy y szerzy gdy go podźegáią; pies drażniony prędzey vkąśi; ták y Szyderca strofowany. Ci, ieśli wyráźniey chcą wiedźieć.

Czemu się rátiami certowáć nie zdało?
℟. *Szkoda g: &c. poruszać, bárdźieyby śmierdźiało.*

BIBLIOTEKA SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ

E R R A T A

Abo

O M Y Ł K I.

Folio	5.	Verſu	23.	*łakách*	Lege	*łankách.*
F.	14.	V.	23.	*oprzedziiona*	L.	*oprzedzona.*
F.	19.	V.	3.	*Intratey*	L.	*Intraty.*
F.	21.	V.	2.	*do tyeyze*	L.	*do teyże.*
F.	27.	V.	7.	*zupełna*	L.	*zupełne.*
F.	29.	V	2.	*ſtko*	L.	*wßytko.*
F.	32.	V.	28.	*pomierzány*	L.	*pomierzoney.*
F.	38.	V.	33.	*obycyáznie*	L.	*obyczaynie.*
F.	59.	V.	23.	*śiekirá*	L.	*śiekiera.*
F.	62.	V.	26.	*roiá*	L.	*reia.*
F.	65.	V.	10.	*przeſtregáć*	L.	*przeſtrzegać.*
F.	74.	V.	18.	*Oekonomiah*	L.	*Oekonomiach.*
F.	90.	V.	14.	*Wßyſtkich*	L.	*Wßytkie.*
F.	96.	V.	31.	*obeyścdz*	L.	*obeyść.*
F.	98.	V.	21.	*zskup*	L.	*zkup.*
F.	103.	V.	23.	*przypominom*	L.	*przypominam.*
F.	104.	V.	27.	*całkownych*	L,	*całkowych.*
F.	105.	V.	27.	*z vzodzáiu*	L.	*z vrodzáiu.*
F.	107.	V.	4.	*doyzreć*	L.	*doyrzeć.*
F.	eodem	V.	22.	*obrućić*	L.	*obrocić.*
F.	108.	V.	5.	*Narodzenia P. M.*	L.	*Nawiedzenia*
F.	113.	V.	29.	*s ſpy*	L.	*ſpy*
F.	118.	V.	2.	*sſypne*	L.	*ſepne.*

W MODELLVSZV VIII. *Roczney Intraty ieſt ſumma 3605. ma bydź 3533.*

Zdezynf. 19 66